

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANA BİLİM DALI

**POPÜLİST KALKINMA SÖYLEMİNİN SAĞ
İDEOLOJİYE YAKIN YAZILI BASINDA
KURGULANIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ŞEKER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mesut YÜCEBAŞ

GAZİANTEP

EYLÜL 2019

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANABİLİM DALI

**POPÜLİST KALKINMA SÖYLEMİNİN SAĞ İDEOLOJİYE YAKIN YAZILI
BASINDA KURGULANIŞI**

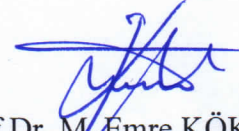
Mehmet ŞEKER

Tez Savunma Tarihi: 05.09.2019

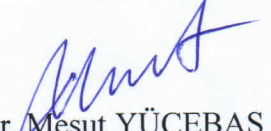
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç.Dr. Erol ERKAN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Prof.Dr. M. Emre KÖKSALAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

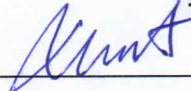
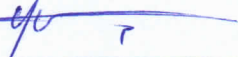
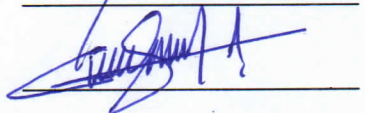

Doç.Dr. Mesut YÜCEBAŞ
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri

Doç.Dr. Mesut YÜCEBAŞ

Doç. Dr. Yurdagül BEZİRGAN ARAR

Doç.Dr. Gökhan GÖKGÖZ

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Şeker

05.09.2019

ÖZET
POPÜLİST KALKINMA SÖYLEMİNİN SAĞ İDEOLOJİYE YAKIN YAZILI
BASINDA KURGULANIŞI

ŞEKER, Mehmet
Yüksek Lisans Tezi, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm ABD
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mesut YÜCEBAŞ
Eylül 2019, 222 sayfa

Türkiye’de çok partili hayata geçiş ile birlikte iktidara gelen sağ parti ve siyasetçiler, genellikle icraatlarını “kalkınmacılık” söylemi ile sunarak geniş halk kesimlerinin desteğini kazanmaya çalıştılar. 1980’lerden itibaren neo-liberalizmin etkisiyle oluşan yeni sağ ideolojide ise kalkınma söylemi; hizmet, mega projeler, teknoloji ağırlıklı sanayileşme, büyüme vb. ifadelerle daha da popülist bir durum olarak siyasal meşruluk kazanmıştır. Bu yönüyle yeni sağ siyaset, kalkınmacılık anlayışıyla ideolojiler ve partiler üstü bir konuma sahip olma iddiasındadır. Bu noktada tezin amacı da kalkınmacılık söyleminin siyasal popülizm ile bağlarını incelemek ve bunların sağ görüşe yakın basın aracılığı ile siyaset üstü bir alan olarak konumlandırılışını ele almaktır. Çalışmanın amacını gerçekleştirmek için sağ ideolojiye yakın yazılı basında çıkan haberlerin ne şekilde üretildiği “eleştirel söylem analizi” yöntemi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Söylem analiziyle, sağ ideolojiye yakın yazılı basında kalkınmacılık söyleminin yeniden üretilmesi ile toplumda oluşturulmaya çalışılan siyaset algısının tartışılması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Neo-liberalizm, Yeni sağ ideoloji, Kalkınmacılık, Popülizm, Medya

ABSTRACT**THE FICTIONALISATION OF POPULIST DEVELOPMENT DISCOURSE
AT THE PRINTED MEDIA THAT CLOSE TO THE RIGHT IDEOLOGY**

ŞEKER, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mesut YÜCEBAŞ

September 2019, 222 pages

In Turkey, right parties and politician that come into power with the transition to a multi-party system, generally tried to get support from the vast majority of public by serving their practices with the “developmentalism” discourse. From 1980’s developmentalism discourse of the new right ideology that come into being with the effect of neoliberalism gained political legitimacy by being more and more populist with the statements like; ministrations, mega projects, technology based industrialization, growth, etc. From this point of view, new right ideology claims to have a position over parties and ideologies with its understanding of developmentalism. At this point, the aim of the study is to analyse the connection of the developmentalism discourse and political populism and to deal with their being positioned as an over political area by mass media that close to the right ideology. To reach the aim of the study, how the news in the printed media that is close to the right ideology produced is tried to be explained with the method of “critical discourse analysis”. With the discourse analysis, it is aimed to be discussed that the creation of the perception of politics in society with the reproduction of developmentalism discourse at the mass media that close to the right ideology.

Key words: Neoliberalism, New Right Ideology, Developmentalism, Populism, Mass Media.

ÖNSÖZ

Yeni sağ ideolojiye yakın yazılı basından haber örneklerinin incelendiği bu çalışmada, basının toplumsal ideolojinin ve algının oluşmasında oynadığı rol incelenmiştir. Çalışma sonucunda haberin ideolojik sunumun sonucu olarak yazılı basının, topluma egemen olan ideolojinin yeniden üretimi üzerinde ne kadar önemli bir araç olduğu gözlemlenmiştir.

Zorlu ve bir o kadar da eğitici bir sürecin ürünü olan bu çalışmada, yardımlarını esirgemeyen ve beni çalışmanın tamamlanması konusunda her zaman teşvik eden sayın danışman hocam Doç. Dr. Mesut Yücebaş'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmalarım sırasında her türlü fedakarlığı gösteren eşime ve her zaman desteklerini hissettiğim aileme de çok teşekkür ederim.

Eylül 2019
Mehmet ŞEKER

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
1. GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ.....	1
2. SAĞ İDEOLOJİNİN DOĞUŞU VE TÜRK MODERNLEŞMESİ PERSPEKTİFİNDE SAĞ İDEOLOJİ.....	5
2.1. İdeoloji Nedir?.....	5
2.1.1. İdeolojinin Geçmişi.....	4
2.1.2. İdeolojinin Tanımı.....	7
2.1.3. İdeoloji Kavramının Geçirdiği Değişim.....	8
2.1.3.1. Marx’a Göre İdeoloji: “Mistifikasyon“.....	9
2.1.3.2. Gramsci’ye Göre İdeoloji: “Hegemonya“.....	12
2.1.3.3. Althusser’e Göre İdeoloji: “Devletin İdeolojik Aygıtları“.....	15
2.2. Kapitalizmin Gelişimi ve Sağ İdeolojinin Ortaya Çıkışı.....	17
2.2.1. Kapitalizm.....	17
2.2.2. Liberalizm.....	23
2.2.3. Milliyetçilik.....	29
2.2.4. Muhafazakarlık	34

2.2.5. Faşizm.....	40
2.3. Türk Sağı 'nın İki Ana Unsuru: Türklük ve Müslümanlık.....	47
2.3.1. Osmanlı'nın Çöküş Döneminde İslamcılık ve Türkçülük Akımları	47
2.3.2. İttihat ve Terakki'nin "Türkçülük" İnşası.....	54
2.3.3. Cumhuriyet Dönemi: Milli Kimliğin Olgunlaşması.....	62
2.3.4. Türk Sağı' na Muhafazakarlığın Ve İslamcılığın Eklenmesi.....	67
2.3.5. Türk Sağı' nın Kemalizmle Ortak Yönleri.....	75
2.3.6. "Merkez-Çevre" Etkileşimine Çevreden Gelen Tepki: DemokratParti.....	78
2.3.7. Türk Sağı' nın Yoksullukla Kurduğu İlişki.....	86
2.3.8. Sağ; Aile, Din, Gelenek ve Otoriteye Nasıl Bakıyor?.....	95
2.3.9. Refah Devletinin Krizi ve Yeni Sağın Yükselişi.....	102
3. POPÜLİZM, KALKINMACILIK VE SAĞ SİYASET.....	107
3.1. Popülizmin Tanımı ve Dünya Tarihi.....	107
3.2. Sağ Popülizmin Temel Kavramları	111
3.3. Türkiye'de Siyasal Alan ve Popülizm.....	115
3.4. Sol Popülizm.....	120
3.5. Siyasal Popülizm Ve Medya.....	124
3.5.1. Dördüncü Güç Olarak Medyanın Toplumsal İşlevi.....	124
3.5.2. Popülizm ve Medya Karşıtlığı.....	126
3.6. Kemalizm'in Popülist Bakiyesi: Halkçılık.....	129
3.7. Kalkınmacılık ve Popülizm	132
3.8. Hegemonya-Popülizm İlişkisi.....	136
4. POPÜLİST KALKINMA SÖYLEMİNİN, SAĞ İDEOLOJİYE YAKIN YAZILI BASINDA KURGULANIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	140

4.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu, Örneklemi ve Sınırlılıkları, Araştırmanın Yöntemi.....	140
4.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	140
4.1.2. Araştırmanın Örneklemi ve Sınırlılıklar	140
4.1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	140
4.1.3.1. Eleştirel Söylem Analizi.....	141
4.1.3.1.1. Söylem.....	141
4.1.3.1.2. A. Van Dijk' ın Eleştirel Söylem Analizi.....	143
4.2. Haber İncelemeleri.....	145
4.2.1. Projeleri İdeolojik Kutuplaştırma ile Birleştirerek Sunmak.....	146
4.2.1.1. Haber 1	147
4.2.1.2. Haber 2.....	152
4.2.1.3. Haber 3.....	156
4.2.1.4. Haber 4.....	160
4.2.1.5. Haber 5.....	163
4.2.2. Egemen ideolojinin Devamlılığına Katkı Yapan Projeler ve Hizmetler.....	168
4.2.2.1. Haber 6.....	168
4.2.2.2. Haber 7.....	172
4.2.2.3. Haber 8	176
4.2.2.4. Haber 9	179
4.2.2.5. Haber 10.....	183
4.2.3. Popülist Kalkınmacılığa Farklı Bir Bakış Açısı: “Haberlerde Yeniden Dağıtım Politikalarının Sunumu”.....	186
4.2.3.1 Haber 11.....	187

4.2.3.2. Haber 12.....	191
4.2.3.3. Haber 13.....	193
4.2.3.4. Haber 14.....	195
4.3. Haber İncelemelerinin Değerlendirilmesi	197
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	202
KAYNAKLAR.....	205
ÖZGEÇMİŞ.....	222
VITAE.....	222

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

1980'lerden itibaren neo-liberalizmin etkisiyle refah devleti anlayışı krize girmiştir. Küreselleşen dünyanın dışında kalmak istemeyen ülkeler, ekonomilerinde ve devlet anlayışında neo-liberal politikaları benimsemeye başlamıştır. Ülkeler sosyal devlet ilkesinden hızla uzaklaşıp devletin birçok işlevinden vazgeçerek serbest piyasa sistemine uygun yasalar ve düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Ülkelerin gerek ekonomisine gerekse de siyasetlerine küresel dünyanın aktörleri ve uluslararası finans kuruluşları hakim olmaya başlamış, hegemonyalarını çeşitli ideolojik vasıtalarla hissettirmişlerdir. Sosyalizm sonrası küreselleşme, emperyalist rekabet ve sermaye birikimi politikalarının ihtiyacına yönelmiştir. Bu durum toplumlarda birçok siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Emek ve sınıf çelişkileri artmaya başlamıştır. Ücretli çalışan kesimlerin hem maddi olanakları zayıflamıştır hem de sınıfsal haklarını savunacakları alanları ve imkanları daraltılmıştır. Neo-liberal politikaların etkisiyle devlet kademelerinde teknokratların sayısı artmış, siyasilerin gündemini piyasanın koşulları belirler olmuştur. Bu durum politikacıların toplumsal sorunlara daha fazla kayıtsız kalmasını beraberinde getirmiştir.

Siyasilerin toplumun gerçek sorunlarından uzaklaştığı bu piyasa ortamında popülizm devreye girmiştir. Halk ile siyasetçiler ve bürokratlar arasına mesafe girmesini fırsat bilen popülizm, toplumda hızla karşılık bulmaya ve yayılmaya başlamıştır. Ayrıca günümüzde artarak devam eden küresel güvenlik sorunu, mültecilerin durumu ve küresel ekonomik krizler, popülizm için daha uygun bir ortam hazırlamıştır. Popülizm, küreselleşmenin getirdiği sorunlara alternatif olduğu iddiasını ortaya atarak her türlü seçkinciliğe, medyaya ve demokratik kurumlara savaş açmıştır. Bu savaştan, popülist liderler, halkın tek gerçek temsilcisi olduklarını iddia ederek, galip çıkmaya başlamıştır.

Demokrasi kültürünün ve kurumlarının sorunsuz işlediği toplumlarda, demokrasi dışı gelişmelerin yaşanması düşük bir olasılık olarak görülmektedir. Bu nedenle de popülist liderler iktidara geldiklerinde ilk olarak hukuk ve medya gibi denetim mekanizmalarına yönelmektedirler. Özellikle medyanın etkisizleştirilmesi veya kontrol edilmesi popülistlerin öncelikleri arasında yer almaktadır. Popülistlere göre medya da, seçkinler ve diğer siyasiler kadar suçludur, çünkü medya, halk ile yöneticiler arasına girmektedir. Popülist liderler ise halk ile doğrudan temas içinde olmak istemektedirler. Bu işlevi ise medya engellemektedir. Bunu sağlamak için ise medya ortadan kaldırmalı ya da medya popülist liderlerin yanında yer almalıdır. Bu nedenle muhalif basın sürekli eleştirilmekte ve baskı altına alınmaktadır. Ayrıca popülistler, kendi yandaş medyalarını oluşturmaktadırlar. Böylece medya asıl işlevinden uzaklaşarak popülist egemenlerin ideolojik aygıtına dönüşmüştür. Gerek serbest piyasa koşulları gerekse de popülist hareketler, medyanın işlevinden uzaklaşmasına ve demokrasi kültürünün ciddi zarar görmesine yol açmıştır. Sürekli manipüle edilen halkın demokrasiye olan inancı zayıflamıştır. Toplumsal uzlaşımın olacağı alanlar bir bir yok olmuştur. Bu durumun farkında olan medya, seçkinler ve demokrat siyasetçiler ise bu gerçeğe yeterince çözüm üretememişlerdir. Tüm bu kaotik ortam, popülist siyasetçilerin ortaya çıkmalarına ve halktan destek bulmalarına zemin hazırlamıştır.

Popülizm sorunu dünyanın birçok ülkesinde eşzamanlı olarak yükselmeye başlamıştır. Latin Amerika'da Avrupa'da ve ülkemizde popülizm giderek daha da kendini hissettirmiştir. Halktan doğrudan yetki aldıklarını söyleyerek her türlü hukuksuzluğa, adaletsizliğe ve anti-demokratik eylemlere çekinmeden girmeye başlamışlardır. Ayrıca bunları örtülü bir şekilde değil de açık açık yapmaktadırlar. Bu durumun dramatik boyutu ise bunları halk için yaptıklarını dile getirmeleridir. Popülist siyasetçiler, demokratik kurum ve öğretileri tanımamakta ve yetkiyi halkın verdiğini iddia edip halka dayanarak ama halka karşı her türlü demokrasi dışı eylemi yapmayı kendilerinde hak ve meşru görmektedirler.

Popülizm, Ülkemizde de 2001 krizi ile birlikte varlığını göstermeye başlamıştır. Ekonomik krizi fırsat bilen popülizm, yeni sağ iktidara eklenerek yeni bir alternatif olma iddiası ile uzun yıllar sürecek yolculuğuna başlamıştır. Popülizmin evrensel çalışma prensibi, ülkemizde de uygulanmaya başlamıştır: Demokratik kurumların ve değerlerin etkinliği azalmış, medya ve yargı tarafsızlığını kaybetmiştir. Siyasilerin halka sundukları, popülist söylemlerden öteye

geçememiştir. Siyasilerin gündemini, halkın reel sorunlarından ziyade popülizmin hegemonyasını yeniden üretecek politikalar belirlemeye başlamıştır.

1950'den sonra Demokrat Parti ile başlayan Adalet, Anavatan ve AK Parti ile devam eden, Türk sağ geleneğinin kalıplaşmış hizmet anlayışı olan “kalkınmacılık” da popülizm ile birlikte daha hegemonik bir hal almıştır. Kalkınma adına yapılan projeler, eserler, mega yapılar vb. hizmetler, iktidarın varlığını halka ileten, egemenliğini meşrulaştıran ve iktidarın kalıcılığını etkileyen görünür araçlara dönüşmüştür. Bu hizmetler medya aracılığı ile görünür olmakta ve halka ulaştırılmaktadır. Tezimiz bu noktada “popülist kalkınmacılık” söyleminin medya da kurgulanarak siyaset üstü bir konum elde ettiğini iddia etmektedir. Bu anlayış, halkın siyaset ve demokrasi anlayışını sadece projelere indirgemektedir. Medya aracılığı ile halkın çok boyutlu düşünmesinin önüne geçilerek, halkın iktisadi akıl ile hareket etmesi amaçlanmaktadır. Bu durum bireylerin özerk karar vermesini ve demokratik haklarını bilinçli bir şekilde kullanmasını engellemektedir. Tezimiz de bu iddiaların, sağ görüşe yakın yazılı basında incelenmesini amaçlamaktadır. Kalkınma söyleminin haberlerde nasıl kurgulandığı, halka nasıl sunulduğu ve bu tarz haberlerin ideolojik ardalanı, tezimin araştırma bölümünün konularını meydana getirmektedir.

Tez, giriş kısmı ile beraber beş bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümden itibaren tezin konusu ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Bu bölümde “Sağ ideolojinin doğuşu ve Türk modernleşmesi perspektifinde sağ ideoloji” başlığı altında öncelikle “ideoloji” nin doğuşuna ve temsilcilerine değinilecektir. Daha sonra “kapitalizm” ve “kapitalizm” in oluşma sürecine ve beslendiği ideolojik kaynaklar incelenecektir. Bu ideolojik kaynaklar aynı zamanda evrensel sağ siyasetinde kaynaklarını oluşturmaktadır. Daha sonra Türk Sağ’ ın iki unsuru olan “Türklük” ve “Müslümanlık” kavramlarının Türk Sağ’ ın iki önemli unsuru olduğu savından yola çıkarak, sağ siyasetin kaynakları Osmanlı Devleti’nin çöküş döneminden itibaren incelenerek Cumhuriyet’in kuruluş dönemi gelişmeleri ve tek parti dönemi ile birlikte değerlendirilecektir. Türk Sağ siyasetinin kaynakları ve tarihsel süreci incelendikten sonra ise Türk Sağ’ ın, din, gelenek, otorite, aile ve yoksullukla olan bağları incelenecektir. İkinci bölümün en son kısmında ise refah devleti anlayışından vazgeçilmesi ile farklı bir boyut kazanan “yeni sağ” ideolojinin özellikleri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde ise “Popülizm, kalkınmacılık ve sağ siyaset” başlığı altında, Türk Sağ siyasetine popülizm ve kalkınmacılık kavramları eklenecektir.

Böylece bu bölümde tezin kuramsal alt yapısı birleştirilecektir. Bunun için öncelikle popülizmin kökenleri araştırılacaktır. Popülizmin evrenselliğinden yola çıkarak öncelikle popülizmin oluşumunun tarihsel kökenleri, temel kavramları ve özellikleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra ise popülizmin Türkiye özelindeki yeri ele alınacaktır. Türk Popülizminin tarihi, sağ ideolojinin popülizm ile bağları ve popülizm-medya ilişkisi ele alınacaktır. Türk popülizmin ilk örneklerinden olan “halkçılık” kavramı da popülizmin Türkiye’deki kökenleri bağlamında ele alınacaktır. Dünya da ve Türkiye’de popülizmin tarihi, bağları ve özellikleri incelendikten sonra öncelikle kalkınmacı politikalardan bahsedilecek daha sonra ise popülizm ile kalkınmacılık arasındaki ilişki tartışılacaktır.

Dördüncü bölüm ise tezin araştırma kısmını oluşturmaktadır. Araştırma kısmına geçmeden önce, tezin konusu, amacı, örnekleme ve sınırlılıkları hakkında açıklama yapılacaktır. Daha sonra tezin yöntemi kapsamında “söylem” ve “Van Dijk eleştirel söylem çözümlemesi” hakkında açıklama yapılacaktır. Daha sonra ise haber incelemelerinde yararlanılan “Teun van Dijk modeli” ne değinilecektir. Tüm bu açıklamalar çerçevesinde haber incelemelerine geçilerek sağ görüşe yakın, tarih aralığı belirlenmiş 3 ulusal gazeteden 14 haberin incelemesi yapılacaktır.

Tezin son bölümünde ise “değerlendirme ve sonuç” yer almaktadır. Bu bölümde yazılı sağ basında kalkınmacılık söyleminin nasıl kurgulandığı tartışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM SAĞ İDEOLOJİ' NİN DOĞUŞU VE TÜRK MODERNLEŞMESİ PERSPEKTİFİNDE SAĞ İDEOLOJİ

2.1. İdeoloji Nedir?

2.1.1. İdeolojinin Geçmişi

İdeoloji, hem günlük dil de hem de sosyal bilimlerde sık sık kullanılan ama anlamı en az bilinen, en belirsiz ve en tartışmalı kelimelerin başında gelir. Gündelik hayatta bilimsel anlamını düşünmesek de elbette, herkesin kafasında bir fikir, bir tanım vardır. Genellikle birinin düşünceleri için ideoloji yaptığını söyleriz veya bir fikir için ideolojik diyerek suçlayıcı bir anlam yükleriz kavrama. Genellikle kendimiz dışındaki kişilerin düşünceleri ideolojiktir, kendi düşüncemizin ideolojik olabileceği düşüncesi, neredeyse içgüdüsel olarak karşı çıktığımız bir önermedir(Mc Lelland, 1999: 11). Kendi fikirlerimiz ideolojiden arındırılmış saf ve nesnedir. Sosyal bilimlerde ideoloji kavramı gündelik kullanımdaki gibi dogmatik, suçlayıcı ve belirsiz değildir ancak tek ve doğru bir tanımına ulaşmak da zordur.

İdeolojinin tanımını bulmak için tarihsel gelişimini incelemek faydalı olacaktır. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'da başlayan ve giderek hız kazanan iktisadi değişim süreci, doğal olarak toplumsal dokuyu, ilişkileri, inanç ve değerleri de değişime mecbur bırakmıştır(Örs, 2014:8). Para ekonomisinin gelişmeye başlaması, yeni mesleklerin ortaya çıkması, şehirlerin gelişmesi, yeni sınıfların doğması ve yükselmesi toplumsal ilişki biçimlerini ve değerleri temelden sarsmış ve yeni ilişki biçimleri oluşmaya başlamıştır. Feodalizmin dayattığı inanç sistemi, mitler ve din değişen koşulları açıklamakta yetersiz kalmaya başlamıştır. Yeni toplumsal ve siyasal durumu açıklayabilecek, geleceğe ilişkin rotayı çizebilecek başka bir çerçeveye, başka bir dünya görüşüne ihtiyaç bulunmaktadır(Örs, 2014: 8). Paranın serbest dolaşımı kilisenin ticarete koyduğu sınırlamaları zorlamaya başlamıştır. Feodal devletçiklerin koyduğu keyfi vergiler tüccar sınıfın önüne engeller teşkil etmeye başlamıştır. Ticaretin gelişmesiyle şehirlere göç artmış ve kırsala göre daha

serbest bir ortam oluşmaya başlamıştır. Ticaret sayesinde farklı toplumlarla iletişim artmış ve etkileşim hızlanmıştır. Yeni gelişen meslek gruplarının üretim tarzı onların hem iş hayatında hem de toplumsal alanda daha aktif olmalarına zemin hazırlamıştır. Ticaretteki serbestiyet, kendini her alanda göstermeye başlamıştır. Feodal sistem ve kilise daha çok sorgulanmaya başlanmıştır. Sorgulama beraberinde dogmatik düşünceler yerine “aklı” daha ön plana çıkarmaya başlamıştır.

İdeoloji kavramı, yeni gelişen sınıfların feodalizme karşı verdiği ilk mücadeleler sırasında doğmuştur. İdeoloji, bu dönemin kültürel ve felsefi ortamı içerisinde akli savunmak ve ilerici olmayan tüm düşünceleri eleştirmek için üretilmiştir(Larrain, 1995: 21). Bu mücadeleler Aydınlanma Çağı'nın arka planını oluşturmaktadır. Toplumun üstüne “birey” i koyan ve bu bireyi “akıl” ve siyasal iktidara karşı doğuştan sahip olduğu “doğal haklar” ile donatan Aydınlanma Felsefesi, bu anlamda, doğayı ve toplumu yeniden tanımlama çabasıdır(Örs, 2014: 8). İnsanın akıl yoluyla dünyayı algılaması geleneksel ve dinsel inanışları temelden sarsmıştır. Birey, toplum baskısını üzerinden atmış ve kendi geleceği hakkında bu dünyanın kurallarıyla karar verme yetisine kavuşmuştur. Zihinsel olarak özgürleşen bireyin toplum içindeki yeri ve değeri artmıştır. Değeri artan birey bilime ve sanata büyük katkılar yapmış; bu bilim ve bireyin zaferi olmuştur. Birey aynı zaman da siyasal iktidarın dine ve geleneklere bağlı yönetim biçimini de kabul etmemektedir. “ideoloji” kavramının, Fransız İhtilali'nden hemen sonra 1796 yılında üretilen bir kavram olması, bir rastlantı değildir(Örs, 2014: 8).

Aslen bir aristokrat olan, ancak Fransız devrimine sempati besleyen ve 18. Yüzyıl Aydınlanma döneminin akılcı filozoflarından olan Antoine Destutt de Tracy, üretmiş olduğu “ideoloji “ kavramı ile “düşüncelerin bilimi” ni kastetmiştir.(Örs, 2014: 9). Tracy, ideolojiyi diğer bilim dalları gibi kabul etmiş, ideolojiye olumlu bir anlam yüklemiştir. Tracy' ye göre ideoloji, konusu fikirlerin tetkikinden ibaret olan ve düşüncelerin kanunlarını inceleyen bir ilimdir(Sezayi, 1991: 69). Tracy, ideoloji ile insan düşüncesini sistematik olarak tartışmaya açmıştır. Düşünceyi dış dünya ile buluşturmuş ve doğruluğunun ve yanlışlığının belirli kurallar içerisinde incelenmesini sağlamıştır. Gerek sosyal bilimler gerekse de doğa bilimleri önce zihinde üretilir dolayısıyla ideoloji, “düşüncelerin bilimi” olarak diğer tüm bilimlerin çıkış noktasıdır ve hepsini içinde barındırır.

De Tracy' ye ilk başta sempati duyan, ancak zamanla geleneksel grupların desteğini alabilmek için Aydınlanmaya ve ideologlara karşı bir tavır geliştiren

Napolyon Bonapart ve dönemin tutucuları, ideoloji kavramının olumsuz bir anlam kazanmasına sebep olan ilk kişilerdir(Örs, 2014: 10). İdeoloji, dönemin egemen güçleri tarafından düzenin karşıtı olarak görülmüş ve ideologlar da rejimi ve düzeni yıkmak isteyen zararlı kişiler haline gelmeye başlamıştır. İdeoloji, olumlu anlamından çıkıp günümüzde de kabul gören şekline bürünmeye başlamıştır. Ayrıca sosyal bilimlerin ilgi alanına girmiş birçok farklı yaklaşım ve tartışmayı içinde barındırmıştır.

2.1.2. İdeolojinin Tanımı

İdeolojinin, sosyal bilimcilerce yapılmış birçok tanımı vardır. Bu tanımlar içinde yaşanan siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik koşullara göre farklılık göstermektedir. Ancak İdeoloji kavramının tanımı hakkında tartışmalar sürüp giderken düşünürlerin genel olarak hemfikir olduğu tanım ideolojinin insan, toplum ve evrene ilişkin bir düşünce ya da inanç sistemini işaret eden bir kavram olduğudur (Ergil, 2015:1). Kazancı'ya göre ise dünyayı nasıl görmek gerektiğini bildirir ve yaşam biçiminin yorumlanmasını sağlar. Yani belirli bir noktaya kadar Praksis'e izin verir. İdeoloji kendilerini haklı görmek isteyen, göstermek isteyen egemen oluşuma yardım eder. O, bir dünya görüşüdür ya da dünya görüşünü temsil eder(Kazancı, 2006:57). Örs'e göre ise ideoloji her şeyden önce bir dünya görüşüdür. İçinde yaşadığımız dünyanın nasıl bir dünya olduğunu bize anlatmaya çalışır. İdeoloji, kendini ele vermeyen, açıklamayan toplumsal gerçekliği anlaşılabilir hale getirme, deşifre etme işlevi görür(Örs, 2014: 10). İdeoloji, bir başka değerlendirmeye göre olaylar üzerine kurulu, insanların düşünce ve davranışlarını etkileyen çeşitli kaynaklardan beslenen bir inanç sistemidir. Bu inanç ve tutumları belirli bir şahsın fikri yapıtlarına indirgemek mümkün değildir. İdeoloji, bu anlamda daha çok, "idare edilen" lerin arasında yaygın, yönlü fakat sınırlı, belirsiz fikir kümelerinden meydana gelir. (Mardin, 1983: 16).

İdeolojinin daha birçok tanımı bulunmakla birlikte genel olarak ortak noktaları: dünya görüşünü yansıtmaması, birey tutumlarını etkileyen inançlar olması, düşünce ürünü olması ve yol gösterici bir harita olması sayılabilir. Bu haritalar toplumsal ve siyasal gerçekliğin ne tür ilişkiler ve kurumlar üzerine kurulduğunu, bunların doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu, izlenmesi gereken yolun ne olması gerektiğini anlatır. Dolayısıyla, ideoloji bir inançlar ve değerler bütünüdür. İdeolojiler bize olması gereken siyasi, kültürel ve sosyal modeli anlatırlar. insan

doğası, tarihsel olaylar, gerçekler ve gelecek olasılıklar hakkında iddia veya varsayımlar yaparak bir dünya tasviri ve yorumu yapmaya çabalar. Dünyayı olduğu gibi değil de olması gerektiği gibi hayal eden ve toplumları da bu hayal doğrultusunda yönlendirmeye çalışan ideolojiler; toplumsal, ekonomik ve politik ideallere ulaşmak için gerekli araçların belirlenmesini sağlar.

2.1.3. İdeoloji Kavramının Geçirdiği Değişim

İdeoloji kavramı, tanımlardan da belli olduğu üzere, olumlu bir anlamda kullanılmıştır. Fikirlerin bilimi olarak görülmüş ve apolitik çağrışımlar yapmıştır. Ancak bu durumun değişmesi Napolyon ile gerçekleşmiştir. Napolyon, ilk zamanlarda enstitünün çalışmaları ve enstitünün kendisine karşı ve sırtını dayadığı meşru “koruyuculuktan” memnundur; fakat daha sonraları Napolyon’ un Kilise ile ittifak kurması ve değişen siyasi konjonktürle arttırdığı “kişisel despotizm” kanalıyla, enstitüye karşı düşmanca tavırlar sergilemeye başlamıştır. Enstitünün, ideoloji ile ilgili çalışmaları ise artık “tehlikeli” bulunmaktadır (McLellan, 2005: 6). İdeologlara karşı “hayata geçiremeyecekleri bir hükümlanlığa halkı yükselterek yanlış yola sürükleyenler” şeklinde seslenen Napolyon; Aydınlanma ilkelerine ise “ideoloji” diyerek kavrama “aşağılayıcı anlamlar” yüklemiştir (Williams, 2012: 186). Napolyon, ideologların düşüncelerinin aşırı rasyonalizmle irrasyonel hale geldiği ve kendi başlarına kapalı sistemler oluşturduklarını da eklemiştir (Eagleton, 1996:108). Napolyon, ideologların icraatlerine ve ideolojinin kullanımlarına farklı anlamlar yüklemiştir. Bunlardan birincisi, siyasi anlamda demokratik ve toplumsal politikalar alanına eklenen kavramın negatif boyutudur. İkincisi, Aydınlanma düşünürlerinin amacı, fikirleri metafizik düşüncelerden arındırmak iken kavram, 19. yüzyılda “devrimci” ile aynı anlama gelecek şekilde siyaset ve politika yüklü bir hale gelmiştir (Williams, 2012:186). İdeoloji tartışması ideologların insan davranışlarını anlamak ve yasa oluşturmak için pozitif ve işlevsel anlam yüklediği bir kavramdan, negatif, düzen bozucu, düşman anlamını içeren bir yola girmiştir.

Napolyon, ideoloji kavramına olumsuz bir anlam yükleyerek kavrama ilk anlamından tamamen farklı bugün ki anlamına daha yakın bir içerik kazandırmıştır. İdeoloji artık başka birine karşı suçlayıcı bir araç olarak kullanılmıştır. İdeoloji kavramının negatif anlamını destekleyen sonraki aşamalarda başta işçi sınıfı olmak üzere diğer muhalif kesimler de kavramın olumsuz yanına dikkat çekmişlerdir. Ayrıca ideoloji kavramı toplumların düşünce hayatlarına olumsuz bir ifade olarak

girmeye de başlayacaktır.

İdeoloji kavramının değişiminin ilk sorumluları, dönemin Fransız tutucuları olmakla beraber, ideolojinin daha da olumsuz bir kavram olmasında Karl Marx etkili olmuştur. Ayrıca ideoloji ile toplum arasında ilişki kuran ve böylece kavramın sosyal bilimlerde yaygın biçimde kullanılmasını sağlayan kişi olması dolayısıyla, Marx' da ideoloji tanımını ele almadan, kavramın geçirdiği değişimin anlaşılması mümkün değildir(Örs, 2014: 15).

2.1.3.1. Marx' a Göre İdeoloji: “Mistifikasyon”

İdeoloji kavramının günümüzde iktisat, siyaset, ekonomi ve sosyoloji dallarında halen tartışılan formatını büyük ölçüde Marx belirlemiştir. Marx, formatı belirlemekle de kalmayıp ideoloji kavramının sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılmasını da sağlamıştır. Çünkü ideolojiyi kişisel bir zihin ve kafa işi olmaktan çıkarıp sınıf gerçeğine dayalı bir sosyal mesele haline getirmiştir. Marx, ideolojiler ile toplumsal sınıfların birbiriyle bağlantılı olduğunu savunmuştur. Bu nedenle Marx' da ideolojiler sınıfsal bir analiz ile anlaşılabilir hale gelmektedir.

Marx görüşlerini olgunlaştırırken Hegel' in diyalektik yaklaşımından etkilendi. Hegel' in tarihsel sürece diyalektik bir şekilde yaklaşmasını benimserken Hegel' in idealizmini reddetti(Allan, 2007:15). “Dialectic” Yunanca dialektikos kelimesinden gelen söylem ve tartışma anlamına gelmektedir. Diyalektik her şeyin bir çatışma halinde olduğunu ve bu çatışmayı oluşturan tez ve anti tezdin yeni bir sentez doğacağını ve bu sentezin de yeni bir çatışma potansiyelini içerisinde barındırdığını, çünkü karşıt fikrini oluşturarak doğduğunu ortaya koyar. Diğer bir ifade ile Hegel' e göre her sentez, tanım olarak çelişkili bir unsur olan bir tezi içerir. Örneğin “iyi” tanımlandığında, aynı zamanda “kötü” de tanımlanmış olur. Her tanım bir birin de içkinidir(Allan, 2007:4). 19.yy'ın sonlarında Hegel arzu edilen toplumsal düzenin; karşıt güçlerin birbiri ile ilişkisinden doğacağını söylemiştir (Marss, 2015:143) . Diğer bir deyişle yeni bir çatışmanın kaynağı olan bu sentez aynı zamanda bir tezdin. Bu birbirini sürekli tetikleyen bilgi sayesinde çatışma devam eder ve bu süreçte toplumsal ilişkiler kurulur.

Marx, tarih düşüncesi kavramından yola çıkarak tarihsel materyalizm yöntemini oluşturmuştur(Debord 1996:44-45). Tarihsel materyalizm, Marksist bilimin tarihsel gelişmeye uygulanmasıdır. Materyalist tarih anlayışı gerçek bireylerden, onların eyleminden, maddi varlık koşullarından hareket eder ve bu

temeller, salt ampirik yolla incelenebilir(Marx ve Engels, 1992:74). Marx' ın “ tarihsel materyalizm” adını verdiği, birbirine bağımlı ve birbirini belirleyici ilişkiler zincirine göre, belirli bir üretim tarzı demek, belirli bir mülkiyet ve üretim ilişkisi ve belirli bir sınıflaşma biçimi demektir. Her üretim tarzında üretim güçlerine ve üretim ilişkilerine göre belirlenen sosyal sınıflar arasında bir siyasal mücadele vardır. Yani siyaset, iktisadi ilişkilerin bir yansımasıdır(Örs, 2014:16). Tarihsel materyalizm, tarihin maddi temelindeki gelişimiyle birlikte diyalektik olarak açıklanmasıdır. Toplumun maddi temelini üretimi tarihsel gelişimde öncü ve belirleyicidir. Tarihsel materyalizme göre her üretim tarzı belirli bir devlet tipine tekabül etmektedir. Örneğin, üretimde ilkel tekniklerin ve kölelerin(üretim araçları) kullanıldığı köleler ile efendiler arasında çatışmanın yaşandığı(üretim ilişkileri) Antik üretim tarzı, köleci devlete tekabül etmektedir(Örs, 2014:16). Bu, tarihin üretim güçlerini ellerine geçirmeye çalışan sınıflar arasında bir mücadele olduğu anlamına gelmektedir. Tarih üretim araçlarının sürekli el değiştirmesidir dolayısıyla sınıfsal yapının sürekli değişimidir.

Sınıf kavramı Marx da çok net olmamakla beraber, Marx, her üretim tarzında egemen sınıflardan, yükselen sınıflardan ve çöken sınıflardan söz eder. Çöken sınıflar, bir önceki dönemin hakim sınıflarıdır.(Örs, 2014:16). Üretim tarzının değişimi ile birlikte gücü azalan bu sınıflar, zamanla önemlerini yitirir veya yok olurlar. Yeni üretim tarzının hakim sınıfı, üretim güçlerini elinde bulunduran ve ilişkileri belirleyendir. Yükselen sınıflar ise, sömürülen ve bu nedenle mevcut üretim tarzına muhalif olan sınıflardır. Bu durumda her üretim tarzı kendi muhalifini, dolayısıyla da geleceğin yükselen sınıfını içinde taşımaktadır(Örs, 2014:17).

Marksist sınıfsal analizden sonra Marx' da ideolojinin anlamını kavramak daha rahat olacaktır. Marx' da ideoloji, iki farklı anlamda kullanılmıştır. Bunlardan ilki, toplumsal gerçeğin insan bilincinde yansımasıdır. Bu durum ideoloji, din, felsefe, siyaset gibi üst yapı unsurudur. İdeolojinin bu tanımı, liberalizm, faşizm gibi büyük “izm” lerin oluşumunu açıklar. İkinci anlamı “mistifikasyon” dur; yani toplumsal gerçeğin çarpıtılmasıdır(Örs, 2014: 15). Marx ideolojiyi ikinci anlamında daha çok ele almıştır.

Marx' ın “mistifikasyon” ile kastettiği, her sınıfın kendi kafasındaki hayali dünyasıdır. Her sosyal sınıf, kendi varlığını sürdürebilmek için, varoluşunu meşrulaştıran bir düşünsel sistem üretmektedir(Örs, 2014:17). Bu düşünce yapısı insanların dünyaya daha buğulu gözlükler arkasından bakmalarına yol açar. İnsan

içinde bulunduğu üretim ilişkisine yabancılaşır. Yaptığı iş, aldığı ücret, barındığı konut, insanlar ile olan ilişkileri, toplumdaki konumu vb. kısacası yaşadığı hayat sorgulanmaya yer olmaksızın normal kabul edilir. Ama bu kabullenişte ezilen sınıfların bilinçli bir hatası yoktur. Marx' a göre burada hatalı olan "ideoloji" dir. Marx ve Engels'in Alman İdeolojisi yapıtlarında "ters dönmüş imge" metaforu kullanılarak, ideolojinin maddi gerçekliğin tersi ya da karşıtı olduğu anlatılmaktadır(Marx ve Engels, 1992:42). Maddi koşullar, işçi sınıfının çıkarlarının ne olduğunu açıkça gösterir, ancak ideoloji bu çıkarları tersine çevirir. Böylece insanlar, kendi çıkarlarını gerçekte olduklarının karşıtı gibi görürler(Örs, 2014:17).

Marx işçinin yaşam koşullarını yanlış değerlendirmesini "camera obscura" örneği ile açıklar (Marx ve Engels, 1976:23). Latince karanlık oda anlamına gelen camera obscura ufak bir delikten yansıyan ışığın odanın içindeki yüzeyde ters bir görüntü oluşturmasıdır. Camera obscura "gözlemcinin kendi konumunu temsilin bir parçası olarak görmesini önsel olarak engeller" (Crary, 2010:54). Ona göre insanların düşünceleri ve dünya görüşleri maddi yaşam koşullarından bağımsız düşünülemez. Üretici güçlerle girdikleri ilişkide işçinin gerçekliği görme imkânı maddi ilişkilerinden dolayı aynı camera obscuradaki gibi kısıtlıdır. Bu mekanizmada işçi burjuvazinin ona dayattığı koşullardan dolayı kendi çıkarları aleyhinde ilerletilen pratikleri doğru değerlendiremez. Ezilen sınıflar kendi gerçek sınıfsal çıkarlarının bilincine varamamakta, hakim sınıfların kendi ideolojilerini kullanarak oluşturdukları, gerçek durumun tam tersini gösteren bir sahte bilinç edinmektedirler(Örs, 2014:18).

Marx' a göre "yanlış bilinç" bireysel veya sınıfsal bir hata değildir; bir hatanın sonucudur ama bu sistematik bir hatadır. İnsan içine doğduğu sınıfın değerleriyle yetişir. Toplumdaki tüm sınıfların kendi değerleri vardır ve bu değerlere göre toplumda her bireyin yeri ve rolü bellidir. Bütün bu değerler bir bütünü oluşturur. Dolayısıyla, toplumun tamamı her şeyi topluca yanlış algılar. Topluca yanlış algılandığı için, bunun yanlış olduğu fark edilmez(Örs, 2014:18). Toplumun katmanlı yapısı, sınıflar arasındaki ilişki, ticarete, eğitime, hayata bakış vb. tüm toplumca doğru ve olması gereken biçimde algılanır. Hakim sınıf kendi çıkarlarını korumakla doğru yaptığını düşünürken ezilen sınıfta toplumdaki rolünün olması gereken bir rol olduğunu düşünür. Bireyler bu toplumsal durumu tarihin son aşaması imiş gibi düşünür, değişimin devamlı bir süreç olduğunu, tarihin toplumları değiştireceğini kavrayamaz(Örs, 2014:19).

Marx' in yanlış bilinci açıklamaya yönelik bir başka savı, “iş bölümünün ortaya çıkması ve giderek yaygınlaşmasıyla saydamlığını yitirmesidir(Örs, 2014:19). İş bölümü parçalanmış ve kapalı etkinlik alanlarına hapsettiği insanların birbirinden ayrı düşünmesine ve böylece ortaya konulan ürünün, bu kişilerin kontrolünden kaçmasına yol açmıştır(Marx ve Engels, 1992:13). İş bölümünün gelişmesiyle ortaya çıkan bir başka sorun “amaç” in değişmesi; amacın giderek mevcut işbölümünü ayakta tutmaya, bu iş bölümünün yarattığı toplumsal sınıfları yaşatmaya yönelmesidir(Örs, 2014:19). Daha önceki toplumlarda iş bölümü daha açıktır. İş bölümündeki amaç ile eylem arasına başka unsur girmez. Amaç ile eylem arasındaki ilişki açıktır. Oysa kapitalist sistemdeki iş bölümünde amaç ile eylem arasındaki ilişki açık olmaktan çıkmaktadır. İnsanlar, iş bölümünün artması ile birlikte, anlayamadıkları, çıkarları ve ihtiyaçları ile doğrudan bağlantı kuramadıkları toplumsal iktisadi vb. süreçleri yaşamaya başlarlar(Örs, 2014:19). Bireylere, anlayamadıkları bu süreçleri egemen sınıfların ideolojisi açıklar. Ama Marx' a göre bu açıklama egemen sınıfın çıkarlarını gözetten bir açıklamadır ve sahtedir.

Marx ideolojinin negatif yönlerini ortaya koymuştur, buna göre ideoloji yanlış bilginin, yanlış düşünmenin bizzat kendisidir. İdeolojinin gerçekliğin bir çarpıtılması olduğunu net bir şekilde vurgulamaktadır. Ters dönmüş imge metaforu ve ayna imgesi insanların kendi çıkarlarını “sahte bilinç” yüzünden başka yerlerde aramalarına neden olmaktadır. Marx 'a göre sahte bilinç bireylerin bir yanlış görmesi meselesi değil, genel toplumsal yapının temelini ekonomi ile belirlenmesi meselesidir. Marx' a göre ideoloji toplumsal gerçekliği çarpıtır ve bozar. Toplumsal çelişkileri saklar bu nedenlerle de egemen gücün egemenliğinin yeniden üretimini sağlar.

2.1.3.2. Gramsci' ye Göre İdeoloji: “Hegemonya”

Karl Marx' in ideoloji konusundaki çalışmalarının sosyal bilimler üzerinde yadsınamaz bir önemi vardır. Geliştirdiği metot, toplumsal çözümlemeleri ve ürettiği kavramlar kendisinden sonraki düşünörlere yeni ödevler vermiştir. Marx'tan sonraki düşünörlere Marx' in görüşlerini inceleyerek ve eleştirerek literatüre katkıda bulunmuşlardır. Marx' in ideolojilere yüklemiş olduğu anlam ve işlevler, zaman içinde Marksistler tarafından yeniden yorumlanarak önemli değişikliğe uğramıştır. Gramsci de bu Marksist düşünörlere başında gelir. Gramsci' nin ideolojiye vurgusu hegemonya kavramı ile ifade edilir. Hegemonya kavramıyla Gramsci, bir sınıfın

diğer sınıflar üzerinde kurmuş olduğu egemenliği açıklamaya çalışmaktadır. Hegemonyanın oluşma süresince önemli bir yere sahip olan sivil toplum, aydınlar, rızanın üretilmesi ve tarihsel blok, kavramlarıyla beraber hegemonya kavramı ele alınmıştır.

Hegemonya, rızanın örgütlenmesi ve bağımlı bilinç biçimlerinin şiddet ya da zora başvurulmadan inşa edildiği süreç olarak tanımlanır(Çoban, 2013:51). Gramsci sivil hegemonyayı sivil toplum alanına koyarken; politik hegemonyayı devlet alanına yerleştirir. Burada hegemonya ikisine birden yerleşmiştir. Bir başka deyişle sivil toplumla politik toplum arasındaki ayrım tamamen kaybolur: rıza ile baskı devletin ortak boyutu olur(Anderson, 1988:41). Gramsci bu kavramı hakim sınıfın ezilen sınıf üzerindeki hakimiyetini, onun kendi dünya görüşünü, ideolojisini kısmen zorla ancak büyük ölçüde ikna yoluyla veya en azından kabullendirerek empoze etme yeteneği olarak tanımlar(Çoban, 2013:51). Gramsci, ezilen ve ezen sınıflar arasındaki yönetme-boyun eğme ilişkisinin açıklanmasında ideoloji kavramının ve sivil toplum-siyasal toplum ilişkisinin yeniden incelenmesi üzerinde durmaktadır(Örs, 2014:21).

Marx' da ekonomik alana tekabül eden sivil toplum, Gramsci' de daha geniştir ve toplumun üretmiş olduğu tüm semboller, değerler, din, felsefe vb. tüm zihinsel ürünleri içermektedir ve ideoloji de bu alanın içindedir(Örs, 2014:21). Ezilen sınıfların, egemen sınıfın egemenliğini doğal kabul edilebilir hatta yerinde bulmasının temelinde, sivil toplumun ortak olarak paylaştığı dünya görüşü yatmaktadır. Devletin gücü, işte burada, toplumun ortak olarak paylaştığı dünya görüşünü şekillendirme yeteneğinde yatmaktadır. Dolayısıyla, devlet, toplumu sadece kaba şiddet araçları ile değil, aynı zamanda daha etkili bir araç olan ideoloji ile yönetmektedir. Bu, siyasal alanın sivil alan üzerindeki kültürel iktidarındır. Gramsci' ye göre, siyasal iktidara ulaşmanın yolu, önce kültürel iktidarı ele geçirmektir(Örs, 2014:22-23). Egemenlik siyasal iktidara dayanırsa kısa ömürlü olur. Baskı aygıtlarıyla egemenliğin sürdürülebilirliği kısıtlıdır. Sonunda bu iktidara karşı tepki meydana gelecektir. Örnek vermek gerekirse, darbelerde askeri cuntalar yönetimde bir süre kaldıktan sonra yönetimi sivile devretmek için hazırlıklara başlarlar. Sivil anayasa hazırlanır, siyasi parti faaliyetlerine tekrar izin verilir, özgürlük kısıtlamaları gevşetilir vb. ancak bu sivilleşme, kültürel ve sivil toplumun dizaynı sonrası gerçekleştirilir. Üst yapı unsurları kontrol altına alınmıştır. Siyasal toplum ile sivil toplum tekrar uyum içindedir.

Gramsci, bir sınıfın kendi dünya görüşünü diğer sınıflara kabul ettirebilmesi durumunu “hegemonya” kavramı ile açıklar. Tarihin her döneminde, yükselen sınıflar kendi ideolojilerini topluma yayarak hegemonya sağlamaya çalışmışlardır. Her sınıfın kendi ideolojisini topluma yayacak aydınları vardır(Örs, 2014:22). Bu aydınlar sınıfların ideologlarıdır. Bunlar düşünen, toplumu örgütleyen, belli bir teknik kapasitesi olan kimselerdir. Gramsci aydınları geleneksel(egemen sınıfların sesi) ve organik(egemen sınıflara karşı mücadele eden sınıfların sesi) olarak ikiye ayırır(Çoban, 2013:54). Gramsci, aydınlara hegemonya mücadelesinde, özellikle konum kazanma savaşında çok önemli bir rol yükler(Gramsci, 1986: 60).

İdeoloji, Gramsci’ de o kadar önemli bir olgudur ki, Marx’ ın altyapı-üstyapı ilişkisini dahi tersine çevirmektedir. Üretim tarzının belirlediği alt yapı, üstyapıyı belirlediği anda, Gramsci’ ye göre “tarihsel blok” oluşmaktadır(Örs, 2014:23). Marksistler sivil toplumu ağırlıklı olarak ekonomik alan ile açıklamışlardır. Gramsci ise sivil topluma dünya görüşlerini ve manevi faaliyetleri de eklemiştir. “Tarihsel blok” kavramından yapılar ve üst yapılar arasındaki bütünlük olarak söz edilmiştir (Gramsci, 1986:61). Bu çerçevede, tarihsel blokta doğrudan doğruya üretim güçlerine bağlı sosyo-ekonomik bir alt yapı ile politik ve sivil toplumdaki organik bağlantıyı tarihsel bloğun üst yapısını yöneten aydınlar sınıfı sağlamaktadır (Gramsci, 1986:61).

Hegemonya kısaca bir sınıfın fikir ve kültürünü başka bir sınıfa kabul ettirerek egemenliği altına almaktır. Bu, tabii ki her zaman güç ile ya da zorlamayla olmamaktadır. Zaten Gramsci zorlamanın; tahakkümün karşısına hegemonyayı çıkarmıştır. Gramsci’ nin üzerinde durduğu hegemonya daha çok rızaya dayalı bir hegemonyadır. Egemen olmak isteyen ya da hegemonyasını kurmak isteyen sınıf/hegemon olağan dönemlerde ikna ve rıza yolunu seçmelidir(Çoban, 2013:56). Öte yandan hegemonyanın içerisinde disiplin ve zorlama da yer almaktadır. Disiplin ve zorlama kısa sürelidir ve ancak olağanüstü dönemlerde ortaya çıkan uzlaşmazlıkları ve çatışmaları ortadan kaldırmak için başvurulur.

Marx’ da toplumsal gerçekliğin sınıflar tarafından çarpıtılması olarak tanımlanan ideoloji, Gramsci’ de egemen sınıfların elindeki devletin baskı ve meşruiyet aracı haline gelmiştir. Marx, ideolojiye olumsuz bir anlam yüklemiştir. Ancak Gramsci, olumlu ya da olumsuz bir anlam yüklemekten ziyade ideolojinin görmüş olduğu işlevi tespit etmiştir. Gramsci, işçi sınıfının, siyasi iktidarı ele

geçirmek için zor kullanmaktan ziyade kültürel alanı ele geçirilmesini ve tüm sınıflara kendi ideolojisini “rıza yoluyla” kabul ettirmekten geçtiğini belirterek, ideolojiyi yöntemsel bir araç haline getirmektedir.

2.1.3.3. Althusser’ e Göre İdeoloji: “Devletin İdeolojik Aygıtları”

Althusser, ideoloji kavramını Marksist açıdan ele almış ve Gramsci’ den de etkilenerek ideolojiye eklemeler yapmıştır. Althusser, Marx’ ın üretim koşullarına ilişkin söylediklerini ele alır. Ona göre, üretimin koşulu üretim koşullarının yeniden üretimidir. Althusser için ideoloji, en genel anlamıyla, toplumsal bütünlüğü yeniden üreten, temel bir işlevi yerine getiren, bu süreçte, sistemin yeniden üretilmesi için siyasal ve ekonomik iktidarın kullandığı ikna süreci olarak tanımlanabilir. Bu tanımla birlikte, Althusser ideolojiyi, altyapı ve üstyapı metaforunun birbirleri karşısındaki görece özerkliklerini kurarak açıklamak istemektedir. Althusser, her şeyden önce altyapı ve üstyapı arasında Marx’ ın iddia ettiği gibi birebir ve katı bir ilişki olmadığını, üstyapının görece özerk olduğunu düşünmektedir. Devleti ve kurumlarını bir yerde toplanmış olan bir güç odağı olarak değil, toplumdaki birçok yapı vasıtasıyla iyice yaygınlaşmış olan bir örgütlenme olarak görmektedir(Örs, 2014: 24).

Althusser, ideoloji tanımlamasında özellikle Alman İdeolojisinde yer alan “yanlış bilinç” kavramını merkeze almaktadır. Bu kavramdan hareketle, ideoloji düşüncesini “bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla kurdukları hayali ilişkinin tasarlanması” tezi üzerine oturtmaktadır(Althusser 2014: 69). Althusser bu tez ile ideolojiyi “gerçek” ve “hayal” arasındaki ilişki üzerinden tanımlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu tezde ideoloji kendi özneliği üzerine kurulmaktadır ve dünya görüşleri büyük ölçüde gerçek değil; hayalidir. Bu tanımlama ideolojinin özneler olmadan anlaşılabilmesini olanaksız kılmaktadır. Çünkü ideolojinin taşıyıcısı öznelerdir ve ideolojiler özneler üzerinden yeniden üretilmektedirler. Bu yeniden üretim sürecinde öznelerin tekrardan var olabilmesi için ideoloji, insanların tüm etkinliklerine sızmakta ve kaymaktadır (Althusser 2014: 70).

Marx ideolojiyi; “ideolojinin tarihi yoktur” şeklinde tanımlamıştır. Althusser, Marx’ dan farklı olarak, bu tanımlı olumlu anlamda kullanmıştır. Öncelikle ideolojilerin sınıf mücadelesiyle belirlense bile, kendilerine özgü tarihleri olduğunu kabul eden Althusser, “genel olarak ideolojinin tarihi olmadığını” savunmaktadır. Buradaki tarihin olmayışını, Freud’da bilinçdışının tarihinin olmamasına benzeterek

her yerde var olan tarih-aşırı anlamında kullanmaktadır. Bu haliyle Althusser' in ideolojisi, Freud'un bilinçdışı gibi edebidir. Çünkü ideoloji, zihin ürünüdür ve zihnin işleyiş biçimi tarih boyunca aynıdır (Althusser, 2014:42).

Klasik Marksist anlayışın aksine Althusser, üst yapıya, devletin baskı aygıtının yanına, devletin ideolojik aygıtlarını da ekler. Bunların devlet iktidarını ele geçirmede, devlet aygıtını yenilemede ve üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesinde önemli rol oynadıklarını savunur(Çoban, 2013:43). Gramsci' den etkilenen Althusser' de devletin baskı aygıtları ile Gramsci'nin sivil toplum kurumlarını anımsatan devletin ideolojik aygıtları aynı şey değildir. Marksist anlayışta devlet aygıtının kapsamına, hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapisaneler vb. girmektedir. İşte bunlar Althusser' e göre devletin baskı aygıtıdır. Devletin baskı aygıtı zor kullanarak işler. Althusser devletin ideolojik aygıtlarının listesini: dini, öğretimsel(okullar sistemi), hukuksal, ailevi, siyasal, sendikal, iletişimsel(basın, radyo, tv vb.), kültürel(edebiyat, spor, güzel sanatlar) devletin ideolojik aygıtları olarak belirler. Devletin ideolojik aygıtlarının özel ya da kamu alanında olması önemli değildir. Önemli olan bunların işleyiş tarzıdır. Devletin ideolojik aygıtlarının devletin baskı aygıtından farkı şudur: devletin baskı aygıtı zor kullanarak işler, oysa Devletin ideolojik aygıtları ideolojiyi benimseterek işlerler. Böyle olmakla beraber, devletin her aygıtı hem ideoloji hem de baskı kullanarak işlemektedir(Althusser, 2014:25).

Althusser' in modelinde “yeniden üretim” önemli bir kavramdır. Her toplumda egemen sınıfın temel amacı, yeniden üretimi sağlayabilmektir. Üretimin devamı için üretim araçlarının yeniden üretilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, üretimin önemli bir parçası olan emek gücünün, yani insanında yeniden üretilmesi gerekmektedir. Devletin ideolojik aygıtlarının asıl işlevi, insanın yeniden üretimini sağlamaktır(Örs, 2014: 25). Meslek ile ilgili eğitimler, egemen teknolojinin, sanatın ve bilimin yeni kuşaklara aktarılması, egemen ideolojinin benimsetilmesi vb. eğitim kurumları, basın, medya, dinsel kurumlar gibi ideolojik aygıtlar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bu araçlar, çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara sistemin kodlarını ve değerlerini aşılıyarak bunları içselleştirmelerini ve uyum sağlamalarını sağlamaktadır. Sisteme uyum sağlayan bireylerin sistemi sorgulama ve başkaldırma olasılıkları azalmaktadır. Althusser bu nedenden dolayı egemen sınıfın gücünü zayıflatmanın yolunun ideolojik aygıtların ele geçirilmesi gerektiğini önemle vurgulamıştır.

Görüldüğü gibi, Gramsci ve Althusser' de ideoloji, bir seçkin gücüdür. Bu öyle bir güçtür ki, hakim sınıfın iktidarını pekiştirir, meşrulaştırır. Ama aynı zamanda yükselmek, iktidarı ele geçirmek isteyen ezilen sınıfların da kullanabileceği potansiyel bir güçtür(Örs, 2014:26). Dolayısıyla ideoloji, toplumların tarihsel dönüşümünde, en az alt yapıyı oluşturan iktisadi unsurlar kadar hatta bazen daha da önemli bir güçtür. İdeolojiyi daha önemli bir güç yapan yönü ise eylem kılavuzu görevi görmesidir.

2.2. Kapitalizmin Gelişimi ve Sağ İdeolojinin Ortaya Çıkış

2.2.1. Kapitalizm

Konuyu tarihsel süreklilik içerisinde inceleyebilmek için öncelikle kapitalizmin bir öncesi olarak değerlendirilen feodalizm dönemine bakmak faydalı olacaktır. Feodal toplum yapısına hâkim olan üretim tarzı ve sınıfsal yapı, kapitalizmin gelişimini mümkün kılan ortamı sağlaması açısından önemlidir. Feodalizm Kuzey, Batı, Orta ve Güney Avrupa'daki toplumların 5. yüzyıldan 15. yüzyıla kadarki dönemini yani topraksız köylülerin ürettiklerinin bir kısmına kullanmadıkları fazlalığa ekonomi dışı tedbirlerle arazi ve topraklara sahip olanlar tarafından el konulması dönemi kastedilmektedir(Fülberth, 2008:73).

Feodalizmin ortaya çıkmasındaki en önemli sebep, Roma İmparatorluğu'nun düzeninin karşılaştığı büyük ekonomik bunalımdır. Gerileme halindeki Roma İmparatorluğu'nun son yüzyılları, kavimler göçü ve barbarların fetihleri bir yığın üretici gücü tahrip etti; tarım geriledi, sanayi pazar yokluğundan dolayı geriledi, bu nedenle ticaret uykuya daldı ya da zor yoluyla kesintiye uğratıldı. Kırsal ve kentsel nüfus azaldı. Bu koşullar ve fethin bu koşullarca belirlenen örgütleniş tarzı Cermenlerin askeri örgütlenişlerinin etkisinde feodal mülkiyeti geliştirdi. 8.Yüzyılın ortalarında giderek daha fazla ön plana çıkan süvari(zırhlı savaşçılar) sınıfının yaratılması feodalizme ortam hazırladı(Mcneill, 1994:127). Kendisine toprak verilmesi, savaşçıyı ekonomik bağımsızlığa kavuşturdu ve süvari olarak donanımını sağladı. Maddi olanaklara kavuşan savaşçı kendinin yanı sıra daha fazla adamı donatıp, besleyip, çıkarına çalıştırma olanağına da sahip oldu. Süvari sınıfının ekonomik bağımsızlığı ve silahlı gücünün varlığı, artık engellenemez bir süreci başlatmıştır. İktidar, hemen hepsi iktidar sahibi, çok sayıda birim arasında parçalanacaktır. Bu parçalanma uzun yıllar siyasi birlikteliğin kurulmasına engel

olacaktır.

Feodalite de üretim tarzı ve sınıflar bulunmamaktadır. Feodalite iki insanı hiyerarşik olarak birbirlerine bağlayan sadakat yemini üzerine dayanmaktadır. Feodal bağ hiyerarşikse de öz olarak iki özgür, eşit ve bağı serbestçe giren iki insanı birbirine bağlamaktaydı. Böylesine bir örgütlenme ancak merkezi iktidarın yokluğu halinde kavranabilir(Baechler, 1994:100). Güvensizlik ortamı içinde hayatta kalmak için diğerlerinden daha güçlü birinin himayesine girmek mutlak bir zorunluluk haline gelmektedir.

İnsanlar arası ilişkilerin daralması, genelleşmiş güvensizlik ve bu durumdan doğan düzen üç tane toplumsal kategorinin ayakta kalmasına yol açmıştır: Kutsal ile ilişkileri düzenlemekle görevli ve entelektüel yegane taşıyıcıları olan rahipler, yalnızca askeri ve siyasi faaliyetlerle ilgilenen soylular, nihayet tarım ve zanaat faaliyetleriyle bütünü ihtiyaçlarını sağlayan halk, feodal toplumun örgüt şemasını oluşturmaktadır(Baechler, 1994:101). Savaşçı halk egemenliğine sahip olmaya başlamıştır. Halktan elde ettiği artı ürünle kendi bölgesinde ekonomik olarak bağımsız yaşamaya başlayan savaşçı artık siyasi konularla da ilgilenmeye başlayan bir soylu haline gelmeye başlamıştır. Kilise, kutsal ile ilişkileri düzenlerken aynı zamanda soyluyla halk arasındaki ilişkiyi de düzenlemiştir. Derebeylik sisteminin kurulmasına yardım ettiği gibi düzenin kurallarını bir sonraki nesile de aktarma işlevini üstlenerek sistemin kendini yeniden üretmesini sağlamıştır. Halk ise güvenlik ihtiyacının karşılanması karşılığında karın tokluğuna gönüllü olarak soyluya ve kiliseye hizmet etmektedir.

Feodal çağda gerekli tüm malları hemen hemen sadece toprak ürettiyordu. Onun içinde toprak zenginliğin tek kaynağıdır(Huberman, 2005:20). Bu zenginlik kendi kendine yetmekle sınırlıdır. Artı üretim kısıtlıdır. Tüketmek için üretim yapılır artan ürün, diğer ihtiyaçlar için değiş tokuşta kullanılır. Her ne kadar tüketim ekonomisi olsa da bir takas ekonomisi mevcuttur. Bu takas haftalık pazarda olur, serflerle zanaatkarların ürettiği artı ürünler ya da herhangi bir serfin artığı değiş tokuş edilir. Ama ticaret çok aşağı bir seviyede olduğu için çok fazla üretmek için sebep de yoktur(Huberman, 2005:27). Ticaretin gelişmemesindeki bir diğer sebep de yolların yetersizliği ve güvenli olmamasıdır(Jessua, 2015:18).

On birinci yüzyılda ticaretin büyük adımlar attığı görüldü; on ikinci yüzyılda Batı Avrupa bu nedenle bir dönüşüm geçirdi(Huberman, 2005:28). Bu değişimin birçok nedeni olmakla beraber, ilk başladığı dönemden itibaren, Haçlı

seferlerinin bu değişime uzun vadeli önemli sonuçları olmuştur. Haçlılar, ticareti büyük ölçüde hızlandırmışlardı. (Ashtor, 2008:490). Haçlı seferleriyle amaç her ne kadar kutsal gözüğe de süreç ve sonuç ekonomiye çıkmaktadır. Nüfusun artması feodal düzende bazı sorunlara yol açmıştır. Mevcut üretim artık yetmemeye başlamıştır. Tacirler nüfus artışını bir fırsat olarak da görmektedirler. Çünkü bu nüfus artışı toplumun her kesiminde yaşandığı için, ihtiyaçlar ve talepler de buna göre çeşitlenip artmıştır. Dolayısıyla doğunun zenginliği tacirlerin iştahını kabartmış, her türlü riski göze alarak birazda macera isteğiyle bu seferlere katılmışlardır(Jessua, 2015:23-24). Haçlı seferleri, feodal sistemde var olan takas ticaretini çok ileriye taşımıştır. Zenginliğin tek kaynağı olan toprağın önemini azaltmıştır. Ticaret daha çok ön plana çıkmaktadır. Ticaretin gelişmesiyle yeni kurumlar yeni kurallar oluşmaktadır. Takas ekonomisinden para ekonomisine doğru evirilmeler başlamıştır. Ayrıca Haçlı seferleri dış ticaretin de önünü açmıştır. Paranın kullanımı yaygınlaşmış, paranın dolaşım hızı artmaya başlamıştır.

Ticaretin gelişmesiyle feodal düzen şehir hayatında da değişimler başladı. Şehirlerin büyümesi ticari hayatı da olumlu etkiledi. Tüccarlarla şehirlerin kazandıkları haklar bir servet kaynağı olarak ticaretin artan önemini gösterir. Şehirlerdeki tüccarların durumu da toprakta zenginliğe karşı para zenginliğinin artan önemini gösterir(Huberman, 2005:47). Toprak mülkiyeti yanında para mülkiyeti de ortaya çıkmıştır. Zenginliğin çeşidi ve sahibi değişmektedir. Feodal düzende, tek servet kaynağı olan toprağın mülkiyeti, yönetme gücünü de rahiplerle soylulara verirdi. Yeni servet kaynağı olan para mülkiyeti tüccarlara, yükselen orta sınıfa, yönetime katılma imkanı veriyordu(Huberman, 2005:47). Yeni bir servet kaynağına sahip olarak güçlenen tüccarlar yeni haklar istemektedir. Daha önce itaat ettikleri senyörün kuralları artık tüccarlara yetmemektedir. Bu yüzden kendi kurallarını kendileri tayin etmek istemektedirler. Bu da ancak kendilerinin de dahil olduğu yönetimlerle mümkün olmaktadır.

Tüccar sınıfı yani burjuvalar içinde buldukları kısmi kölelikten kurtulmalarını sağlayacak ayrıcalık ve statüyü senyörden koparabilmek amacıyla özgür kentli yemini etrafında birleşmeye karar verdiler. Soylular bu ayrıcalıkları bazen gönüllü bazen de güçlükler çıkartarak da olsa verdiler(Jessua, 2015:20). Tüccar sınıfının yükselişinin engellenmesi soylular için imkansızlaşmıştır. Bu yükseliş belirli çıkarlar karşılığında soyluların da işine gelmiştir. Burjuvaların elde ettiği başarı köyden kente göçü başlatmıştır. Bu hareket tüm Batı Avrupa'da

yayılmaya başladı. Artık iktidarlar yeniden dağıtılmaya başlandı. Pazarların iktidarı senyörlük iktidarına baskın çıktı(Jessua, 2015:21).

Coğrafi keşifler, ekonomik gelişmeler, bilimsel gelişmeler gibi genel etkenlerin feodalizmden kapitalist toplum sürecine geçişte büyük ölçüde etki yarattığı yadsınamaz. Coğrafi keşifler, Avrupalıların o zamana dek bilinmeyen topraklara ayak basmasını sağladığı gibi Hint Deniz yolunu bularak Doğu Akdeniz ticaret yoluna alternatif bir yol bulmalarını sağladı(Jessua, 2015:25). Ayrıca Amerika ve Ümit Burnu'nun keşfiyle ortaya çıkan hızlı sermaye akışı ve Amerika'da bulunan altın ve gümüşün İngiltere ve Hollanda gibi ülkelere girmesi bu ülkelerde bulunan mevcut toplumsal ve ekonomik düzenlemelerle örtüşür(Giddens, 2009:71).

Avrupa'da ticaretin gelişmesi, etkileşimin artması, kilisenin otoritesinin zayıflaması ve paranın bir zenginlik ve refah aracı haline gelmesi; Avrupa'nın fikri hayatında önemli değişikliklere neden olmuştur. Rönesans ve bunun bir sonucu olan Reform, düşüncede büyük değişikliklere neden olmuş Aydınlanma Devri adını alan 18. yy. ile yeni bir dönem başlamıştır. Aydınlanmanın temelinde akıl yer almaktadır. Akıl, varlığı düzenleyen doğa kanunlarını bulacak ve böylelikle insanlığın gelişimini ve ilerlemesini sağlayacaktır(Armaoğlu, 2013:159). Aydınlanma, Fransız İhtilali'nin çıkmasında etkili olmuş ve bu düşünsel ve sosyal değişme Avrupa'da ve bütün dünyada var olan sistemlerin temelden sarsılmasına ve yıkılmasına giden süreci başlatmıştır. Fransız Devrimi'nin her alanda büyük etkileri olmakla birlikte ekonomik alanda merkantilizm yerine, üretim ve ticaret özgürlüğünü, ekonomik liberalizmi getirmiştir(Armaoğlu, 2013:162). Fransız İhtilali ve daha sonra ortaya çıkacak sanayi devrimi, makineleşme ve ekonomik liberalizmin birleşmesini sağlamış, bu birleşimde kapitalist sisteminin çekirdeğini oluşturmuştur.

Sanayi tarihi 18.yy son çeyreği ve 19.yy başlarında kömür ve sermayeden yana zengin bir ülkede (Britanya) kimi büyük kimi küçük icatların nasıl hemen değerlendirildiğini ayrıntısıyla anlatır. John Kay'ın dokuma mekiği, James Watt'ın buharlı tulumbası(1765) James Hargreaves'ın mekanik dokuma tezgâhı, Arkwright'ın örgü makinesi, Trevithick ve Stephenson'un lokomotifleri ilk etapta sayılabilecek olanlardır(Sedillot, 1983:359). Gerçekleştirilen köklü teknolojik yenilikler yalnızca zamanın hemen tüm yapım alanlarına yayılmakla kalmadı aynı zamanda daha önce görülmemiş türden birçok yeni sanayi yarattı ve birçok yeni malın yapılmasına yol açtı. Sanayi Devrimi'nin ilk ve en açık özelliği üretimin çapında görülen büyük artış idi. Daha fazla mekanik güç daha fazla hammadde, daha fazla üretilmiş mal, daha

fazla artık, daha fazla ulaştırma, sanayi ve ticaret süreçlerini izleyecek daha çok insan kaynağı, malları satın alacak daha çok tüketici, satacak daha çok satıcı ve daha büyük sermayesi olan daha çok insan çalıştıran daha büyük firmalar hızla ortaya çıkmıştır. Eski ve basit yapım biçimlerinin yerini daha ucuz ve bazen aynı zamanda daha kaliteli mallarıyla fabrika üretimi aldı.

Sanayi devrimi ile birlikte özgürlük de karşı konulmaz bir hızla güç kazanıyordu. Ticaretin serbest olması gerekir tezi herkesin benimsediği bir görüş olmuştu. Colbert' in Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler sözü (laissez faire laissez passer) bu dönemi en iyi betimleyen slogandır(Sedillot, 1983:369). Liberal olarak tanımlanan, piyasa ekonomisi içindeki mal miktarının otomatik olarak gerçek talebe uyum göstereceğini, serbest piyasayı zedeleyen şeylerin ise devlet veya birliklerden kaynaklanan müdahaleler olduğunu ve bu müdahaleler olmadığında özgürlükler sayesinde halkların daha zengin olacağını savunan bu öğretiyi her bakımdan merkantilist diye tanımlanan görüşün zıttı idi. Aynı dönemde özgürlük de karşı konulmaz bir hızla güç kazanıyordu. Ticaretin serbest olması gerekir tezi herkesin benimsediği bir görüş olmuştu(Sedillot, 1983:370).

19. yüzyılın önde gelen sanayi güçleri büyük Britanya ve iki rakibi Almanya ve Birleşik Devletler, fiziki dünyayı değiştirdi. Binlerce kere binlerce kilometreye demiryolları döşediler. Kurdukları dev fabrikalara çoğu tarlalarından yeni kopmuş milyonlarca kadın ve erkeği çektiler. Sermayeyi bankalara topladılar, kömür tükettiler, çelik işlediler ve yerin altından maden çıkardılar, tepeleri düzlediler, nehir sularını kanallara yönlendirdiler ve genel olarak insanın daha önce farkına varılmamış gücünü ve zekâsını sergilediler(Appleby, 2012:213). Bu yüzyılda endüstrinin ve toplumsal ilişkilerin yapısı, üretimin hacmi ve ticari ilişkilerin kapsamı ve çeşitliliği konusunda ekonomideki değişimin temposu diğer yüzyıllarla kıyaslandığında tümenden olağandışı idi. Öyle ki insanların toplum konusundaki düşüncelerini, kuşaktan kuşağa insanların doğuştan kendilerine tahsis olunmuş olan toplumsal konumda kalmaya mahkûm olduğu ve geleneklerden sapmanın doğaya aykırı olduğu yolundaki bir anlayıştan, ilerlemenin bir yaşam yasası haline geldiği ve sürekli gelişimin sağlıklı bir toplum için olağan durumu olduğu yolundaki bir anlayışa radikal bir biçimde değiştirdi(Maurice,2007:232).

Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik açıdan burjuvazinin karşısında duran modern kent proletaryası da oluşmaya başlamıştı 19. yy. ortalarında Büyük Britanya ve Belçika'da toplumun büyük çoğunluğunu proletarya oluşturuyordu. Diğer

sanayileşmiş ülkelerde henüz halkın büyük bir çoğunluğu toprağa bağlı olarak çalışmaktaydı. Sanayi alanında elde edilen kâr çalışma saatlerinin uzatılması nedeniyle mutlak artı değeri oluşturuyordu aynı zamanda bu dönemde ücretler de geriye gitmişti(Fülberth, 2008:154). Dönemin sosyal yapısına baktığımızda ise, Sanayi Devrimiyle birlikte ailenin önemi tali bir konuma kaymıştı. Kabile toplumundan bu yana aile, üretimin, siyasetin ve soyun devam ettirilmesinin ocağıydı bu durum feodalizm döneminde ve hatta ticari kapitalizmin belli bir aşamasına kadar da yani feodalizm kalıntılarının halen hüküm sürdüğü alanlarda değişmediğini görürüz. Sanayi devrimi döneminde öncelikle kadınlar ve çocuklar ucuz özel ve yetenek isteyen işlerde değerlendirilmişlerdi. Aile, artık üretim birimini de oluşturmuyordu. Çünkü üretim fabrikalarda yapılı hale gelmişti. Devletin yürütme yasama ve yargı organlarının toplumdan bağımsız olarak kurumlaşmasıyla birlikte, yönetici aileler de itibarlarını ve yönetici görevlerini bu görevlere talip olma soyaçekimle değil, seçimle veya atamayla yapılmaya başlanmasından sonra kaybetmişlerdi(Fülberth, 2008:157).

Feodalizmin ilk dönemlerinde durağanlık söz konusu olsa da insanlık hep değişim içindedir. Bu değişim ileriye ve gelişmeye yönelik olumlu bir şekilde ifade edilse de, bu pozitif ilerleme toplumun çoğu kesimi için içerikte değişim yaratmaz. Feodalizmin ilk dönemlerindeki aristokratlarla, 19. yüzyıldaki burjuva arasında şekil olarak fark olsa da içerik aynıdır: ikisi de ayrıcalıklara, güce ve paraya sahiptir. Feodalizm dönemindeki serf ile sanayi devrimindeki işçi arasındaki fark da sadece şekil itibariyle kendini göstermektedir. Fransız ihtilali ile hayatımıza giren “özgürlük”, “eşitlik” gibi kavramlar, ekonominin kurallarının özgürce belirlenmesini ifade etse de, insanlar arasında ekonomik anlamda eşitliği kastetmemektedir. Bu model içinde özgür kalan insan, yalnızca hangi fabrikada çalışacağını seçme konusunda özgür kalmıştır. Başka alanlarda yok sayılan özgürlük, ekonomi alanında dokunulmazlık kazanarak kapitalizmin gelişmesine büyük katkı yaptırmıştır. Sanayi devrimi, teknolojinin gelişmesine, üretimin artmasına, ekonominin serbestleşmesine katkı sağlasa da bunun yanında bir takım sorunların doğmasına da yol açmıştır. Üretim ilişkilerindeki değişim, ailelerin çözülmesine yol açmış, kadın ve çocuklar ucuz iş gücü olarak çalıştırılmış ve her çalışan için çalışma saatleri artmıştır. Şehirler gelişmiş ancak kırsal da nüfusa bağlı olarak üretim azalmıştır. Bu sorunlar fikri alanda da ele alınmaya başlanmış ve toplumun farklı istekleri doğrultusunda kapitalizme yönelik yeni ideolojik akımlar ortaya çıkmıştır.

2.2.2. Liberalizm

Günümüzde daha çok liberalizm değil de liberaller tartışma konusudur. Liberalizmin anlamı ve geçmişi unutulmuş liberaller eleştirilmektedir. Toplumda, liberalizmin içeriğiyle bu görüşü savunan liberaller arasında ilişki yokmuş gibi algılanır. Liberalizm dendiği zaman aklımıza daha çok özgürlük gelirken, liberalizmi savunan bir kişiden bahsedildiğinde daha çok hangi tarafı savunduğu belli olmayan, görüşleri daha kaygan bir zeminde olan kişi akla gelir. Dolayısıyla liberalizm konusunu tartışmak ve tanımlamak zor bir hal almaktadır çünkü liberallere mi yoksa liberalizme mi gönderme yapılacağı noktasında düğümlenir. Bu yüzden ikisinin de tanımına değinmek gerekmektedir. Ayrıca liberalizm kökenleri ve içeriği itibarıyla geniş bir konudur. Liberalizm, diğer ideolojileri etkilemesi bakımından da öncelikle incelenmesi gerekmektedir.

Liberal sözcüğü, Latince liber' den(özgür) türetilmiş ve 18. Yüzyılın sonuna dek "özgür insana yaraşan" anlamında kullanılmıştır; dolayısıyla insanlar "liberal sanatlar" dan, "liberal uğraşlar" dan, "liberal eğitim" den söz ederlerdi. Böylelikle liberal, entelektüel açıdan bağımsız düşünceli, geniş görüşlü, cömert, hoşgörülü kişi anlamını kazandı(Berktaş, 2014:49). Liberaller için özgürlük en önemli dünya görüşüdür. Bireyin sahip olduğu en değerli kazanımdır. Bireylerin, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer her yaşam pratiğinde özgür olması gerekir. Liberalizm ise devletin, merkezîyetçiliğine ve mutlakîyetine karşı bir eğilim ya da siyasal sistem anlamına gelir. Birçok siyaset bilimci, liberalizmin, erken modern Avrupa'da otoriter yönetime karşı politik tepkiden kaynaklandığına işaret eder. Liberalizm, son dört yüzyılda Avrupa'da ve Avrupa kültüründen etkilenen ülkelerde pek çok akıma esin kaynağı oldu; dolayısıyla, bir bütün olarak liberalizmi Batı kültüründen bağımsız tanımlamak pek olanaklı değildir(Zvesper, 1995:54).

Batı düşünce tarihinin tarihsel arka planı incelendiğinde, liberalizmin, eski Yunan'dan kaynaklanan demokratik pratiklerin ve rasyonel bakış açısının gelişimi ve uzantısı olduğu sonucuna varılabilir ancak modern liberalizm düşüncesi genellikle 17. ve 18. yüzyılların bir ürünü olarak kabul edilir. Tarihsel olarak, liberal bireyciliğin oluşmasında en önemli toplumsal etkenler, Avrupa'da din savaşları, 16. ve 17. yüzyıllarda modern bilimin yükselişi ve feodalizmden kapitalizme geçiş oldu. (Berktaş, 2014:53). Liberal düşüncelerin ortaya çıkması ile Avrupa'da ticaretin ve kentleşmenin gelişmesi ve yeni bir orta sınıfın doğması arasında ilişki

bulunmaktadır. Bu gelişmeler, mevcut yönetimlere baskı yapmakta ve geleneksel kuralların yurttaşlar lehine değişmesi için ortam hazırlamaktadır.

Liberalizm konusunda fikirler Yakın Çağ'da geliştirilmiştir. 17. yüzyılın ikinci yarısında ve 18. yüzyılın ilk yarısında bazı düşünürler liberalizmin doğuşuna ortam hazırlayacak fikirler geliştirmişlerdir. Aydınlanma filozofları liberalizmin şekillenmesine katkıda bulundular. Bu filozoflar düşünce özgürlüğünü savunmuşlar, insanın özünde iyi olduğunu düşünmüşler ve insan aklının toplumsal sorunlara çözüm üretme gücüne inanmışlardır.

Thomas Hobbes, devlet konusundaki düşünceleri ile kendinden sonraki birçok düşünürü etkilemiştir. Hobbes' e göre "doğal durum" her biri kendi çıkarını azamileştirmenin peşinde koşan "bireylerin" in fiziksel veya zihinsel güç açısından değil ama birbirlerini öldürebilme bakımından "eşit" oldukları bir durumdur. Her birey kendi çıkarını azamileştirmek, yani kendi ihtiyaçlarını azami ölçüde tatmin etmek istediğinden ve bu "bireysel tatmin" i sağlayabilecek, kaynaklar da kıt olduğundan, doğa durumunda insanlar arasındaki ilişki bir "savaş" durumudur. Bu yüzden insanlar, potansiyel olarak her an öldürülebilme korkusuyla karşı karşıya buldukları bu güvensiz ortamdan, kendi güç ve haklarını, tümüyle üstün bir güce devretmeyi(devlet) kararlaştırarak çıkarlar ve toplum durumuna geçerler(Baydur, 2001:44-45). Vatandaşlar mal ve can güvenliklerinin korunması için devlete ihtiyaç duymuşlardır. Devlet de bireylerin güvenlik ortamının sağlanmasından sorumlu olmuştur.

Hobbes' den sonra liberalizmin siyasi yönünün önemini ortaya çıkaran ilk düşünür John Locke olmuştur. Liberalizmin ekonomik yönünü sistemli bir şekilde inceleyen Adam Smith ise siyasi liberalizmin kurucusu da Locke olmuştur(Aktan, 1995:6). Locke' a göre " doğa durumu" nda insanlar, "yaşam, çalışma ve mülkiyet" haklarını, insan olmaları nedeniyle ve doğal olarak sahiptirler. Ayrıca insanlar yine doğal olarak, rasyonel; yani makul ve iyi davranış sahibidirler. Bu özellikleri nedeniyle de, herkes diğerinin sözü edilen temel haklarına saygılı biçimde davranır ve böylece doğa durumu bir barış ortamı halinde yaşanır. Ancak istisnai de olsa, bazı insanların diğerlerinin haklarına tecavüz etmesi muhtemeldir. İşte, devlete giden yol da bu noktada başlar(Baydur, 2001:45). John Locke' a göre doğa durumunun onu yöneten ve herkesi bağlayan bir doğa yasası vardır. Bu yasanın kendisi olan akıl, ona danışan bütün insanlığa, tüm insanlar eşit ve özgür oldukları için, kimsenin başkasının yaşamına, özgürlüğüne, mallarına zarar vermemesi gerektiğini öğretir.

Ona göre insanlar doğa durumunda kimseden izin almadan ve başkasının iradesine bağlı olmadan, doğa yasasının sınırları içerisinde eylemlerini düzenlemek, mallarını ve kişiliklerini uygun buldukları gibi kullanmak konusunda tam özgürlüğe sahiptirler (Locke, 2005: 263). Locke can, özgürlük ve mal hakkının hepsine birden mülkiyet hakkı der ve insanların devletlerde birleşerek kendilerini yönetim altına sokmalarının asıl amacının mülkiyetlerinin korunması olduğunu vurgular (Locke, 2005:273-274). Locke' göre toplum halinde yaşayan insanlar bazı doğal haklara sahiptirler. Örneğin, yaşam hakkı, mülkiyet hakkı, özgürlük gibi. Locke insanın bütün doğal haklarının korunmasını ve bunun için de devleti gerekli görmüştür. Devlet, bireylerin haklarını korumak üzere bireylerin aklın danışmanlığında anlaşmasıyla oluşturulmuştur.

19. yüzyıl liberalleri monarşi, aristokrasi, kilise vb. büyük kurumlardan değil, bireysel insandan yola çıkıyorlardı. Liberalizmin ünlü ismi John Stuart Mill, “devletin uzun vade de değeri, onu oluşturan bireylerin değerine bağlıdır” diyordu. Mill' e göre, “iyi amaçlar için bile olsa, itaatkar araçlar haline getirmek amacıyla bireyi küçültüren her toplumsal düzen, küçük adamlarla büyük bir başarı elde edilemeyeceğini öğrenmek” zorunda kalırdı(Berktaş, 2014:51). Liberal ideoloji, insan doğasının iyiliğine ve insan aklına güvenmekte ve insan doğasının kötü olduğu görüşünü kabul etmemektedir.

18. ve 19. yüzyıl liberalizmi, ekonomik alanda, piyasa egemenliğine ve “çıkarların doğal uyumu” na dayanıyordu. Bu görüşe göre, eğer bireyler iş bölümüne dayanan bir değişim ekonomisinde kendi çıkarlarının peşinde koşmakta özgür bırakılırlarsa, bir bütün olarak topluluğun refahını da zorunlu olarak artardı. Adam Smith, ekonomik rekabet üzerindeki kısıtlamaların kamu yararına hizmet etmek şöyle dursun, yalnızca onlardan yararlanabilecek durumda olan bir avuç kişiye hizmet ettiğini savundu. Ona göre rekabetin olmaması, halkın çoğunluğu için daha yüksek fiyatlar ve daha kıt mal anlamına geliyordu(Berktaş, 2014:60). Smith'e göre piyasaya müdahale edilmediği sürece ekonomide her şey yolunda gidecektir. Dolayısıyla, insan davranışlarının siyasi ve ekonomik alanda sınırlandırılmaması gerekir. Birey özgür olursa ilerleme de beraberinde gelecektir. Klasik liberalizmde önemli olan ekonomiye müdahale etmeyen bir devlet oluşturmak, yani devleti mümkün olduğu kadar en küçük hale getirmektir. Adam Smith'e göre devletin üç görevi vardır: topluluğu dışarıdan gelecek şiddete karşı korumak, toplumun üyelerini kendi yurttaşlarının baskı ve sömürsünden korumak, toplumun geneli için yararlı olmakla birlikte bir birey ya da küçük bir grup için gerçekleştirilmesi karlı olmayacak

kamusal işleri yapmak(Berktaş, 2014:65). Klasik liberaller, bireyin kendisinin yapabileceği şeyleri onun yerine hükümetin yapmaması gerektiğine inanıyorlardı.

Klasik iktisadi düşünceye göre, piyasa ekonomisi tek başına optimum sosyal refahı sağlayabilmekte ve ekonomide oluşan dengesizlikler, devlet ekonomiyeye müdahale etmedikçe, piyasa mekanizması tarafından zamanla ve kendiliğinden giderilmektedir. Fakat 18. yüzyılın son çeyreğinde, Sanayi Devrimi olarak adlandırılan dönemde, makineleşmenin ortaya çıkmasına paralel olarak, üretim miktarının sürekli artırılma çabaları sonucunda, hayat şartları ve çalışma koşulları zorlaşmıştır. Çocuk ve kadın işçilerin çalıştırılması, sağlık problemlerinin ön plana çıkması, çalışanların özellikle de işçilerin sosyo-ekonomik bakımdan korunmaları sorununun gündeme getirmiştir (Savaş, 1997:514). Ayrıca mülkiyet ve miras kurumları, mücadelede bazılarının kazanma olanağı sağladığı için bireyler hayat mücadelesinde eşit koşullarda yarışmamış, çünkü yasal eşitlik ilkesi şans ve fırsat eşitliği yaratmamıştı. Ayrıca liberal ekonomi sistemi, küçük ekonomik ünitelerden kurulu, karşılıklı etki-tepki ilişkileriyle gelişen hareketli bir ekonomik ortam öngörmüşse de bu ortam kısa sürede yerini büyük ünitelere dayanan kapitalist düzene bırakmış, üretim araçlarının mülkiyeti ve sermaye belirli ellerde toplanmıştır. Dolayısıyla ekonomik hayat belirli merkezlerden yönetilmeye başlanmış, bunun sonucunda da tekeller oluşmuştur(Göze, 2005:20). Sosyal ve ekonomik yapıda ortaya çıkan önemli değişiklikler ve sorunlara ilaveten, 1870'lerde yaşanan ekonomik kriz ile birlikte, devletin ekonomideki rolünü mümkün olduğunca sınırlandırmayı amaçlayan “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” sloganı ve piyasa-devlet ilişkisi neo-klasik iktisatçılar tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Neo-klasik iktisatçıları takiben bu kez John M. Keynes, 1929 Büyük Depresyonunun sonuçlarından hareketle, klasik liberalizme eleştiriler yöneltmiştir ve “modern”, “eşitlikçi”, “sosyal” ya da “refah” liberalizmi gibi farklı isimlerle dile getirilen liberalizm biçiminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur(Tayyar-Çetin, 2013:110-111).

Sosyal liberalizmin de ekonomik ve siyasi olmak üzere iki boyutu vardır. Sosyal liberalizmin siyasi boyutu; sınırlı hükümet, demokratik katılım, çoğulculuk ve bireyin kendini geliştirmesi temelinde devlete pozitif görevler yüklemiştir(Sallan Gül, 2006: 23). Sosyal liberalizmin ekonomik boyutu ise; devletin piyasanın işleyişini düzenleme, denetleme, piyasaya müdahale etme, sosyal adaleti sağlama gibi konularda devletin aktif görevler üstlenmesini ifade etmektedir. Özetle sosyal liberaller; tam istihdamın sağlanması, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim alanlarında

devletin rol alması ve gelir eşitsizliği ile adaletsizliğin devlet müdahalesi ile giderilmesi taraftarıdır(Tayyar-Çetin, 2013:111).

Serbest piyasa sistemi, ekonomideki dengeyi, toplumsal düzeydeki negatif eşitliği ve özgürlüğü sağlamakta yetersiz kalmıştır. Serbest piyasa, sürekli kazanma isteği olan üreticinin önünü açmıştır. Önü açılan üretici daha çok kazanma arzusuyla daha kuralsız bir üretim mekanizmasını hayata geçirmiştir. Bu da toplumsal düzeyde birçok soruna yol açmıştır. Devletin hakimiyetinin sınırlandırılmasıyla piyasanın sorunsuz işleyeceği fikri ile özgür toplumun kurulup eşit vatandaşların sorunsuzca bir arada yaşayacağı düşüncesi, toplumun büyük kesiminin beklentilerini karşılayamamıştır. Klasik liberalizmin bu başarısızlığına yine liberaller çare bulmaya çalışmışlardır. Klasik liberalizmin kuralsızlığına bir son verip ekonomik ve sosyal alanda daha sistemli ve etkili bir devlet mekanizmasının oluşturulması gündeme gelmiştir. Devletin müdahalesine artık olumlu bir atıf da bulunmaktadır. Devlet, vatandaşları yoksulluktan, işsizlikten, zor çalışma koşullarından vb. ekonomik ve sosyal kötülüklerden koruyacaktır. Esasen bu çabalar, liberal sistemin krizlere, toplumsal hareketlere ve alternatif ideolojik sistemlere yenilmesini önlemek ve kendini yeniden üretmesine zemin hazırlamak için düşünülmüştür.

1930'lara dek dünya ekonomisine yön veren iktisadi kabuller piyasacıyken 1929 krizinden sonra ise krizden çıkış reçetelerinin başında ekonomiye devlet müdahaleleri gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde sosyal liberal anlayışta devlet aşırı büyüyüp geliştiği için toplumun önünde bir engel oluşturmaya başlamış ve 1970'lerde yaşanan bir başka büyük kriz olan petrol krizi ile yerini tekrar temeli klasik liberalizm olan yeni bir anlayışa bırakmıştır. İşte bu ortaya çıkan yeni liberalizm dalgasına neo-liberalizm denir(Akçetin, 2013:21). 1929 krizi ve sonraki gelişmeler klasik liberalizmi değişikliğe zorlamış ve devlet müdahalesini zorunlu kılmışsa, 1970 krizinde de devletin müdahalesindeki aşırılık nedeniyle klasik liberalizme tekrar dönüş yaşanmıştır. Liberal görüşün her türünde ekonomik krizler, devlet müdahalesinin dozunun ayarlanmasında en temel belirleyici olmaktadır.

Artık eski refah devletinin yerini Reaganizm/Thatcherizm olarak da adlandırılabilir yeni bir model almıştır. Neo-liberalizm de dediğimiz ve temelde klasik liberalizmin yeniden canlanması olan bu liberalizm türünün bir ayağı serbest piyasa diğer ayağı ise küçük ama güçlü devlettir(Akçetin, 2013:22). Neo-liberalizmin kurucusu olarak görülen Hayek, liberalizmi hükümetin baskıcı iktidarının en aza indirilmesi, özgürlüğü ise başkasının keyfi isteğinin baskısına hedef olmamak diye

tanımlar. Ayrıca özgürlüğün, iktidar anlamında kullanılmasının hoş görülmemesini savunur. Böylece Hayek en yüce değer olarak özgürlüğün devlet müdahalesini haklı kılmak için kolektivistlerce sömürülmesini engellemeye çalışır. Çünkü ona göre özgürlük iktidar olarak görüldüğünde, kişilerin seçme olanaklarını ya da istediklerini yapabileme etkinliklerinin genişletilmesi adına alınabilecek yasama önlemlerinin sınırı yoktur. Bu durum bireysel özgürlüğü yok edebilir. Dolayısıyla Hayek' in devletin zorlayıcılığına karşı özgürlüğü savunduğunu söyleyebiliriz(Crespigny, 1994: 59-60).

Hayek hükümetin baskıcı gücünün, adil davranışın evrensel kurallarının güçlendirmesiyle sınırlanması gerektiğini düşünse de hükümetin baskıcı olmayan hizmet işlevinin önemini de ısrarla vurgulamaktadır. Piyasa mekanizması, bütün gereksinimleri yeterince sağlayamamaktadır. Hükümet de refah düzeyinin izin verdiği ölçüde bu mekanizmadan en az bir gelir sağlayamayanlara yardım etmek için müdahale etmelidir. Ancak bazı koşullar vardır. Hükümetin refahın dağıtılmasında tekel sahibi olmaması ve pazarı bir adil dağılım ülküsüne hizmet etmeye zorlamaması gerekir. Hükümet bunu yaptığı takdirde yalnızca herkesin paylaşabileceği toplam zenginliği azaltacaktır(Crespigny, 1994:63-64). Hayek, klasik liberallerden farklı olarak piyasa sistemine girememiş avantajsız bir kesim için devletin yardım etmesini normal karşılamaktadır.

Neo-liberaller; devletin sınırlandırılması, piyasa devlet ilişkileri, bireyin seçim özgürlüğü ve sosyal adalet gibi konularda, sosyal liberallerden farklı, onlara alternatif bir tavır sergilemek amacıyla liberalizmi yeniden ele aldıklarını iddia etmişlerdir (Sallan Gül, 2006:35-36). Neo-liberaller; ekonomik, sivil ve siyasi özgürlüklere, özel mülkiyete, piyasa ekonomisine büyük önem vermiş ve insanların birbirine bağımlı olduğu sistemleri şiddetle eleştirmişlerdir. Neo-liberallere göre, kamu kesimi küçültülmeli, devletin ekonomideki etkinliği azaltılmalıdır. Kolektivist sistemlerin yoğun olarak eleştirilmesi, o dönemde sosyalizmin yükselişe geçtiğinin de göstergesi olabilmektedir.

Liberalizm, değişim konusunda ne kadar esnek olduğunu tarihin her aşamasında göstermiştir. İhtiyaç duyduğunda diğer ideolojilerden de yararlanmışır. Ancak bu değişimler genellikle bir öncekine göre farklı ve tutarsız olmuştur. Liberal düşünce ve düşünürlerinin tutarlı olduğu tek nokta bireysel özgürlüklerin savunulması olmuştur. Ayrıca liberalizmin, bireysel hakların korunması, yönetimi keyfilikten kurtararak sınırlandırması ve siyasi özgürlüklere önem vermesi açısından

demokratik değerlere önemli katkılarda bulunmuştur. Liberalizmin, devletin işlevlerini sadece ekonomik krizlere ve piyasaya göre belirlemesi, demokratik ve bireysel hakların tehlikeye girdiğini de göstermektedir. Çünkü ekonomik hayata egemen olanların, siyasi alanda da ciddi boyutlar da etkili oldukları anlaşılmaktadır.

2.2.3. Milliyetçilik

Milliyetçiliğin tarih ile olan bağı diğer ideolojiler kadar eski değildir. Teorik ve felsefik alt yapısı da kısmen daha zayıftır. Eylemsel gücü kuramsal alt yapısından daha güçlü olduğundan toplumları harekete geçirme de oldukça etkilidir. Bireylerin günlük yaşam pratiklerinde simgeler yardımıyla daha çok kendini gösterir. Ayrıca milliyetçilik, ortaya çıktığı toplumsal koşullara bağlı olarak diğer ideolojilerle de birlikte hareket edebilmektedir. Milliyetçilik değişik pek çok deneyime eşlik ettiğinden, bütüncül bir "ideolojik öbek" olarak görülmez. ideolojilerin tarihinde liberalizme ya da sosyalizme eşdeğer değildir, daha çok melez bir görünüme sahiptir. Çünkü diğer ideolojik kümelerle birleşir ve böyle bir görünüme bürünür(Ertan ve Örs, 2018:44). Milliyetçilik; liberalizm, muhafazakarlık, faşizm veya sosyalizm gibi birbirlerinden içerik olarak farklı ideolojilerin içine dahil olabilmektedir. Hangi ideolojiyle birlikte hareket ettiğine bağlı olarak milliyetçi ilkeler de değişmektedir.

Milliyetçilik kavramının tanımlarının çoğunun aslında son yüz yıllık zaman diliminde ortaya çıktığı iddia edilmektedir(Ertan ve Örs,2018:41). Kavramın genel olarak tanımlarının en bilinenlerinin şunlar olduğu düşünülmektedir: 1.Milletlerin oluşma ya da gelişme süreci; 2. Bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilinci; 3. Bir milletin dili ve simgelerle temsili; 4. Bir milleti temsil eden toplumsal ve siyasal hareket; 5. Hem genel hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisi(Smith, 2013:15). Ayrıca milliyetçilik, "her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı adlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi" olarak da değerlendirilmektedir(Özkırımlı, 2008:14). Kavramın tarifleri sadece bunlarla sınırlı değil, değişik tarzda birbirinden farklı veya benzer olan başka tanımları da vardır. Bütün bu farklılıklara rağmen çoğu düşünürün üzerinde anlaşmaya varabildikleri bir ortak nokta varsa, o da, milliyetçilik kavramının bütünüyle modern bir fenomen olduğudur(Smith, 2013:15). Milliyetçilik kavramının modern bir olgu olarak ortaya çıkması, modern devletin ulus-devlet şeklinde oluşmasıdır. Milliyetçilik fikrinin monarşilerin yerine ulusun yönetimini

savunması modern devletlerin temelini atmıştır.

Milliyetçiliğin tarihsel kökenlerine girmeden önce “millet” kavramını açıklamak gerekir. Milliyetçi ideoloji, “millet” kavramını politik ve toplumsal söylemlerde sistemli bir şekilde kullanmaktadır. Milliyetçilik, iktidarı ele geçirmeye çalışan ve bunu milliyetçi iddialara dayanarak meşrulaştıran bir siyasal harekettir. Milliyetçi iddialar, kendine özgü bir milletin var olduğu varsayımına dayanır ve bu milletin çıkarları ve değerlerini, diğer tüm çıkar ve değerlerden üstün görür. Aynı zamanda milletin siyasal egemenliğini kullanması yani bağımsız olması gerektiğini ileri sürer. Böylece millet, sadakatin, bağlılığın ve siyasal meşruiyetin biricik öznesi haline gelir. Bu haliyle millete, yani siyasal bağlılığın ve siyasal meşruiyetin öznesi olarak millete ancak 19. yüzyılda rastlanır(Kerestecioğlu, 2013:314). Milliyetçiliğin temeli “millet” e dayanır. “Millet” elle tutulan, görülen veya dokunulan somut bir nesne değil, tamamen zihinlerde üretilen ve bireylere benimsetilen duygu ve düşüncelerdir. Ayrıca çok yeni bir kavramdır ve tarihin diğer dönemlerinde aynı ırktan gelen, ortak duyguları paylaşan, duyguları milli olan ve devleti kendileri yönetmek isteyen “millet” lere rastlanmamaktadır. Zaten “millet” kelimesinin geldiği köken de şimdiki anlamını tam karşılamamaktadır. “Millet” kavramının etimolojik kökeninin “nation” kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Latince de ilk kullanımında küçük düşürücü bir anlamı vardır. Roma’da yabancıları anlatmak için kullanılır. Yunancadaki karşılığı “ta ethne” dir. Bu sözcükte yabancıları, putperestleri, dinsizleri, seçilmiş halka ait olmayanları tanımlamak için kullanılır. Günümüzde etnik topluluk ile milletin birbirinin yerine kullanılmasına kadar varan karışıklıkta, etimolojik kökenlerinin benzerliğinin de payı vardır(Kerestecioğlu, 2013:315). “Millet” sözcüğü Arapçadır. Anlamı “cemaat-topluluk” dur. İşaret ettiği topluluğun dinsel bir boyutu da vardır. Millet sözcüğü Kur’an dili Arapçayı bilenleri kastetmiş ve böylece dilsel bir anlam da kazanmıştır(Kerestecioğlu, 2013:317). Gerek “nation” gerekse de “millet” kavramlarının kökenleri oldukça eski zamana dayansa da şimdiki anlamlarına daha yakın tarihlerde kavuşmuşlardır. Politik olarak millet olgusu tarihsel olarak oldukça yenidir. Milletlerin kökenin eskiye dayandığını iddia eden görüşlerle, “millet” kavramının modern zamanlara ait olduğu görüşleri arasında bir tartışma olduğu açıktır. Milliyetçilik ideolojisi, “millet” i oluşturan topluluk ve manevi değerler bütünü için, geçmişten yararlanmaktadır ve milletlerin kadim geçmişleri olduğunu anlatarak millet kurumuna olan aidiyeti ve sadakati güçlendirmek istemektedir.

Milliyetçiliğin kökenleri Fransız devriminde bulunabilir(Hobsbawm, 1989:243). Fransız devrimiyle birlikte, özellikle 1793'ten sonra, feodal bağlar çözülmeye, yerel çıkarlar köklerinden kopmaya başlar. Bu tarihten sonra Rousseau'nun fikirlerinin etkisi daha çok hissedilir(Kerestecioğlu, 2013:330). Rousseau, gerek 18. Yüzyıl Aydınlanmasının kozmopolit yaklaşımına yönelttiği eleştirileri, gerek yönetici-yönetilen ilişkilerini “genel irade” kavramı etrafında yeniden kurgular(Carr, 2007:14). “Genel irade” yaklaşımı “kolektif irade” ile bu iradeyi oluşturan bireylerin iradesini dengelemeye çalışır. Kamu çıkarı ile bireysel çıkarın dengelendiği, vatandaşların ortak iradesinin olduğu bir yönetim fikri, ortak milli bir amacın gerçekleştirilmesi için kullanılabilir. Bu yaklaşım doğrudan olmasa da dolaylı olarak milliyetçilik fikrini destekler. Hanedan meşruiyeti, ilahi buyruk, yönetimin tarihsel hak ve sürekliliği gibi geleneksel sadakat güvencelerinin ağır yaralar aldığı bir zamanda, monarşi kurumunun varlığını sürdürebilmesi, ancak milli bir temele sahip olmasıyla mümkün olur(Kerestecioğlu, 2013:330). Yönetimin milli olması, Rousseau'ya göre yeni “kamusal din” ihtiyacını karşılamaktadır. “Kamusal din” kendini milliyetçilikten ziyade yurtseverlik kavramı etrafında tanımlar. Yurtseverlik fikri milliyetçi kökenli olmaktan ziyade devlete dayanır, “egemen halk” anlayışıyla ve onun adına iktidarı yürüten devletle ilgili bir fikirdir(Kerestecioğlu, 2013:331).

Napolyon idaresinde milliyetçilik, demokrasi ile olan kimi düşünsel bağlarını kaybederken, militarizmle olan bağını sağlamlaştırmıştır. Napolyon'un işgalleri milliyetçiliğin Avrupa'ya yayılmasını hızlandırıcı bir etki yapmıştır(Kerestecioğlu, 2013:331). Aydınlanma düşüncesinin kozmopolitliğinin yerini romantik hareketin milliyetçiliği almıştır(Carr, 2007:20). Napolyon'un aynı dönemde düşünsel alana da olumsuz etkisi olmuştur. Aydınlanma ilkelerine “ideoloji” diyerek kavrama küçük düşürücü bir anlam yüklemiştir. Napolyon'un fikri alandaki bu eleştirilerinden milliyetçilik kavramı da payını almış ve daha eylemsel, yayılmacı ve barış karşıtı bir hal almaya başlamıştır. Dolayısıyla milliyetçiliğin halk egemenliği modeli değil, militarist ve öfkeli yönleri yayılmaya başlamıştır.

Napolyon'un işgalleri ve katı tutumu Rusya ve İspanya'dan, İtalya ve Almanya'ya kadar bir dizi tepkinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İtalya ve Almanya örneklerinde, parçalanmış toprakları birleştirmesi milletleşmenin elverişli koşullarını hazırlarken, aynı zamanda neden olduğu öfkeyle, milliyetçiliğin en fazla ihtiyaç duyduğu “öteki” nin yaratılmasını da kolaylaştırmıştır(Lee, 2002:334).

Napolyon'un tutumuna diğer milletler de aynı şekilde milliyetçi tepkiler vermişlerdir. Bundan dolayı bu milletler hem milliyetçiliğe tepki göstermişler ama aynı zamanda da kendi siyasetlerinde de kullanmış ve benimsemişlerdir.

19. yüzyılın ilk yıllarında Almanya'nın yaşadığı yoğun dönüşümlerin kökeninde, Fransa'nın ideolojik etkisi ve işgal hareketleri etkili olmuştur. Rousseau'nun Aydınlanma'nın kozmopolit ve evrenselci boyutuna yönelik eleştirel tutumu, özellikle Alman romantikleri üzerinde çok etkili olmuştur(Kerestecioğlu, 2013:331). Fransızlar tarafından işgal edilen ve tarihin belirli zamanlarında birbirleriyle çatışma halinde olan iki ülkeden Almanların özellikle milliyetçilik alanında Fransızlardan etkilenmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin çok da olumsuz olmadığını ve etkileşimin var olduğunu gösterir.

Alman romantizmi dile vurguyla başlar. Alman dilinin varsayılan saflığı, bozulmamışlığı, Alman kültürünün özgünlüğünün en somut göstergesi olarak sunulmuştur(Kerestecioğlu, 2013:331). Alman milliyetçiliğinin oluşmasında dilin ve kültürün başat rol oynaması Alman milliyetçiliğinin romantik düşünce ve düşünürlerden kaynaklandığına işaret eder. Hans Kohn' a göre romantik akım 1800'lerden sonra Alman milliyetçiliğinin yükselmesinde büyük katkıda bulunmuştur. Romantik düşünürlerin siyasi bir programı yani Alman ulus-devletinin kurulması gibi bir programları bulunmamaktadır. Yaratıkları akım daha çok "estetik devrim" olarak nitelendirilir(Özkırmı, 2008:34). Alman filozof Johann Gottfried Herder, evrenselci düşünceye ve kozmopolitliğe karşı çıkar ve kültürlerin farklılıklarını vurgularken, kültürü oluşturan unsur olarak dili görür(Kerestecioğlu, 2013:332). Herder' e göre toplumların zorla ele geçirilmesi yanlıştır. Toplumları doğa meydana getirmiştir dolayısıyla milletlerin zorla birbirine karıştırılması yanlıştır(Özkırmı, 2008:39). Herder burada doğallığı savunmuştur. Herder, kültürün dolayısıyla dilin başka dillerle etkileşimde bulunmasını sakıncalı bulmuştur çünkü dil topluluğun düşünce tarzını yansıtır. Her birey dilin ve topluluğun mahsulüdür. Johann G. Fichte de doğallık konusunda Herder' e katılır. Fichte' ye göre dil, milli ruhu yansıtmaktadır; dolayısıyla dili yabancı kelimelerden temizlemek, milli ruhu yabancı etkilerden korumak anlamına gelir. Fichte bu görüşlerini bir adım ileriye götürerek Almanca'nın Latincenin etkisinden arındırılması gerektiğini savunur(Özkırmı, 2008:39-40). Bu düşüncelere göre toplumlar geçmişte olduğu gibi doğal yaşmalıdır. Toplumlar, kültürel etkileşimden uzak kendi kendilerini yöneterek, kendi devletlerini kurabilmelidir. Alman milliyetçiliği, dilin öncülüğünde

diğer toplumlarla karışmamış milletten ve bağımsız devletten oluşmaktadır.

Milliyetçiliğin ortaya çıkışında siyasi ve sosyal nedenlerle birlikte ekonomik sebepler de geniş yer tutmaktadır. Ulus ve ulusçuluk, ne Batı'nın feodal, siyasal ve ekonomik örgütlenişi içinde, ne de Doğu'nun çok uluslu ve teokratik imparatorlukları bünyesinde gelişebilirdi. Pazar ekonomisinin bu iki yapıyı dağıtıp, bireyleri ve yöresel toplulukları ortak bir ulusal pazar içinde örgütlemesi, ulusal topluluğun oluşumunun temelinde yatan en önemli nedendir(Baydur, 2001:47). Milliyetçiliğin ortaya çıkışında da feodalizmin dağılması ve liberal düşüncelerin etkisinin olduğu söylenebilir. Liberalizmin serbest piyasa sistemi, parçalı halde bulunan toplulukları bir araya getirerek piyasanın aksamadan işlemesine, üretimin ve tüketimin devamlılığına ve ortak pazar ekonomisine dayanmaktadır. Üretimin ve tüketimin ulusal boyutlara ulaşması, üreticilere büyük bir enerji kazandırmıştır. Bu dinamizmin gerçekleşmesini ideolojik planda savunan milliyetçilik, coğrafi ve siyasal engellere bölünmüş bir nüfusu, tek bir otorite altında birleştirmeyi amaçlar(Baydur, 2001:47-48). Tek bir otorite altında birleşen bireyler ulusal birliği oluşturacak, bu birlikte birbirine benzeyen ya da benzemeyen tüm birimlerin dayanışma içerisinde olması ve birlikte hareket etmesi beklenecektir.

Ulus çapında işbölümü, doğallıkla, ortak bir yönetim ve hukuk sistemi getirecekti. Bunlar, ulusal toplumu oluşturan öğelerin bağlılığını yerel, yöresel ve mistik odaklardan kendine çeken merkezi, laik bir otoritenin, "ulusal egemenliği" simgeleyen bir hükümetin doğuşunu da birlikte getirdi(Baydur, 2001:48). Ulusçuluk, toplumsal otoritenin mistik, dinsel, kısmi güçlerin elinden alınıp, ulustan kaynaklanan meşruiyete dayandırılmasını sağlamıştır(Miliband, 1977:118). Milliyetçilik ilkesinin uygulanabilmesi aynı zamanda demokrasinin de var olmasını gerektirmektedir. Ortak amaç etrafında birleştirilen bireyleri sadece üretime teşvik etmek ya da sadece manevi duygularla bir arada tutmak zor olmaktadır. Yönetimde de söz hakkı vermek, ortak hareket eden bireyleri, hem ulusal hem de uluslararası alanda motive etmektedir. Ayrıca milliyetçilik, dinsel ve geleneksel kurumların ortadan kalkmasına yardım ederek kapitalleşme süreciyle uyumlu bir görüntü vermektedir.

Milliyetçilik kavramı ilk ortaya çıktığı anlamından biraz uzaklaşmıştır. Aydınlanma değerlerinden birisi olan çok ulusluluk ve çok kültürlülük eleştirilmiş bunun yanında yönetim şeklide sorgulanmıştır. Devletlerarası mücadeleler milliyetçiliği sertleştirmiş, daha yayılcı yapmış ve sağ görüşlere kaydırmıştır.

Gelişen sanayi ve daha da serbestleşen ekonomi, birbirine daha bağlı, bir arada yaşayan, ortak amaçları olan ve kendini yöneten insan toplulukları istemekte, bunu kültür yoluyla gerçekleştirmektedir. Çünkü bireyler zamanla ölür ama yaratılan kültür nesilden nesile aktarılabilir. Milliyetçilik fikri, küreselleşen dünyada her şeyin görünür olduğu, sınırların ortadan kalktığı ve bilimin birçok meseleyi hızlı bir şekilde çözdüğü bir ortamda hala etkinliğini sürdürmektedir. Milliyetçi düşünceler, küreselleşmenin ve modernleşmenin yalnızlaştırdığı bireye, “biz” olma ve paylaşılan değerlere ortak olma imkanı sağlamaktadır.

2.2.4. Muhafazakarlık

Muhafazakarlık, Batı’da doğan, yeni ve modern bir siyasal ideolojidir. Batı’daki düşünsel çatışmalardan doğmuştur. Günümüzde de hala tartışılan, eleştirilen, paylaşılan ve taraftar bulan siyasi ve toplumsal alanın temel ve evrensel ideolojileri arasındaki önemini korumaktadır. Muhafazakarlık, var olan siyasal, ekonomik ve sosyal değerlerin muhafaza edilmesi gerektiğine vurgu yapar. Muhafazakarlık, geleneksel yapıyı değiştiren kapitalizm, modernleşme, reform ve devrim gibi hareket ve görüşlere karşı çıkar. Geleneksel sınıf ve kurumlara sahip çıkar. Eski kurumların daha sağlam, köklü ve uzun deneyimler sonucu oluştuğunu savunmuştur.

Tarihi geçmişine baktığımız zaman muhafazakarlığın kuramlaşma sürecini oluşturan olguların başında Aydınlanma, Fransız İhtilali ve Sanayileşmenin geldiği görülmektedir. Muhafazakarlığı bir tepki olarak biçimlendiren Aydınlanma’ nın temel felsefesi olan rasyonelizmdir. Aydınlanma saf akla önem verir. Muhafazakarlık, Aydınlanma’ nın saf akli kullanarak geleneksel kurum ve düşünceleri yıkacağını dile getirir. Fransız İhtilali sadece Fransa’da yerleşik düzeni yıkmakla kalmamış, bir çok ülkedeki kurumları alt üst etmiştir. Fransız Devrimi kendiliğinden olması beklenen değişimi ihtilal yoluyla doğal olmayan bir süreçle başlatmıştır. Bu geleneksel düşünce ve kurumların alt üst olması demektir. Sanayi Devrimi, durağan bir iş bölümünün olduğu, sınırlı üretim ve tüketim imkanlarının var olduğu ve istikrarlı ilişkilerin olduğu sanayi öncesi toplumu kökten değiştirmiştir. İstikrarın yerine değişmeyi kural olarak getirmiştir(Ergil, 1986:269). Sanayi Devrimi sonrasında oluşan yeni sosyolojik yapı muhafazakârların önem verdiği cemaat, aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde büyük bir tahribata yol açmıştır(Akıncı, 2008:136). Bu süreçlerden geçerek meydana gelen siyasal muhafazakarlık; tarihi

değerleri, toplumu, özel mülkiyeti, gelenekleri, dini, var olan otorite ve düzeni savunurken; her türlü devrim ve reformu, bireyciliği ve saf aklı kabul etmemiştir.

Muhafazakarlık başta liberalizm olmak üzere 19. yüzyılın önemli ve belirleyici ideolojileri ile tartışmalar içinde şekillenmiş, liberalizmin alternatifi olarak düşünülmüştür(Rosen ve Wolff, 2006:422). Muhafazakarlık liberallerin siyaseti, ekonomiyi, toplumsal birimleri, dini, aileyi ve gelenekleri değiştirme gayretlerine karşı çıkar. Muhafazakarlık ile liberalizmin temel farkı insan doğasına yaklaşımlarında görülür. Muhafazakarlar, insanın doğuştan iyi olmadığını belirtir. Diğer yandan insanın doğuştan gelen iyiliğini engelleyen toplumsal zincirler bize ahlaki ve davranış ve özgürlüğün sorumluluk içinde kullanımını öğreten kökleri ve süregelen çerçeveyi sağlar(Güler, 2013:120-121). Muhafazakarlığa göre insan doğuştan iyi ve özgür değildir. İnsan iyi bile olsa toplumsal ve dini kurumlar buna engel olur ve bireyin toplum içinde nasıl iyi ve özgür yaşayacağını kurallarla bağlar. Muhafazakarlık, insanların iyi düzenlenmiş bir devlete sadakat, yurtseverlik, dindarlık gibi ilke ve erdemleri göstermesini ister(Güler, 2013:121). Muhafazakarlığın, insanın doğuştan iyi olmamasını kabul etmesinin temelinde bireyin devlete ve dine olan bağlılığını en üst noktaya taşımasını istemesi yatmaktadır. Doğuştan özgür, eşit ve iyi olduğunu bilen rasyonel birey, geleneksel kurum ve düşünce tarzını sürekli sorgulayacaktır ve bu sorgulama beraberinde değişimi getirecektir ki bu da muhafazakarlığın istikrarını bozacaktır.

Muhafazakarlık modern anlamda bilinçli ve teorik bir çerçeveye 1790'da, muhafazakarlığın en önemli ve olgunluk dönemi temsilcisi Edmund Burke'ün ünlü kitabı "Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler" in yayımlanması ile kavuştu(Güler, 2013:125). Burke, Fransız İhtilali'ni, düşünürlerini ve uygulayıcılarını, kendisine bağlı olan toplumun bağlarını koparmak ve onu asosyal, gayri medeni ve kopuk bir temel unsurlar kaosuna sürüklemekle suçlamıştır(Nispert, 2007:103). Burke göre Fransız biçimi, devrimci fikir, yani yenileştirici bir kopuş fikri, bir skandal ve bir anlamsızlıktır. Halklar korumaları gereken bir mirasa, savunmaları gereken bir malvarlığına sahiptirler(Benetton, 2011:20). Burke göre, Fransız İhtilali toplumların geçmişle ve gelenekle olan tüm bağını kesmiştir. Toplum hafızasını silmiş, kadim ve güçlü geçmişinden ayırmıştır. Asırlardır biriken ve gelişen bilgi, tecrübe ve değerler yok sayılmıştır. Burke göre toplumun en önemli görevi geçmişine sahip çıkmak ve onu korumaktır. Burke, Fransız devrimcilerini harekete geçiren kopuş iradesinde, bilgisizliğin ve kendini beğenmişliğin izlerini görür. Devrim sadece yanlış fikirlerin

mantıki çevirisi değildir, aynı bünyede faaliyet gösteren basit ve şiddet dolu duyguların patlamasıdır. Bu patlama uygarlığın mirasının tahribidir(Benetton, 2011:21). Burke, Fransız İhtilali'ni oldukça küçük görmektedir. İhtilal onun gözünde gayet basit ve alçalıcı bir hareket olarak gözükmektedir. Devrimciler ve fikirleri şiddet yanlısıdır ve acımasızdır. Bu hareketler uygarlığı tahrip etmektedir. Ancak uygarlık, toplumların geçmişinden daha geniş ve köklü bir tarihsel alana ve zamana tekamül etmektedir. Fransız İhtilali'nin toplumları ne kadar etkilediği ortadadır ancak Burke'ün belirttiği gibi uygarlığı temelden sarsacak kadar büyük değildir ayrıca böyle bile olsa o zaman da Fransız İhtilali Burke'ün belirttiği gibi basit ve bilgisizce yapılan şiddet eylemlerinden daha fazlasına işaret etmektedir.

Burke'ün gözünde ihtilalle beraber gelen İnsan Hakları da sorunludur. İnsan Hakları'nın soyut evrenselliği, toplumsal parçalanmanın bir unsurudur. Gerçekte insanlar ne özdeş ne de kopuktur. Toplum içinde yaşayan insanlar bir mirası devralırlar, daha önceki kuşaklara geleneklere bağlıdırlar. İnsanları kendi aralarında birleştiren ve farklılaşmalarını sağlayan, kilise, aile, topluluklar gibi geleneksel otoritelerdir. Kurallara bağlı ve sağlam töreleri yaratmaya izin veren de şükran, saygı, sadakat duygularına dayanan bu otoritelerdir. Bunun tersine soyut eşitlik sürekliliği, çeşitliliği ve doğal otoriteleri yok eder, toplumdaki insanları ayırır ve yürekten bağlılık kurulmasını engeller(Benetton, 2011:23). Burke, muhafazakarlığın temel prensibi olan insanın doğuştan iyi olmadığı fikrinden yola çıkarak rasyonel ve insan doğasından kaynaklanan haklara da karşı çıkmaktadır. Ayrıca burada insanların bir arada yaşaması için gerekli düzende siyasal otoriteden bahsetmemektedir. Burke göre din, aile, topluluklar siyasal otoriteden daha ön de gelmektedir. Toplumsal düzeni geleneksel kurumlar düzenlemektedir.

İnsan Hakları'nın Fransız versiyonu, siyasi birliği eşit haklara sahip bireylerin toplamı olarak tanımlar. Bu yolla halka ve/veya temsilcilerine egemenlik verme sonucuna ulaşır. Burke bu sistemin demokratik meşruiyeti getirdiğini açıkça görmüştür. Fakat Burke'ün gözünde demokrasi aşağı bir sistem ya da yozlaşmış bir sistemdir. Burke, demokrasilerde sayısal üstünlüğün niteliksel üstünlüğe tercih edildiğini söyleyerek eleştiride bulunur. Burke göre yönetim soylu ve bileşime sahip karma ve ılımlı bir hükümettir(Benetton, 2011:25). Burke, demokrasiyi sayısal bir mekanizmaya indirgeyip demokrasinin diğer özelliklerini görmezden gelmiştir. Özellikle demokrasilerin sahip olduğu eşit oy ve genel oy ilkelerini eleştirmiştir. Demokrasiyi eleştirirken de aristokrasiye ve monarşiye vurgu yaparak yönetimin

tabana yayılmasına karşı olduğunu belirtmiştir.

Muhafazakar ideolojinin bir diğer önemli düşünürü Joseph de Maistre' dir. Maistre'ye göre genel olarak insan haklarından ya da halkın haklarından söz etmek mümkün değildir. Modern doğal hukuk diye bir şey olması söz konusu değildir çünkü Tanrı insanı doğası gereği toplumsal bir hayvan olarak yaratmıştır(Benetton, 2011:35). Maistre de bireyi değil toplumu önemsemektedir. Toplumun varlığının sebebinin de Tanrısal olduğunu belirtmiş bu sebeple de toplumu meydana getiren tarihsel süreci yok saymıştır. Maistre'ye göre yazılı anayasa güçsüzlük ve kırılabilirliğin belirtisidir. Her ülke zamanın ve ulusal özelliklerinin eseri olan bir "doğal anayasa" ya sahiptir(Benetton, 2011:36). Maistre'ye göre tarihsel birikim, tecrübe, toplumun gelenekleri, din, aile ve var olan kurumların toplamı, insanların nasıl yaşayacaklarını göstermektedir. Bunun dışında başka kurallar koymak ya da yasaları daha belirgin hale getirmek yönetimi ve toplumu daha zayıf bir duruma getirecektir. Maistre, bireylerin kendi aklına göre hareket etmesi halinde otoritenin zayıflayacağını belirtir. Otoritenin güçlü kalması için tarih iyi bir şeydir. Tarih, din gibi sırlarla ve gizemlerle doludur ve otoritenin bir parçasıdır(Benetton, 2011:37).

Muhafazakarlığın bir diğer önemli düşünürü Louis de Bonald' tır. Bonald, Fransız Devriminin İnsan Hakları Bildirisi ile başladığını ama Tanrı'nın Hakları Bildirisi ile biteceğini söyler. Burada Tanrı'nın doğrudan müdahalesinden ziyade Tanrısal akla uygun içsel yasaların devreye girip devrimi sonlandıracağını belirtir(Benetton, 2011:42). Bonald da diğer düşünürler gibi otoritenin kaynağının Tanrısal olduğunu belirtir hatta bir adım daha ileri giderek Tanrı'nın bu devrimi, doğrudan olmasa da bireylerin bildiği ve uyması gereken manevi duygularla cezalandıracağını söyler. Diğer teorisyenler gibi Bonald da demokrasi fikrini eleştirir ve otoriteyi sağlamakta yetersiz kalacağını, en sonunda da despotizme yol açacağını belirtir. Düşünürü göre, otorite ile demokrasi örtüşmez, çünkü otorite halktan gelmez. Demokrasi eşitliği içerir, ama eşitlik yönetme hakkını dışlar. Meclisi halk seçer ve bu meclise itaat etmek, eşitimiz olan, aslında hiçbir şekilde hakları olmayan özel kişilere, itaat etmektir. Bu durum demokrasinin savunduğu eşitlik ilkesine ters düşer(Benetton, 2011:43). Bonald, öncelikle yönetime sahip olanın ayrıcalıklı ve halktan üstün olması gerektiğini belirtir. Halkın seçmiş olduğu temsilcileri de monark gibi düşünür ve halkın itaatinden söz eder. Monarkı halk seçmez, o gücünü tanrıdan alır ve yönetim aynı soydan kişiler arasında değişir ve halkın bu sisteme itaat etmekten başka çaresi bulunmaz. Ancak halkın kendi iradesiyle seçtiği

temsilcilerine monarka hissettiği itaati göstermesine gerek yoktur. Halk istediği takdirde bu temsilcileri değiştirebilir. Bu nedenle de Bonald'ın meclis ile monarşi karşılaştırmasına eleştiriyi sadece itaat noktasına indirgemesi, demokrasiyi ne kadar küçümsediğini ve önemsemediğini gösterir.

Burke, Maistre ve Bonald, muhafazakarlığın fikri temellerini ve entelektüel alt yapısını oluşturmuşlardır. Fransız İhtilali'nin getirdiği devrimci hareketler, düşüncelerinin oluşmasında temel etken olmuştur. Değişimin en şiddetli yaşandığı dönemde değişmemeyi savunmak ve devrimi etkisiz kılmak en önemli amaçları olmuştur. Düşüncelerinde ve eserlerinde eskinin muhafaza edilmesini, reform ve değişimlerin gayri meşruluğunu anlatmaya çalışmışlardır. İhtilalci değişim hareketlerinin toplumların geçmişle bağını koparmakta olduğunu ve devrimin dine ve monarşiye büyük saygısızlık yaptığını her fırsatta tekrarlayarak ihtilale karşı cephe oluşturmaya çalışmışlardır. Onlara göre bu ihtilale gerek yoktur. Zaten tarihi süreç içerisinde ihtiyaç olduğunda mevcut kurumlar ve kurallar kendini yenilemektedir. Bundan dolayı Fransız İhtilali'nin, amacı toplumların dün ve bugünle olan bağlarını kopartarak, halkı eşitlik ve özgürlük adı altında parçalamaktadır. Burke, Maistre ve Bonald, Fransız İhtilali ile ilgili daha birçok eleştirel fikir ortaya atmışlardır. Bu fikirler ihtilalin etkilerini ve sonuçlarını durduramasa da bugün bile etkinliğini sürdüren muhafazakar bir ideolojinin ve kitlenin oluşmasına öncülük etmiştir.

Muhafazakarlığın, sadece eski düzeni savunduğu düşüncesi oldukça yaygın bir düşüncedir. Bu düşünce muhafazakar teorilerin hiç değişmeyeceği ve eskiye sıkı sıkıya bağlı kalacağı kanaatini akla getirmektedir. Ancak muhafazakarlık, ideoloji olarak siyaset bilimi açısından irdelendiğinde bu fikrin doğru olmadığı görülecektir. Oakeshott' a göre muhafazakarlar, yeniliklerden çekinirler ama değişimi sevmeseler bile kaçınılmaz olduğu için kabullenirler(Oakeshott, 2004:60). Muhafazakarlar, temel düşüncelerini değişim karşıtlığı üzerine kurmazlar. Fakat muhafazakarlar değişimden yana da degillerdir. Muhafazakarların değişim karşısındaki ihtiyatlı tutumu, onları sıklıkla muhafazakar yerine kullanılan gericilerden ayırır(Akıncı, 2009:139). Muhafazakarlık, her şeye körü körüne sahip çıkmak ve korumak değildir.

20. yüzyılda muhafazakarlık belli değişimler yaşamıştır. Özellikle liberalizmle ve diğer ideolojilerle olan ilişkilerinde, klasik muhafazakarlığa göre farklı yollar izledi. 20. yüzyılın son çeyreğinde, yeni-sağın ekonomik model olarak benimsediği neo-liberalizm ile sosyal alandaki muhafazakarlık bir arada yükselmeye başladı. Yeni muhafazakarlık neo-liberalizmin devletin ekonomiden müdahalesini

çekme politikasına karşılık sosyal alanda eksikliğini hissettiği otorite, din, aile, disiplin gibi ideolojik simgelerin öne çıkarılmasını savunmuştur(Güler, 2013:146). İki dünya savaşının yarattığı yıkım ve moral bozukluğu modernizme, liberalizme ve rasyonelizme olan tepkiyi arttırdı. Bu tepki muhafazakar görüşe yeni dayanak noktaları elde etme imkanı verdi. Sol ideoloji karşısında kaybedilen inanç ve değerleri siyaseten yeniden kazanma işine girişti. Muhafazakarlık yeni bir program yaparak her türlü sol harekete, barış cabalarını gereksiz gören, nükleer silahsızlanmayı eleştiren bir çizgiye geldi. Soğuk Savaş sonrasında ise ağırlık noktasını özel mülkiyet ve komünizm karşıtlığı oluşturdu(Güler, 2013:146). Muhafazakarlık, ilk gün ki düşüncelerini bulunduğu döneme uyarlamıştır. Özellikle liberalizmden ekonomi alanında etkilenmiştir ve savunduğu savları revize etmiştir. Muhafazakarlık artık eski kurumları ve mevcut durumun korunmasını değil, mevcut ideoloji ve siyasetin karşısına yeni politikalarla çıkmıştır. Liberalizm ve kapitalizmden kaynaklanan krizleri iyi değerlendirmiş ve görüşlerini bu problemlere göre yeniden konumlandırmıştır.

1980'lere doğru sol ve sosyal demokratların refah devleti uygulamaları, muhafazakarlık karşısında ivme kaybetmeye başladı. Helmut Dubiel' e göre yeni muhafazakarlık bir tepki oluşumdur. Bu tepki daha çok liberal sistemlerin krizlerine ve burjuva değer sistemlerinde ortaya çıkan otorite çözümlüğüne yöneliktir(Dubiel, 2013:9). Yeni muhafazakarlar, ahlaki konularda devletin tarafsızlığını kabul ederek, siyasi bir evrenselciliğin anayasa ile garanti altına alındığı ve laikleşmiş bir kültürün büyük oranda kabul gördüğü bir ortamda ortaya çıkmıştır. Yeni muhafazakarlar, öncelikle kültürün, aydınlanmış elitlerin yardımıyla yukarıdan aşağıya kabul ettirilen modernleştirilmesine tepki gösteriyorlar. Özellikle öfkelenedikleri konular, çocuk eğitimi, eğitim politikası, kadın ve ailenin statüsü, cinsellik ve dinin uygulanışı gibi kültürel konulara ağırlık vermişlerdir(Dubiel, 2013:15). Yeni muhafazakarlık, modern toplumların değerlerden ve geleneklerden soyutlanmış, kültürel kimlikten yoksun toplumlar olamayacaklarını eğer olursa da bu toplumların çözülüp yok olacaklarını dile getirdi. Muhafazakarlar, ilk zamanlar eleştirdikleri laiklik, yazılı anayasa, demokrasi gibi konuları kabullendiler ve bu koşullar içinde yeniden kendilerini ürettiler. Yeni muhafazakarlar kültürel ve sosyal alana daha fazla ağırlık vererek, mevcut liberal toplumu korumak için kendini değiştirmeye çalıştılar.

İlk doğduğu günden günümüze kadar gelen bir ideoloji olan muhafazakarlık, hala önemli bir kitleye sahip olmayı sürdürmektedir. Kelime anlamı

olarak muhafaza etmeyi, korumayı kastetmiş olsa da, temel argümanlarını koruyarak kendini yaşanan çağa göre değiştirmeyi ve geliştirmeyi başarmıştır. Günümüzde de hala etkinliğini sürdürmesinin nedeni kendini yenileme özelliğinde yatmaktadır. Muhafazakarlığın kendisini sürekli olarak yenilemesinin altında, onun sürekli eleştirdiği ve tepki gösterdiği modernleşmenin de bir defalık bir olgu olmayıp sürekli değişiyor olması yatmaktadır. Tanıl Bora'ya göre muhafazakarlık da modernleşmenin her yeni evresiyle yenilenmektedir(Bora, 2003:55). Muhafazakar düşünce böylece esnek bir özellik kazanarak güncele ayak uydurabilmiştir.

Muhafazakarlar, ilk olarak değişime şüpheyle ve mesafeli yaklaşarak direnmektedir. Eğer değişim kaçınılmazsa yeni görüşlerini geleneksel bağlardan koparmadan tekrar inşa etmektedirler. Eğer bir gelenek, düşünce geçmişle bağlarını koparmadan günün şartlarına göre değişiyorsa varlığını sürdürebilir. Eğer görüşlerini güncellemeyip savunmaya devam etselerdi bunun adı tutuculuk olurdu. Muhafazakarlar değişimi kabullenmekte zorlansalar da buna tutucu bir direnç göstermezler. Muhafazakarlar çoğu zaman eski kurum ve düzenleri özlemle dile getirirler de asıl amaçları bugünü korumaktır. Çünkü muhafazakarlar hızlı, kökten ve dıştan gelen müdahalelerle olan değişime karşıdır.

2.2.5. Faşizm

Aydınlanma felsefesinin ve devamında Fransız İhtilali'nin sonuçları toplumlarda önemli değişimlerin yaşanmasına sahne oldu. Aklın dogmatik düşüncelere baskın çıkması, demokrasilerin ve insan haklarının gelişmeye başlaması, uluslaşma sürecinin hızlanması, bireyin değerinin artması, ekonomik faaliyetlerin hızlanması ve serbestleşmesi ve daha birçok gelişme toplumlarda genel anlamıyla olumlu kabul gördü ve benimsendi. Ancak bu olumlu hava Birinci Dünya Savaşı'nın ertesinde olumsuz yönde değişmeye başladı. Birçok kazanım elde eden toplumlar savaş ertesi bunlara karşı tepki göstermeye başladı. Uzun mücadeleler sonucunda elde edilen pek çok hak ve kazanım, tekrar otoriter yönetimlere iade edilmeye başlandı. Liberal demokratik anlayış gerilemeye, otoriter rejimler güçlenmeye başladı. Demokratik değerlerden ilk ayrılmalar, İtalya'da Benito Mussolini liderliğindeki Ulusal Faşist Parti'nin 1922 yılında iktidara gelerek faşist bir rejimi hayata geçirmesi ile başladı ve bu iktidarları Portekiz, Almanya ve İspanya'daki faşist rejimler izledi(Örs, 2013:479). Bu ülkelerin hepsinde faşizm etkili olsa da bu kavramı üreten ve tarih sahnesine çıkaran Mussolini rejimi olmuştur.

Faşizmin tarihsel köklerini Batı tarihinin son iki yüzyılının içinde toplumsal, ekonomik ve politik değişim ve dönüşümlerinde, başka bir ifade ile Aydınlanma hareketinde ve bu harekete karşı gelişen tepkide aranması gerekmektedir(Bauman, 1996:52). Aydınlanma hareketi iki önemli siyasal akımın oluşmasını sağlamıştır: “Liberalizm” ve “Sosyalizm”(Örs, 2013:487). Bu iki ideoloji aslında farklı siyasi ve ekonomik örgütlenmeler üzerine kuruludur. Ancak bu iki ideoloji de, Aydınlanma felsefesiyle ortaya çıkan rasyonalizm, hümanizm, evrensel değerler ve dünyevilik gibi görüşleri benimserler. Bu akımlara ve Aydınlanmaya karşı çıkan başka görüş ve ideolojilerde vardır. Milliyetçilik, elitizm, ırkçılık, irrasyonalizm ve romantizm gibi pozitivist dünya görüşüne bir tepki niteliğinde ortaya çıkan bir çok gerici ve muhafazakar görüş de ortaya çıkmıştır. 18. yüzyıldaki bu tepkilerin 19. yüzyılda iyice belirginleşerek özellikle iki siyasi alanda yoğunlaştıkları görülür. Bunlardan ilki “milliyetçilik” tir. Diğeri ise insan aklını ve iyimserliğini eleştiren “anti-pozitivizm” dir(Örs, 2013:487-488). Bu iki görüş birbirlerinden çok da farklı değildir hatta birbirlerini desteklemektedir.

Faşizmin kökenleri ile milliyetçiliğin gelişmesi arasında paralellik bulunmaktadır. Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik, Napolyon’un Avrupa’daki işgalleriyle diğer ülkelere de yayıldı. Böylece milliyetçilik, Fransa’dan sonra Almanya ve İtalya’da da yayılmaya başladı. Milliyetçi düşünce de yer alan egemenliğin halkın olması gerektiği fikri, monarşilerin iktidarını zorlamış ve ulus-devletlerin de temellerini atmıştır. Ancak burada adı geçen “halk” ın tanımlanarak, “ulus” a hangi bağlar ile ekleneceğini tespit etmek gerekmektedir. Çünkü her ideolojinin “ulus” ve “halk” tanımlaması birbirinden farklılık göstermektedir. Liberalizm ve demokrasiler, vatandaşlık kavramı çerçevesinde rasyonel ve özgür bireylerden oluşan halkı ulusa bağlarken, milliyetçi ideolojiye göre ise halkı “kültür” ve/veya “kan” temelinde ulusa bağlamıştır. Bu akım 19. yüzyılda Almanya’da “volkisch” hareketinin ana hatlarını oluştururken, 20. yüzyılda İtalya’da “yayılmacılık” fikri ile buna bağlı olarak nihayetinde “faşizm” biçiminde kendini tanımlamıştır(Örs, 2013:488). Milliyetçilik, hem liberal hem de liberal olmayan ülkelerde görülebilmektedir. Buradaki asıl belirleyici olan milleti bir arada yaşamalarını sağlayan ve birbirine bağlayan harçın nasıl oluştuğudur. Eğer bu harç daha çok kimlik ve kandan meydana geliyorsa milliyetçiliğin dozu artmakta ve başka bir seviyeye geçmektedir. Eğer bu tarz bir milliyetçilik, liberalizme daha tepkili bir toplumda gerçekleşiyorsa “faşizm” e daha elverişli bir ortam oluşmaktadır. Ayrıca

Aydınlanma felsefesine tepki gösteren Herder ve Burke' ün düşünceleri de faşizm fikrini etkilemiştir. Bu düşünürlere göre insanların tarihsel bir özü vardır. Aynı coğrafyada yaşayan aynı kültürel mirasa sahip olan, aynı gelenekleri sürdüren bir topluluk, kendine daha yakın, diğer topluluk ve milletlere daha mesafeli ve yabancıdır. Bundan dolayı toplumsal sözleşme ile bir toplum bir araya getirilemez. Toplumlara bir araya getiren şey tarihsel geçmişleri ve özleridir. Bu düşünürlerin tarihe bakış açısı faşizmi beslemiştir.

Faşizm, Aydınlanma' nın belirlediği, evrensel ve rasyonel birey, demokratik ve kendi geleceği üzerinde söz sahibi toplum modeline tepki olarak doğmuştur. Hızlı değişime ve modernleşmeye verilen bir reaksiyondur. Ancak bu tepkilerin, faşizmi muhafazakar ve gerici bir çizgiye ittiği söylenemez. Aksine “modern” ve “ilerici” bir ideolojidir, çünkü muhafazakarlık veya romantizm gibi mevcut durumu korumayı ve geçmişi tekrar yaşatmayı dile getirmez. Faşizm sadece yeniden kurulacak olan toplumun birlikteliği için “geçmiş” i bir dayanak ve kaynak olarak kullanmak istemektedir(Örs, 2013:494). Faşizmin bir diğer özelliği de kendi düzenini oluştururken bireyden yola çıkmaz. Bu nedenle de bireyleri tek tek göz önüne alan liberalizme karşıdır(Adam, 1968:179). Bireyin tek başına bir anlamı ve değeri yoktur sadece toplumun bir parçası olduğu için anlamlıdır.

Faşizm, duygusal öğelerin ağır bastığı “aktivist” ve “propagandist” bir kitle hareketidir. Faşizm, ideolojik, kültürel ve entelektüel öğeleri diğer ideolojilere göre daha az kullanıp, eyleme daha fazla önem vermektedir(Örs, 2013:494). Bu yönüyle faşizm diğer ideolojilerden farklılaşır. Propaganda yöntemini de kullanarak duygusal bir ritüelle kitleleri harekete geçirmeyi amaçlar. Faşist partiler, siyasi ve paramiliter olmak üzere, birbirleriyle yakın ilişkileri olan iki kanat şeklinde örgütlenirler. İhtiyaca göre bu iki kanattan birlikte ya da tek tek yararlanırlar(Breuer, 2010:57). Bu örgütlenme içerisinde bir taraf silahlı örgütlenmedir. Bu örgütler yeri geldiğinde milli amaçlar için şiddete başvurabilir.

Faşizm de sloganlar, marşlar, görsel semboller ile mitinglerde ruhani bir hava yaratılır ve adeta “akıl” yok edilerek duygular ve içgüdüler harekete geçirilir(Örs, 2013:495). Faşizm de duygular akıldan daha çok önemsendir ve duygulara hitap edilir. Faşizm bu yöntemleri kullanarak inanan ve itaat eden bir toplum yaratmak ister. Burada itaat liderdir. Liderlik makamı faşizm için vazgeçilmez bir öğedir. Çünkü faşizme göre tarihi kitleler değil, liderler yapar. Liderler, bilinçsiz toplumları bilinçlendirdiklerinde ve onları harekete geçirerek

yönlendirdiklerinde lider olurlar(Örs, 2013:496). Faşizmde liderlik “karizmatik” liderliktir. Weber’ e göre karizma, şahsa bağlı olan ve hiçbir şeyle kazanılamayan bir Tanrı vergisidir. Lider, her şeyi bilen her şeyi yapmaya hak ve gücü olan, toplumu refaha ulaştıracak tek kişidir(Breuer, 2010:59). Otoriter rejimler de tek bir güce yani liderlere ihtiyaç vardır. İktidardaki çok seslilik kitlelerin motivasyonunu engeller. Çünkü otoriter yönetimlerde halkın çok sorgulamadan harekete geçirilmesi gerekir. Halkın bir kişiye inanması ve bağlanması gerekmektedir. Bu nedenle bu liderin karizmasıyla topluma nüfus etmesi gerekir. Eğer bu karizma doğuştan gelmese bile sonradan oluşturulmalıdır. Weber’ e göre günlük hayatın dışından birtakım araçlarla yapay olarak kazandırılabilir hatta bu tarz yönetimler için kazandırılmak zorundadır(Breuer, 2010:59).

Faşist devletin en önemli detaylarından birisi de ülkede “tek partili” bir yapının hayata geçirilmesidir. Tek partili bir siyasi aktör, devletin sahip olduğu tüm gücü ele geçirerek, farklı düşünceleri ve muhalefeti etkisiz kılabilir(Örs, 2013:496). Yine tek partili yapı ile siyasal alan, sosyal, ekonomik, kültürel vb. diğer alanları da kapsayan ve onların üstünde yer alan bir konuma yükseltilir(Jelev, 1994:55). Faşist parti kendisini devletle bütünleştirmektedir. Devletin her kademesini ele geçirerek herhangi bir müdahale olmadan faşist politikalar rahatça uygulanacaktır. Weber faşizm analizlerinde bu durumu “patronaj partisi” kavramı ile belirginleştirmiştir(Breuer, 2010:75). Devletin her kademesine parti üyeleri getirilip devletle bütünleşmiş parti aracılığıyla, eğitim, sanat, sağlık, edebiyat vb. toplumsal hayatın tümü kontrol altına alınmış, tek tip yaşayan, tek tip düşünen ve bir birisinin aynısı olan insanlardan oluşmuş bir toplum yaratılmıştır(Örs, 2013:497). Böylece kitleler başka ülkelerden gelecek etkilerden uzak, hayatları birbirine benzeyen, partilerine ve liderlerine bağlı, aynı amaç için birleşmenin vermiş olduğu grup içinde var olma psikolojisiyle yaşayacaktır.

İki dünya savaşı arasında Avrupa’da yaygınlaşan “klasik” faşizm türünün ilk örneği 1922 yılında İtalya’da ortaya çıkmıştır ve İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda egemenliğini kaybetmiştir(Örs, 2013:498). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra İtalya’da büyük bir sosyal endişe ve kargaşa yaşanmaktadır. Savaştan dolayı yıpranmış ekonomik ve sosyal şartlar içinde sosyalizm, düşünce ve eylem boyutuyla hızla gelişmiştir. Muhafazakar kesimde sosyalist devrim korkusu başlamıştır. Hükümetin bunu engelleyecek gücü olmadığından sağ görüş belirginleşip örgütlenmeye başlamıştır(Adam, 1968:169). Birinci Dünya Savaşında taraf

değiştiren İtalya, savaşın galibi olan tarafa geçmesine rağmen, savaştan sonra yenik bir ülke görünümündeydi. Savaştan mağlup ayrılmış ülkelerdeki huzursuzluk ve hoşnutsuzluk havasına benzer bir atmosfer 1919 yılı başlarından itibaren tüm İtalya’da hissedilmiştir (Carocci, 1965:6). Savaş sırasında ciddi yatırımlar yapan sanayi işletmeleri talep azalmasından dolayı iflas noktasına gelmişlerdi. İtalyan halkı işsizlik baskısı altında maddi ve manevi sıkıntılar içindeydi. Bu ortamda, sosyalist fikirler İtalyan siyaset sahnesinde daha görünür olmaya başlamış ve önemli ölçüde taraftar kazanmıştır. Bolşevik Devrimi’nin de etkisiyle işçiler gerek ekonomik gerekse de siyasi kazanımlar için mücadele içine girmişlerdi. Grevler sürekli artmakta, fabrikalar işçiler tarafından işgal edilmektedir(Örs, 2013:499). Tüm bu yaşananlar beraberinde siyasi istikrarsızlığı da pekiştirmektedir. İtalya’da faşist yönetim bu kaotik ortamda ortaya çıkmıştır. Benito Mussolini’nin liderliğini yaptığı faşist hareket, 1921’de Ulusal Faşist Parti çatısı altında etkin olmaya başladı. İktidara gelen Musollini ilk olarak seçim yasasını değiştirerek ilk seçimde iktidar olmasını sağladı. Mussollini, iktidar olduktan sonra ılımlı muhalefete yüklendi. Yasama yetkilerini genişleterek, meclis dışında yasa değerinde kararnameler çıkarmaya başladı(Örs, 2013:500).

İktidarının ilk dönemlerinde Mussolini sendikaları kaldırmış, grevleri yasaklamış ve sosyalist akımları tamamıyla bastırmaya yönelik adımlar atmıştır. Faşizm sınıf çıkarlarını devlet bünyesinde toplayan korporasyonlar sistemine önem vermiştir. Bütün işçi ve işverenlerin korporasyonlar şeklinde örgütlenmesi sağlanmıştır. Faşizmde işçi işveren, birbirine zıt iki taraf olarak, çıkarları kendi özel çıkarları olarak görülmeyip, ulusun genel çıkarlarını temsil eden üretimin genel çıkarları olarak görülürler(Adam, 1968:179-180). Devlet denetimi ile bu iki sınıf arasındaki çatışma giderilip uzlaşma sağlanacak ve kapitalizmin iki unsuru da üretimi ara vermeden devam edecektir. Milliyetçi ve anti-kapitalist söylemin bir arada kullanıldığı bu model, işçi ve küçük burjuvazinin faşizme büyük destek sağlamıştır(Örs, 2013:503). Korporasyon örgütlenmesinde işçi de işveren de diğer kurum ve sivil toplum örgütleri gibi devletin himayesine girmektedir.

Faşist fikirlerin oluşmasında İtalyan düşünürlerin de hatırı sayılır katkıları vardır. Guiseppe Mazzini bu düşünürlerin başında gelir. Özellikle milliyetçilik ile ilgili fikirleri Mussolini’ yi etkilemiştir. Mazzini’ ye göre nerede İtalyanca konuşuluyorsa orası İtalyanların toprağıdır. Mazzini, millet dışında bireyin etkisinin olmadığını söyleyerek gerektiğinde bireyin topluma feda edilebileceğini ifade eder.

Bireyler sadece erkek İtalyanlardır ve ulusun onurlu bir parçası olan İtalyan erkek bireyin Avrupa'nın kaderini şekillendirmede önemli görevleri vardır(Adam, 1968:172). Mazzini, milliyetçiliği oluşturan öğelerden, Herder gibi, en çok dile önem vermektedir. Aydınlanma ve Fransız İhtilali sonrası oluşan birey karşıtlığına Mazzini' de destek vermiştir. Bireyi sadece İtalya'nın geleceği için bir araç olarak görmektedir. Ayrıca birey olarak sadece erkeği tanımlaması cinsiyet ayrımcılığını savunduğunu göstermektedir. Bir diğer önemli düşünür Vilfredo Pareto 'dur. Bu düşünür elitçi yaklaşımlarıyla faşizmin temellerinin atılmasına yardımcı olmuştur. Pareto' ya göre bütün yönetimler eninde sonunda oligarşiye döner. Oligarşinin en yararlı yönetim fikri olduğunu savunur. Pareto' ya göre çoğunluk irrasyoneldir ve iç güdülerıyla hareket eder. Bu nedenle çoğunluğun yönetimi olan demokrasi iyi bir tercih değildir. Pareto, belirli bir sınıfı savunan bir elitçi değildir. Ona göre eskiyen, gücünü yitirmiş bir elit sınıfın yerini bir başka elit sınıf almalıdır. Bu nedenle eski eliti değiştirmek için kuvvet kullanmak kaçınılmazdır. Bu nedenle ihtilalleri ve ülkeler arası savaşı savunur(Adam, 1968:173). Pareto' nun düşünceleri İtalyan faşistlerin siyasi kanadının yanında silahlı birimlerde kurmasında etkili olmuştur. Çünkü Pareto, güç kullanımına önem vermektedir. Ayrıca faşizm, halkı dinamik tutmak için barışın sakıncalığı olduğunu savunmaktadır.

Almanya'yı faşizme götüren koşullar, İtalya'daki koşullara benzer özellikler taşımaktadır. Almanya da Birinci Dünya Savaşında yenilmiş ve her açıdan çökmüştür. Ayrıca Almanların ulusal onurları da zedelenmiştir(Adam, 1968:183). Almanya ekonomik olarak çökmüş, sömürgelerini kaybetmiş ve Almaya' nın egemen olduğu sanayi bölgelerinde ABD ve İngiltere etkin olmaya başlamıştır. Almanya'da da İtalya'daki gibi savaş ertesinde ortamda işçi hareketleri ve komünizm güçlenmeye başlamıştır. Diğer yandan da işçi hareketlerine ve komünizme karşı oluşturulan, İtalya'daki faşist çetelere benzeyen ama daha çok siyasi parti şeklinde örgütlenmeye başlayan hareketler başlamıştır. Bu işçi karşıtı hareketlerin içinde en önemli olanı Adolf Hitler'in Alman İşçi Partisiyken katıldığı ama adı değişen Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisi'dir. Partinin adı içerisinde sosyalist ve işçi kelimeleri geçse de aslında işçi eylemlerini engellemek amacı ile silahlı kanadı da olan bir örgüttür(Örs, 2013:504). Hem İtalya'da hem de Almanya'da faşizmin yükselmesi ekonomik kriz ve işçi hareketlerinin arttığı bir döneme denk gelmektedir. Ayrıca her iki ülke faşizminin bir diğer ortak özelliği de siyasi parti şeklinde kuruluş silahlı bir örgütlenmeye de önem vermeleridir. İşçi hareketlerini engellemede siyasi

eylemlerinin yetersiz olacağını düşünerek silahlı eyleme de ağırlık vermişlerdir. Düşünsel mücadeleden ziyade eylemsel hareket tarzını benimsemişlerdir.

1929 ekonomik krizi Almaya' da oldukça şiddetli hissedilmiştir. Enflasyon ve işsizlik tavan yapmıştır. Bu kriz ortamı hem sosyalizmi hem de Nazilerin gelişmesine ortam yaratmıştır. Almanya'da güçlü bir sağ-sol kutuplaşması belirmiştir. Bu kutuplaşmadan Naziler zaferle çıkmıştır. Naziler, enflasyonun en çok vurduğu kesim olan orta sınıfa göre siyasal programlama yaptılar. Ayrıca büyük sermayedarlara kendilerini komünizmi önleyecek tek güç olarak sundular. Naziler böylece orta ve üst sınıfı bir araya getirerek desteklerini sağladılar. Naziler, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan ve onurları zedelenen Alman toplumunun yaratmış olduğu duygusal ortamdan yararlanarak ve milliyetçilik kozunu da öne sürerek büyük bir kitlenin desteğini sağladılar. Bunun sonucunda da 1933 de Hindenburg, Hitler'i şansölye yapmak zorunda kalmıştır. İktidarı ele geçiren Naziler ilk iş olarak diğer siyasi partileri kapatarak tek parti oldular(Adam, 1968:184-185).

Hitler, İtalya faşizminin benimsediği dil birliği ve ortak tarih anlayışı gibi kültürel öğelerden ziyade ırk ve kan milliyetçiliği yapmıştır. Cermen ırkının saf ve üstün olduğunu vurgulamıştır. Hitler'in milliyetçilik fikirlerinin oluşmasında Sosyal Darwinizmin etkisi oldukça yoğundur. Sosyal Darwinizmin hayatta kalmak için mücadeleye yaptığı vurguyu, Hitler ırklar arasında hayatta kalma mücadelesi olarak tekrar inşa etmiştir. Bu ırksal hayatta kalma mücadelesi için bir düşman ırk bulunması gerekmektedir. Bu düşman Yahudiler oldu. Hitler, Almanlara dünyayı yönetmeyi ve egemenliği altına almayı vaat ediyordu. Böylece soykırımın ve yayılmacılığın alt yapısını oluşturdu(Örs, 2013:507). Alman Faşizmi bu nedenlerden dolayı İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca savaşın bitimiyle Alman Faşizmi de bitmiştir.

İki savaş arası ortaya çıkan faşizm, sosyal ve ekonomik krizlerin tetiklediği sosyalizme tepki için doğmuştur. İtalya'da ve Almanya'da ortaya çıktığı dönemler işçi hareketlerinin yoğunlaştığı dönemlerdir. Faşizmin destekçileri ise orta ve üst sınıflardır. Küçük üreticiler ve büyük sermayedarlar işçi hareketlerinden ve sosyalist devlet düşüncesinden çekinmektedir. Faşistlerin varlığı, bu orta ve üst sınıflar için bir fırsat yaratmaktadır. Bu fırsat sosyalizm karşıtlığı üzerine inşa edilen bir ortaklığa ve ittifaka dönüşmüştür. Faşistler de, bu iki kesimin desteğini almak için sosyalizm karşıtı bir söylem ve eylem stratejisi geliştirmiştir. Sosyalizm karşıtlığına bir de milliyetçilik duygusu eklenince daha geniş bir halk tabanının desteği sağlanmıştır.

Faşistler, iki savaş arasının olumsuz koşulları altında ve sosyalizm karşıtlığı üzerine harekete geçseler de faşizm düşüncesinin kökenleri daha eskiye gitmektedir. Savaşın getirdiği olumsuz ortam sadece faşizmin daha görünür olmasına fırsat yaratmıştır. Faşizm, aslında Aydınlanma düşüncesiyle ortaya çıkan modern insana ve yaşam biçimine bir tepkidir. İlk önce liberalizme tepkidir. Liberalizmin özgürlükçü yapısına, bireyi değerli kılan düşüncelerine, halkın kendi kendini yönetmesine ve monarşinin yıkılmasına, muhafazakar zihinler hala tepkilidir ve bu değişimleri hala sindirememişlerdir. Ayrıca yeni liberal ve kapitalist sistemin kendi çarklarında meydana gelen aksaklıklar da moderniteye olan tepkiyi gün yüzüne çıkarmakta ve arttırmaktadır. Bundan dolayı sosyalizme olan tepki de dozun daha da artması gene yeni bir değişime olan kaygıdan kaynaklanmaktadır.

2.3. Türk Sağ' ın İki Ana Unsuru: Türklük ve Müslümanlık

Günümüz Türkiye'sinin siyasi özelliklerinden olan milliyetçi ve İslami temaların kaynağı, kökenleri Osmanlı'ya dayanan bir sürekliliğin parçasıdır. Osmanlı'nın dağılma sürecinde ortaya çıkan Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük gibi düşün akımları, devletin son dönemlerine yön vermiştir. Bu düşün akımları bugün de hala belirli oranlarda siyasi hayatımıza şekil veren milliyetçi ve muhafazakar-İslamcı politikaların temelini oluşturmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan siyasi ve ideolojik gelişmelerin incelenmesi, güncel sağ tartışmaların kaynağını anlamak açısından faydalı olacaktır.

2.3.1. Osmanlı'nın Çöküş Döneminde İslamcılık ve Türkçülük Akımları

Osmanlı devleti, Batının üstünlüğünü kabul ettiği 19. yüzyıla kadar kurum ve kanunlarını İslam kurallarına uygun olarak yapılandırmıştır. Avrupa'dan geri kalındığı anlaşıldığı andan itibaren kural ve kurumlarda köklü değişiklik yapılması gündeme gelmiştir. Ayrıca Fransız İhtilali'nin etkisiyle milliyetçilik fikirleri Osmanlı'da da hissedilmiştir. Osmanlı Devleti çok uluslu bir toplumsal yapıya ve geniş bir coğrafyaya sahiptir. Avrupa topraklarındaki azınlıklardan başlamak üzere, devlet içindeki çoğu azınlık, bağımsızlık kazanma amacıyla ayaklanmıştır. Bunun üzerine devletin parçalanmasını önlemek amacıyla, hem devlet yetkilileri hem de aydınlar tarafından birçok düşünce ortaya atılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet'in kurulması, 1839'dan sonra ortaya çıkan düşüncelerin ve bu düşünceler doğrultusunda verilen bir mücadelenin ürünü olarak

ortaya çıkmıştır. Tanzimat, Osmanlı tarihi gelişimi içinde, yeni bir politikanın başlangıcıdır. Irk ve mezhep ayrımı ortadan kaldırılarak, hukuksal bir eşitlik sağlanmış, devletin içinde yaşayan ve milliyetçiliğin etkisiyle ayrılma gayretleri olan gayrimüslim topluluğu devletin içinde tutabilmek amaçlanmıştır. 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan sonra gelen 1856 Islahat Fermanı ile başlayan süreç, 1876 yılında Meşrutiyetin ilanı ile devam etmiştir. Tanzimat döneminde devletin resmi ideolojisini oluşturan Osmanlıcılık, bu dönem aydınlarının sahip çıktığı, gerileme ve dağılma sorunsalına çözüm olabilecek bir ilkedir(Uzun, 2015:5). Osmanlıcılık siyaseti Osmanlı'daki bütün insanları ırk, dil, din ayrımı yapmadan birleştirmeyi amaçlayan bir düşüncedir(Yıldız 1995:5). Osmanlıcılık, bütün Osmanlı vatandaşlarını bir arada tutarak bir Osmanlı ulusu oluşturma gayretidir(Yengin, 2006:104). Ancak bu düşünceler azınlıklar tarafından pek benimsenmemiştir. Milliyetçi düşüncelerin karşısında Osmanlıcılık bir alternatif olamamıştır. Bu durumda Osmanlı devlet adamları ve aydınlar en azından Müslüman olan unsurları birleştirmenin yollarını düşünmüşler, bunun daha mümkün olabileceğine inanmışlardır. Böylece İslamcılık bir ideoloji halini almıştır(Yıldız, 1995:5). Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Müslüman toplumların dini bir şemsiye altında birleştirilerek, milliyetçi duygularının ikinci planda kalması sağlanarak, en azından Müslüman uluslar da milliyetçiliğin etkisinin azaltılması düşünülmüştür. İslam kardeşliği düşüncesinin Müslümanların birleşmesini sağlayacağı, kendi ırkını üstün görme anlayışının ise, İslam'a tamamen ters olduğu dile getirilmiştir(Yıldız, 1995:5).

İslamcılık, Müslümanların Batı sömürgesinin etkisinden arındırılması gerektiğini belirten Cemaleddin Afgani ile anılan bir fikir akımıdır. Afgani'ye göre Müslümanlar Halifelik çatısı altında birleşmelidir(Çiller, 2015:56). Bir diğer görüşe göre ise İslamcılık, Batı emperyalizminin dünyaya yayılışı karşısında, ülkelerinin ele geçirilmesine ve sömürgeleştirilmesine karşı tepki gösteren Müslümanların duygu ve düşüncelerini dile getiren, buna İslamiyet içerisinde çözüm arayan akım olarak tanımlanır(Akşin, 2001:83). İslami esasların benimsenmesini amaç edinen İslamcılık; Batı'dan gelen ideolojik düşünce yapısı ile geleneksel İslami değerlerin birleşimi sonucunda, İslam'ın ideolojik bir form içinde yeniden sistemleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır(Türköne, 1991:25). İslamcılık, hem Batı'dan çekinme, hem Batıya karşı bir direnme hem de Batının düşünce tarzıyla İslam'ı sentezleyerek, ülkenin içinde bulunduğu durumdan çıkmak için bir pusula görevi görmesi beklenmektedir.

İslamcılar, İslam ahlakının eşitlik, hürriyet, yardımlaşma ve şahsî üstünlüğe

dayandığını(Halim Paşa, 1991:191), Avrupa'dan alınmak istenen eşitlik, hürriyet gibi kavramları İslam'ın ahlak anlayışı içinde barındırdığı görüşündedirler. İslamcı aydınlar "biat" kavramı üzerinde de durmuşlar; bu kavramı, "demokratik" içeriğinden dolayı yönetilenlerle yönetenler arasında mevcut olan ilişkilerde "yönetilenlerin rızası" olarak algılamışlardır. İslam'ın ilk dönemlerdeki uygulamalarından ve İslami esasların özünden elde etmiş oldukları düşünce neticesinde yönetim biçimi olarak cumhuriyete sıcak bakmışlardır(Türköne, 1993:122-123). İslami değerlere yakınlığıyla tanınan yazarlardan Namık Kemal, mükemmel olarak kabul edilen Batı hukuk düzenine bir alternatif olması bakımından "Şeri hukuk" fikrini desteklemiştir(Türköne, 1993:135). İslamcılar, modern düşünce ile Batı'nın tecrübeleri ışığında İslam düşünce tarzını yeniden düzenleyerek, geri kalmışlığı telafi etmek istemektedirler. Bu amaçla da gerek Aydınlanma felsefesine gerekse de Fransız İhtilali'nin getirdiği kavramlara sıcak bakmaya başlamışlardır. Bu kavramlar Osmanlı'nın hem dağılmasına sebep olmuş hem de tekrar ülkeyi toparlamak için öğrenmeye ve anlamaya çalıştığı bir ödev halini almıştır.

"İttihad-ı İslam" kavramı, İslamcı aydınların kullanmış olduğu önemli kavramlardandır. Bu kavrama göre İslamcılar, İttihad-ı İslam kavramını Batılıların kullanmış oldukları "pan" kavramından esinlenerek geliştirmişlerdir. Batılıların "panislamizm" dedikleri formülü de ittihad-ı İslam olarak tercüme ettikleri ifade edilmektedir(Türköne, 1993:199). Bazı İslamcılar, bütün dünya Müslümanlarının Arapça konuşmasını, İttihad-ı İslam'ın gerçekleşmesinin ön şartlarından biri olarak görmüşlerdir(Türköne, 1993:227). İslamcılar "Türk milleti" kavramına da sıcak bakmamaktadırlar. Çünkü "millet" terimini Arapça' da ki anlamıyla değerlendirdiklerinde, bir Ermeni milleti, bir Rum milleti, bir Katolik ya da Protestan milleti olabilir ama Türk milleti olmaz. Olsa olsa ancak bir İslam milleti olabilir(Berkes, 2012:408). Bu tartışmalarda da dilin toplumlar üzerindeki önemi hissedilmektedir. Alman milliyetçi Herder ve Fransız Muhafazakar Bonald da, düşüncelerinin temeline dil teorilerini koymuşlardır.

II. Abdülhamit' in Osmanlılık fikrinden vazgeçmesinden sonra İttihad-ı İslam fikrine daha sıcak baktığı anlaşılmaktadır. Abdülhamit, İslam birliği siyasetini gerçekleştirmek için sahip olduğu "hilafet" sıfatını kullanmıştır(Yıldız, 1995:7). II. Abdülhamit, Hristiyan milletlerin Osmanlı'dan ayrılmasına yol açan milliyetçilik hareketlerinin Müslüman milletleri etkilememesi için İslamcılık siyaseti izlemiştir. Bu siyasette de en büyük gücü Hilafete sahip olmasıdır. Osmanlılarda milliyetçiliğin

gecikmeyle ortaya çıkmasında İmparatorluğun tarihsel konumunun da etkisi vardır. Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu halifelik makamının İslam'ı korumak ve yaymak gibi bir misyonu vardır. Devletin son zamanlarında bu kudreti yerine getirecek gücü azalmış olsa da II. Abdülhamit bu gücü gene de kullanmak istemektedir(Çiğdem, 2012:16-17). İslam birliği siyasetinin birçok engellemelere rağmen ilgi gördüğü, Hindistan gibi ülkelerdeki Müslüman halkın Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'ya maddi ve manevi yardımda buldukları da görülmektedir(Yıldız, 1995:7).

İttihad-ı İslam düşüncesi, kamuoyunun desteğini kazanmış; bu düşünce, modernist ve "terakkici" aydınlara, düşüncelerini bu çerçevede kitlelere ulaştırma imkanı vermiştir. Tanzimat'ın "maarif" davası, dünya Müslümanlarını Batı seviyesine getirme amacına dönüşmüştür. Namık Kemal de, İttihad-ı İslam'ı gerçekleştirmek amacıyla kurulan cemiyetleri desteklemiştir. Namık Kemal'e göre Avrupa'nın medeniyet ve teknikteki üstünlüğünün alınması halinde, İttihad-ı İslam düşüncesinin daha güçlü olacağı ve İttihad-ı İslam sayesinde, Osmanlı devletinin diğer Müslüman toplumlara liderlik yapmasının gerçekleşeceğini belirtir(Türköne, 1993:223-225).

İslamcılık konusunda daha farklı düşünen aydınlar da vardır. Said Halim Paşa bunlardan biridir. Osmanlı Devleti'nin son sadrazamlarındandır. Uzun süre yurt dışında kalmış ve orada siyasal bilimler okumuştur. Said Halim Paşa, Batılılaşmanın Osmanlıda yanlış anlaşıldığını, Batı taklitçiliğinin zararlarını, ahlakın ve aile yapısının bozulduğunu ileri sürer. Osmanlı'nın yıkılmasının büyük nedenlerinden biri olarak gördüğü milliyetçiliğin ırkçılık olarak yanlış anlaşıldığını vurgular. Ayrıca Halim Paşa'ya göre, dinler hiçbir ilerlemeye engel olmazlar. Nasıl Hıristiyanlık Avrupa'nın ilerlemesine engel olmamışsa, İslam dini de ilerlemeye engel olmamıştır(Berkes, 2012:413). Mehmed Akif'in fikirlerinin de Said Halim Paşa'ya yakın olduğu görülmektedir. Akif, Safahat'ında İslam dünyasının geri kalmasından, İslam'ın hurafelerle karışmış olduğundan, İslam dünyasının içinde bulunduğu bilgisizlikten, Batı'nın medeniyet anlayışından bahsetmektedir(Yıldız, 1995:8).

İslamcılık, Osmanlı toplumunda özellikle Müslüman tebaa da temel bulabilecek en güçlü ideolojilerin başında gelmektedir. Devletin kurumsal yapısı İslam kuralları üzerine kurulmuştur. Ayrıca, her ne kadar gücü zayıflamış olsa da, hilafet makamıyla birlikte Müslümanların lideri konumundadır. Ancak İslamcılığın önündeki en büyük handikap milliyetçilerin bu düşünceye karşı nasıl tavır alacakları

meselesidir. Çünkü bu dönemde İslamcılığa rağmen Osmanlı'nın, her bölgesinde milliyetçi düşüncelerin arttığı görülmektedir(Yengin, 2004:104). Özellikle ayrıcalıklı bir yeri olan Arapların ve Arnavutların ayrılıkçı milliyetçi hareketler içine girmesiyle İslamcılığın bir çözüm sunamayacağı anlaşılmıştır(Uzun, 2015:3). Ayrıca milliyetçilik ve İslamcılık düşüncelerini benimseyen aydınların durumu da karışıktır ve bu aydınların düşünceleri iç içe geçmiştir(Yengin, 2004:106). Bu nedenle Cemaleddin Efgani, Muhammed Abduh, Ziya Gökalp, S. Halim Paşa, Muhammed İkbâl, Yusuf Akçura gibi Milliyetçi-İslamcı aydınların ortaya koydukları çözüm önerilerini birbirinden net bir şekilde ayırmak çok zordur(Mardin, 1991:18). Yusuf Akçura da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Akçura'ya göre, Türklük siyasetiyle Türkleri birleştirme, İslam siyasetiyle İslamları birleştirme fikirleri birbirine karışmıştır(Berkes, 2012:401). Bir diğer görüşe göre ise Türkçülüğün, İslamcılık ve Osmanlıcılıktan tamamen farklı olmadığı ancak etnik unsurların imparatorluktan ayrılma sürecini hızlandıracağı endişesiyle, Türk milliyetçiliği ideolojisinin yüksek sesle dile getirilemediği ifade edilmektedir(Uzun, 2015:1). Milliyetçiliğin ön plana çıkarılmasındaki çekingenliğin asıl nedeni Anadolu'da yaşayan diğer azınlıklardır. Zaten devletin diğer bölgelerindeki gerek Müslümanlar gerekse de gayrimüslim azınlıklar devletten ayrılmış ya da ayrılmak üzeredir. O dönemin devlet adamları ve aydınları da bunun farkındadır.

1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Bu dönem İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımlarının bir arada görüldüğü bir dönemdir. Bunun nedeni, bu üç yöndeki düşüncenin, çağdaş uygarlık karşısında yalnızca Türk Müslümanların sorunlarına eğilmesidir(Berkes, 2012:410). Bu düşünce akımlarının İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük sözcükleriyle ifade edilmeleri Rusya'dan gelen Türkçülük düşüncesinin etkisiyle başlamıştır. Rus Çarı'nın Rusya Müslümanları hareketini engellemeye çalışmasından sonra, Kırımli, Tatar, Azeri milletlerine mensup Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali gibi Türkçülüğü savunan fikir insanları Osmanlı'ya göç etmiştir(Uzun, 2015:4). Yurt dışından gelen aydınlar, kendi bağımsızlıklarını kazanabilmek için, Rusya'da bulunurken de bir milliyetçi ideoloji ve hareketin oluşması için çalışmışlardır. Osmanlı Devletinin de bir ulus devlet olması için faaliyet göstermeye başlamışlardır. Osmanlı aydınları, milliyetçiliği daha çok devleti korumak için bir araç saymışlar, ülke dışından gelen aydınlar ise devleti, kendi uluslarının gücünü korumayı sağlayan bir sistem olarak görmüşlerdir(Arai, 1999:79). Ancak Ziya Gökalp Türkçülüğü, Rusya Türkçülüğünden çıkarıp

Osmanlılık altında Batıcı, İslamcı ve milliyetçi bir şekilde tekrar yorumlamasından sonra İttihat ve Terakki'nin ideolojisi haline gelmiş ve Türkçülük itibarlı bir anlam kazanmıştır(Berkes, 2012:411).

Balkan savaşları, Batı, Osmanlılık, Müslümanlık sorunları üzerine süren tartışmalarda yeni bir bunalım dönemi açmıştır. Bu savaşın, üç görüşü birbirine yakınlaştırması beklenirken, tam tersi bu üç düşünce arasındaki görüş ayrılıkları daha da derinleşti. Batılılaşma yanlılarının sürekli övdüğü Batı uygarlığı, Balkan Savaşı'na seyirci kalmış ya da kışkırtıcı bir rol oynamıştır. Bu duruma İslamcılardan sert tepkiler gelmiştir. İslamcı basın bu savaşın Hristiyanların İslam dünyasına karşı başlatmış olduğu son savaş olarak göstermeye ve ispatlamaya çalışmaktadır. Bu savaş ortamı içerisinde Batıcılık düşüncesi zor bir durumu düşmüştür. Batılı düşünür Abdullah Cevdet bile kendi dergisinde Batı'ya karşı eleştiriler yayımlar. Buna karşılık ulusçu tarafın dergisi Türk Yurdu'nda özeleştirici niteliğinde daha sakin yazılar çıkmıştır. Diğer taraftan Selanik'teki sosyalizme yakın bir gazete olan "Yeni Hayat" çevresindeki halkçılık akımının Türkçülüğe dönüşmesi ve bu düşüncenin de yönünün Turancılığa doğru kaydığı görülmektedir(Berkes, 2012:419).

Ziya Gökalp meşrutiyetin ilanı üzerine İstanbul'a değil sosyalistlerin çok olduğu Selanik'e gitmiştir. Burada "Yeni Hayat" çevresine keskin ve başka bir yön vermiştir. Bir sosyolog olarak Gökalp toplumda normal ve patolojik yanlar bulmuştur. Gökalp'in bu alana katkısı, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık düşüncelerini eleştirerek Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak formülüyle sonuçlanan tartışmalardaki açığı getirmesindedir(Berkes, 2012:422). Gökalp'e göre çağdaşlaşma sorununda aranan ölçüt akıl ve yarar olamaz. Toplumun yönünü etkileyen değerler ve ülkülerdir. Ülküler, toplumun özlemlerinin görüntüsüdür. Toplumun sahip olduğu özlemleri tespit edip ortaya çıkarmak gerekir. Yapılanma halindeki bir ulus toplumunda bu özlemler bilinçli değildir. Önderlerin, sanatçıların, düşünürlerin yapması gereken şey, bilinçsiz özlemleri bilinçli ve tutarlı hale getirmektir(Berkes, 2012:423).

Ziya Gökalp Türk toplumunun ülkülerinin ne olduğunu tespit ederken, eleştirdiği ideolojilerin temsil ettiği ülkülerin toplumsal değişimdeki rollerini ayırarak cevap verir. İslamcıların dile getirdiği ülküler Türk toplumunun özlemleri olma gücünü yitirmişlerdir. Toplumun çağdaşlaşması çabalarına engel olmuşlardır. Türk toplumu artık ümmet türünden ulus türüne geçiş durumundadır. Çağdaş dünyada dinsel ülküler aşınmaktadır. Modern toplumlar ümmet toplumu değil, ulus

toplumlarıdır. Bu toplumların en yüksek ölküsü ulusal ölkülerdir. Din olarak İslam, ancak ulus ölkülerinin toplamı olan ulusal kültürde yaşayan bir unsur olabildiği ölçüde yaşayabilir(Berkes, 2012:423). Devletin temeli olan İslamiyet yerine Türk milliyetçiliğinin olması savunulmuştur. Bu düşünce aynı zaman da laik bir yönetim ve toplum anlayışına da vurgu yapmaktadır.

Gökalp'e göre çağdaş uygarlık, bir uluslar uygarlığıdır. Ulusların kendilerine özgü ölküleri "hars", yani kültürdür. Almanlar, Fransızlar, İngilizler Batı uygarlığına ait uluslardır. Ulus olarak kendilerine özgü, birbirlerinden farklı kültürleri vardır. Batı'nın iyi olduğu yanlar alınmalıdır fakat Batı'dan kültür alınmaz. O kültürler sadece o uluslara özgüdür. Türk ulusçuluğu için bu kültürler sadece Türk kültürünü geliştirmede örnek teşkil edebilir. Gökalp'e göre Türk sadece Türkçe konuşur. Modern olmak için diğer dilleri konuşmaz. Dil, kültürün en önemli değeridir. Türk ulusal kültürünün geliştirilmesi olmaksızın, çağdaşlaşma da olamaz.(Berkes, 2012:424-425).

Ziya Gökalp ile birlikte Türk milliyetçiliğinin bir diğer önemli düşünürü Yusuf Akçura'dır. Rusya'dan Osmanlı'ya gelen Akçura'nın Üç Tarzı Siyaset isimli eserinin Türkçülüğün manifestosu olduğu kabul edilmiştir(Yıldırım, 2014:80). Yusuf Akçura'nın önemi Osmanlı'nın son döneminde Türkçülüğün ideolojik temellerini atmasıdır. Akçura Tanzimat döneminden başlayarak devletin güçlenmesi ve ilerlemesi için üç siyasi yolun takip edildiğini belirtir. Bu üç siyasi yolun amacı bir millet yaratma çabasıdır. Tanzimat döneminde Osmanlı milleti, II. Abdülhamit döneminde İslam milleti ve 1908'den itibaren Türk milleti oluşturulmak istenmektedir(Akçura, 2005:35). Bu bağlamda "Üç Tarz-ı Siyaset" birlik sorunun Osmanlı için özgürlükten daha önemli bir sorun olduğu düşüncesinden hareket eder. Akçura'nın çözümü, ırk temeline dayalı bir Türk milletine karşılık gelir. Böylece Pantürkizm düşüncesinin merkezine Osmanlı Devleti'ni yerleştirir. Akçura, Rusya Türklerini birleştirme isteği ile Osmanlıların devleti koruma çabalarını aynı amaç içinde birleştirir. Ayrıca Akçura'ya göre İslamiyet milliyetçiliği kabullenmek zorundadır. Bu tarihin bir gereğidir. Dinler de tarihin yasalarına uymak zorundadır ve zamanla değişirler(Göçek, 2002:505-514). Akçura, İslamiyet'in birlik ve dayanışma gücünü milliyetçiliğin güçlenmesinde bir araç olarak kullanır(Akçura, 2005:39).

Türkçülük, Osmanlı İmparatorluğu içindeki milliyetçi akımlardan birine dönüşmüştür. Devletin diğer uluslarla hatta sadece Müslümanlarla bile bir arada var olamayacağı anlaşılmıştır. Buna rağmen Türkçülük düşüncesi var olsa da ortaya

çıkarılmamıştır. İslami çevreden ve diğer milletlere örnek olmasından çekinilmiştir. Böylece Türkçülük tarih sahnesine geç çıkmıştır. Ayrıca Türkçülük var olan seçenekler arasında en olumsuz olarak algılanmıştır. Çünkü hem gayri Müslümleri hem de Müslüman olan diğer milletleri kapsamaz. Osmanlı aydın ve yöneticileri son ana kadar Osmanlılık ve İslamcılık tezleri üzerinde durmuştur. Bu süreçte azınlıkların birbiri ardına bağımsızlık kazanmaları devletin parçalanma paniğini tetiklemiş, dağılma ve yıkılmanın engellenmesi Türkçü muhalefet hareketinin temel kaygısı olmuştur. Balkan Savaşları'nın da etkisiyle Batıcı düşüncelerin ciddi zarar görmesi İslamcı düşüncelerin daha çok ön plana çıkmasına zemin hazırlasa da asıl güçlenen Türkçülük akımı olmuştur.

2.3.2. İttihat ve Terakki'nin "Türkçülük" İnşası

Osmanlı'nın son dönemlerinde geleneksel millet sisteminin çözülmesiyle birlikte yeni bir toplumsal sorun ortaya çıkmıştır. Osmanlılık ve İslamcılık ile bu soruna çözüm aranmıştır. Ancak devletin son yıllarında ayrılmalar ve çözümler arttıkça bu fikir akımları yetersiz kalmıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ve sonrasında II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesiyle, İttihat ve Terakki Cemiyeti vasıtasıyla Türkçülük fikirleri de daha sesli dile getirilmiştir. Türkçülük meşrutiyetin ilk zamanlarında çok dillendirilmemiştir. Hala Osmanlılık çatısı altında bir arada yaşama ümitleri devam etmektedir. Ancak Balkan Savaşları bu ümitlerin bitmesine ve Osmanlılık fikrinin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Bu dönemden sonra üyelerinin çoğunluğunu Türk ve Müslümanların oluşturduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türkçülük ideolojisi çerçevesinde Osmanlı'nın son dönemlerine hakim olacaktır.

Çok uluslu bir imparatorluğun son döneminde ortaya çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1889'da Mektebi Tıbbiye-i Şahane öğrencileri tarafından İttihad-i Osmani(Osmanlı Birliği) adıyla bir düşünce kuruluşu şeklinde gizli bir teşkilat olarak kuruldu. Amacı yeniden Meşrutiyeti ilan etmek ve Osmanlı birliğini sürdürebilmektir. Teşkilat aynı yıl yurt dışındaki Osmanlı aydınları tarafından Paris'te kurulan İttihat (Osmanlı Birliği) ve Terakki (Aydınlanma; çağdaş uygarlığın eğitim ve teknik araçları ile donanarak ilerlemek) Cemiyeti ile birleşerek İttihat ve Terakki Cemiyeti adını aldı(Tunaya, 1989:48). Ancak bir siyasi güç olarak İttihat ve Terakki 1906'da Selanik'te III. Ordudaki bazı subayların girişimi ile kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin 1907'de Paris'teki örgütle birleşmesi ile ortaya çıktı(Semiz, 2014:220).

Kısa bir dönem Terakki ve İttihat adıyla anılan teşkilat daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak anılmaya başladı(Bleda, 2010:30-31).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi hayatını iki döneme ayırarak incelemek faydalı olacaktır. İlki 1889'dan Balkan Savaşına kadar olan dönem, diğeri ise Balkan Savaşlarının bittiği dönem sonrasıdır(Semiz, 2014:221). Cemiyet ilk kurulduğu dönemlerde Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü savunan bir çizgide durmaktadır. Osmanlı Devleti'ne karşı olan ayaklanmalara da tepki göstermiştir. Köken olarak hiçbir ayırım yapmadan kendisini Osmanlı olarak hisseden herkesi bünyesine kabul etmiştir. Cemiyet, üyelerinin çoğunluğunu Müslümanlardan oluşturmaya çalışmış, Müslümanların içinden de Türklerin çoğunlukta olmasına özen gösterilmiştir(Semiz, 2014:221). Bununla beraber, cemiyetin Türk ve Müslüman bir kimliği olduğunu kabul eden ve kendini Osmanlı gibi hisseden gayri Müslimlerin de cemiyete üye olmasına izin verilmiştir(Kuran, 1948:202-203). Cemiyet, üye yapısıyla Türk ve Müslümanlara ağırlık vermektedir. Bu yapısıyla aslında kuruluş amacını da belli etmektedir. Gayrimüslimlerin üye olma şartları da cemiyetin asıl amacı doğrultusunda belirlenmiştir. Ayrıca Müslüman olmayan unsurların cemiyette var olması Türkçülük fikrinin gizlenmesi açısından da önemlidir.

Cemiyet, Türkçülük politikalarını bir süre açıklamamayı tercih etti. Daha çok hürriyet, vatan, anayasa kavramlarını ön plana çıkardı. Cemiyet, milliyetçiliğe ve meşrutiyetçi fikirlere izin vermeyen II. Abdülhamit'e karşı yeniden meşrutiyet ve anayasal düzenin geri getirilmesini sağlamak için mücadele etti(Rauf, 1991:10). Bu yüzden Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların bir kısmı da kendi milliyetçi ve ayrılıkçı düşüncelerine katkı sağlayabileceği düşüncesi ile İttihat ve Terakki'ye destek verdi. Buna karşılık cemiyetin meşrutiyetten beklentisi, en azından devletin elinde kalan toprakları iyi yöneterek birliği sağlamak, egemen unsur olan Türkleri güçlendirerek, Türk egemenliğinin hakkını vermektir(Dürü, 1965:52). Bu düşünceleri savunurken diğer etnik grupları da devletten uzaklaştırmak istemiyorlardı. Aksine Osmanlı Devleti'ni kuran asıl gücün Türk milleti olduğu düşüncesiyle Osmanlılık akımını savunarak, imparatorluk içinde yaşayan bütün etnik unsurları eşit hak, eşit kültür ve eşit temsil hakkı çerçevesinde bir arada tutmayı amaçlıyorlardı(Semiz, 2014:223).

Cemiyetin önemli fikir adamlarından olan Ömer Seyfettin'e göre bu politikalar, Osmanlı içerisinde yaşayan Türklere milli bir vicdan kazandıracak ve İslam'ın da evrenselliğine güçlü bir unsur katacaktır. Bu politikalar Osmanlı

Devleti'nin dayanaklarını güçlendirecektir. Ömer Seyfettin'e göre milli dilin ve tarihin unutulması, dil ve geleneklerin kaybedilmesi çöküntünün önemli sebeplerinden biridir. "Türk" adı ortadan kalkmış yerini diplomatik bir ünvan olan "Osmanlı Devleti" adını almıştır. Osmanlı Devleti'nin merkezi milleti Türklerdir. Osmanlı Devleti bir Türk ve İslam Saltanatıdır. Onun için manevi birliği sağlayamayan Türklük ve çaresiz bir İslam Osmanlı İmparatorluğunun ihtiyaç duyduğu merkezi kuvveti oluşturamaz. Osmanlıyı parçalanmaktan ancak Türklerin milli bir amaca sahip olmaları kurtarır(Öner, 1971:27-28). Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere, cemiyet hala Osmanlıcılığa ve İslamcılığa sahip çıkmaktadır. Ancak Türkçülük bu ideolojilerin önüne geçmiştir.

Cemiyetin öncelikli hedefi, devletin içinde bulunduğu zor koşulları düzeltmek, toplumda adaleti sağlamak ve bu amaçla kanun-i esasi tekrar yürürlüğe koyarak, din, mezhep ve ırk farkı gözetmeksizin Osmanlıların menfaatlerini savunmaktır. Osmanlı toplumu da normal olarak İttihat ve Terakki'den söz verdikleri vaatleri gerçekleştirmesini bekledi. Ancak beklentiler kısa sürede karşılanamadı(Semiz, 2014:224). Bundan dolayı da hem Müslüman hem de gayrimüslim milletlerden tepkiler gelmeye başladı(George, 2001:32). Cemiyetin aldığı bu tepkiler, azınlıkların Türkçülüğe olan tepkisini gün yüzüne çıkarmasına yardım etmiştir. Zaten azınlıklar milliyetçilik akımlarına çoktan zamandır inanmışlardır. Özellikle Balkanlarda bağımsızlığına kavuşan milletlerin varlığı, diğer azınlıklar içinde örnek teşkil etmiştir. Azınlıkların bir kısmı İttihat ve Terakki Cemiyetinin içinde yer alırken bile kendi kimliklerini koruyarak ilk fırsatta milli devletlerini kurmak ya da daha önce Osmanlı Devletinden ayrılmış olan kendi soydaşlarının devletine katılmak isteğinde oldukları kısa süre içinde anlaşmıştır(Toybnbee, 1971:73). Gayrimüslimlerdeki milliyetçilik bilinci daha erken geliştiği için Türklere göre daha güçlüdür. Karpat'a göre, gayrimüslimlerin meşrutiyetten eşitlik uğruna milliyetçi iddia ve düşüncelerinden vazgeçemedikleri, hatta Arnavut ve Arapların da bağımsızlık hareketlerine başladıkları görülür (Karpat, 2004:26). Meşrutiyetin umulan birleştirici etkiyi yapmaması, Türkleri de Osmanlılık ve İslamcılık fikirlerinden iyice koparmıştır. Türkçülük fikri hem cemiyette hem de Türk halkında daha çok kabul görmeye başlamıştır.

Türk milliyetçiliği ile ortaya konulan düşünceler diğer azınlık gruplarının dile getirdikleri milliyetçilikten çok da farklı değildi. Devlet içerisinde bütünlüğü sağlama imkanı kalmadığına göre Türkler de milli bir bilinç ve milli bir örgütlenme

yapma vaktinin geldiğini düşündüler. 1913'ten sonra iktidar olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, ilk kurulduğu dönemden itibaren içinde barındırdığı farklı eğilimlerin aksine gitgide otoriterleşerek homojenleştirici bir tutum içine girmiştir. İttihatçıların sürekli toprak kaybı korkusu milliyetçi eğilimlerini tetikleyerek kültür, siyaset ve ekonomi alanlarında Türkleştirme politikalarına ağırlık vermelerine neden olmuştur(Zürcher, 1997:330). Cemiyetin açıkça Türkçülüğe yönelmesi, cemiyet içindeki Müslüman ve diğer azınlıkları rahatsız etti ve cemiyetten ayrılmalar başladı. Cemiyette Türkçülük politikasının ön plana çıkmasıyla birlikte İttihat ve Terakki, nüfusunun çoğunluğu gayrimüslim olan Balkanlar ile Müslümanların yaşadığı Arnavutluk Ortadoğu ve Anadolu topraklarında Osmanlı Devletini korumak gerekçesiyle zor kullanmaktan çekinmedi(Moveche, 1948:430-431). Bu amaçla her türlü isyanı, karşı koymayı zor ve şiddet yoluyla püskürtmeye çalıştı(Yalçın, 1976:129). Türk olmayan Müslümanların zorunlu dil öğrenimi ve iskan ile Türkleştirilmesi hedeflenirken, gayrimüslimlerin asimilasyon ve zor kullanılarak etkinliklerinin azaltılması planlanmıştır. Bu doğrultuda İttihatçılar hazırladığı ulus projesine göre Balkanlardan Anadolu'ya göç etmiş Müslümanları zorunlu iskâna tabi tutmuş (Dündar, 2011:108) ve Birinci Dünya Savaşı devam ederken Ermenilere zorunlu göç uygulanması ile Anadolu'daki nüfus homojen hale getirilmeye çalışılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı söz konusu siyasetinin yanında yerleşik Arap, Kürt, Çerkez gibi Müslüman unsurları da kontrol altında tutabilmek için halifeliğin nüfuzundan da yararlanarak yedeğinde tuttuğu İslamcılık politikasını gerektiğinde ön plana çıkarmaktan da çekinmemiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Araplar'ın da isyan etmesiyle İslamcılık politikası İttihatçılar tarafından tamamen terk edilmiştir(Aslan ve Alkış, 2015:28).

Cemiyetler kanunu ile etnik ve dini gruplarla ilişkisi olan ve onların adını taşıyan siyasi derneklerin kurulması yasaklandı. Rum, Bulgar ve diğer azınlıkların dernekleri kapatıldı(Lewis, 1984:217). Ancak bu politikalar da isyanları ve ayrılıkçı hareketleri engelleyememiştir(Ahmed, 1984:60). Balkanlar, Kuzey Afrika hatta Edirne bile devletten kopmuştur. Özellikle Balkanların kaybedilmesi ve oradan Anadolu'ya olan göçler, toplum psikolojisini bozmuştur. Çünkü Balkanlar devletin en önem verdiği bölgedir. Ayrıca göç etmek zorunda kalan halk çok uzun yıllardır o bölgede yaşamaktadır. Balkanlardan göçlerle beraber bölgesel nüfus yapısı değişmiş aynı zamanda toplumsal düşünce yapısı da değişime uğramıştır(Dündar, 2001:30-31). Cemiyet bir yandan göçle gelenlerle, Anadolu'da yaşayan gayrimüslimleri

çatıştırmamaya çalışmıştır. Diğer taraftan da kayıpların şokunu atlatabilmek için düşünce olarak İslam'ın birleştiriciliğinden uzaklaşmadan Türkçülük etrafında bütünleşmeyi ön plana çıkarmıştır. İttihat ve Terakki, bu yolla devletin kurtarılması için gerekli gücün ağırlık noktasını Anadolu Türklerinden oluşturmaktadır. Ayrıca gerek göçle gelen gerekse de kaybedilen topraklardaki Türkler arasında Türkçülük duygusunun arttırılmasına önem vermiştir(Semiz, 2014:231).

Türkçülüğün daha sesli dile getirilmesi, devletin ana unsurlarından olan Arnavutlar arasında da milliyetçi duyguların ön plana çıkmasına ve devletten kopmalarına neden olmuştur. Bu durum cemiyeti daha radikal bir şekilde Türkçü politikaya itmiştir. Türk milletinin Müslüman ve Asya kökenli bir millet olduğu daha açık vurgulanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin gerçek hakiminin Türk milleti olduğu daha sık söylenmektedir. Ayrıca daha da ileri gidilerek dünya üzerindeki tüm Türkleri, ırkdaşlık bağı ile birleştirmenin arzusu dile getirilmiştir(Semiz, 2014:232). İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ve Osmanlı halkı gayrimüslimlerin ayrılıkçı fikirlerine ve eylemlerine daha önce maruz kalmaktan dolayı alışımdır. Hatta bu ayrılıkçı fikirlere karşı önlemler ve düşünce akımları geliştirmişlerdir. Ancak Arapların ve Arnavutların ayrılmaları halkta ve cemiyette daha büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Türkçülük, ülkeyi kurtarmak için tek fikir akımı olarak kalmıştır. Halk ve cemiyet Türkçülük fikrine daha sıkı bağlanmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, milli bilinci oluşturmak için başta Balkanlar olmak üzere çeşitli vilayetlerde, cemiyetin düşünceleri doğrultusunda eğitim kurumları kurdu. Eğitim yoluyla yeni nesillerin Türkçülük bilinci ile yetiştirilmesi amaçlandı. Bu eğitim kurumlarına Ziya Gökalp öncülük ediyor ve kurumlara katılma şartlarını belirliyordu. Bu şartların başında da Türk olmak ve Türkçülüğü öğrenme gayesinde olmak geliyordu(Semiz, 2014:232). 1911 yılında da Türk Ocakları kurulmuştur. İlk kurulduğunda üye sayısı az olmakla beraber Türkçülük akımının yaygınlaşmasıyla üye ve şube sayısı artmıştır. Bu bu örgüt, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'in düzenlediği konferanslar ile tarih bilinci yüksek bir kitle oluşturmaya çalışmış ve dilde sadeliğe önem vermiştir(Akın, 2002:42). Gazetelerde halkın okuyabildiği ve anlayabildiği bir dil kullanılması gerektiği üzerinde duran Ali Suavi, Arapça ve Farsça dilbilgisi kurallarının kullanılmasına karşı çıkmış, ayrıca Osmanlıcanın da siyasi ve diplomatik bir dil olduğunu vurgulayarak Türkçe yerine kullanılmasının doğru olmadığını söylemiştir(Sağol, 2012:511).

Cemiyetin 1908'deki programında eğitimin millileştirilmesi için de birçok

düzenleme öngörülmüştür. Özel okullarda Osmanlıcılığa ve Türkçülüğe aykırı tüm tema ve faaliyetlerin ayıklanarak bu okulların Maarif Vekaleti' ne bağlanması amaçlanmıştır(Lewis, 1984:218). Bu okullarda Türkleştirici temalara ağırlık verilmesi ve gayrimüslim ilkokullarında eğitim dilinin Türkçe olması planlanmıştır. Dini kurumlar haricindeki diğer devlete ait lise ve üniversitelerde öğretim dili Türkçe olacak ama orta öğretim kurumlarında isteyen mahalli dilini de öğrenebilecekti(Yıldız, 2001:80-81). Ancak bu girişim gayrimüslim ve Müslüman azınlıklarda ters etki yapmıştır. Azınlıkların hiç biri Türkçe' yi resmi dil olarak kabul etmek istememiştir(Yıldız, 2001:83).

Türkleştirme konusunda ilginç uygulamalardan biri de İstanbul' da yapılmıştır. İstanbul, Türkçülüğe muhalif kesimin en fazla olduğu şehirdir. Türklüğe eleştirinin en yoğun olduğu yer ise Levantenlerin üssü olarak bilinen Beyoğlu'ndaki kulüplerdir. Cemiyet mensupları bu mekanların farkındadır. I. Dünya Savaşı'nın çıkması bu kulüpleri Türkleştirmek için bir fırsat doğurmuştur. Başta Talat Paşa olmak üzere cemiyetin ileri gelenleri, üst kademedeki memurlar ve Türk gençlerinin bu kulüplere gitmeleri sağlandı(Yalçın, 1976:117). O kulüplerde Türk çoğunluğun sağlanması amaçlandı. Bu kulüplerde bir süre sonra ekseriyet Türklerin eline geçti ve aleyhe propaganda bitirildi(Semiz, 2014:235). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçülük siyasetinin radikalleştiğinin bir diğer göstergesi de bu tür uygulamalardır. Türkçülük konusunda eleştiriye ya da aleyhe olan ortam ve söylemlere müsaade edilmemektedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti iktisadi olarak da Türkleri güçlendirmek istiyordu. Sanayi, ticaret ve tarımı geliştirmek, şirketleşmeyi sağlamak, sanayi ve ticaret mektepleri açmak, iş hukukunu düzenlemek, çiftçiyi topraklandırmak, aşar vergisinin oranlarını azaltmak gibi farklı konular ele alınmıştır(Şener, 1990:221). Bu görüşler Osmanlı'nın son dönem iktisadi tercihlerini ve yeni kurulacak devletin de iktisadi yönü hakkında bilgi vermektedir. Cemiyet üyeleri bu konuları tartışmakla serbest piyasa sistemine gönderme yapmışlardır. Ancak uygulanmak istenen ekonomik politikalar, Türk ve Müslümanlar için kısa sürede hayata geçirilmesi zor meselelerdir(Semiz, 2014:236). Çünkü Türkler sosyoekonomik anlamda gayrimüslimlerin çok gerisinde kalmışlardır. Türklerin ticaret ve burjuva sınıfları bulunmamaktadır.

Balkan Savaşları'ndan sonra Türklerin iktisadi alanda geri kalmışlığı ve dışa bağımlılığı daha iyi anlaşıldı. İttihatçılar, Türklerin iktisadi alanda güçlenmesini

asıl amaç haline getirdiler. 1913 yılında kabul edilen parti programında, milli iktisat siyasetine engel olan imtiyazların ve kapitülasyonların kaldırılması amaçlanmıştır. Cemiyetin temsilcisi olarak uzun yıllar Maliye Nazırlığı yapan Cavit Bey, Osmanlı toplumunun ancak sermaye sayesinde düzelebileceğini savunmuştur(Toprak, 1982:24). Cavit Bey'e göre, sermaye sayesinde toprak işlenir, ticari işletmeler açılır, sanayi tesisleri kurulur. Bunlardan dolayı da ülkeye sermaye sayesinde uygarlık geleceğini savunur. Osmanlı Devleti'nde ise sermayenin büyük kısmı gayrimüslimlerin elindedir. Bunların da çoğu yabancı devletlerle yakın ticari ilişkiler kurduklarından, kapitülasyonlar sayesinde vergilerden muaf tutulmaktadırlar. Bu ayrıcalıklardan dolayı da azınlıklar, Osmanlı'yı kendi devleti olarak görmemektedirler(Ahmad, 1985:37). Hatta ayrıcalıklarını korumak için İttihatçıları eleştirdiler. Bundan dolayı İttihat ve Terakki yeni bir "Türk Burjuvazisi" oluşturma çalışmalarına hız verdi. Türkler kendi içlerinden Avrupa sermayesinden de istifade ederek bir "sermayedar burjuva sınıfı" çıkaramayacak olursa yalnız asker, memur ve çiftçiden güç alan Türk topluluğu, çağdaş bir topluma dönüşmezdi(Toprak, 1982:33). Osmanlı'da yaşayan Türklerin de girişimci olması, ticaret, bankacılık ve sanayi işleriyle uğraşması durumunda Türk burjuvazisi kurulabilirdi. İttihatçılar Türklerde iktisat öğretisinin zayıf olduğunu ve bu konuda yetişmiş milli iktisatçıların olmadığını farkındaydı. Bunun için hızla iktisatçıları yetiştirilmeliydi. Meşrutiyetten sonra siyasi yakınlaşma sağlanan Almanya, Osmanlı'ya da ekonomik rol model olabilirdi. Çünkü Almanya iktisadi açıdan gelişmiş ve milli kalkınmayı başaramıştı(Semiz, 2014:237-238). Alman devlet modeli zaten itttihatçıların özenerek baktığı bir modeldir. Alman örneği iyi analiz edilirse Türkler de milli bir devlet oluşturabilirlerdi. Almanya ile askeri alanlarda işbirliği yapılmaktadır(Gencer, 2003:57). İktisadi meselelerde de daha fazla işbirliği yapılabilirdi. Ziya Gökalp, Alman İttihatçılardan ilham alınmasını istiyor ve Türklerin Almanların izinden gittikleri takdirde siyasi birliğini sağlayacağını belirtmektedir(Semiz, 2014:238).

1914 yılında milli ekonomiye engel olan kapitülasyonlar kaldırılmıştır(Semiz, 1996:13). Aynı sene içerisinde "Sanayi Dergisi" yayınlamaya başlamıştır. Dergi ülkede sanayi fikir ve hevesinin doğmasını ve Türk'te sanayi bilgi ve gücünün arttırılmasını hedeflemiştir(Toprak, 1982:193). Daha sonra iç üretimi arttırmak amacıyla gümrük tarifeleri %4 arttırılmıştır(Semiz, 1996:14). Fabrikalarda çalışan işçilerin Türk olmalarına özen gösterilmiştir. 1916'dan itibaren şirket yazışmalarının Türkçe yapılması uygulamasına geçildi. Bir

süre sonra yabancı şirketler Türkçe öğrenimi için kurslar düzenlemiştir. Aslında ittihatçıların amacı burada yabancıları Türkçe öğrenmeye zorlamak değildir. Asıl amaç Türkçe'yi zorunlu tutarak daha çok Müslüman Türk'ün çalışmasını sağlamaktır(Toprak, 1982:90).

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri Türkçülük düşüncelerini daha önceden olgunlaştırmışlar ve cemiyeti bu düşüncenin üzerine inşa etmişlerdir. Ancak Osmanlılık fikrinin hala geçerli olduğu bir dönemde milliyetçi düşüncelerin açıklanması, devlet içinde zaten milliyetçi reflekslerle hareket eden diğer uluslara da olumsuz bir örnek olacağı düşünülmüştür. Ancak İttihatçılar, Osmanlılık ve İslamcılık akımlarının uzun süre sürmeyeceğini ve devleti kurtarmaya yetmeyeceğini görmekteydiler. Türkçülük fikrine bağlı bir sistem ve yönetim için çalışmalar yapmaktadırlar. 1908'den itibaren ve Balkan Savaşları sonrası Türkçülük politikalarını açıkça uygulamaya koymuşlardır. Bağımsızlık kazanan azınlıklardan sonra göçle gelen ve Anadolu'da yaşayan Müslüman Türk halkını Türk Milliyetçiliği çerçevesinde dizayn etmeye başladılar. Halkta milli bir bilinç ve kimlik oluşturulmaya çalışıldı. Türkçe ön plana çıkarıldı. Dilin anlaşılır ve sade olmasına dikkat edilerek Türk halkı arasında yaygınlaştırılması sağlandı. Eğitime özel önem verilmiş olup eğitim birliği sağlanmıştır. Azınlıklardan, hatta Müslüman Arnavutlardan gelen tepkilere rağmen eğitim dili Türkçe olmuştur. Bu durum bile İttihatçıların Türkçülükte kararlı olduğunu ve Osmanlılık fikrinden tamamen vazgeçtiklerini gösterir. Ayrıca Türk milliyetçiliğinin gençler arasında yayılmasına önem verilmiştir. Ziya Gökalp'in öncülüğünde gençlere milli bilinç aşılarmaya gayret edilmiştir.

İttihatçıların en önem verdiği konunun başında ise milli ve bağımsız ekonomiye sahip olma ülküsü gelmektedir. Devlet içinde yaşanan birçok sıkıntının temelini iktisadi kaynaklı olduğunu bilmektedirler. İttihatçılara göre iktisadi sorunların iki boyutu vardır. İlki devletin tüm unsurlarıyla iktisadi olarak geri kalması ve bağımlı olmasıdır. Diğeri ise ülke içerisindeki Müslüman Türk halkının iktisadi olarak yetersiz olmasıdır. İttihatçılar, ülkenin tamamına yönelik iktisadi adımlar attılar ancak asıl amaçları Türk halkını üretim sürecine ve ticari hayata dahil etmektir. Ekonomik hayatta Türklerin ön plana çıkmasını ve egemen olmasını istemektedirler. İttihatçılar, milli bir sermaye oluşturmak arzusundadırlar. Bu nedenle atılan çoğu iktisadi atılım Türklere yöneliktir. İttihatçılar bağımsız ve güçlü bir ekonomiye sahip olmadan köklü, medeni ve güçlü bir Türk milletinin

olamayacağını farkındadırlar.

İttihat ve Terakki Yönetiminin son dönemine damga vuran olay ve gelişmeler Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına neden olmuştur. Cemiyetin yaptığı faaliyetler ve reformlar ülkenin yıkılmasını engelleyememiştir. Ancak bu miras yeni bir devletin kurulmasına ve şekillenmesine öncülük etmiştir. İttihatçıların başlattığı Türk milliyetçiliği, milli devlet, milli ekonomi ve çağdaşlaşma meseleleri yeni kurulan Türk Devleti'nde de en önemli konu başlıkları olmuştur. İttihatçı kadroların büyük kısmı yeni devletin kuruluşunda ve devamında etkin görev almışlardır. Yeni devletin ideolojisinde ve tasarımında önemli etkileri olmuştur. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi gelişmeleri İttihatçıların başlattığı ulus ve kimlik inşasının devamı ve tamamlayıcısı olma niteliğindedir.

2.3.3. Cumhuriyet Dönemi: Milli Kimliğin Olgunlaşması

Kimlik, verili bir yapı olmayıp, tarihsel olarak inşa edilen bir süreçtir. İktidar, icraatlarıyla ve söylemleriyle bir millet ve kimlik kurmaktadır. İktidar, ulusun kim olduğunu ve nasıl olması gerektiğinin cevaplarını belirlemektedir(Bora, 2012:13). Burada ki asıl mesele kimliğin nasıl kurulduğudur. Çünkü kimliğin özelliğini belirleyen, milli kimlik kuruluş aşamasındaki tartışmalar, tasavvurlar, kaygılar, şartlar ve iddialardır. Türkiye'de milli kimliğin inşasına ilişkin tartışmalarda bu sürecin kurgusal yönü konuşulmamaktadır(Bora, 2012:14). Her kesim bu sürece kendi ideolojik penceresinden bakmayı tercih etmektedir. Milliyetçilerin, resmi tarihin ve Kemalistlerin bu konu da farklı yorumları vardır. Genel anlamda milli kimliğin oluşum sürecini Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki gelişmelere dayandırıyoruz. Özellikle azınlıkların bağımsızlığını ilan ettikten sonra Anadolu'da sadece Türklerin kaldığını varsayarak milli kimlik kavramını açıklamaya çalışıyoruz. Sadece Türklerin kaldığını bile varsaysak, bu durum tek başına milli kimlik tanımlaması yapmamıza yetmeyecektir. Bora'ya göre, "Türk" bir doğal element gibi tanımlanamaz, kendini "Türk" olarak algılaması/kurması ölçüsünde "Türk" olmaktadır. Milli devletin görevi, kökeni etnik olarak Türk olanlara da Türklük öğretmek ve bunun için gerekli içeriği tasarlamak ve hazırlamaktır(Bora, 2012:14). Bu görüşe göre milli kimliği oluşturan kadro hem Türklere, hem de o dönem Anadolu'da yaşayan diğer milletlere "Türk" lüğü öğretmektedir. Buradaki "Türk" lük öğretisi etnik kökenden kaynaklı bilgilerden bağımsızdır. Öğretinin içeriği, "Türk" ün vatandaşlık görevleri, hangi ortak payda da uzlaşılacağı, makul ve

sadık bir yurttaşın tanımı ve nasıl olması gerektiği ve ulusun milli refleksleri gibi konulardan oluşmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son yılları, İslamcılık düşüncesinin de etkisiyle kimlik siyasetinin izlenmediği bir dönemdir. Rusya'dan gelen Türk düşünürlerle, devlet içindeki Türk milliyetçisi aydınların Türkçülük hakkındaki tezleri, Türkçülük düşüncesinin kuramsal alt yapısını ve kavramlarını belirlemiştir. İttihat ve Terakki kadroları da Türkçü fikirlerin yorumlayıcısı ve uygulayıcısı olmaya çalışmıştır. Buradaki çalışma daha çok ulus bilinci yaratma düşüncesidir. Osmanlı devleti gibi az gelişmiş, çok etnik kökenli, çok kültürlü ve çok dilli halkların yaşadığı bir ülkede, Türk milliyetçiliğine dayalı yeni bir ulus yaratma çabaları bile kolay olmamıştır. Batı'da, aydınlanma felsefesi, Fransız İhtilali, sanayi devrimi ve kapitalleşme süreci ve ulusçuluk düşüncesine bağlı olarak ulus devletlerin ortaya çıkması uzun bir evrimsel süreç sonunda gerçekleşmiştir. Ancak Osmanlı Devleti gibi az gelişmiş ülkelerde ulus-devlet, millet ve azınlık ilişkisi daha farklı bir süreç izlemiştir. Osmanlı'da bu süreç, Batılı devletlerin emperyalist yaklaşımlarıyla başlamıştır. Yarı sömürge haline gelen devletin kurtuluşu için aydınlar çareler aramaya başlamıştır. Bu süreçte azınlıkların milliyetçi ve ayrılıkçı eylemleri başlamıştır. Aydınlar, devleti kurtarmak için ulus devlet düşüncesini ortaya atmıştır. Bu doğrultuda az gelişmiş ülkelere özgü milliyetçilik ideolojisi ortaya çıkmıştır. Bu ideolojiye bağlı olarak da millet ve kimlik inşasına başlanmıştır(Oran, 2010:174). Batı'da uzun bir evrimsel süreçle oluşan ulus ve ulus devlet düşüncesi, Osmanlı'da kısa sürede ve birçok sorun eşliğinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Anadolu'da yaşayan toplumlar eğitim, şehirleşme, sanayileşme, ulaşım ve vatandaşlık gibi temel modern devletin kültür alt yapısı yönünden yetersiz durumdadır(Öğün, 1995:149). Anadolu toplumu geleneksel yapıda, ümmetçi bir anlayışa sahip bir tarım toplumudur. Bu toplumsal yapı modern ulus devletin oluşturulması için sorun teşkil etmektedir. İttihatçılar ve Cumhuriyet kadroları bu durumu fark ederek eğitim ve iktisadi alanlara ağırlık vermişlerdir. Dolayısıyla milliyetçi ve ülkesine sadık bir vatandaş yetiştirmek için eğitime ve iktisadi düşünce ve kurumlara ideolojik bakılmıştır.

Milli mücadele dönemi, milli kimlik mühendisliğinin yapılmadığı, milliyetçiliğin ve milli kimlik düşüncelerinin önemli ölçüde belirsiz olduğu bir dönemdir. Bu dönemde milli kimlikten ziyade devletin kurtuluşuna önem verilmiştir. Milli kimlik sorunu kurtuluştan sonraya bırakılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerindeki faaliyetlerine de katılan milli mücadele liderleri, o dönemden beri

önceliği hep devletin kurtuluşuna vermişlerdir(Bora, 2012:21). Osmanlı ulusçuluğu, toplumla ilgili bir kurama elvermeyen İslam düşüncesinin etkisiyle devlet kurma ile millet kurma arasında bir ayırım(Mardin, 1996:446) ve dolayısıyla bir gerilim görmemiştir(Bora, 2012:21). Buradaki gerilim, milli devletlerin meydana geldiği dönemde görülen kuruluş yapısıyla ilgili bir gerilimdir. Devletin kuruluşundaki milliyetçiliğin neye dayanması gerektiği üzerine bir gerilimdir. Bu milliyetçilik tercihi, vatandaşlık bağına dayanan siyasi-hukuki bir kimlik de olabilir, etnik yapıya dayalı milliyetçilikle oluşturulmuş bir kimlik de olabilir. Osmanlı'nın son dönemlerinde ve yeni devletin kuruluş zamanlarında bu kimlik ayrımı yapılmamıştır.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, milliyetçilik gerilimiyle karşılaşmak durumunda kalmıştır. Devletin ilk kurulduğu dönemdeki siyasi-hukuki kimlik politikasını sürdürmedi. 1925 yılında Şeyh Sait İsyanı' nın çıkması ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası' nın Cumhuriyet ve yeni devlete itaat etmek istemeyenlerin odak noktası haline gelmesi(Akşin, 2011:194-195), devletin bu konudaki zaaflarını ortaya çıkarmıştır. Devletin içinde çok farklı milletler de olsa büyük kısmının Müslüman olması, dini inancı doğal bir kimlik unsuru durumuna getirmiştir. Müslüman kimlik unsuru, yeni rejim karşıtlarının toplanabileceği potansiyel bir alan olmuştur. Bu durum Cumhuriyet kadrolarını birtakım önlemler almaya ve vatandaşların devlete sadakatinde siyasi-hukuki statülerinin ötesinde başka niteliklerle bağlamasını sağlayacak çalışmalar yapmaya zorlamıştır(Bora, 2012:21). Kurucu kadro Şeyh Sait ayaklanmasını, halifeliliğin kaldırılmasına ve laiklik için atılan adımlara bir tepki olarak algılamıştır ve bu ayaklanmaya karşı tekke, zaviye ve dervişlerin toplantı ve ayinlerini yasaklayarak karşılık vermiştir(Lewis, 2002:358). Bu dönem Cumhuriyet'in ilk dönemlerin de hala dini kimliğin daha ön planda olduğunu ve etnik unsurlara dayalı milliyetçiliğin oluşmadığını göstermektedir. Bu dönem milli kimlik inşasını hızlandırmış, Kemalistlerin dini konulara yaklaşımında mesafeli olmalarına neden olmuştur.

Lozan Anlaşması'nın imzalanması ile devletin sınırları belirlenmiştir. Bu anlaşmaya göre ülkede yaşayan halk Müslüman ve gayrimüslim olarak ikiye ayrılmıştır. Müslüman halk kurucu unsur statüsünde yer alırken gayrimüslimler azınlık olarak kabul edilmişlerdir. Yunanistan ile yapılan anlaşma neticesinde, İstanbul'da yaşayan Rumlar hariç, Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan içerisindeki, Batı Trakya hariç, Müslümanlar, mübadele ile yer değiştirmiştir. Böylece Birinci

Dünya Savaşı ile azalan gayrimüslim nüfus daha da azalmıştır. Böylece Kemalist kadro ülkede çoğunluğu Türk ve Müslüman olan toplumla baş başa kalmıştır. Böylece Kemalistlerin, ülkedeki halkları kendi anlayışına göre şekillendirme imkanı genişlemiştir. 1924 Anayasası ile ırk ve din ayrımı yapılmaksızın herkesin Türk olarak kabul edilmesi ile ülkede inşa edilecek kimliğin hatları da belirlenmiş olmaktadır(Aslan ve Alkış, 2015:29). İsmet İnönü, bir konuşmasında, Türk vatani içerisinde Türk olmayanların da zaman kaybedilmeden Türkleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır(Yeğen, 2013:152). Bu görüşe en iyi örnek kurucu kadronun Kürt ve diğer milletlere bakış açısıdır. Kürtler, Türkçe' den başka dil konuşan topluluk olarak adlandırılmıştır. Kurucu elite göre, Kürtler; rahatlıkla Türkleştirilebilecek bir topluluktur. Eğer Türk olmazlarsa da gayri Türk hatta düşman olarak, kimlik inşa sürecinde bir koz olarak kullanılması düşünülmektedir. Bu bakış açısı diğer Müslüman topluluklar içinde geçerlidir(Bora, 2012:37).

1930'a kadar olan dönemde cumhuriyet kadrolarının temel amacı ülkede devlet otoritesini sağlamak olmuştur. 1930'lardan sonra Kemalist elitler, ulusal kimlik anlayışına farklı boyutlar kazandırmıştır. Bu dönemde Pantürkizm ve Turancılık fikirlerinden uzak durulmuştur. Laikleşme sürecinin 1930'larda tamamlanmasının ardından Türklüğün tanımlanmasında etnik vurgulara kayış olmuştur(Yıldız, 2004:158). Dünyadaki otoriter ve faşist rejimlerin yükselmesiyle eşgüdömlü olarak Türkiye'de de benzer politikalar izlenmiştir. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. Tarihsel, dilsel, arkeolojik ve antropolojik çalışmalar ile Türk Tarihi ile ilgili kanıtsal veriler geliştirilmek istenmiştir(Aslan ve Alkış, 2015:30). Bu çalışmaların kaynakları Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi olmuştur. Bu teorilere göre Türk ulusu beyaz ırktan gelmiştir. Tüm milletlerin atası Türklerdir. Mezopotamya, Anadolu ve Mısır uygarlıkları Türkler sayesinde var olmuştur. (Ersanlı, 2013:111). Medeniyeti oluşturan önemli adımların Türklerle özdeşleştirilmesi, en eski kültür ve medeniyetlerin Türklere ait olduğunun belirtilmesiyle, medeniyetin Türk'ün özünde olduğu ve Türk'e ait bir kavram olduğu işlenmiştir. Bu teoriler, medeniyetle ilişki ve medeniyet ölçüsünü, milliyetçi ideolojinin zihniyet dünyasına hapseder. Bu zihniyete göre, medeni devlete ulaşmanın temel şartını milli devlet olmaktır(Bora, 2012:25). Ayrıca bu teoriler, Türk olmanın kendisini bir özgüven kaynağı haline getirmek için de üretilmiştir.

Türk milliyetçiliğinin etnik doğasını güçlendiren bir diğer etken de yeni ortaya çıkan kimliğe karşı yapılan isyanlardır. Kimlik oluşumuna ilişkin yeni anlayışın

getirdiği değişim, geleneksel toplumun temel unsurlarını da kapsadığı için reformlara karşı, ülkenin çeşitli bölgelerinde bazı tepkiler ortaya çıkmıştır. İroniktir ki bu isyanlar, yeni kimliğin seküler doğasını tehlikeye atan eylemler olarak algılandığı için, devletin merkezîleşmiş doğasına katkıda bulunmuştur. Bu da otomatik olarak resmi Türk kimliğinde etnik unsurların önem kazanmasına sebep olmuştur(Alakel, 2011:21). Bu gelişmelerden sonra Türkçe'nin konuşulması zorunlu hale getirilmiştir. Bu dönemde çıkarılan İskân Kanunu (1934) ile Türkiye'de ulusal kimliğin homojenleştirilmesi hedefi devam ettirilmiştir. Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelere ülkeye göç etmiş Müslüman göçmenler yerleştirilmiştir. Türkiye'de kalmış az sayıdaki gayrimüslim azınlıklardan olan Trakya'daki Yahudiler de İstanbul'a göç ettirilmiş ve hızla Türkleşmeleri amaçlanmıştır(Aslan ve Alkış, 2015:30).

Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ve Cumhuriyet döneminde de devam eden modernleşme süreci gerilimleri de beraberinde getirmiştir. Modernleşmenin devlet politikası olarak benimsenmesi ve toplumun vereceği tepkinin niteliğinin ve boyutunun öngörülememesi bu gerilimleri daha da artmasına neden olmuştur. Bu gerilimlerin ilk örneğini Şeyh Sait isyanı oluşturmaktadır. Bu isyan ister milliyetçi düşüncelerle çıksın isterse de dini amaçlı olsun sonuç itibarıyla modernleşme ve milliyetçi politikaların, toplum ile iktidar arasındaki gerilimi ve çatışmayı yansıtmaya açısından anlamlıdır. Bu gerilim kurucu kadronun milli kimlik inşa sürecinde daha da sertleşmesine neden olmuştur. Osmanlı'dan beri süregelen İslam'ın birleştirici gücüne karşı kurucu kadrolar daha mesafeli yaklaşmışlardır. Türkiye'de yaşayan bir bireyin bu ülkeye ait olması için Müslüman olması artık tek başına yeterli değildir. Kurucu iktidar isyanların da etkisiyle Türk olmayan Müslüman topluluklara da gayrimüslim muamelesi yapmış ve asimilasyon politikası uygulamıştır. Türk milli kimlik oluşturma stratejisi gayrimüslimler dışındaki bütün toplumları kapsamaya başlamıştır.

Kurucu kadronun benimsediği milliyetçilik, dışarıda barışçı ama içeri de farklı etnik grupları kabul etmeyen siyasi bir milliyetçiliktir. Farklı etnik grupların kabullenilmesi, kurucu kadroya Osmanlı'nın son dönemlerindeki manzarayı hatırlatmakta ve aynı ortamın yaşanmaması için kabullenmekten vazgeçilmektedir. Osmanlı'nın son dönem trajedisi, Kemalistleri, siyasi-hukuki milli kimlik ile etnisiteye dayanan ırkçı kimlik tartışmalarının arasında bırakmıştır. Bu tartışma da net bir tercih yapılmış değildir. Bu iki kimlik arasındaki gerilim şartlara göre yenilenmektedir.

2.3.4. Türk Sağ' na Muhafazakarlığın ve İslamcılığın Eklenmesi

Türk Sağ geleneğinin yapı taşlarından olan milliyetçiliğin, Türkiye'deki serüveni Osmanlı'nın son yüzyılında başlamış ve Cumhuriyet'in ilanı ile de süreç devam etmiştir. Türk Sağ' nın bir diğer önemli unsurları olan muhafazakarlık, dini düşünce ve İslamcılık ise Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan modernleşme sürecinde, Osmanlı geleneğinden ciddi uzaklaşmaların başladığı dönemden itibaren kendilerine yer bulmuşlardır. Ancak İslamcılık, Osmanlı'nın son döneminde de etkili olan bir akımdır. Bu dönemdeki etkinliği daha çok devletin dağılmasını engellemek için savunulmuş bir fikirdir. Muhafazakarlık ise o dönem İslamcılıktan yalıtılmış değildir. Cumhuriyet' den sonra ise muhafazakarlık İslamcılıktan ayrılmış ve daha ön plana çıkmıştır. Bu nedenle öncelikle muhafazakarlığın gelişim süreci incelenecektir.

Türkiye'de muhafazakarlığın izini sürebilmek için modernleşme kapsamında üretilen değer ve kavramların tanımlanması gerekmektedir. Hem Türk modernleşmesini hem de Türk muhafazakarlığını ortaya çıkaran referanslar incelendiğinde Batı muhafazakarlığının gelişimi ile Türk muhafazakarlığının ortaya çıkış süreci ve özelliklerinin farklı olduğu görülecektir. Batı'da tarihi ve kültürel birikimlerin tekrar üretilmesinde yaşanan sıkıntı nedeniyle ortaya çıkan muhafazakarlık, Türkiye'de ise Osmanlı'ya dayanan merkez-çevre ve resmi alan-gayri resmi alan çatışmalarının ışığında gelişmiştir(Özkan, 2016:8). Türkiye'de burjuva ve aristokrat sınıfının yeterince gelişmediği genel bir düşüncedir. Bu nedenle Türk muhafazakarlığı, İngiltere ve Fransa'daki gibi tarihsel ittifaka dayanan taşıyıcılardan ve devrim sonrası etkinliklerini kaybeden sınıflardan yoksundur(Mollaer, 2008:73). Türkiye'de de muhafazakarlığın doğuşuna bir başlangıç eklenmek istenirse bu nokta Cumhuriyet'in kuruluşudur(Özkan, 2016:9). Cumhuriyet'in ilanı ile Avrupa'daki gibi bir sınıfsal yer değiştirme olmamıştır. En fazla bürokrasinin kendi içerisinde yer değiştirdiği varsayılmaktadır(Mardin, 2007:15-30).

Cumhuriyet modernleşmesine hakim olan Kemalizm, muhafazakar düşünceye ve muhafazakarlara karşıttır; Kemalizm ilericidir, modernistir ve inkılapçıdır. Ancak Batılılaşmacılık savunulsa da hakim görüş olmamıştır. Bunun yerine Gökalp'in belirttiği medeniyet-kültür ayrımı benimsenmiştir. Gökalp, modernleşmeyi Türk ruhunu ve kültürünü yüceltecek ve ileriye taşıyacak bir formül olarak görmektedir. Ama aynı zamanda Türk İnkılabı muhafazakarlığı da

içselleştirmiştir. Modernleşme süreci muhafazakar şekilde ilerlemektedir. Türk modernleşmesinin muhafazakarlığa zıt sayılması, muhafazakarlığın genel olarak dinsel gelenekçiliğe indirgemesinden kaynaklanmaktadır. Tanıl Bora, muhafazakarlığın dinsel gelenekçiliğe indirgenmesine itiraz eder. Bora'ya göre Kemalizm'in amacı, milli kimliğin inşası gayesiyle Türk ruhunun ve Türk kültürünün yeniden yüceltilmesidir. Bu yönüyle evrensellik iddiasında bulunan Kemalizm, özcü özelliğinden kurtulamamıştır. Bu yönüyle Kemalist modernleşme, güçlü bir muhafazakar temellere sahiptir(Bora, 2012:72). Kemalizm'in sınırlarını, ulus devlet çerçevesinde toplumun millet olarak yeniden kurgulanması oluşturur. Muasır medeniyete ulaşmak, Batı ülkelerini taklit etmek değil, Türk olarak kendini korumaktır. Kemalizm, bu durumun bozulmaması için geleneğin tamamen devre dışı bırakılmasına karşıdır(Demirel, 2004:220). Kemalist modernleşme, milliyetçi ve kültürcü bir söyleme dayanmaktadır. Dini değerler taşıdığına inandığı muhafazakarlığa karşı çıkmıştır. Ancak modernleşme sürecinde kültürü ve geleneği koruyan yapısıyla da muhafazakar bir görünüm vermektedir.

Cumhuriyet döneminin muhafazakar yönünün bir diğer göstergesi yönetim anlayışında devrimci bir değişiklik olmamasıdır. Özellikle yöneten-yönetilen ilişkisi büyük ölçüde korunmuştur(Tezel, 2006:25). Yeni kurulan Türk Devleti, topluma öncelik ve önem vermemesi bakımından Osmanlı Devlet anlayışını sürdürmüş ve bu yönüyle modern bir devlet-toplum ilişkisinin oluşmasına engel olmuştur(Özkan, 2016:9). Siyasal rejimin kurumlaşmasını tamamlayıp kendini bir statüko olarak var etme sürecinde geliştirdiği otoriter-devletçi karakter bakımından da muhafazakar görünüme uymaktadır(Bora, 2012:72). Cumhuriyet yönetimi, görevler ve ödevler yüklediği bir yurttaş tipi tasarlayıp yetiştirmiştir. Bu anlamda Osmanlı patrimonyal devlet geleneğini muhafaza ederek modernleştirmiştir(İnsel, 1995). Yeni Türk Devlet'i sosyal, kültürel ve ekonomi alanında birçok inkılap yapmıştır. Ancak bu inkılaplar, devlet ile bireyin arasındaki mesafeyi kapatmamıştır. Devlet de bu mesafeyi kapatacak bir atılım yapmamıştır. Osmanlı'daki gibi "toplum devlet için vardır" anlayışı devam etmiştir. Osmanlı yönetim ve devlet-toplum anlayışı makyajlanarak halka sunulmuştur.

Tek partili dönem, inkılapların en yoğun ve radikal olduğu dönemdir. Ayrıca bu dönemde CHP tarafından kabul edilen Batılılaşma politikasının haricindeki diğer siyaset seçenekleri saf dışı bırakılmıştır. Kurucu kadro, iktidarın siyasetine karşı tereddüdü olanları ya da değişim hızının düşürülmesi talebi olanları,

irtica taraftarlığı ile anmıştır. Toplumsal değişme ve gelişme politikasına tam uyumu isteyen iktidar, yine bu siyasete bağlı olarak kendi muhafazakarını, inkılap karşıtlığı noktasına konumlandırmıştır(Özkan, 2016:11). İktidar tarafından muhafazakarlığın irtica ile tanımlanması, aydınlarında bu kavrama mesafeli yaklaşımlarına neden olmuştur. Bu dönemde muhafaza talebi ve muhafazakarlığa ilişkin herhangi bir tanımlama, yanlış anlaşılma ve yorumlanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır(Karpat, 1996:63). Fransız Devrimi ile Cumhuriyet devriminin öncüleri incelendiğinde, Fransa'da temeli topluma dayalı burjuva bulunurken, Türkiye'de asker ve bürokrat kökenli idarecilerin olduğu görülmektedir. Türk devrimi alttan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşmiştir. Halkın modernleşme isteği yoktur bu nedenle gerçekleştirilen inkılaplara da geniş halk desteği olmamıştır. İnkılapların hazırlayıcısı ve uygulayıcısı olan idareci sınıf, halk desteğinden de yoksunluğu bildiği için, Batılılaşmaktan sapmamak adına tutuculaşmıştır. Bu nedenden dolayı erken Cumhuriyet dönemi, hem doğulu hem batılı olarak modernleşmeyi savunan muhafazakarları tehdit olarak algılamış ve dışarıda tutmuştur. Bu anlamda muhafazakarlığı sadece eski düzen yanlısı olarak değil, yeni kurulan sistemin koruyucusu ve savunucusu olarak da değerlendirmek mümkündür(Akpolat, 2014:207).

Türk muhafazakarlığının geleneği ve özü koruma tavrı, modernist ve değişimci programlarla iç içe gelişmiştir. Cumhuriyet ile birlikte korunması ve muhafaza edilmesi gereken değerlerin değişimi, Türkiye'de refah devleti, Fransız Devrimi ve aydınlanma döneminin Batı'daki gibi yaşanmayışı, Türk muhafazakarlığının da Batı'daki anlamından farklı gelişmesine neden olarak gösterilmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı'nın üstünlüğü kabul edilmiş ve medeniyetin esas olarak Batı'ya ait olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır. Osmanlı aydınları için modernleşme, Batı'nın bilimini ve teknolojisini almaktır. Geleneksel öğelerle din ve kültür muhafaza edilecektir. Muhafazakarlık bu yönüyle Batı muhafazakarlığından ayrılmaktadır. Türkiye'de muhafazakarlık, Batı'ya ve moderniteye karşı çıkma olarak algılanmış ve içinde milliyetçilik, İslamcılık gibi diğer ideolojileri de barındırmıştır(Güler, 1998:42).

Cumhuriyet, geleneksel bağlarından kopmuş ve dinsel anlamda bağımsız bir akla ve özgür ve milli bir kimliğe sahip birey inşa etmeye çalışmıştır(Öğün, 2006:539). Bu kapsamda tek parti döneminde ortaya çıkan muhafazakar aydınlar, Cumhuriyet'in toplumsal alanda ortaya çıkan değerler boşluğunu doldurmaya ve

devrimin manevi yönünü tamamlamaya çalışmışlardır(Sidal, 2010:54). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Peyami Safa, Remzi Oğuz Arık, Cumhuriyet rejimi içinde değişik konumlarda olmakla beraber, Türkiye’de milliyetçi-muhafazakarlığın öncülleri olabilecek düşünce adamlarıdır. Bu aydınlar, 1950 öncesi muhafazakarlığın muhalif ve sakıncalı olduğu dönemde görüşlerini açıklamışlardır(Bora,2012:73).

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, modern hayata doğru dönüşümün gerekliliklerini “Türk” ve geleneksel değerlerin zenginliğiyle uzlaştırmak için özgül kültürel konularda düşünceler geliştirmiştir. Kendi konumunun irtica ve muhafazakarlıktan uzak olduğunu, geleneğe, örf ve adete bağlı olduğunu belirtir. Milli devrimlerin temelini gelenekçilik olduğunu, gericiliğe karşı milletin özü olan geleneği yenileyerek yaşatmanın yollarını düşünür. Baltacıoğlu’na göre modern ve inkılabın emrettiği şey “kendine dön!” dür. Kültür sonradan üretilebilecek bir şey değildir, duyularak yaşanacak bir değerdir. Kültürün de temeli gelenektir. Baltacıoğlu, sanatta, yemekte, mimaride kısacası hayatın her alanında modernliğin cevherini de içinde taşıyacak şekilde Türk üslubu oluşturulmasını dile getirmiştir(Baltacıoğlu, 1943:20-57). Baltacıoğlu, geleneği dinsel öğelerden milli değerlere transfer etmiştir. Milli kimlik inşa dönemine özgü bir hassasiyet geliştirmiştir. Milli değerler, gelenek ve Türk öznesi, muhafazakar fikirlerinin temelini oluşturmuştur.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türk Ocakları’nın başkanıdır. Yeni Türk milliyetçiliğinin önde gelen fikir adamlarındandır. Düşünceleri, Türk inkılabının muhafazakar modernist niteliğini ön plana çıkarır. 1920’lerdeki düşünceleri, dini anlam dünyasını milliyetçilikle ikame etme üzerinedir(Bora, 2012:75). Tanrıöver, hitabet ve belagate önem verir. Kendisinin de hatipliği oldukça güçlüdür(Baydar, 1968:82). Tanıl Bora’ya göre hatiplik ve etkili konuşma muhafazakar söylemin tamamına hakimdir(Bora, 2012:76). Tanrıöver, 1940’ların ortalarından sonra inkılapçı ve laik kesimden uzaklaşmıştır. CHP milletvekilliğinden de istifa etmiştir. Bu ayrılığa neden olarak da Türk inkılabının manevi tarafının eksik kaldığını düşünmesidir(Bora, 2012:76). Tanrıöver, türbelerin tekrar açılmasını ister. Ona göre türbeler milletin efradını birbirine bağlayan akidelerdir(Baydar, 1968:366). Dil devriminin aşırıya kaçığını ve yeni dilin bireyleri dinden uzaklaştırdığını ve milletin dine sahip çıkması gerektiğini vurgular(Baydar1968:63-68). Tanrıöver, Baltacıoğlu’na göre daha dindar söylemlerle inkılapları eleştirmiştir. Harf inkılabını

eleştirerek dilin, din ve gelenek üzerindeki önemini vurgular. Harf inkılabı hala günümüzde de ara ara tartışılmaktadır. Özellikle İslamcı muhafazakar kesim tarafından kabullenilmemiştir.

Peyami Safa, inkılaplara karşı şiddetli tepkiler verir. Safa'ya göre inkılaplar, yanlış ve aşırıdır. İnkılaplar, Doğu ve Batı arasında sıkışarak insanların ruhunda işkenceye dönüşmüştür. Bu sıkışmışlığı aşacak yeni bir medeniyetin kurulmasını ister. Ona göre Doğu medeniyetinin ilahi-mistik yönü nasıl kör imana götürüyorsa, Batı medeniyetinin ilmi düşüncesindeki aşırılıkta İslam'a inancın körleşmesine neden olmaktadır. Türkler, Batı medeniyetinin bu zaafına Şark'a has kuvvetli sezgi yönleriyle karşı koyabilmektedirler(Bora, 2012:77). Peyami Safa daha sonraki düşüncelerinde, inkılabın gelenek düşmanlığı olmadığına, Batı medeniyetinin de geleneklerinden doğduğunu dile getirmiştir. Laikliğin Batı medeniyetinin şartı olmadığını da söylemiştir(Safa, 1978:84). Peyami Safa devrim karşıtlarına da sert çıkmıştır. Safa, dinsel olmayan bir mistisizm hayal etmiştir. Genelde düşüncelerinde dine gönderme yapmaktadır ancak bu dinsel içerikli değil duyuş-seziş gücüne ve mistik enerjiye dönüktür(Bora, 2012-77).

Remzi Oğuz Arık, Anadolu milliyetçiliğinin öncülerindendir. Fikirleri milliyetçi-muhafazakar ilkelerin açık bir özeti gibidir(Bora, 2012:78). Arık'a göre Türk milliyetçiliğinin görevi geriye dönmek değildir. Ama Türk milliyetçileri, hayatı sonu gelmez inkılaplardan ibaret de sanmamalıdır. İnkılapların durdurulması, var olanların sindirilmesi, yapılan inkılaplardan en iyi neticenin alınması Cumhuriyet neslinin en önemli görevidir(Arık, 1981:48). Arık, inkılapçılığa karşı çıkmamaktadır. Ancak hızlı bir değişimden yana da değildir. Bu yönüyle muhafazakar düşünmektedir. Arık, köycülüğü ve köy hayatını çok önemsemektedir. Köyü, bir milletin sabit değerlerinin ve köklerinin barınağı olarak görür(Arık, 1968:52-79). Bu nedenle köy, organikliği korunarak kuvvetlendirilmelidir. Aşırı şehirleşmeye karşı çıkar. Arık'ın muhafazakar millet anlayışında doğal millet köyde ve anavatandadır yani Anadolu'da ve Türkiye'dedir. Yeni devletin sırrını milletin aslına, yani vatana dönmesinde bulur. Öz Türk olandan uzaklaşmamak için Batı kozmopolitliği gibi, İslam kozmopolitliğine de karşı çıkar(Arık, 1974:157).

Cumhuriyet dönemi muhafazakar aydınları, tek parti yönetiminin otoriter tavırlarına rağmen muhafazakarlık ile ilgili önemli düşünceler dile getirebilmişlerdir. Ama düşüncelerini ifade ederken de gerici ve irticacı olmadıklarını her fırsatta dile getirme ihtiyacı duymuşlardır. Bu ihtiyaç, iktidarın muhafazakarlığı ve inkılapları

eleştiren düşünceleri hoş karşılamamasından kaynaklanmıştır. Ancak düşüncelerdeki muhafazakarlık, dinsel öğelerden değil, geleneksel değerlerden beslenmektedir. Dinden bahsedilse bile bu daha çok duyuş-seziş gücü, insani ruhsal melekler gibi mistik-özne olarak insandır. Bu dönem muhafazakarları milli değerlere önem vermişlerdir. Batı'nın ve Doğu'nun baskınlığını kabul etmemişlerdir. Türk milli kimliğinin de inşa dönemine denk geldiği için Türk özcülüğüne önem verilmiştir. Bu dönem muhafazakarlığı inkılaplara karşı olmamıştır. Sadece kısmi eleştirilerde bulunmuşlardır.

Türk inkılabı ve modernleşme sürecinin gözünde, muhafazakarlık, dini düşünce ve İslamcılıktır. Bu bakış açısında kurucu kadronun da payı vardır. İnkılapçı ve modernist söylem, kendi karşı kutbunu oluşturacak “eski rejim” ve “gericilik” nesnesi olarak İslamcılığı benimsemiştir. Aslında daha Osmanlı'nın son döneminde Türk milliyetçiliği ile İslamcılık iç içe geçmiştir. Cumhuriyet döneminde İslamcılık, Türk muhafazakar modernleşme tecrübesiyle eklemlenebilir, muhafazakar yönünü teşkil eden bir bileşen olabileceken siyasetten dışlanması onu kendini ilericilik olarak kodlayan resmi ve geçerli muhafazakarlığın karşısında konumlandırmıştır. Bu konum İslamcılığın “gericilik” olarak kabul edilmesine sebep olmuştur(Bora, 2012:79-80). Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti'nin kimlik siyasetinin dini tamamen dışlamadığı da bilinmektedir. Kurucu kadro içinde deist, ateist kişilerin küçük bir azınlığı oluşturmaktadır(Tuncay, 1981:213). Kemalist düşüncede hakim görüş dini çağdışılık olarak görmek değildir. Dini modernleşmesi gereken bir olgu olarak görürler. Din hurafelerden ayıklanırsa toplumun değerlerini ve ahlakını sağlayan bir kurum olarak iş görebileceğini savunurlar(Bora, 2012:118).

Cumhuriyet kadrolarının temel amacının millileştirme ve milli kimlik yaratmak olduğu düşünülürse bu millileştirme kapsamına İslam da girmektedir. Bu düşünce Osmanlı'nın son dönemindeki aydınların da dikkatini çekmiştir. Ayaz İshaki, bu noktada protestanlıktan etkilenmiştir. İshaki' ye göre dinin sadeleştirilmesi ve herkesin anlayacağı bir dil ve seviyenin oluşturulması gerektiğini söylemiştir(Kara, 1994:87). Yusuf Akçura'da dinin Türklükle birleştirilmesini ve İslam'ın Türklüğe hizmet edici olmasını belirtmiştir. Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Lutner' in İncili Almancaya çevirmesine vurgu yaparak Luther'in yeni bir mezhep, yeni bir dil ve millet oluşturmasına hayranlıkla yaklaşmıştır(Kara, 1992:19-22). Türk aydınları da Luther'den etkilenerek İslami ritüellerde bazı revizyonlar yapmışlardır: camilere ayakkabıyla girilmesi, camilere oturma sıraları konması, Kuran' nın

Türkçe' ye çevrilmesi ve ezanı Türkçe okumak gibi hamlelerle dini bir ahlak eksenine yerleştirerek millileştirme projelerini devam ettirmişlerdir(Bora, 2012:119).

İslamcılığın, muhafazakarlığa dönüşmesinde, kurucu kadronun sadece söylemsel olarak dile getirmesiyle değil, 1920' ler ve 1930' lardaki militan laiklik de etkili olmuştur. Laik politikalar, inkılaplar içindeki en sert ve topluma en aşırı geleniydi. Modernleşmeyi "aşırılıklardan" kurtarma ve gelenekle buluşturma isteği olarak özetlenen muhafazakarlık, bu aşırılığın tahrikine uymuştur. Nitekim daha önce muhafazakarlık terimine başvurmayan İslamcıların, Cumhuriyet'in inkıapları karşısında muhafazakar kimliğe sarıldıkları görülmüştür. İslamcılık, 1950'lerden itibaren kendini laikliğe karşı bir tür Kültürel Restorasyon talebiyle ortaya koymaya başlayacaktır(Bora, 2012:82). Demokrat Parti 1950'de iktidara gelince, dinin toplumun en önemli sosyo-kültürel unsuru olduğunu fark etmiştir(Kahraman, 2009:28). Demokrat Parti'nin dinin önemini vurgulaması, İslamcıların laikliğe karşı Kültürel Restorasyon yapmalarının önünü açmış ve onlara alan sağlamıştır.

Aynı dönemde, anti-komünizm ve muhafazakarlık olarak İslamcılık ile Devlet Muhafazakarlığının potansiyel ortak paydası olarak belirlenmiştir. İslamcılık, modernizme ve laikliğe yönelik tepkilerini anti-komünizme aktarmıştır. Böylelikle Soğuk Savaş döneminde komünizme karşı tavır alan devlet politikalarıyla uyumlu bir ortaklık kurulmuştur. Tek parti döneminin baskıcılığı ve İkinci Dünya Savaşı' nın yoksullukla geçen zor şartları karşısında ortaya çıkan tepki karşısında devletin büyüyen politik ve manevi meşruiyet sıkıntısı, bu ortak paydaya ek bir açılım sağlamıştır. Muhafazakarlık olarak İslamcılık, Devlet Muhafazakarlığının simbiyotik ilişki kurabileceği bir oluşumdur. Bu alanda Devlet muhafazakarlığı ile İslamcılığı birbirine yakınlaştıran ve İslamcılığın muhafazakarlık olarak tanımlanmasını güçlendiren ideolojik siva milliyetçi-muhafazakar söylem olmuştur. Türkiye'de sol-sağ çizgisinin belirlenmesine ve Merkez Sağın oluşmasına koşul olarak şekillenen bu söylem, Merkez Sağ bir popülizme olanak sağlayarak yerleşikleşmiştir(Bora, 2012:82-83).

İslam'ın milli değerleri güçlendirecek bir unsur olarak değerlendirilmesi 1950'lerde inşa edilmeye başlanmış ve 1960'larda olgunlaşarak Türk Sağı' nın ideolojik koordinatlarını belirleyen milliyetçi-muhafazakar söylemin ana merkezi olmuştur. Bu merkezin aynı zamanda resmi devlet ideolojisine de daha fazla etki ettiği görülmektedir. 1980'lerde din, toplumsal istikrar ve barışı tesis eden ve devlete sadakati güçlendirici bir öge olarak resmi ideolojiye eklenmiştir. Dincilik değil

fakat dindarlık resmi milli kimliğin bir kabulü olmaya başlamıştır. Milliyetçi-muhafazakarlık yorumu 1970'lerin ikinci yarısında Aydınlar Ocağı tarafından dile getirilmiştir. Aydınlar Ocağı, milliyetçi-muhafazakar Türk ve İslam birleşimini “Türk-İslam-Batı Sentezi” ilkesiyle devlet ideolojisinin Batıcılığına ve Kemalizm’ e bağlamıştır. 12 Eylül askeri yönetimi bu sentezi pragmatik ve kendiliğinden oluyormuş havası vererek ve resmi ideolojiye bağlı kalarak yaşama geçirmiştir. Daha sonra iktidara gelen Özal “devlet-millet barışması” söylemiyle dini kapalı bir şekilde milli kültürün en sert unsuru yaparak ve daha fazla değer vererek dindar kesimi rahatlatmıştır. Bu rahatlama piyasa ilişkilerine de yansımış kapitalistleşme hız kazanmıştır. Böylece dini ve milli değerler özgün değerlerinden uzaklaşarak pragmatik bir şekilde piyasa ile aynı zeminde buluşmuştur. Bu zeminde daha önce de kalkınmacılık misyonuyla bağı bulunan İslamcılığın, piyasa ortamına uyarlanması ve zenginleşme çabaları desteklenmiştir(Bora, 2012:127-128).

Yeni Türk Devleti'nin muhafazakar yönleri bulunmaktadır. Bunun yanında muhafazakarlığa karşı da bir görüşü vardır. Cumhuriyet'in muhafazakar yönleri, yöneten-yönetilen ilişkisi ve Batılılaşma çabaları içerisindeki Türk özüne yapılan vurgu da kendini göstermektedir. Yeni rejim aynı zamanda değişimi, moderniteyi ve inkılapçılığı da benimsemiştir. Ancak bu reformlar, milletten gelen istekler doğrultusunda değil, kurucu kadro tarafından halka sunulmuştur. Özellikle laiklik ve bazı modernist inkılaplar toplum tarafından benimsenememiştir. Laik ile dini meselelere sosyal ve siyasal hayatta konulmak istenen mesafe halkta derin bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Çünkü yeni Türk Devleti'ni kuran kadro en büyük desteğini Türkçülük ile İslam'ın sentezine borçludur. Bu sentezin en büyük ayağında meydana gelen sarsılma halkın ve aydınların kurtuluş ruhunu ve kurucu kadroyu sorgulamalarına neden olmuştur. Din alanında yaşanan bu kırılma hem muhafazakarlığı hem İslamcılığı tetiklemiştir. Laiklik ekseninde başlayan tartışma diğer inkılapların da eleştirilmesine, kabullenilmemesine ve yönetenlerle yönetilenler arasında gergin bir ilişki doğurmuştur. Bu gerginlik yönetim kademesini daha sert önlemler almaya yöneltmiştir. Özellikle tek parti döneminde, inkılapları eleştiren herkese irticacı ve gerici gözüyle bakılmıştır. İnkılaplara verilen tepki, Devletin geleceği ve ilerlemesini inkılap karşıtlığı üzerine kurgulamasına yardımcı olmuştur. Bu sayede eleştirilerin odağı inkılaplar üzerine değil devletin varlığı ve geleceği üzerine yönlendirilmiştir. Bu sayede eleştirilere verilen tepkinin dozu ve boyutu arttırılabilmektedir.

2.3.5. Türk Sağ'ının Kemalizmle Ortak Yönleri

Mustafa Kemal'in Cumhuriyet'in kuruluşundan 1938'de vefat edene kadar olan süreçte yaptıkları, söylemleri, davranışları ve politikaları o dönem devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir. Ancak Kemalizm, Atatürk'ün hayatıyla sınırlı değildir. Hatta vefatından sonra daha da belirgin hale gelmiştir. Kemalizm' in ideoloji olup olmadığı tartışma konusudur. Bir kesim için ideoloji olarak kabul edilir, başka bir kesim için ideoloji değildir çünkü derli toplu bir doktrini bulunmamaktadır. Eğer ideoloji ise sağa mı yoksa sola mı yakındır bu konu da net değildir. Kemalizm'in varlığı tartışmalı da olsa Türkiye Cumhuriyeti'nin her döneminde sorgulanan, yargılanan, eleştirilen, övülen ve inanılan bir kavram olduğu söylenebilir.

Mustafa Kemal önderliğinde yürütülen Milli Mücadele döneminde ve yeni devletin kuruluşunda Türkçülük fikrinin önemli payı vardır. Türk milliyetçiliği ile ülke düşmandan kurtarılmış ve bağımsız yeni bir devlet kurulmuştur. Halk milliyetçi bu kadroya saygı ve sevgi duymuştur. Mustafa Kemal'de Türk milliyetçisi olarak, milliyetçilerin sembol isimlerinden birisi olmuştur(Bilgin, 2018:336). Ancak Atatürk'ün farklı koşullarda farklı söylemsel önceliklere başvurmuş, pragmatik bir asker ve devlet adamıdır. Milli Mücadele Döneminde İslam ve Türklük söyleminin tonu yüksektir. Bolşevikler' in desteğini alabilmek için sosyalizme övgülerine, son dönemdeki seküler, milli burjuvazi yaratmayı amaçlayan ve kültürel Batılılaşmacı vurgulara kadar farklı dönemlerde Atatürk'ün değişen koşullara göre söylemi değişmektedir(Akyol, 2008:18). Her ne kadar söylem ve düşünceleri konjonktüre göre değişimler gösterse de Atatürk'ün değişmeyen yönleri Türklük bilinci, milli devlet fikri, modernizm, laiklik fikri, ilerlemecilik fikirleri sayılabilir(Bilgin, 2018:336). Bu fikirler arasından özellikle Türklük bilinci ve milli devlet düşüncesi, Türkiye'deki Sağ kesimin özellikle milliyetçiler arasında önemli bir değer olarak görülmektedir.

Kemalizm' in 1930'larda olgunlaşmaya başladığı genel bir görüştür. 1930'lar, dünyada tek partili totaliter yönetimlerin ağırlığını arttırdığı bir dönemdir. Kemalizm' in de bu dönemde oluşturulmasının altında bu totaliter rejimlerden etkilendiği ve kendine ait bir ideoloji oluşturma düşüncesinin olduğu belirtilmektedir(İnan, 2004:111). Ancak Mustafa Kemal'in ideolojilere ve doktrinlere karşı olduğu da bilinmektedir(İnan, 2004:673). Bir ideoloji ve doktrin olarak

nitelendirilmese de ilk dönem Kemalizm' in de bir düşünce yapısı mevcuttur. Bu yapıyı özetlemek gerekirse: İslam ile yoğrulmuş geleneğe karşı laiklik, etnik olmasa da kültürel homojenliği öneren özümsemeci bir milliyetçilik ve her şeyi içine alan bir otoriter devlet bürokrasisi Kemalizm' in ilk düşünce esaslarıdır(Yeğen, 2006:58). Ayrıca bu düşüncelere ek olarak başka sağcı girişimlerde olmuştur: Güneş Dil Teorisi, Türk Tarih Tezi, faşizan Türkçü görüşler de benimsetilmeye çalışılmış ve devletin ideolojik temelleri olarak tescillendirilmeye çalışılmıştır(Bora ve Taşkın, 2006:529). İlk dönem Kemalizm fikirleri Türk Sağ ideolojisinin daha çok milliyetçili yapısıyla örtüşmektedir.

CHP'nin 1950'de almış olduğu net mağlubiyet Kemalizm' in birinci dönemini kapatmıştır(Yeğen, 2006:62). Tek parti döneminin sona erdiği ve CHP ve DP ayrışması ile Türkiye'ye özgü denilebilecek bir sağ-sol yapısı da ortaya çıkmıştır. Bu durum Kemalizm' in de kendi içerisinde sağ-sol olarak ayrışmasıyla sonuçlanmıştır. DP'nin siyasi söylemi Kemalizm' in çok partili sisteme uyarlamasıdır. 1946-1960 dönemindeki CHP-DP kutuplaşması, Kemalizm eksenin de olmamıştır(Bora ve Taşkın, 2006:531). Demokrat Parti Kemalizm' in sağ kanadını temsil etmektedir. DP, ilk dönemin tek partici ve baskıcı yönetimine karşılık çok partili Kemalizm iddiasıyla ortaya çıkmıştır. DP'nin önemli isimlerinden ve Atatürk'ün de hep yakınında bulunmuş olan Celal Bayar, Kemalizm'in 1950'lerden itibaren merkez-sağ siyasi söyleme uyarlaması açısından kurucu önem taşır. Bayar'ın amacı Atatürk'ün yolunu yürüyerek yarım bıraktığı eseri tamamlamaktır. Bu eser demokrasiye geçiştir. Bayar'a göre ancak demokrasiye geçilirse Kurtuluş ve Milli Mücadele tamamlanacaktır(Bora ve Taşkın, 2006:531). Kemalizm' in merkez-sağ siyasete adaptasyonun da bir diğer unsuru "Güçlü Devlet" efsanesidir. Bayar, milli egemenliği, güçlü devletin bir gücü olarak tanımlar. İktidarın millete dayanması, devletin bir zümreye veya sınıfa bağlı olmasına ve hesap vermesine engel olacaktır. Bayar Cumhuriyet'i, Tanzimat ve İttihatçılıktan gelen düşüncelerinin de etkisiyle devleti sağlam ve sürekli bir tabana yayan bir görüşünü savunacaktır(Bayar, 1998:38).

DP yöneticilerinin, dine önem veren tavırlarının yanında dinsel nedenleri örgütlenme temeli yapan kesimlere bakış açısı olarak Kemalist çizgiyi izledikleri görülmektedir. Bu bakış açısı merkez sağ yöneticileri için bir gelenek olmuştur ve bu sağ Kemalizm'in din siyasetinin temel özelliğidir: Dinsel motif ve işaretleri gerektiğinde kullanmak, ama dinsel öğeleri esas alan örgütlü ve siyasi oluşumları

denetim altında tutmak ve önlemek(Bora ve Taşkın, 2006:532-533). 1950 öncesi halkçılık içerisinde din unsurunun bulunmamasını DP değiştirmiş ve 1950 sonrasında din, devamlı olarak popülizmin çok önemli bir nesnesi olmuştur(Kahraman, 2009:16). DP yöneticileri, 1950 öncesi kamusal alanda görünürlüğü az olan ve iktidar tarafından gerektiğinde kullanılan din unsurunu, tekrar toplumla buluşturma yoluna gitmişlerdir. DP, 1950’de iş başına gelir gelmez şu önemli noktayı fark etmiştir: Din, toplumun en önemli sosyal ve kültürel öğesidir ve hala toplumun hücrelerine nüfus etmiş en önemli değerdir. Bu durumu Kemalist kadro da fark etmiştir ancak onu toplum nezdinde bastırma yolunu tercih etmiştir(Kahraman, 2009:28-29). DP, Cumhuriyet tarihinde din ve İslamcılık ile harmanlanmış siyaseti daha doğrusu sağ siyaseti başlatmıştır. Siyasete din olgusunu eklerken diğer konularda Kemalist fikirleri savunmaya devam etmiştir. Siyaseten dini kullanmıştır ancak dini temelli unsurlara Kemalist bakış açısıyla yaklaşmıştır.

1960’ların ikinci yarısından itibaren sağ-sol kutuplaşması siyasi hayatı düzenlemektedir. Anti-komünizmin güçlü bir sol karşıtı olarak ortak paydaya egemen olmasıyla birlikte, Kemalizm’ in sağ yorumlarının, rejim geleceğiyle ilgili endişe eden her kesimi kapsadığı bir dönem olmuştur. CHP geleneği içinde yetişen “asker-sivil-aydın” kesimler de bu etkinin altında kalmışlardır. Bu kesimler komünizm endişesiyle Cumhuriyet rejiminin takviye edilmesini söyleyerek sağ Kemalizm dinamikleri içinde hareket etmiş ve bu nedenle de Cumhuriyetçi muhafazakarlığın temelini atmışlardır. Ayrıca bu elit kesim eski tek parti CHP rejimine de özlem duymaktadırlar. Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin kurulması, Cumhuriyetçi Muhafazakarlığın siyasi olarak kurumlaşmasına öncülük etmiştir. CGP ve kurucusu Turhan Fevzioglu, sola ve komünizme karşı bir tehdit önceliğiyle Cumhuriyet rejiminin otoritesinin güçlendirilmesi için güçlü bir Kemalist vurgu yapmıştır. CGP 1975-1977’de milliyetçi-muhafazakar partilerin komünizme tedbir amacıyla kurdukları 1. Milliyetçi Cephe hükümetinde yer almıştır. Atatürkçü siyasi elitin bir bölümünün, devlet rejiminin bekası için siyasi olarak sağ da yer alması önemlidir. Bu ittifakla, resmi Atatürkçülüğün ve sağ Kemalizm’in milliyetçi-muhafazakarlıkla daha işlevsel bir eklemlenmeye gitmeye ihtiyaç duymuştur(Bora ve Taşkın, 2006:535-537).

1960’lardan itibaren özellikle anti-komünizm nedenlerden dolayı ordu içinde Kemalizm’i öğreti haline getirmeye ve popülerleştirmeye dönük çalışmalar yapılmıştır. Cumhuriyetçi muhafazakarlığı yansıtan bu tür bir steril Kemalist söylem

de kendisini göstermekle beraber, 12 Eylül yönetiminin restorasyon arayışını belirleyen özellik, temsil ve yönlendirme güçlerine ve anti-komünist enerjilerine ihtiyaç duyduğu milliyetçi-muhafazakar elitlerle yaptığı ittifak olmuştur. 12 Eylül darbesine yaklaşılacak süreçte cumhuriyetçi muhafazakarlarla, milliyetçi muhafazakarların sağ Kemalizm etrafında toplanmışlardır. 12 Eylül darbesi ve arkasından gelen restorasyon projesi bu yakınlaşmayı onaylamıştır. Bu süreçte Turgut Özal, ülkede yankı bulan muhafazakarlığın iktisadi politikasına dayanak yapabileceği avantajıyla cumhuriyetçi muhafazakar seçkinlerin önüne geçmiştir. Özal'ın serbest piyasa siyaseti de sosyal ve kültürel açıdan geride kalan kitlelerin ekonomik merkeze etki edebilme umutlarını yeşertmiş ve muhafazakar “sessiz çoğunluğu” “Cumhuriyet’e kazanma” vaadini içermektedir. 12 Eylül kadrosu sadece iktisadi alanda değil kültür alanında da ideolojik olarak daha yakın olduğu cumhuriyetçi muhafazakarların desteğinin meşruiyet ve rıza üretimine yeterli gelmeyeceğini fark etmişlerdir. Bundan dolayı milliyetçi-muhafazakar temaları ve duyarlılıkları Kemalizm’ in otoriter-devletçi çekirdeğiyle eklemleyen ve sanki kendiliğinden oluşmuş bir Türk-İslam Sentezi söylemini doktrinleştirmiş olan özellikle Aydınlar Ocağı çevresindeki aydınlar ağırlık kazanmıştır(Bora ve Taşkın, 2006:540-541).

2.3.6. “Merkez-Çevre” Etkileşimine Çevreden Gelen Tepki: Demokrat Parti

Siyasal süreç ve onun en önemli parçası olan toplumsal dönüşümler hemen tamamlanan olgular değildir. CHP'nin tek parti iktidarı 1923'de başlamış, 1946'da sarsılmış, 1950'de düşmüştür. Bu düşüş, bir siyasi partinin iktidarı kaybetmesinden daha çok anlam barındırır. Çünkü CHP kadroları, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak, milli mücadeleyi, yeni bir ulus inşasını ve yeni devletin kurulmasını tasarlayıp hayata geçiren kişilerdir. Yani iktidara bir dönem talip olan siyasilerden daha farklı bir durumları vardır. Bu kadronun oluşturduğu partinin 1950'de iktidardan indirilmesi, sadece seçim analizi ile açıklanamayacak ve geçiştirilemeyecek bir öneme sahiptir. Bu tarihten itibaren değişen sadece parti değil, aynı zamanda devletin kodlarıdır.

1950 yılı Türkiye’de temel siyasal yapının oluşması açısından önemlidir. Bu yapı daha sonraları çeşitli düşünür ve teorisyenlerce farklı bakış açılarıyla incelenmiş ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu incelemelerin en bilineni, Şerif Mardin’in yaptığı merkez-çevre etkileşimi tanımıdır(Kahraman, 2009:4). Mardin,

Shils tarafından ifade edilen merkez-çevre yaklaşımı ile Türk toplumunun değerlendirmesini yapmıştır. Edward Shils, merkez ve çevre kavramlarını toplum analizinde ilk kullanan kişidir. Shils' e göre her toplumun merkezi bir alanı vardır. Bu alanın belirli bir önemi ve kutsallığı vardır. Merkez, toplumu etkileyen gücünü varlık sebebi olan değerler ve inançlardan alır. Dolayısıyla merkez, aynı zamanda toplumu yöneten değerlerin, inançların ve kurumların da merkezini oluşturmaktadır(Shils, 2002:86). Shils' in “merkez” i, aynı zamanda bir eylem ve davranış alanıdır. Bu alan, kişiler, akrabalık bağları, roller ve statü sistemi ve siyasi partiler gibi çeşitli kurum ve sosyolojik birimlerinden oluşur. Kısacası değerlerin, inançların ve rollerin cisimleştiği alandır(Shils, 2002:87).

Toplumun “merkez” i özelliğinden dolayı değerler ile kurumlar sistemi bir bütünlük içerisinde. Fakat bu bütünlük, toplumun mensuplarının tamamının o merkezi değer ve yargıları benimsedikleri anlamına gelmemektedir(Shils,2002:87). Buna rağmen merkezin sahip olduğu değerler ve tinsel özellikler, merkeze ve merkezin iktidarını kullananlara kutsiyet atfedilmesini sağlamaktadır. Bu kutsiyet, merkezin sahip olduğu otoritenin kaynağı oluşturmakta ve bu otoriteye bağlı olarak bir takdir edilme talebi doğurmaktadır(Shils, 2002:88).

Shils' e göre, merkezin sahip olduğu değerleri topluma benimseten ve ileriye taşıyan devlettir. Devlet, sahip olduğu otoriteyi daha geniş bir alana yaymak ister. Seçkinler, devlet adına otoriteyi topluma yayarlar. Bu seçkinler merkez içinde güçlüdürler. Bundan dolayı kendilerine itaat edilmesini isterler. Merkezi kurumlardaki seçkinler güçlüdür çünkü önemli ve kilit görevleri yürütürler. Önemli pozisyonların varlığı, atamanın merkezden yapılması ve kontrolü, kişisel bağlar ya da aralarında ortak bağlar olan memurlar dolayısıyla, seçkinler arasında bir uzlaşma vardır(Shils, 2002:92).

Merkez-Çevre yaklaşımını modern toplumlar ile ilişkili olarak ele alan Shils' e göre, kentleşmenin ve eğitim olanaklarının toplumun her kesimine yayılması, toplum içerisindeki farklılıkların birbirleriyle daha çok iletişime geçmesi ve bütünleşmiş bir ekonomik sistemin varlığı, merkezin değerlerinin çevre tarafından daha fazla kabullenilmesini sağlayacaktır. Bu toplumlarda merkez, çevre tarafından daha çabuk benimsenecek ve toplumsal gerilimler ve karşı karşıya gelmeler, toplumun ilerlemesi için dinamik bir unsur olacaktır. Toplumun merkeze pozitif yaklaşması ilerlemenin önünü açacaktır. Shils' e göre Batı'nın modern ülkeleri, merkezin sahip olduğu değerleri, çevrenin yani üyelerinin kalplerine, daha önce

başka toplumda görülmemiş bir biçimde derinden işlemiştir. Böylece Batı toplumlarında merkez ve çevre diğer toplumlara göre daha samimi ve iç içe geçmiştir. Bu samimi durum Batı'daki insanın "vatandaş" olmasını kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır(Shils, 2002:93).

Şerif Mardin, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısını açıklamak için merkez-çevre yaklaşımından faydalanmıştır. Türkiye'deki merkez-çevre ilişkisinin, Türkiye'nin tarihsel gelişim süreci ile Batı arasında yapılacak bir mukayese ile daha anlaşılır olacağını belirtmiştir. Mardin, Türkiye'deki din-siyaset ilişkisini ve toplumsal sınıfları da içine alarak bir takım genellemeler yapmıştır(Mardin, 2009-36-37). Türkiye'de burjuva devrimi yaşanmadığı için sınıf ayrımı ve sınıf bilinci olmamıştır. Bu nedenle sosyal ve siyasal yaşamı yönlendiren sınıfsal nedenler yoktur. Türkiye'de sosyal ve siyasal yapıyı açıklamada yöneten-yönetilen ilişkisi daha belirleyici olmuştur. Bu bağlamda ilk ele alınan konu, Batı'da yaşanmış devlet-kilise gerilimi ve çatışmasıdır. Zamanla değişikliğe uğrayan bu gerilim yerini uzlaşmaya bırakmıştır(Mardin, 2003:37). Buna benzer gerilimlerin toplumsal sınıflar arasında da yaşandığını belirten Mardin, bu çatışmalarında zamanla yerini anlaşmaya bıraktığını belirtmektedir. Batı'daki toplumun farklı birimleri arasındaki çatışmalar, karşı karşıya gelişler, Batı'nın ilerlemesinde itici bir güç olmuştur. Ancak Türk toplumunda ne devlet ile dini kurumlar arasında ne de toplumun herhangi bir kesimi arasında çatışma olmuştur. Şerif Mardin, bu noktada Türkiye'deki gelişmeleri tetikleyen unsurun, merkez ile çevre arasındaki gerilime dayandığına dikkat çekmiştir.

İncelemesine Osmanlı Devleti ile başlayan Mardin, Osmanlı'nın ilk döneminin daha uzlaşmacı ve yapıcı bir dönem olduğunu belirtmektedir. Ancak sınırlı da olsa merkez ile çevre arasındaki ilk gerilim göçebe ve yerleşikler arasında olmuştur. Merkez ile çevre arasındaki bir diğer gerilim ise çevre ile cemaat dışılığın özdeşleştirilmesidir. Bu durum özellikle merkez tarafından uygulanan din siyasetlerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Din ile muhalefet yapmak isteyenler kontrol altına alınmaya çalışılmıştır(Mardin, 2003:209). Dini eğitimi kontrol edebilmek için dini bir seçkin kesim oluşturulmuştur(Çaylak, 1998:105). Diğer bir çatışma ise seçkin resmi görevliler ile çevre arasındaki bazı farklılıklardır. Resmi görevlilerin gayrimüslimlerden seçilmesi farklılığın siyasi yönünü vurgulamaktadır. Resmi görevlilerden vergi alınmaması, görevlilerin tüccarlardan daha çok para kazanmaları, toprak sahibi olabilmeleri ama bunun yanında halka uygulanan toprak

mülkiyetinin sınırlandırılması, savurganlığın önlenmesi ve ticaretin kontrol altında tutulmasına yönelik tedbirlerin sıkı bir şekilde uygulanması, gerilimin ekonomik boyutunu göstermektedir(Mardin, 2003:43).

18. yüzyılda yaşanan Fransız Devrimi, toplumsal ve siyasi alanda birçok değişime neden olmuştur. Osmanlı'da bu değişimlere ayak uydurmak için bir dizi çabalara girişmiştir. Mardin, bu çabaların en önemlisinin kamu yönetimi reformcuları olarak tanımlanan “Kemalizm” olduğunu belirtir. Böylece modernleşme çabalarının devlete girmesiyle merkez-çevre arasında bir takım değişiklikler ortaya çıkmıştır. Osmanlı'daki ilk merkez-çevre ilişkilerindeki değişim bürokraside yaşanmıştır. Bürokratik sınıf güç kazanırken, ulema sınıfı zayıflamış ve kültürel alanda da kopmalar yaşanmıştır. Cumhuriyet kurulmadan önceki dönemde din merkezin temel ögesidir. Devlet Başkanı bütün Müslümanların lideri sayılmaktadır. Modernleşme ile birlikte Osmanlı'da merkez ile çevre arasında ayrılmalar meydana gelmiştir. Bu kopmalarla beraber, din çevrenin bir muhalefet olarak etrafında toplanabileceği bir unsur haline gelmiştir. Bu muhalefet gerek 31 Mart ayaklanmasıyla gerekse de Cumhuriyet Döneminde yaşanan Şeyh Sait ayaklanması ve Menemen olaylarında da görüldüğü gibi Batılılaşmaya yönelik çevrenin vermiş olduğu tepkilerdir(Mardin, 2002:158-160). Fransız İhtilali ile birlikte Osmanlı'da merkez ile çevre arasındaki ilişkiler değişmiş ve yerini gerilime bırakmıştır. Daha önce merkezin sahip olduğu en önemli değerlerden olan din, artık çevrenin muhalefet etmek amacıyla etrafında toplandığı bir unsur haline gelmiştir. Din olgusu merkez ile çevrenin yeni gerginlik alanı olmuştur. Ancak bu gerginlikten Batı'daki gibi bir uzlaşma çıkmamıştır. Bu gerginlik hali Cumhuriyet kurulduktan sonra da devam etmiştir.

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne gelinen süreç içerisinde merkez-çevre ilişkileri iki temel siyasi çizgi üzerinde hareket etmiştir. Bu iki ana hat Cumhuriyet'i kuracak kadroları da ortaya çıkarmıştır.(Gülener, 2007:45). Bu iki çizginin ortaya çıkmasındaki dönüm noktası 1902 tarihli ilk Osmanlı Liberalleri Kongresi olmuştur(Zürcher, 1998:133). Bu kongrede merkezîyetçi otoriter tarafı Ali Rıza grubu, liberal düşünce grubunu ise Prens Sabahattin temsil etmiştir. Bu iki grup arasından Ali Rıza Grubu galip çıkmıştır. Bu grup, daha sonra İttihat ve Terakkiyi oluşturacaktır. İttihatçılara egemen olan düşünceler, siyaset ile toplum arasındaki kopukluğu derinleştirmiştir. Devletçi-seçkinçi olan İttihatçıların, merkezîyetçi, otoriter ve Türkçü düşünceleri Osmanlı toplumunun bir kısmına tekabül etmektedir(Kongar, 2003:131). Yeni Türk Devleti'nin kadroları da bu fikir

akımlarına sahip olduğu için Cumhuriyet kurulduktan sonra da merkez ile çevre arasındaki mesafeler daha da derinleşecektir.

Yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte Kemalizm ülkenin yol haritası olmuştur. Bu yeni gelişmeler yeni devletin merkez-çevre ilişkisinde de değişikliklerin ve farklılıkların olacağına göstergesidir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurulması ile merkezin önemli aktörlerinden birisi haline gelmiştir. Bu dönemden sonra yapılan reformlar merkez ile çevrenin ilişkilerinde köklü değişikliklere sebep olmuştur. Laiklik ile ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması, eğitimin tek çatı altında toplanması ve medreselerin milli eğitime bağlanması, hilafet ve saltanatın kaldırılması merkezi değerlerin artık değiştiği ve merkez ile çevre arasında yeni bir gerilimin olacağına işaret etmektedir(Gülener, 2007:48-49).

Merkez, laik ile sosyal ve siyasal alanda görünürlüğü azalan ve devlet denetimine giren din anlayışı ile Türkler hariç diğer Müslüman etnik unsurları görmezden gelerek yeni homojen bir kimliğe sahip bir ulus yaratma çabası içine girmiştir(Anderson, 2006:72). Bu proje dahilinde de devrim yasaları yürürlüğe konularak dini kurumlar başta olmak üzere sosyal, siyasal, iktisadi ve kültürel hayatta faaliyet gösteren kurumlar kapatılmıştır. Geleneksel değer ve inançların diğer nesillere aktarım aracı olan dile, tarihe ve simgelere yönelik inkılaplar ile müdahale edilmiştir. Devrim kanunlarına uymayanlar cezalandırılmış, merkez için tehlike arz ettiği düşünülen kesimler baskılanmıştır. Türkiye'deki bürokratik yapı toplum üzerinde bir denetim mekanizması olmuştur. Bürokrasi bu gücü ile desteklediği merkez ile çevre arasında yaşanan ayrışmanın siyasal kutuplaşmaya dönüşmesine yol açmıştır(Ergil, 2000:73). Merkezin güvenlik bürokrasisi eliyle ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda baskıcı bir oluşum kurma gayreti, ülkedeki çevre-merkez ilişkisinin gidişatında önemli etki yapmıştır. Dini değerlere önem veren ve bu konuda duyarlı olan kesim ile Kürtlerden oluşan dışlanmış toplumsal kesimin(Bulaç, 2009:227) oluşturduğu çevre, merkezin değerlerini, kurumlarını ve yapısını kamu bürokrasisi üzerinden tanımış ve devleti bu yargı ile anlamlandırmıştır(Tuncel ve Gündoğmuş, 2012:143).

Merkezde yer alan elit kamu bürokrasisi, geleneksel motiflerin yerine Batı'da gelişen siyasal düşünce, kurum ve düzenlemeleri hayata geçirmeye çalışmıştır. Ancak iktidarın ve rejimin devamlılığının kaygısını yaşayan merkez, demokrasi araçlarının siyasal hayatta belirleyici olacağına kayıtsız kalmıştır(Yılmaz, 2008:57). Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında iki kez çok partili siyasi hayata

geçiş denemesi olmuştur. Ancak çok partili hayata 1940'larda geçilebilmiştir. İlk yıllarda kurulan iki parti toplumsal taban hareketinden ziyade tavan hareketi olmuştur. Bazı kesimlere göre merkezdeki çevrenin varlığı, bazılarına göre ise merkezde olmasına karşın merkezden yararlanamayan bir kesimin varlığıyla açıklanan bu durum merkez içerisinde ayrılmalara sebep olmuştur. Düşünce ve değer açısından farklı olmayan fakat çeşitli sebeplerle merkezden kopan Demokrat Parti yönetimi, elit kamu bürokrasisi ve onun siyasal meydandaki temsilcisi pozisyonunda bulunan CHP'ye söylemsel olarak eleştiride bulunmuş ve CHP'nin karşısına konumlanmıştır(Tuncel ve Gündoğmuş, 2012:144). Demokrat Parti'nin varlık kazanmasıyla, CHP'nin ve seçkin devlet bürokrasisinin politikalarından rahatsız olmasına karşın tepkisini bastırmak zorunda kalan kesim, bir çıkış yolu olarak DP'ye destek vermiştir.

Merkez, çevrenin DP'ye sempati ile bakmaya başladığını anlamasına rağmen, DP'nin çevrenin ve kendisinin alternatifi olabileceğini tahmin edememiştir(Turan, 2004:29-32). Toplumsal tabana hitap etmesi itibariyle çevre partisi olmasına karşın, parti yöneticileri merkezdekilerin oluşturduğu DP, 1950 seçimlerinde iktidara gelmiştir. Bu seçimle beraber merkez çevre ilişkisi farklı bir noktaya gelmiştir. Çok partili dönemin ilk seçimi olması sebebiyle merkez-çevre ilişkisi başka bir evreye geçmiştir(Tuncel ve Gündoğmuş, 2012:145). Ayrıca 1950 seçimlerinin gizli oy, açık sayım çerçevesinde yapılması çevrenin tercihlerinin parlamentoya yansımaları sağlamıştır. Bu durum ara ara kesintiye uğrasa da süreklilik kazanan bir nitelik kazanmıştır.

1950 hareketinin kendine özgü koşulları vardır. DP'nin kurucuları, CHP'nin eski üyeleridir. Bu kişiler CHP'nin kendi içinde yetiştirdiği partililerdir. DP'nin kurucusu kadrosunda bulunan Adnan Menderes, Emin Sazak gibi isimler büyük topraklara sahiptir. O tarihlerde CHP tarafından hazırlanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na bu büyük toprak sahipleri karşı çıkmıştır ve CHP'de muhalefete kaymışlardır. CHP o dönem küçük köylülükle yeni bir ittifak arayışına girmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve 1929 ekonomik krizinin büyük zarar verdiği köylülükle yeni bir uzlaşma isteyen CHP, bu amaçla üretici köylüyü topraklandırmaya gitmiştir. O zaman CHP içinde yer alan Adnan Menderes ve diğer isimler bu topraklandırma reformuna şiddetle karşı çıkmıştır ve toprakların bölünmemesini, büyük toprak mülkiyetinin devamını istemişlerdir(Kahraman, 2009:7). Toprak reformu merkez içindeki bir kesimi rahatsız etmiştir. Merkezdeki bu tartışma CHP

içindeki muhalefeti arttırmış, merkezin yine merkez içindeki seçkinlere tavır almasını ve kopmasına neden olmuştur. DP kadroları bu tepkiyle aslında kendisine dayanak seçtiği kesimi de belirlemiştir. DP hareketi başlangıçta iddia ettiği gibi köylü hareketi veya taşra burjuvasının hareketi olarak değil, büyük toprak sahiplerine dayanan bir hareket olmuştur ve bu özelliğini hep korumuştur(Kahraman, 2009:7). DP, kendisini ilk başlarda çevrenin temsilcisi olarak sunmuştur. Ancak bu çevre hareketi tüm taşrayı kucaklayan değil belli bir azınlığı temsil etmiştir. DP sadece o dönem ekonomik olarak tercih edilen devletçi politikalara biraz daha liberal bir anlayışla karşı çıkmıştır(Kahraman, 2009:7).

CHP o dönem ulusal bir burjuvazi yaratmak istemektedir. Bu istek İttihat ve Terakki geleneğinden beri sürmektedir. Ancak 1929 ekonomik bunalımıyla beraber devletçi politikalara yönelmiştir. DP ise bu ekonominin sınırlarını biraz daha genişletmek istemiş ve yöntem olarak devletçiliğin payını azaltmak istemiştir. Ama 1950-1954 arası DP iktidarında devletçilik alanında çok da farklı uygulamalar yapılmamıştır. DP aslında devlet eliyle yerli burjuvazinin daha genişlemesi doğrultusunda gayret göstermiş bir partidir(Kahraman, 2009:8). DP, CHP'nin son dönem iktisat politikalarını uygulamıştır. Tarım alanında da CHP son döneminde gündeme ABD yardımlarına DP iktidar olunca da sahip çıkmıştır.

DP iktidara gelince ilk icraat olarak ezanın tekrar Arapça okunmasını sağlamıştır. Bunu yaparken Türkçe okunmasını da yasaklamamıştır. Ezanın nasıl okunacağını din adamlarına bırakmıştır. Diğer icraatı ise din eğitime ilişkindir. DP hali hazırda verilen din eğitiminin ilk okul dördüncü sınıftan itibaren verilmesini sağlamıştır(Başgil, 1966:75). Din 1950 hareketiyle birlikte Türkiye'de, halkçılık anlayışının bugünlere kadar gelen anlamını ve genetik yapısını oluşturan bir nitelik kazanmıştır. 1923-1950 arasında Türkiye'de din, toplumsal ve kamusal alandan uzaklaştırılmış ve bireysel vicdanda nasıl yaşanacağı öğretilmeye çalışılmıştır. 1950 ve sonrası din, devam edecek olan bir popülizmin çok önemli bir ögesi olacaktır(Kahraman, 2009:16). DP ilk icraatlarını gerçekleştirirken ezan örneğinde de olduğu gibi Türkçe okunmasını yasaklamayarak pragmatik davranmıştır. Ayrıca merkez daha tam kuşatılmadığı için mevcut merkez tepkisinden de çekinilmiştir. 1950 tarihinden itibaren DP ile başlayan din odaklı sağcı gelenek, Türk siyasi hayatında süreklilik kazanacaktır.

DP iktidarının Türkiye'ye getirdiği en büyük katkı, demokrasinin işlemesi için gerekli olan iki temel ilkenin kabul edilmesidir. Bunlardan ilki muhalefettir. DP

İktidara gelerek o dönemin zor koşullarında demokrasi uygulamalarının hayata geçirilmesine vesile olmuştur. Türk siyasi hayatında da çok partili olunabileceği gösterilmiştir. Ayrıca gerçek bir muhalefet ve iktidar mekanizması işlemeye başlamıştır. İktidar her rejimde mevcuttur. Ancak muhalefet sadece demokrasilerde vardır. İkincisi ise, genel oy, gizli oy verme ve açık sayım ilkeleridir. Seçimlerin belirli periyotlarla yapılması ve seçime her partinin katılması, Türk siyasi hayatına DP ile girmiştir(Kahraman, 2009:9). Demokrasinin mekanizmaları doğru ve dürüstçe işletildiği takdirde çevrenin talepleri merkeze daha rahat ulaşmaktadır. Bu sayede merkezin çevreden kopuk olması ve seçilmiş azınlıkların merkeze hakim olma kabiliyetleri engellenmektedir.

1954'den itibaren yaşananlar DP hem siyasi hem iktisadi açıdan olumsuz olmuştur. 1953 tarihinden itibaren başlayan kuraklık ve olumsuz hava koşulları tarımsal üretimi etkilemiştir. Dış ticaret dengesi açık vermekte ve bunu kapatmak için ABD'den istenen krediler alınamamıştır(Karpat, 1996:331). Başta şeker olmak üzere pek çok gıda maddesinin temini zorlaşmıştır. Bu ekonomik sıkıntılar başta dar gelirli memurlar olmak üzere toplumun çoğunu olumsuz etkilemiştir. Memurlar ve özellikle askerler yüksek enflasyondan şikayet etmektedir(Eroğul, 1998:204). Bu arada 1954'ten sonra özellikle 1955'te 6-7 Eylül olaylarının meydana gelmesi, her fırsatta liberal olduğunu dile getiren DP, çok sert ve baskıcı bir yönetim uygulamaya koymuştur(Kahraman, 2009:10).

Çevresel değerleri merkeze taşıma gayesiyle iktidara gelen ve iktidarının ilk bölümünde de bunu kısmen hayata geçiren DP iktidarı, sonraki yıllarda bu amaç ve misyonundan uzaklaşmış ve bu durum DP'ye olan tepkiyi ve muhalefeti arttırmıştır. Bu durumu gören CHP, bu dönemde merkezin aktörleriyle tekrar yakınlaşmıştır. Üniversiteler başta olmak üzere asker-sivil bürokrasi, aydınlar ve basın ile birlikte DP iktidarına karşı muhalefeti arttırmıştır. Bu kutuplaşma ortamı 27 Mayıs 1960'a giden süreç içindeki gerginliklerin ve çatışmaların ana kaynağını oluşturmuştur(Gülener, 2007:57). 1950, çevrenin merkeze karşı kazandığı bir zaferdir. 1960 ise asker-sivil, akademisyen ve basının olduğu merkezin tekrar çevreyi ele geçirip 1950 hareketinden rövanş almasıdır.

2.3.7. Türk Sağı' nın Yoksullukla Kurduğu İlişki

Yeni Türk Devleti'nin kurucu kadrolarına öncülük etmiş olan İttihatçılar, Osmanlı'nın son dönemindeki hakimiyetlerinde, yeni kurulacak olan Cumhuriyet'in de iktisadi politikalarını belirlemişlerdir. İttihatçılar ekonomi modeli olarak serbest piyasa sistemini benimsemişlerdir. Ancak serbest piyasa sistemini Osmanlı'da hemen hayata geçirmek kolay gözükmemektedir. Buna rağmen İttihatçılar, liberal ekonomik sisteme geçmek için birçok düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemeler, Türk sermayesi ve Türk burjuva sınıfını oluşturmaya yöneliktir. Türklerin ülke içerisinde ticarete, üretimde ve tarımda hakim unsur olması amaçlanmıştır. Türk ulusal sermayesi yaratılarak Batı ile uyumlu, liberal, kalkınmacı ve milli bir ekonomi modeli, İttihatçılara ve Cumhuriyet kadrolarına hakim olan ekonomi düşüncesi olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Anadolu ekonomisi biraz daha bütünleşmiş ve daha ulusal bir görünüm kazanmıştır. Bu dönemden itibaren devletin dizaynı kapitalist sisteme göre tertiplenmiştir. Yasal düzenlemeler, sanayileşmenin ve şirketleşmenin teşviki, ekonominin bağımsızlaştırılması gibi konulara öncelik verilmiştir. 1923 yılında düzenlenen İzmir İktisat Kongresiyle Yeni Türk Devleti'nin ekonomik esasları belirlenecektir. Bu kongreye çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi temsilcileri katılmıştır. Sanayici üyelerinin daha çok resmi kesimden yüksek bürokrasi ve mebuslardan oluştuğu, işçi birliğinin ise tüccarlara bağlı olduğu zannedilen paravan bir birlik olduğu belirtilmektedir. Tüccar ve çiftçi temsilcilerinin ise gerçek ticaret sermayesi ve büyük toprak sahiplerinden meydana gelmiştir(Boratav, 2012:45). Bu kongre de genel olarak üzerinde durulan konular: kalkınmacı, yerli ve yabancı sermayeyi ve çiftçiyi piyasaya dönük olarak özendirici, ekonomik hayatın kontrolünün milli unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı ve ılımlı bir korumacılığı öngören düşünceler ön plana çıkmıştır(Boratav, 2012:46). Bu kongrede, İstanbul sermayesinin sürüklediği ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahiplerinin hakimiyetleri söz konusudur. Bu varlıklı kesim, yeni kurulan devlet kadrolarına, iktisadi konularda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda taleplerini iletmışlerdir(Boratav, 2012:46). Yeni kurulan Türk Devleti'nde de büyük toprak sahipleri ve İstanbul sermayesi etkilidir. Kurucu kadrolar, milli bir ekonomi kurmak için bu kesim ile uyumlu çalışmaktadır. Yeni Türk Devleti'nin ekonomisine yön verecek kararların alındığı kongre de, hem temsilde hem de belirlenen iktisadi politikalar da toplumun büyük kesimini oluşturan

küçük çiftçi, işçi, memur ve diğer ücretli kesim daha dışta tutulmuştur. Öncelik milli sermaye oluşturulmaya verilmiş, diğer büyük halk kesiminin sosyal ve iktisadi hakları ve istekleri kongre de önemli ve öncelikli konular arasında yer almamıştır.

Cumhuriyet'in erken dönemlerinde nüfusun %75'i köyde yaşamaktadır. 1929'da yaşanan ekonomik buhranın da etkisiyle köyler de yoksulluk hat safhadadır. Şehirlerde de kısmi bir işsizlik söz konusudur(Buğra, 2013:113). Bu dönemde gerek 1929 krizi gerekse de milli sermaye yaratmada karşılaşılan sorunlar nedeniyle devletçilik ilkeleri uygulamaya alınmıştır. Bu dönemde ekonomi dışı kapanarak devlet eliyle milli sanayileşme denemesi hayata geçirilmiştir(Boratav, 2012:59). Devlet adamları özellikle sanayi tesislerinin yoksulluğun yoğun olduğu Orta Anadolu'da faaliyete geçeceğini belirtmişlerdir. Ancak bu sanayi tesislerinde köylülerin çalışacağı konusuna değinmemişlerdir. Bu hamleler köylüyle işçiyi emek piyasasında buluşturmamaktadır. Köylü, sanayi için hammadde üretecek ayrıca gıda üretimi yapacak ve bu sayede alım gücü artacaktır(Buğra, 2013:110). Devlet, bizzat kendi sanayi tesisleri kurarak, yoksulluğun yoğun olduğu kırsala destek çıkmaya çalışmıştır. Ancak bu tesisleri kırsala kurarak, köylüyü işçi olarak çalıştırma düşüncesi yoktur. Bu durumda bu tesislerde çalışacak emek arzı ortaya çıkmaktadır. Bu emek arzı, hem niceliksel hem niteliksel olarak sanayileşmeyi etkilemiştir. Nüfusun daha çok kırsalda yaşaması, yöneticilerin önceliği köylüye vermesine neden olmuştur. Bu nedenle hem emek arzı hem de şehirdeki işsizlik pek dikkate alınmamıştır(Buğra, 2013:113).

Cumhuriyet kurucu kadrosu ve daha sonraki tek parti uygulamaları Türkiye'de şehre değil kırsala önem vermiştir. Özellikle 1936'da kurulan köy enstitüleri(Buğra, 2013:124) köylüyü kırsal da tutmaya yönelik bir hamledir. Ancak aşarın kaldırılması, köylü üreticinin vergiden muaf olması ve köy enstitüleri, köylünün yoksulluğuna çare olmamıştır(Buğra, 2013:126). 1940'larda devletin gelirini arttırmak amacıyla özellikle gayrimüslim nüfustan alınması öngörülen ve oranı yüksek olan "Varlık Vergisi" uygulaması başarılı olamayınca, yöneticiler vergiden muaf tutulan köylülere tekrar vergi getirmişlerdir. Bu uygulama köylüye ek yük bindirmiştir. Bu nedenle 1950 seçiminde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinde bu vergilerin neden olduğu konusunda bazı görüşler mevcuttur(Buğra, 2013:126). Bu dönem de İstanbul sermayesini ve gayrimüslimleri Varlık Vergisi; büyük çiftçi kanadını ise Toprak Mahsülleri Vergisi, Köy Enstitüleri ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tedirgin etmiştir(Boratav, 2012:95). Bu tedirginlikler CHP içerisinde

muhalefete yol açmış ve tedirgin olan kesimi temsil eden Adnan Menderes ve arkadaşları CHP'den ayrılarak Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.

Cumhuriyet kurucuları ve CHP yöneticileri, yoksulluğu azaltmak için, köylerin çözülmesini önlemeye odaklanmışlardır. Şehirdeki yoksulluğu engellemek için ise gönüllülük vurgusu yapmışlardır. Osmanlı Devleti'nden miras kalan bir anlayışla, şehirdeki yoksulluğu gönüllü girişimcilere bırakmıştır(Buğra, 2013:152). Tek parti döneminde, emeğin önemine vurgu yapılmakta ve dilencilik müessesesinden ve hayır kurumlarından faydalananlar eleştirilmektedir. Cumhuriyet aydınları “fakir ama onurlu yoksul” tanımlamaları yaparak bunlara yardım yapılmasını eleştirmektedir. İstanbul sokaklarından toplanan dilencilerin şehir dışına bırakılması, ya da taşradan geldiyse tekrar memleketine gönderilmesi olumlu olarak karşılanmaktadır(Buğra, 2013:134-135). Tek parti ve aydınlar, yoksulluğa devlet eliyle çözüm bulunmasına karşı çıkmaktadır. Çaresizlik eleştirilmekte hatta yardım almak aşağılayıcı bir davranış olarak gösterilmektedir. Yoksulluğun çözümü devlet için öncelik arz etmemektedir.

Cumhuriyet döneminde yoksullara yönelik faaliyet gösteren, yoksullara barınma ve beslenme imkanı tanıyan tek kurum Darülaceze' dir. İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak hizmet vermekle birlikte imkanları son derece kısıtlı kalmıştır. Tek parti döneminde Darülaceze ayarında başka resmi yardım kuruluşu bulunmamaktadır. Sosyal yardım meselesi gönüllü girişim işi olarak görülmüştür. Kurulan gönüllü girişimler, CHP'nin rızasıyla kurulmuş bütçelerinin bir kısmı devletten farklı ölçülerde mali destek almış ama faaliyetleri kamu tarafından finanse edilmesi pek düşünülmemeyen girişimlerdir. Bu kuruluşlardan üç tanesi önem arz etmektedir: Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu diğeri ise Türk Hava Kurumu'dur. Bunların yanında bir de gene CHP'nin inisiyatifiyle kurulmuş kadın ve çocuklara yardım etmeyi amaçlayan Yardım Sevenler Derneği vardır. Ama bu kurumun diğeri üç kurum gibi devletten aldığı bir yardım bulunmamaktadır(Buğra, 2013:136-137). Bu kuruluşlar ve tek partinin yoksulluğa bakış açısı, dönemin devletçilik politikalarının sosyal devlet anlayışından uzak olduğunu göstermektedir. Yoksulluk meselesini hayırseverlere bırakan devletçilik anlayışı 1940'ların sonuna doğru yoğun bir eleştiriye maruz kalmıştır. Demokrat Parti, halkın desteğini almak için yoksulluğa ve sendikal özgürlüklere yoğun bir şekilde vurgu yapmış ve halktan karşılık bularak 1950'de tek başına iktidar olmuştur(Buğra, 2013:155).

1945'li yıllardan itibaren Türkiye'de anti-komünizm büyük güç kazanmaya

başlamıştır. Ancak siyasi ortam komünizme sosyal tedbirlerle karşı konulmasını kısıtlamaktadır. Buna rağmen Türkiye’de çok partili hayata geçiş ile birlikte sosyal politikalarda bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Çalışma Bakanlığı kurulmuş ve çalışanlara yönelik kısıtlı da olsa sigorta hakkı getirilmiştir. Ancak bu sigortalılık nüfusun büyük kısmını kapsamamıştır. Şehirlerde sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlarla, tarım da çalışanlar, sigortalı değildir(Buğra, 2013:161). Ayrıca CHP’nin sıcak bakmadığı(Sülker, 1976:193) sendikal faaliyetlere DP’liler sahip çıkmıştır ve iktidar olduklarına sendikalaşmaya müsaade edeceklerini beyan etmişlerdir(Dağlı ve Aktürk, 1988:162). Ancak DP’nin bütün programlarının şekillenmesine yön veren anti-komünist söylem, grev hakkının da rafa kaldırılmasına yol açmıştır(Buğra, 2013:165). DP, CHP’den oy almak için iktidara geldiğinde grev hakkının verilmesi konusuna vurgu yapmıştır. Ancak DP, büyük toprak sahiplerinin ve ticaret burjuvazisinin desteklediği bir partidir. Dolayısıyla grev hakkını meşrulaştırması, büyük destekçilerinin tepkisini alma ihtimalini arttırmaktadır. İktidara gelmeden önce verilen bu söz, popülist bir politika benimsendiği izlenimi vermektedir.

Anti-komünizm söylemi içinde, rejimi korumak için sosyal politikalara pek yer verilmemektedir. Bunun sebebi Türkiye’deki köyde yaşayan nüfusun fazla olmasıdır. İktidar sürekli köylü nüfusun sorunlarını vurgulayarak, işçi haklarını ve şehirli nüfusu tehdit eden sosyal ve ekonomik sorunları görmezden gelmiştir(Buğra, 2013:165). DP döneminde de, CHP döneminde olduğu gibi, yoksulluk köy sorunu olarak algılanmıştır. Şehirli nüfus ve işçi önemsenmemiştir. Oy potansiyelinin daha yüksek olduğu kırsal kesim ön planda tutulmuştur. Toplumsal gerginlikle mücadelede de öncelik köylere verilmiştir. Ancak DP’nin yoksulluğu köye hapsedme anlayışı CHP’den farklıdır. DP, özellikle CHP’nin çıkarmaya çalıştığı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu eleştirmiştir. Menderes 1945’de mecliste yaptığı bir konuşmada CHP’nin bazı yaklaşımlarının Nazi Almanya’sında benimsenen köyü ve çiftçi ailesini koruyarak şehirleşmenin toplumu yozlaştıran etkileriyle mücadele etmeye yönelik görüşlerle örtüştüğünü belirtmiştir(Berkes, 1997:245). Devamında ise Menderes, “köyle şehir arasına aşılmaz setler çekmek bu memleketin geriliğini devam ettirecek bir hareket olur” demiştir(Bora, 2007:486). DP döneminde köylerin önündeki engeller kaldırılmıştır. 1927-1950 yılları arası % 25 olan şehirleşme oranı 1950-1960 yılları arasında 31.9’a ulaşmıştır(DİE, 1991:8). DP iktidarı, köylerin çözülmesini sağlamıştır. Ancak bu çözülme, her yerde olan tarihsel sürece izleyerek olmamıştır. Şehre göç eden küçük köylü, köyle bağıni koparmamıştır. Ayrıca köyde

yaşayan aile fertleri ve sahip olunan toprak mülkiyeti hakları, köyünü terk edenlerin aklına hep köyünü, ailesini ve mülkiyetini getirmiştir. Bu sebeple şehirde güvencesiz, sağlıksız ve kötü çalışma koşullarının yarattığı sorunlar köyüyle bağlantısını koparmış birine göre daha hafif yaşanmıştır(Buğra, 2013:167). Köyden şehre gelenler, yaşam pratiklerini, köyle şehir arasında kurmuştur. Köyden destek alarak şehirde yaşamaya devam ettiği için, sosyal güvencesi olmasa bile yaşamını bir şekilde idare etmesine yetmiştir. DP iktidarı bu hamle ile devletin kaynaklarını kullanmadan kırdaki yoksulluğa geçici bir çözüm bulmuştur.

Köyün çözülmesiyle şehirlerde başka sorunlar ortaya çıkmıştır. DP döneminin önemli sosyal sorunlarından birisi de konut sorunudur. 1940'larda başlayan gecekondulaşma 1950'li yıllardan itibaren hızla artmıştır. Gecekondulaşma ile mücadele için yasalar çıkarılmıştır. Ancak dönemin siyasileri hali hazırdaki gecekonduların korunması yönünde tavır almıştır(Buğra, 2013:169-170). Devlet, şehirlerde konut sorununa kayıtsız kalmıştır. Bu sorunun çözümünü vatandaşların kendisine bırakmıştır. Vatandaşın bulduğu en iyi yol ise kayıtsız, imarsız, kaçak yapı inşa etmek olmuştur. Devlet daha sonraları bunun sıkıntı yaratacağını görerek yasalarla önlem almaya çalışmıştır ancak gecekondulaşma da siyasi bir ranta dönüşmüştür. Bu sorun daha sonra da gecekondularda yaşayan insanların oyunu almak için popülist politikalara malzeme olacaktır.

DP iktidarının ilk yılları ülkenin hızlı bir şekilde büyüdüğü, bütün sosyal sınıf ve tabakaların gelirinin arttığı bir dönem olmuştur. Bu yıllar geniş halk kesiminin bilinçlerinde refah artışı ve bolluk dönemi olarak yer edinecektir. Bu bilinç "altın yılları" hep CHP'nin 1950 yılında iktidardan uzaklaştığı dönem olarak kodlayacaktır(Boratav, 2012:102). DP'nin bu olumlu unvanı hak etmesinde, iktidara geldiği zaman ile İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz izlerinin silinmeye başladığı dönemin birbirine denk gelmesinin payı yüksektir. Daha da önceye gidilirse 1929 ekonomik krizi ve İkinci Dünya Savaşı özellikle köylü kesime ağır darbe vurmuştur(Kahraman, 2009:7). Bu iki yıkım CHP'nin imajına hep zarar vermiştir. DP'nin ilk yıllardaki olumlu iktisadi koşullar ise sağ kesimin hep bolluk ve bereketle anılmasına yardımcı olmuştur.

Özellikle CHP ve DP iktidarları Türkiye siyasi hayatının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. CHP döneminin koşulları ve yanlışları DP iktidarını ortaya çıkarmıştır. Ancak DP iktidarı da sorunlara çare bul(a)mamıştır. CHP'nin yoksullukla mücadelede devleti devre dışı bırakması daha sonraki iktidarlara da

örnek teşkil etmiştir. CHP, devletçilik politikasıyla karma ekonomiye geçerken, bu ekonomik modelin gereği olan sosyal devlet ilkesini görmezden gelmiştir. Tek parti devletçiliği daha çok kapitalizme hizmet amacı gütmüştür. DP iktidarı da iktisadi ve sosyal konularda CHP'den daha farklı davranmamıştır. Ama grev ve gecekondulaşma örneğinde olduğu gibi halkın beklentilerine popülist bir anlayışla yaklaşmayı Türk siyasi hayatına yerleştirmişlerdir.

27 Mayıs sonrası Demokrat Parti'nin yerini Adalet Partisi almıştır. AP dönemi, sanayileşme destekli kalkınmaya ağırlık veren, liberal bir ekonomik anlayışın olduğu bir dönemdir. AP, Süleyman Demirel önderliğinde, komünizm karşıtlığı üzerine kurulu ve dini öğelerin sık sık kullanıldığı bir söylem oluşturarak, muhafazakar ve taşralı bir siyasi alan meydana getirmiştir(Çavuşoğlu, 2009:268). AP yöneticileri, yoksulluğu azaltmak için köye yapılan yatırımın çok da faydalı olmadığını farkındadır. Köyler hala yoksuldur ama gene de yoksulluğun kontrol altında tutulmasında işe yaramaktadır. AP döneminde planlı ekonomiye geçilerek tarım sektörünü iyileştirici önlemler alınmıştır(Buğra, 2013:180).

AP döneminde de şehir yoksulluğu için önemli bir adım atılmamıştır. Ancak bu dönemde sanayi sektörü hızlı büyüdüğü için buna bağlı olarak iş gücü de artmıştır. Dönem boyunca KİT'lerde önemli istihdam sağlamıştır. Fakat bu dönemde köyden şehre göçte hızlanmıştır. Gelen göç miktarı, istihdam artış oranından oldukça fazladır. Bunun yanında göçün fazla olmasıyla ilgili olarak kayıt dışı istihdam da artmıştır(Buğra, 2013:180). Kayıt dışı istihdam ile çalışanların emeklilik ve sağlık gibi hakları da elinden alınmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu durum hem devletin hem işverenin işine gelmektedir. Kayıt dışı istihdam iş arayan kişi sayısını düşürmekte ve işverene maliyeti az olmaktadır. Ayrıca göç sorunu 1950'lerden beri sorun olmaya başlayan gecekondulaşmayı daha da arttırmaktadır. 1960'lardan sonra gecekondulaşma fabrikaların çevrelerinde gelişmeye başlamış ve kendi kayıt dışı sektörünü oluşturmuştur(Şenyapılı, 1978). Konut sorununa çözüm olarak ortaya çıkan gecekondular, kayıt dışılığının yanında bir ailenin yaşayacağı sağlıklı koşullardan da uzaktır.

1960'lar ve 1970'ler güçlü sol akımların olduğu dönemlerdir. Solun düzen değişikliği talepleri ve komünizm tehlikesinin varlığı, ayrıca 1960 Anayasası'nın getirdiği demokratik ortam, sağın sosyal politikalara bakışını pozitif anlamda değiştirmiştir. Sol düşüncenin güçlü olduğu bir dönemde iktidara gelen Süleyman Demirel'in hem Adalet Partisi hem de Doğruyol Partisi'ne hakim olan sosyal politika

anlayışı, Demokrat Parti ve Anavatan Partisi'nden farklıdır. AP ve DYP, sosyal politikaların aşırı akımlara karşı mücadelede oynadığı etkin rolü fark etmiş ve buna uygun olarak vatandaşlık haklarını daha sesli dile getirmişlerdir(Buğra, 2013:188-189). Demokrat Parti döneminde komünizm tehlikesine karşı sosyal politikalarla ziyade baskı ile karşılık verilmiştir. Ancak Adalet Partisi döneminde Süleyman Demirel'in de etkisiyle sol hareketlere ve komünizm tehlikesine karşı sosyal politikalarla önlem alınmaya çalışılmıştır. Bu politikaların amacı her ne kadar karşı kutba karşılık vermekte olsa, vatandaş bu politikalarla yararlanmıştı.

1979 yılına doğru ekonomik bunalım daha da artmıştır. Geniş halk kitleleri ve özellikle kentli ücretli çalışanlar; kuyruklar, karaborsalar ve buna bağlı fiyat artışları ile boğuşmaktadır. Çiftçiler ise 1977 yılında yürürlüğe konulan destekleme fiyatlarının 1979 yılında enflasyona yenilmesiyle savunmasız kalmıştır. 24 Ocak 1980'de yürürlüğe konulan ve sonraki zamanlara imzasını atacak olan neo-liberal programın hazırlayıcısı olan Turgut Özal, önce Ekonomi Müsteşarı daha sonra da Anavatan Partisi'ni kurarak Başbakan olmuştur(Boratav, 2012:147-149). 24 Ocak kararlarının ücretli çalışanları ilgilendiren en önemli maddesi; mevcut ücretlerin yüksek bulunması ve uluslararası rekabet için ücretlerin düşürülmesinin gerektiğidir(Boratav, 2012:147). 24 Ocak kararları mevcut siyasi ortam içinde uygulanması pek göze alınamamıştır. Ancak 12 Eylül askeri darbesiyle tepki oluşturacak kitle, parti ve sendikalar susturulunca tepki almadan uygulamaya konulmuştur.

12 Eylül askeri darbesini izleyen dönem Turgut Özal'ın damgasını vurduğu dönemdir. Bu dönemde, ciddi politik ve ideolojik baskıların yaşandığı, sol kesimin etkinliğinin azaltıldığı, işçi örgütlenmelerinin engellendiği ve bölüşüm konusunda tamamen çalışanın aleyhine gelişmelerin olduğu bir dönem yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde kayıt dışı istihdamın yanına, formel sektörlerde taşeronluk sistemi benimsenerek kayıtlı çalışan işçinin örgütlenme hakları ve ücret artışlarını sınırlayacak bir mekanizma geliştirilmiştir(Buğra, 2013:200-201). Ücretli çalışan kesim için yoksullaşmak ve sosyal haklardan mahrum kalmak kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca darbenin etkisiyle etkisizleştirilen sendikalar, ücretli kesimin daha da savunmasız kalmasına neden olmuştur.

Bu dönemde Türkiye'de yoksulluğu kontrol altında tutan mekanizmalar ortadan kaldırılmaya başlanmıştır. Tarım desteklemelerinin ortadan kaldırılması ile küçük çiftçiler zor durumda kalmıştır. Bu durum şehre göçü hızlandırmıştır. Bu

dönemde ilk defa köy ile şehir nüfusu eşitlenmiştir. Bu durum yoksulluğun engellenmesinde etkin rol oynayan aile ve kişisel ilişkilerde de değişiklik olacağına işaret etmektedir(Buğra, 2013:202). Tarıma verilen desteğin azalması hem şehre göçü arttırmış hem de şehirde oturan ama köyüyle mülk ilişkisini kesmeyen insanların daha çok şehre yönelmesine neden olmuştur. Köyün çözülmesiyle aile içi dayanışma da azalmış ve zaten şehirde güvencesiz çalışan emekçiyi daha da zor durumda bırakmıştır.

Şehre göç ile birlikte Türkiye'nin kaçılmaz gerçeği haline gelen gecekondulaşma, bu dönemde de hızla artmakta ve ticarileşmektedir. Yoksulun konut sorununa meşru olmasa da bir çözüm bulan gecekondulaşma müessesesi, ticarileşen yapısıyla yoksulun konut sorununu daha da derinleştirmektedir(Buğra, 2013:202). Gecekondulaşma ile ilgili bir sorun daha ortaya çıkmıştır. Şehirlerin büyümesiyle gecekondular büyük inşaat şirketlerinin ilgi odağı olmuştur. 1988 yılına kadar İstanbul Belediye Başkanlığı yapan Bedrettin Dalan, gecekonduların arazi işgallerine sadece orta ve üst sınıfın ihtiyaçlarına göre inşaat yapan müteahhitlerin durdurabileceğini iddia etmektedir(Ekinci, 1994:64). Gecekondulaşmaya göz yuman ve yoksulların konut sorununu çözmeyen iktidarlar ve yerel yöneticiler, sorunu özel sektörün kar amacı güden şirketlerine bırakmaktadır. Siyasiler oy endişesiyle geri planda durmakta ama Özal'ın özel önem verdiği inşaat sektörü ön plana sürülerek gecekondular üzerinden hem rant elde edilmekte hem de bu yerleşim yerinde yaşayanlar evsiz bırakılmaktadır. Bu durum yoksulluğun ve mağduriyetin daha da artması anlamına gelmektedir.

ANAP iktidarının büyük bir inanç ve hevesle benimsediği piyasa mantığı doğrultusunda sağlık alanında da düzenlemelere gidilmiştir. 1987 yılında hastanelerin ticari işletmeler gibi yönetilmesi mantığı ile hareket edilerek, doktorlara hastane karlarından pay verilmesini sağlayan, günümüzde de hala yürürlükte olan döner sermaye uygulamasına geçilmiştir. Daha önceleri yoksul olduğunu kanıtlayacak belgeleri olmayan yoksullar, başhekim ve diğer sağlık çalışanları tarafından idare edilebilmektedir. Ancak yeni uygulamayla kar etme içgüdüleriyle sağlık çalışanları da buna yanaşmamaktadır. Böylece o dönem ve hala, günümüzde de ara ara duyulan, hastanede rehin kalma ya da senet karşılığı tedavi olma gibi haberlere rastlanmaya başlanmıştır(Buğra, 2013:213). Özal iktidarı sağlık masraflarını azaltmak ve yoksulların sağlık hizmetinden bedava yararlanmasını önlemek için piyasa sisteminin kurallarından yararlanmışlardır. Hastaneyi ticari bir

işletme, sağlık çalışanlarını pazarlamacı ve hastaları da müşteri olarak görmüşlerdir. Ne kadar çok hasta bulunursa ve tedavi edilirse hastanenin ve dolayısıyla çalışanların karları o kadar çok olacaktır. Piyasa sistemi içerisinde denge sağlanmış olacaktır. Bu durum ANAP iktidarının ve Özal'ın neo-liberal politikaları uygularken sadece işçi maaşlarında değil aynı zaman da sosyal haklarına da el koyma kararlılığını göstermektedir.

ANAP'ın seçimleri kaybetmesi sonrası DYP-SHP koalisyonu kurulmuştur. 1992 yılında sağlıktan yararlanamayan yoksullar için “yeşil kart” uygulamasına geçilmiştir. Hiçbir sağlık güvencesi olmayan ve geliri çok düşük olan en yoksul kesimin sadece sağlıkta yararlanacağı bir uygulamadır(Buğra, 2013:215). Bu sistem genel sağlık sigortası gibi olmasa da faydalıdır. Kart uygulaması, en azından yoksulların hastaneye gidip yoksulluklarını kanıtlamak için caba sarf etmelerini ve insan onuruna yakışmayan davranışlar sergilemesinin önüne geçmektedir. Ayrıca bu uygulama bir önceki hükümet olan ANAP'ın sosyal konulara bakışını da eleştirir niteliktedir. DYP ve ANAP sağ ideolojiyi benimseyen partiler olsa da sosyal konulara bakış açıları birbirinden farklıdır. ANAP, sosyal politikalara ve yoksulluğa daha kapitalist ve piyasacı yaklaşmaktadır. Devletin sosyal görevlerini yerine getirmemekte ısrar etmektedir. ANAP, Türkiye’de daha oturmamış bir liberal ekonomide piyasaya çok güvenmektedir. Gelişmiş kapitalist ülke politikalarını Türkiye’de uygulamaya çalışmaktadır.

Günümüz AKP iktidarının devraldığı sosyal politikalar, değinildiği gibi sorunlu bir alanı temsil etmektedir. Bu alan, yoksulluğun azaltılmasını göz ardı eden ve yoksullara yardım işinin devletin işinin olmadığı düşüncesinin hakim olduğu ve öncelik verilmeyen bir sorun olarak devamlılık göstermektedir. AKP, 2001 krizinin ortaya çıkardığı yeni yoksullukla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Devletin bu dönemde yoksullukla mücadelede, ekonomik gelişmeye ve istihdam yaratma gibi iktisadi tedbirler dışında yoksulluğu önleme konusunda aktif olarak rol alması gerekmektedir. AKP döneminin muhafazakar liberal ortamında sosyal politika daha önceki dönemlere kıyasla daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Bu dönem vatandaşlık hakkı temeline dayanan yaklaşımlarla hayırseverlik düşüncesi arasındaki gerilimin giderek belirginleştiği bir alan olmaya başlamıştır(Buğra, 2013:218).

Sağ hükümetler, Soğuk Savaş'ın ve komünizmin yayılması endişeleri ile geçici ve popülist sosyal politikalara yönelmiştir. Ancak bu endişeler azalarak, 1980 darbesi ve 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yerini daha sert liberal

politikaların almasını sağlamıştır. Özellikle Özal dönemi, yoksulluğun daha da derinleştiği ve neo-liberal politikaların kalıcı hale geldiği bir dönem olmuştur. Sonraki hükümetler, bazı tedbirler olsa da Türkiye'deki yoksulluk ve sosyal adaletsizlik kronikleşmiştir. 1980 darbesiyle toplumun farklı siyasal tercihleri, bir daha belini doğrultamayacağı bir darbe olarak alternatif olmaktan çıkmıştır. Nasıl ki dünya tek kutuplu bir konjoktüre girmişse Türkiye'de de siyaset, alternatifsiz tek kutuplu bir istikamete girmiştir. Bunu bilen sağ ideoloji mensubu siyasi partiler, sosyal politikalara, sadece seçim zamanı popülist bir yaklaşımla oy kaygısı için yaklaşmışlardır.

2.3.8. Sağ; Aile, Din, Gelenek ve Otoriteye Nasıl Bakıyor?

Türkiye'de özellikle sağ siyaset ile ilgili argümanları tanımlarken öncelikle Cumhuriyet'in kurulduğu yılları ve tek parti dönemini incelemek, konunun nedenlerini anlamak açısından faydalı olmaktadır. Çünkü bu dönem, Türkiye'de sağ siyasetin tohumlarının atıldığı, milliyetçiliğin ve muhafazakarlığın nasıl tanımlanacağını ve gelecekte alacağı halleri belirlemesi açısından önemlidir. Milliyetçi öğeler zaten Devletin ana ideolojisini oluşturmaktadır. Laiklik ilkesinden dolayı, çekinilen, gericilik ve irtica ile bir tutulan muhafazakarlığın ise gelecekte nasıl şekilleneceği bu dönemde belli olmuştur. Tek parti yönetimi, çevreden kopuk siyaseti ile laiklik konusundaki sert tutumundan dolayı toplum içerisinde muhafazakar muhalefetin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu zemin, günümüze kadar etkisini sürdürecektir sağ partilerin kalıcı olmasına ve toplumu büyük oranda kendi ideolojilerine göre şekillendirmelerine neden olacaktır. Özellikle 1950'den itibaren sadece ekonomik politikalar değil, ondan daha fazla muhafazakar değerlerin ön plana çıkarıldığı popülist siyasi söylem gelişecek, bu söylem toplumda da karşılık bulacaktır. Sağ siyaset, milli iradeden aldığı güç ve cesaretle toplumu muhafazakarlık ve milliyetçilik ekseninde tekrar şekillendireceklerdir.

Cumhuriyet sonrası ulusal kimlik inşası ile birlikte, Kemalist bir proje, devlete sadık ve bu sadakatini yerleşik kültürel ve geleneksel bağlardan değil; Cumhuriyet ve onun ulusal değerlerinden alan bir politik toplum meydana getirme konusunda kararlıdır(Öğün, 2004:539). Kemalizm, temelini Türk kültürünün oluşturduğu, milli, sadık ama geleneksel olmayan ve laik toplum modeli öngörmüştür. Toplum, Türk kültüründen uzaklaşmadan ama dinin görünürlüğünün az olduğu, Batı'yı taklit eden değil ama medeni toplumlar seviyesine ulaşma

gayesinde olan, laik, medeni ve milliyetçi unsurlarla donatılmak istenmiştir. Kemalizm, laikliği reformların bir gereği olarak sunarak, hukukun sekularizasyonu, aile hayatının düzenlenmesi, kamusal yaşamın şekillendirilmesi esnasında Kemalist elitin dayandığı Batılılaşma, milliyetçilerin muasır medeniyet seviyesine ulaşma arzusu ile paraleldir(Sayar, 2000). Kemalizm, gündelik yaşamı ve aile hayatını da seküler hale getirmek istemiştir. Türkiye’de değişen aile yapısının en önemli hukuksal temeli Medeni Kanun’un kabulüdür. Medeni Kanun ile Atatürk Devrimleri modern çekirdek aileyi hayata geçirmeyi hedeflemiştir.(Zafer, 2013:128). Bu kanun ile aile birimi laikleşmekte ve Osmanlı’dan gelen geleneksel aile kodları değişmektedir.

1926’da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu hazırlanırken İsviçre Medeni Kanunu esas alınmıştır. İsviçre Medeni Kanunu, kadın-erkek eşitliğine dayalı aile düzenini içermekte ve hakime takdir yetkisi vermektedir. Türk Medeni Kanunu, kadını erkek ile eşit saymış ve toplumsal statüsünü yükseltmiştir. Evlilik sözleşmesini kanuni güvence altına almış, erkeklere birden fazla kadınla evliliği yasaklamıştır. Taraflara eşit boşanma hakkı verilmiştir. Kadınların hukuki ve mali teminatı güvence altına alınmıştır(Zafer, 2013:129). Osmanlı Devleti’nde İslam’ın kurallarına tabi olan aile kurumu, Cumhuriyet’in ilanı ile beraber dönüşüme uğramıştır. Önce laik ile ilgili adımlar atılarak dinin toplumsal ve sosyal alandaki yoğunluğu azaltılmak istenmiştir. Daha sonra Batı tipi çekirdek ailenin temeli gene Batı yasaları göz önüne alınarak kanuni olarak düzenlenmiştir. Osmanlı tipi muhafazakar, erkeğin hakim olduğu geniş aile kurumu tasfiye edilmiştir.

Din ve aile konularının toplumda ne kadar karşılık bulduğu ve benimsendiği tartışmalıdır. Cumhuriyet inkılapları temelde radikal bir kültürel reformlara dayanmaktadır. Dinsel kurallara bağlı Osmanlı düzeni; laik, ulusal, hukuki ve pozitivist unsurlarla değiştirildiği halde, bu radikal reformlar daha çok siyasal merkezi oluşturan kurum ve mekanizmaları dönüştürmüş olup toplum tabanında yaygınlaşamadığı için toplum geleneksel hayat tarzını büyük ölçüde korumuştur(Sunar, 1983:2082). Çünkü bu değişimler toplumdan gelen talep ile değil yukarıdan aşağıya dayatılan politiklardır. 1950 yılında iktidara gelen DP, çevrenin bu uygulamalar karşısındaki rahatsızlığını fark ederek siyasal söylemlerinde din ve gelenek vurgusunu ön planda tutmuşlardır.

Demokrat Parti 1950 yılında iktidara geldiğinde ilk icraatını din alanında yapmıştır. Ezanın tekrar Arapça okunması sağlanmış ve devlet radyolarında Kuran

okutulmaya başlanmıştır. Bu uygulamalar aydınlar arasında rahatsızlık konusu olsa da taşradaki iktidar dışı kitlelerde memnuniyet yaratmıştır(Karpat, 1996:234). DP iktidarı bu ilk icraatlarıyla, Türkiye’de muhafazakarlaşmanın önünü açmıştır. DP, Türkiye’nin bir İslam toplumu olduğunu ve vatandaşların dini siyasete alet etmeden dini ihtiyaçlarını istedikleri gibi yerine getirebileceklerini dile getirerek laiklik konusunda yeni bir açılım getirmiştir(Karpat, 1996:229). DP iktidarı laiklik sınırlarını çok zorlamadan, dini popülist bir yaklaşımla siyasete eklemiştir. Şerif Mardin’e göre, din siyasi manipülatif aracı olarak merkezden yönlendirilen ve siyasi tercihleri etkilemek için yani ideolojik bir öğe olarak kullanılmasının çok partili hayata geçişin hemen sonrasında başlamıştır(Mardin, 2000:222).

DP döneminde dini temalara daha çok ağırlık verilmesinde komünizm ile mücadelenin de etkisi vardır. Bu dönemde yükselen komünizm tehlikesinin önüne set çekebilmek için din, iktidar seçkinleri için can simidine dönüşmüştür(Karpat, 1996:281-307). Böylece komünizmle mücadele İslamcı muhafazakarlık ile devlet muhafazakarlığının ortak paydası haline gelmiştir(Bora, 1997:21).Bu dönemde anti-komünizm, maneviyatçılık ve muhafazakarlık gibi değerler etrafında sağ partilerle ittifak yapan dindar gençlik, komünizm tehlikesine karşı cami, mescit ve İslam akademilerinin kurulması fikirlerini ortaya atmıştır(Akdoğan, 2000:161). Din konusu, sağın ilk temsilcisi olan DP tarafından hem siyasi oy kaygısı için hem de komünizm ile mücadelede halkı kontrol altında tutma politikasının bir aracı haline gelmiştir. AP’nin oy toplama ve komünizmle mücadelede kullandığı dini motifler, daha sonraki sağ hükümetlerce de benimsenecektir. Özellikle 1990’lı yıllara kadar din ve muhafazakarlık, kendisini komünizm karşıtlığı üzerinden kurgulamıştır.

DP iktidarı 1955’te yaşanan 6-7 Eylül olaylarından itibaren baskıcı bir yönetim anlayışı benimsemiştir. DP iktidarı ve sağ gelenek, devletçiliğe karşı gibi görünüp liberal bir çizgide olduğunu iddia etse de devlete sahip çıkma ve milliyetçilik açısından, Türk kimliğinin savunulması, ötekinin bastırılması ve dışlanması açılarından ve bütün bunları aynı zamanda İslami ve dini bir kimlikle yoğrulması açısından taviz vermeyen bir yapı içerisinde kalmıştır. DP iktidarı da bu yapıya uygun olarak 1957’den itibaren diktatoryaya ve oligarşiye doğru kaymıştır(Kahraman, 2009:10). DP, Türkiye tarihinde ilk defa demokrasinin kurallarının doğru işlemeye başladığı bir seçimle iktidar olan siyasi oluşumdur. Demokrasinin gerekliliğinin farkında olması gereken ve bu amaçtan sapmaması gereken bir partidir. Ancak sağ geleneğin özelliklerinden birisi olan otoriterlik, bir

sağ oluşum olan DP tarafından da uygulanmıştır. Bu yönüyle de DP, Türk Sağ oluşumlarının ilk örneğini temsil etmektedir.

27 Mayıs darbesinden sonra iktidara gelen bir diğer sağ parti ise Süleyman Demirel'in lideri olduğu Adalet Partisi'dir. AP'de DP'den devralınan popülist siyasete devam etmiştir. Dini ve milli değerlere önem vermesi, geleneğin savunucusu olması, muhafazakar bağlardan ziyade oy toplama amaçlıdır(Demirel, 2004:343). Ayrıca AP'nin, muhafazakarlık ile uyumlu yönleri de vardır. AP, organik devlet ve toplum anlayışını benimsemiştir. Millet-Devlet birlikteliğini savunan AP, milliyetçi bir anlayışa da sahiptir. AP'nde de din ve din ile özdeşen gelenek ve değerler, siyaset anlayışının önemli bir kısmını oluşturur(Demirel, 2004:343). AP, geleneksel değerlere önem veren ve dini hassasiyetleri yüksek toplum kesimlerinin oyuna yönelik politika izlemiştir. AP, muhafazakar yönleri olmak ile birlikte muhafazakar bir parti değildir ancak toplumdaki muhafazakar ve milliyetçi kitlenin de farkındadır.

AP, muhafazakarlığın önemli değerlerden birisi olan aileye de değinmiştir. Süleyman Demirel bizzat kendi ailesini anlatarak aklındaki ve idealindeki Türk aile yapısını tanımlamıştır: “Biz mesut bir İstanbul ailesiydik. Hayatı ciddiye almış, hayat mücadelesini hiçbir zaman şikayet konusu yapmamış, bu mücadelenin altında ezilmemiş, gerçekçi, çalışmayı şiar edinmiş, lüksü, israfı, şatafatı ve tantanayı değil, kendi işinde gücünde olmayı, tevazuu, iyi kalpliliği, yardımseverliği, hiç elden bırakmamış, kimsenin malında mülkünde gözü olmamış, hakka, hukuka riayetkar, toplumdaki rahatsız olmamış, toplumu rahatsız etmemiş bir aileydik.” (Akt.: Demirel , 2004 : 344). Demirel'in sözlerinden de anlaşılacağı gibi tarif ettiği aile yapısı; gelenekçi, inançlı, otoriteye boyun eğen, kendi halinde ve makul bireylerden meydana gelen bir kurumdur. Böyle bir ailenin mensupları da bu tarif edilen özellikte nesiller yetiştirecek ve geleneksel aile kurumu hep korunmuş olacaktır. Ayrıca tarif edilen aile yapısı, daha çok Osmanlı aile yapısını da andırmakta ve geçmişe de bir gönderme yapmaktadır.

Merkez-çevre paradigması doğrultusunda çevrenin taleplerini yansıttığını iddia eden bir diğer sağ oluşum ise Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi'dir. Turgut Özal'da iktidara gelirken öncelikle dini içerikli söylemlere ağırlık vermiştir. Özal, için din ve vicdan özgürlüğü evrensel bir haktır. Özal'a göre laiklik, eleştirilmesi yasak olan, yaptırımlarla korunan, korkuyla karışık saygı duyulan kutsal bir nesneye dönüşmüştür. Özal, laikliğin doğru ve yerinde olduğunu savunmaktadır, ancak dine ve inanca müdahale edilmemelidir(Yazıcıoğlu, 2001:203). Özal'a göre

devletler laik olabilir. Bireyler laik olmaz, bireyler inançlıdır ya da inançsızdır. Laik devlet, inanç özgürlüklerini garanti altına alır, inanç sahibi insanların ibadetlerini ve inançlarının gereklerini yerine getirmesine olanak sağlar(Yazıcıoğlu, 2001:204).Özal, ılımlı laikliği savunmaktadır. Laiklik gereklidir ancak yeri geldiğinde de esnetilebilmelidir.

Turgut Özal, devlet görevlerini yerine getirirken hep dindar biri olarak tanınmıştır. Bu şekilde tanınmasının en önemli nedeni ise Nakşibendi tarikatına mensup olmasıdır. Siyasete ilk Milli Selamet Partisi'nde başlamıştır. Konuşmalarında sık sık Kuran'dan alıntılar yapmıştır(Toprak, 2003:249-253). Özal'ın muhafazakar ve dindar görünümünün sonucunda, o dönemde dini grupların, faaliyetleri kamusal alanda daha fazla yer almaya başlamıştır. İslami vakıflar, dernekler ve sivil toplum örgütleri büyük şirketler kurarak siyasete ve ekonomiye girmeye başlamışlardır. İslami basın-yayın organlarında büyük artışlar meydana gelmiştir(Ataman, 2001:359). Fehmi Koru'ya göre ANAP, Türkiye'de Kemalist devlet geleneğini en çok zorlayan partidir(Koru, 1989:155). Özal'ın dindar söylemleri ve dindar kesim ile olan yakın teması onu din temelli muhafazakar olarak değerlendirmek için yeterli değildir. Özal'ın daha çok geleneklere önem veren bir muhafazakarlığı benimsediği söylenebilir. Özal, muhafazakarlığı “iyiyi güzeli muhafaza etme” olarak tanımlar. Ancak Özal'a göre muhafazakarlık değişim ve dönüşüme engel değildir. Özal, hep değişimi ve dönüşümü dile getirir. Yeni ve güzel olanın ülkeye getirilmesinin zorunlu olduğunun altını çizer. ANAP, muhafazakar yaşam biçiminin çağa ayak uydurmaya engel olmadığı imajını toplumda yerleştirmeye çalışmıştır(Koru, 1989:226).

Özal, muhafazakar duyarlılıkları popülist anlayışla uygulamada diğer sağ parti yöneticilerinden farklı davranmamıştır. Bu konuda da bazı somut adımlar atarak toplumda muhafazakar eğilimlerin artması amaçlanmıştır. Bunlardan bir tanesi Polis, Vazife ve Salahiyetleri Kanunda yapılan değişikliktir. Bu değişiklikle darbe olma ihtimaline karşı ve anarşist hareketlerin önlenmesi için polise ülke içerisinde siyasi istihbarat yapma görevi verilmiştir(Erdoğan, 2001:25). Bu düzenleme, milli birlik, asayiş ve huzurun sağlanması için(Özen, 134:2011) öngörülen ama niyet olarak otoriter bir uygulamadır. Bu kanun ile hükümetler, toplumu gözetleyerek, kendilerine yönelik her türlü tepkiyi önceden öğrenip ona göre tedbir almak isteyeceklerdir. Bu şekilde iktidarlarının devamlı olmasını sağlayacaklardır. Bu kanunun dışında; Aile Araştırma Kurumu, Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşmayı Teşvik Fonu ile Küçükleri

Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu gibi kurum ve düzenlemeler, Özal'ın muhafazakar bir refleksle uygulamaya çalıştığı politikaların ürünüdür(Yılmaz, 2001:101). Özal hatıralarında da bu uygulama ve politikaların kendi muhafazakar tarafından kaynaklandığını belirtmiştir(Barlas, 2001:99). Bu uygulamalar ile öncelikle topluma devletin otoritesi hissettirilmek istenmiştir. Aileye özel bir önem verilmiş ve ailenin küçük üyelerinin zararlı olan her şeyden uzak tutulması amaçlanmıştır. Aile sosyal ve ekonomik olarak da desteklenerek parçalanmasının önüne geçilmek istenmektedir.

Turgut Özal ve ANAP, Türkiye'de DP'nin başlatmış olduğu sağcı geleneği hem devam ettirmiş hem de liberal bir bakış açısıyla bazı değişikliklerde bulunmuştur. Özal, devleti küçültüp, bireysel girişimi ön plana çıkaran, mevcut gelenekten biraz uzaklaşarak ekonomiyi ve girişimciliği ön plana çıkaran politikalara yönelmiştir(Yılmaz, 2001:96-96). Turgut Özal için geleneğin iyi olanları korunmalıdır. Din muhakkak gereklidir ve bunun için laiklik esnetilmelidir. Aile, Özal'ın kendi ailesinden örnek verecek kadar önemlidir. Turgut Özal ve ANAP, sağ politikaların Türkiye'de kalıcılığına en büyük payı yapanlardandır. Diğer sağ partilerde olduğu gibi ANAP da, aile, muhafazakarlık, din ve otoriterlik kavramlarını bir sonraki siyasal oluşuma devretmeyi başarmıştır.

Ak Parti, 2002 yılında muhafazakar demokrat bir kimlikle, merkez sağda konumlanan bir çevre partisi olarak siyasi hayatına başlamıştır. AKP, İslamcılık yerine dindarlığı tercih etmiş, Milli Görüş'e göre daha demokrat bir yapı da siyaset yapmaktadır(Safi, 293-294). AKP, Cumhuriyet tarihinde muhafazakar değerlerle en doğrusal ilişkiyi kurmuş siyasal oluşumdur. Ayrıca Kemalizm ile başlayan Batılı değerler, AKP tarafından kültürle, özle ve geleneksel değerlerle birleştirilerek, Batılı değerler yeni kodlarla tekrar üretilmiştir(Nebati, 2014:196). AKP' de daha önceki sağ geleneğin kodlarını taşımaktadır. Din ve gelenek önemli bir unsurdur. Ancak Cumhuriyet'in ilk Batılı politikaları dışlanmamış ancak geleneksel öğelerle tekrar gözden geçirilmiştir.

AKP, aileye somut politikalarla önem vermiştir. Yapılan maaş zamlarında bile çocuk ve aile yardımı vurgusu ön plana çıkmaktadır(Yıldız, 2004:9). AKP, özel hayata karışmamayı, aile hayatını güçlendirmeyi ve gelenekleri yaşatmayı amaç edinmiştir(Türk, 2014:315). Ailenin varlığı, modernitenin bireye verdiği zararı en aza indirerek istikrarın devamlılığını sağlar(Doğanay, 2007:72). AKP'ye göre aile, değer üreten, maneviyatın muhafazasını ve nesillere aktarımını yapan, fiziken ve

ruhen sağlıklı nesillerin yetiştirildiği önemli bir toplumsal kurumdur(Nebati, 2014:201). AKP, diğer sağ partilerden daha çok ailenin üzerinde durmuştur. Günümüz modern toplumunda mahalle kavramı da kalmadığı için aile daha da önemli bir konum elde etmiştir. Aile, bireyin ideolojisinin, dini inançlarının ve geleneklere bağlılığının temelini atıldığı ilk yerdir. Aile kurumu muhafazakarlıkla, milliyetçilikle ve din ile şekillendirildiği takdirde bireyler de bu doğrultu da ilerleyecektir. Hatta daha sonraki nesiller bile bu görüşler ile hep karşılaşacaktır. Dolayısıyla AKP bunu daha çok önemseyip aile kurumuna gelecekteki planları da dahil olmak üzere hep geniş bir yer vermiştir.

AKP, içinden geldiği Milli Görüş hareketinin de etkisiyle din ile ilişkisini hep belirtmiştir. Ancak bu konuda ilk dönemlerde daha ılımlı bir söylem geliştirilmiştir. Ancak parti taban kazandıkça ve askeri vesayet azaldıkça AKP’de din ile olan ilişkisini daha net bir şekilde ortaya koyarak dini siyasal alana çekmiştir(Nebati, 2014:1999). AKP’nin içinden geldiği gelenek diğer sağ partilere göre dini anlamda daha muhafazakar bir yapıdadır. Bundan dolayı AKP’nin din ile ilişkisinde mesafeli olması beklenemez. Ancak AKP, kurulduğu ilk dönemlerinde din ile arasındaki mesafe ile ilgili pek renk vermemeye çalışmıştır. İlk zamanlarda din ve muhafazakarlık konularında daha ılımlı bir duruş sergilenmiş, Kemalist laikliğe uygun davranmaya çalışılmıştır. Ancak partinin oy kitlesi sağlaştıkça ve ülkedeki belli vesayetçi yapılar çözüldükçe AKP’de din ile ilgili politika ve söylemlerini daha rahat dile getirmeye başlamıştır. AKP din konusunda, ANAP ve AP’den daha ihtiyatlı davranmıştır. AKP bu yönüyle DP’ye benzemektedir. DP’de ilk iktidara geldiğinde dini bir takım adımlar atmış olsa da genel anlamda laikliğe bağlı kalmıştır.

Türkiye’de sağ oluşumlar, Cumhuriyet’in kuruluşuyla ve CHP ile olgunlaşmaya başlamıştır. Ancak bir bütün olarak Demokrat Parti’de kendisini göstermiştir. Türkiye tarihi açısından Adnan Menderes ve DP, sağ siyaset için bir sembol haline gelmiştir. Daha sonra gelen sağ lider ve partiler hep Menderes’i ve DP’yi örnek almışlardır. DP’nin başlattığı dini popülizm, milliyetçilik, geleneksel değerlere önem verme, otoriter devlet anlayışı ve diğer sağ argümanlar, bir miras gibi diğer tüm sağ partilere aktarılmıştır. Her sağ parti, zamanın koşullarına uygun olarak bu mirası kullanmıştır. Bu miras Türk Sağ geleneğinin genetik yapısını oluşturmuştur ve artık kalıcı bir hal almıştır. Toplumun dini, milli ve geleneksel hassasiyetleri yüksek oldukça da bu sağ öğeler oy toplamak için hep kullanılacak ve popülizmin bir

parçası olmaya devam edecektir. Sadece partilerin adı ve liderleri değişecektir ama içerik aynı kalacaktır. Hatta diğer ideolojiler bile oy kaygısıyla sağ argümanları kullanmayı deneyeceklerdir.

2.3.9. Refah Devletinin Krizi ve Yeni Sağın Yükselişi

Dünya’da yaşanan iki büyük savaş ve 1929 krizi, devletleri serbest piyasanın ve liberalizmin kurallarından bir miktar uzaklaştırmıştır. Devlet, ekonomik ve sosyal politikalarda daha aktif ve müdahaleci bir rol üstlenmiştir. Devletin bu yeni fonksiyonunu tanımlamak için “refah devleti” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Keynesyen ekonomi teorileri benimsenmiş ve karma ekonomi modeline geçilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çoğu ülke sosyal devlet anlayışını benimsemiştir. Sosyal devlet özellikle, vatandaşların karar alma süreçlerine daha etkin katılımının sağlanması, parasız eğitim, işsizlik sigortası, emeklilik hakları, sağlık sigortası ve asgari ücret politikalarına yönelmiştir(Berktaş, 2013:91). Devlet savaşın etkilediği yoksulluğu ve toplumdaki eşitsizlikleri asgari seviyeye indirmek ve Sosyalizm ile mücadele etmek için özellikle emekçi kesim ile yoksullara yönelik politikalar geliştirmiştir. Bu süreç Türkiye’de de yaşanmıştır. Ancak Türkiye’deki sağ iktidarlar komünizm tehdidini sosyal politikalarla değil baskı yoluyla ortadan kaldırmaya çalışmışlardır.

1970’li yıllara gelindiğinde sosyal devlet ve Keynesyen teoriler ciddi bir sorgulanma ile karşı karşıya kalmıştır. Refah devleti harcamaları, kamu finansman dengeleri üzerinde tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Küreselleşen sermaye hareketleri, devletin ekonomiye ve sosyal politikalara ayırdığı bütçeyi sorgulanır hale getirmiştir(Özaydın, 2013:76). Ayrıca 70’li yıllarda önce ABD ekonomisindeki sarsıntı ve bunu izleyen dönemde küresel para sistemini kontrol eden Bretton Woods’un çöküşü ile küresel bir kriz baş göstermiştir(Saylan, 1995:78-79). 1973 ve 1978’de ortaya çıkan petrol krizleriyle sorun daha da büyümüştür. Bu dönemde talep artmış, üretim düşüş göstermiş fiyatlar ise artışa geçmiştir. Bunun sonucunda enflasyon ve işsizlik artmaya ve bir arada görülmeye başlamıştır. Yaşanan bu olumsuzluklar Keynesyen politikaların rafa kaldırılmasına yol açmıştır(Baltacı, 2004:361).

Refah devletinin ekonomik sorunları dışında başka sorunlu tarafları da vardır. Refah devleti, çelişen iki kavram olan kapitalizm ile demokratik haklar arasında bir uzlaşmayı meydana getirmeye çalışmıştır. Devletin hem kapitalizmi hem

de demokratik hareketleri desteklemesi neticesinde, demokratik taleplere de gereken yanıt verilememiştir. Ayrıca sermayenin birikim imkanları da zayıflamıştır. Yeterince gelişemeyen sermaye hareketleri yükselen talebe cevap verememiştir. Bu durum enflasyon ile işsizliğin bir arada görülmesine neden olmuştur. Keynes, enflasyon ile işsizliğin bir arada görülemeyeceğini savunsa da dönemin koşulları bu teoriyi yanlışlamıştır. Keynesyen politikaların çözüm getirmeyeceği anlaşılınca yeni sağ hareketler güçlenmeye başlamıştır. Bu hareketin sunduğu çözüm önerileri sermaye sınıfları tarafından da kabul görmüş ve kapitalist ülkelerde yeni sağ iktidarların başa geçmelerine destek olmuşlardır. Bunun neticesinde İngiltere’de Thatcher, ABD’de Reagan ve Türkiye’de de Turgut Özal, yeni sağ politikaların uygulayıcıları olmuşlardır(Baltacı, 2004:360).

Post modern çağın ideolojisi olarak kendini gösteren yeni sağ, devletin ekonomik ve sosyal alanlarda yerinin olmadığını ve buralardan özelleştirmelerle hızla çıkartılması gerektiğini söylemektedir. Devletin boşalttığı alanlarda herkes kendinden sorumlu olacaktır. Yeni sağa göre artık sömürgeciliğin sonuna gelinmiştir ve ulusal sınırlar ve bağımsızlıklar bitmiştir. Küreselleşen ve küçülen dünya da bütün devletler, kendilerini piyasa mekanizmasına göre işleyen ve uluslararası kuruluşlarca yönü çizilmiş bulunan “dünya saatine ayarlamaya” davet edilmektedir(Güler, 1996:8). Yeni sağ anlayışa göre devlet her şeyin önünde engeldir. Özellikle uluslararası sermayenin küresel akışına engeldir. Küresel sermaye ile ortak çalışacak olan yerel özel sermayenin oluşmasına engeldir. Devletlerin ekonomik ve kültürel sınırları da engeldir. Sermaye ve kültür, ülkeler arasında rahatça dolaşabilmelidir. Bu nedenle ulus-devletler sadece kağıt üstünde kalmaktadır.

1970’li yılların sonuna doğru kapitalist ülkelerde yönetime gelen yeni sağ görüşlü iktidarlar, serbest piyasayı ve küçük ama güçlü devletin dizaynına başlamışlardır. Bu amaçla ekonomide bürokratik işlemler azaltılmış, özelleştirmelere hız verilmiş ve para politikaları sıkılaştırılmıştır. Bu düzenlemeleri yapan sağ iktidarlar gelmesi muhtemel tepkilere de önlem almayı unutmamışlardır. Öncelikle yasal düzenlemelerle sendikal haklar kısıtlanmıştır. Böylece emek örgütlenmesinin önüne geçilmiştir. Daha sonra yüksek işsizlik oranları kullanılarak, işçiler korkutulmaya çalışılmıştır(Baltacı, 2004:364). 1980 darbesinden sonraki süreçte kabul edilen 24 Ocak kararları, bu dönem ile gayet uyumlu düzenlemeleri içermektedir. Türkiye’de de bu kararlar toplumun sindirildiği bir dönemde alınarak tepkilerin önüne geçilmiştir.

Yeni sağ politikaları oluşturan kuramsal temel, yeni muhafazakarlık ve yeni liberalizmden meydana gelmektedir. Muhafazakarlar, daha önce modernizmin sunduğu tüm yenilik ve imkanlara karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla refah devleti uygulamalarını da eleştirmekteydiler. Ancak yeni muhafazakarlar, serbest piyasa ekonomisine sıcak bakmaya başlamışlardır. Ama diğer görüşlerinde bir değişiklik olmamıştır. Muhafazakarlık ve liberalizm sadece ekonomi alanında uzlaşmıştır(Baltacı, 2004:364). Ancak Besley bu görüşe karşı çıkararak İngiltere'deki Theatcher hükümetinin yeni sağ görüşlerinin, hem muhafazakarlığı hem de liberalizmi içinde barındırdığını belirtir. Theatcher iktidarı bir yanda otorite ve disiplin gibi muhafazakar öğeleri kullanırken, diğer yandan özgürlük gibi liberal söylemlere başvurmaktadır(Belsey, 1994:4). Besley, yeni liberalizm ile yeni muhafazakarlık arasında kuramsal alanda da yakınlaşmaların olduğunu belirtir. Özellikle hukuk ve düzen kavramlarının iki ideoloji içinde önemli olduğunu vurgular. Yeni liberaller serbest piyasa sistemini korumak için güçlü bir hukuk sisteminin olmasını isterler ve bunu sağlamak için otoriter önlemler alınmasını görmezden gelirler. Kapitalizmin serbest piyasa sisteminin doğallığı ve kendiliğinden oluştuğu konusu sürekli dile getirilmesine rağmen, piyasa sisteminin yukarıdan dayatılması gerekmektedir. Muhafazakarlar, zaten piyasa sisteminin doğallığına inanmamaktadırlar. Bu nedenle piyasa sisteminin düzgün işlemesi için gerekli olan disiplini otoritenin sağlamasına sıcak bakmaktadırlar(Besley, 1994:5). Bu dönemde karar alma mekanizmalarının hızlandırılması amacıyla siyasi güç merkezileşerek iktidarın tek kişi ve çevresindeki teknik bürokratlar tarafından kullanıldığı bir sistem oluşmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönem devletin baskı aygıtlarının güçlendiği bir dönemdir(Özkazanç, 1997:31). Yeni sağ, piyasa sisteminin işlemesi için iki zıt ideolojiyi uzlaştırmayı başarabilmiştir. Ancak her iki ideoloji de tarihsel miraslarıyla çelişmişlerdir. Liberalizm, her alanda ilk önce savunduğu ve tezlerinin çıkış noktası olan özgürlük anlayışından taviz vermiştir. Yeni sağ dünya bu nedenle çok da özgürlük vaat eden bir yer değildir. Daha otoriter yönetimlerin başa geçtiği, piyasanın koşullarının daha sert uygulandığı bir döneme girilmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla daha da alternatifsizleşen serbest piyasa, hasımlarıyla daha rahat mücadele eder konuma gelerek dünyaya daha çok hakim olmuştur.

Yeni sağ akımının Türkiye'deki temsilcisi Turgut Özal'dır. Thatcher'ın bizzat Özal'ın uyguladığı politikaları desteklediğini dile getirmesi, Özal'ın muhafazakar ve liberal yönünün ne kadar güçlü olduğunun göstergesidir(Duman,

2008:150). Bu görüş aynı zamanda Özal'ın yeni sağ politikaları uygulayacak en doğru yönetici olduğu anlamına da gelmektedir. Özal'ın görüşleri yeni sağ anlayışla örtüşmektedir. Özal, devletin artık sosyal yükümlülüklerini yerine getiremeyecek kadar hantallaştığını hatta klasik görevlerini bile aksatmaya başladığını belirtir. Bundan dolayı artık devleti daha da büyütmek yerine bireyin özgürlükçü ve girişimci ruhunu ön plana çıkararak yaklaşımlara ağırlık verilmelidir(Haydaroğlu ve Tatlısu, 2016:33). Özal, Üçüncü İzmir İktisat Kongresinde devletin küçülmesinden bahseder. Özal'a göre güçlü devlet memurların sayıca fazla olduğu devlet değildir. Güçlü devlet bir istihdam kapısı değildir. Güçlü devlet harcamaların çok olduğu ama bütçesi açık veren devlet de değildir. Özal, devletin zenginliğini ve büyüklüğünü, önce milletin zengin olmasıyla ilgili olduğunu vurgulamıştır(Barlas, 2001:263). Bu düşünceler 24 Ocak kararlarının fikrinsel alt yapısının göstergesidir. Ayrıca Özal devletçiliğe karşı neo-liberalizmi savunurken bunu daha yumuşak ifadelerle dile getirmeye çalışmıştır. Özal, beyanatlarında liberalizm ifadesini kullanmamış, daha çok serbest piyasa ekonomisi ve bireysel girişim gibi kavramlara ağırlık vermiştir(Duman, 2008:199).

Özal'ın zihnindeki Türkiye, çağ atlayarak gelişmiş ülkeler arasına girmelidir. Bu amacına ulaşmak için her fırsatta bireysel teşebbüsün ve girişimciliğin önemine vurgu yapmıştır. Hatta yurtdışı ziyaretlerine iş adamlarını da götürerek dış ülkelerde yatırım yapmalarını istemiştir(Haydaroğlu ve Tatlısu, 2016:36). Özal'ın girişimciliğe bu kadar önem vermesi ve teşvik etmesi Türkiye'deki liberalizm anlayışını şekillendirmeye yöneliktir. Ayrıca bireysel teşebbüs vurgusu devlet yatırımlarının azalacağına da bir işarettir. Nitekim Özal, iktidarının ilk döneminde önem verdiği alt yapı ve sosyal politikalarından, 1990'larda artan enflasyon ve bütçe açıkları nedeniyle vazgeçmiştir ve bu hizmetleri özel sektöre bırakmaya başlamıştır(Haydaroğlu ve Tatlısu, 2016:36).

Yeni sağ, dünyayla ve özelden Türkiye ile çok çabuk temas kurmuştur. Bu durum küreselleşmenin ne kadar hızlı yayıldığına da göstergesidir. Türkiye'de yeni sağ görüşler hemen hemen dünya ile eş değer bir hızda kendini göstermiştir. 1980 darbesinin gerçekleşmesi, 24 Ocak kararları ve Turgut Özal'ın iktidar olması ABD ve İngiltere ile eşzaman da hayata geçmiştir. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin de yeni sağ siyasetin içinde olacağı ve bundan kaçması ihtimalinin olmadığını göstermektedir. Türkiye belki de ilk defa yeni sağ politikaları bu denli hızlı benimsemekle çağı yakalamıştır. Bu hızda Turgut Özal'ın liderliğinin de payı

büyüktür. 1980 darbesinden sonra başa getirilmesi planlanan kişi aslında Turhan Fevzioğlu'dur(Bora ve Taşkın, 2006:537). Ancak yeni sağ dönüşümü gerçekleştiremeyeceği düşünüldüğü için yerine Turgut Özal'ın seçilmesi tesadüf olmaktan uzaktır. Turgut Özal, gerek aldığı eğitim ve görevler gerekse de dünya görüşü itibariyle yeni sağ dönüşümleri ustalıkla kamuoyuna işlemiştir. 1980 darbesi ile oluşan ortamı iyi değerlendirmiştir. Muhafazakar ve dindar kimliği halk tarafından benimsenmiştir. Uyguladığı neo-liberal politikalar, muhafazakarlıkla ve dinin öğretileriyle uyuşmasa da kullandığı dil ve popülist söylemi, yeni sağ politikaları, halktan tepki görmeyecek şekilde aşama aşama hayata geçirmesine yardımcı olmuştur. Sonuç itibariyle günümüz Türkiye'sinin serbest piyasa sistemini kuran, özelleştirmelerin önünü açan ve devletin sosyal yönünü törpüleyen ve bunu başarı ile uygulayan Turgut Özal'dır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM POPÜLİZM, KALKINMACILIK VE SAĞ SİYASET

3.1. Popülizmin Tanımı ve Dünya Tarihi

Popülizmin, üzerinde net bir tanımı olmayan bir kavramdır. Tanımı yapmanın ne kadar zor olduğunu Ernesto Laclau da değinmiştir. Laclau, popülizmin kavramsal olarak tanımsızlığına dikkat çekmiştir(Laclau, 1998:160). Ghita Lonescu, Ernest Geller, Edward Shils, Jean Leca vb. yazarlar tarafından 1967'de Londra İktisat Okulu'nda toplanan konferansta ortaya çıkmıştır ki katılanların birçoğu ortak bir popülizm tanımı bulmak konusunda anlaşamamıştır. Ancak bu konferanstaki popülizm tartışmaları, o günlerde de tıpkı bugünlerde olduğu gibi tüm politik gerginliklerin popülizm hakkındaki tartışmalara yansıdığını ve popülizm kavramının ilk başlarda birbirinden farklı görünen birçok olgu için kullanıldığı anlaşılmaktadır(Müller, 2019:21). Ancak farklı zamanlarda, farklı sosyal ve ekonomik koşullarda ve farklı ideolojiler altında ortaya çıksalar da, popülist hareketlerin ortak bir düşünce sistematığı üzerinden biçimlendiği, ortak tepki göstermelere ve yönelimlere sahip oldukları göze çarpar. Laclau'ya göre en genel ifade ile popülist hareketlerin temelinde müesses nizama düşmanlık, geleneksel siyasetçilere güvensizlik, sınıflar yerine halka önem verilmesi ve anti-entelektüelizm bulunmaktadır(Laclau, 1985:160).

Diğer düşünürlerin görüşleri de Laclau'yu destekler niteliktedir. Koen Abts ve Stefan Rumments, popülizmin homojenliğine dikkat çekmişlerdir ve halkın egemenliğini savunan bir ideoloji olarak tanımlamışlardır(Abts ve Rumments, 2007:409). Margaret Canovan' a göre ise, mevcut iktidar yapısına ve toplumun baskın ideal ve değerlerine halk adına karşı çıkılmasıdır. Ayrıca popülizm, seçkin değer yargılarına ve düşünce önderlerine de karşı çıkmıştır(Canovan, 1999:1). Bu iki tanımın da ortak noktası halkı merkeze koymasındır. Popülizm, halk taraftarı ve halkın çıkarını koruyan bir düşünce olarak sunulmuştur. MacRae' ye göre de popülizm bir ideolojidir ve ilerlemeye ve ilerlemeden kaynaklı bozulmaya karşı çıkmaktadır. Popülizm ile ulaşılmak istenen sömürgecilik öncesi Batı Afrika'da veya Hindistan'da

olduğu gibi kabile veya köy demokrasisine tekrar dönebilmektir(MacRae, 1969:156). Bu görüşte popülizmin diğer tanımlarından farklı olarak eskiye dönme isteği de vurgulanmıştır. Popülizmi ideoloji olarak tanımlayan bir diğer düşünür de Paul Taggart 'tır. Taggart popülizmi, temsili demokrasinin fikirlerine, kurumlarına ve pratiklerine tepki duyan ancak bu tepkinin evrensel bir içeriği olmayan, bukalemun gibi, hangi ortamda geliştirse oraya uyum sağlayan ve dönemsel geçici bir tepki olarak tanımlar(Baykan, 2017:162). Taggart, popülizmi bir ideoloji olarak kabul etmek ile birlikte ideolojinin bütün özelliklerine sahip olmadığını söyler. Taggart' a göre popülizmin diğer ideolojiler gibi merkezinde kor yoktur. Diğer ideolojiler eşitlik, özgürlük veya sosyal adalet gibi birkaç değere odaklanırken, popülizmin böyle bir odak noktası yoktur. Popülizm, merkezdeki büyük ideolojilere eklenerek bir boşluğu doldurmakta ve çok farklı pozisyonlar tarafından kullanılabilir(Akıllı, 2010:15-16). Popülizm, her ideolojiyi önüne alarak karşımıza çıkabilir. Liberal popülizm de olabilir, sosyalist popülizme de dönüşebilir. Çünkü popülizmin amacı bir teori olarak belli değildir. Her ideolojiden serbestçe bir şeyler alabilir. Belge'nin de belirttiği gibi popülizmin dip not verme zorunluluğu ve sorumluluğu bulunmamaktadır. Popülizm için intihal serbesttir(Belge, 2018:22).

Cas Mudde' da popülizmi, saf halk ve yozlaşmış seçkinler olarak iki homojen ve rakip gruba ayrılmış olarak görmekte ve politikanın halkın genel iradesini yansıtan bir yönünün olması gerektiğini savunan bir ideoloji olarak görmektedir. Düşünür, popülizmin ideoloji olduğunu söylemekle birlikte temel ideolojiler kadar entelektüel bir birikime ve tutarlılığa sahip olmadığını da belirtmektedir(Akıllı, 2010:17). Edward Shils popülizme değinmeden önce halkın iradesinin kurumlardan ve diğer katmanlardan daha önemli olduğunu vurgular. Shils, popülizmi halkın iradesini adalet ve ahlakla özdeşleştirir. Popülizm, parlamenter-temsili demokrasiye düşmandır(Baykan, 2017:161). Belge'ye göre popülizm bir ideoloji değil, siyaset yapma tarzıdır(Belge, 2018:21-22). Müller' e göre de popülizm yazılı bir doktrin değil, belirli bir iç mantığı olan belirgin iddialar bütünüdür(Müller, 2019:25). Popülizmi, liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik veya muhafazakarlık gibi bir ideoloji kalıbına koymak zordur. Ancak popülizm, bu ideolojilerin bazı öğelerini, söylemlerini ve hedeflerini özgürce alabilmekte ve kendisine eklemleyebilmektedir(Belge, 2018:22). Popülizmin bu serbestliği ve istediği ideolojiden beslenebilmesi, popülizmin sağ mı yoksa sol temalı mı olduğunu da belirsizleştirmektedir.

Popülizm üzerine net ve ortak bir tanım bulmak zordur. Popülizm içinde bulunduğu şartlara ve topluma göre karşıt olacağı şeyi belirleyen, derinlemesine bir teorik alt yapısı olmayan, temel inançları ve savunduğu fikirler değişen, geçici bir ideoloji olarak tanımlanabilir. Popülizmi tanımlamanın bir diğer güçlüğü ise yapılan tanımlamalarda sadece gözlenebilen özelliklerin dikkate alınmasıdır(Akıllı, 2010:16). Popülizmin içeriğine önem verilmemiş, daha çok tavırları önemslenmiştir(Müller, 2019:13). Bu durum popülizmi kuramsal olarak tanım yapmaktan uzaklaştırmaktadır. Ama popülizmin genel hatları; seçkin karşıtlığı, halkı doğrudan temsil etme isteği ve geçmişe duyulan özlem olarak gösterilebilir. Popülizm, temsili demokrasiye de karşı çıkmaktadır. Müller popülizmin demokrasiye karşı çıkmasının nedeni olarak benimsediği kimlik siyasetini gösterir. Popülizm, kimlik siyasetiyle popülistler dışındaki herkesin ahlaki olmadığı ve halkın gerçek bir parçası olmadıkları için reddetme eğilimi içerisindedir. Popülizm bu şekilde ayrımcı bir kimlik siyaseti izler. Bu siyaset tarzı için demokrasi bir tehlikedir. Çünkü demokrasi çoğulculuğu, farklılıklarla birlikte yaşamayı, özgür ve eşit şartları gerektirmektedir(Müller, 2019:16). Popülizm, mevcut yöneticileri, yönetim sistemini ve seçkinleri halkı temsil etmedikleri ve halk içine karışmadıkları için eleştirmektedir. Popülizm yöneten ile yönetilen arasındaki kurumlara ve seçkinlere yönelik bir tepkidir. Kurt Weyland popülizmi, şahıscıl bir liderin başa geçerek iktidarını uygulamak için sayıca fazla ve örgütlenmemiş destekçilerinin doğrudan, aracısız ve kurumsallaşmamış desteğine dayanan bir siyasal strateji olarak tanımlar(Baykan, 2017:162). Cas Mudde’ da seçkinlerin halktan bir farkları olmadığını belirtmiş hatta halkın doğrudan yönetim konusunda seçkinlerin ve yöneticilerin rakibi olduğunu dile getirmiştir.

Popülizmin ilk görüldüğü yer Çarlık Rusya’sıdır. 1860 ortaya çıkan Rus Narodizm’i Rus halkçılığı ve tarım devrimi ideolojisidir. Çar’ın serfliği kaldırmasıyla serbest kalan köylülere yıllardır işledikleri topraklar verilmemiştir. Serbest kalmak köylüler için yeterli olmamış topraklarını tekrar almak için şiddet eylemlerine başvurmuşlardır. Rus aydınları da bu durum karşısında köylü kitlelerini Çarlığa karşı başkaldırıya çağırmıştır. Ayrıca çok sayıda küçük grup ortaya çıkarak devrimin gerekli olduğunu ve yakında gerçekleşeceğini köylülere anlatmaya başlamışlardır. Ancak şehirlerden giden popülistler devrimci bir ayaklanma başlatamamışlardır(Toprak, 1984:69-81). Daha sonra popülizmin görüldüğü yer Amerika’dır. 1892 yılında Amerika’da “Populist Party” kurulmuştur. Bu parti

Amerika'daki çiftçi ittifaklarını birleştirmiştir. Bu partinin daha çok sol ideolojiye yakın talepleri vardır: demiryollarının devletleştirilmesi, orantılı olarak artan bir gelir vergisi gibi istekleri bulunmaktadır. Bunun yanında bir de popülist olarak ifade edilebilecek istekleri olmuştur: çiftçilerin güçlendirilmesi veya vatandaşlara gümüş para basma hakkı verilmesi gibi yerine getirilmesi daha zor talepleri de mevcuttur. Ancak bu parti başarıya ulaşamamış ve 1896'da Demokrat Parti'yle birleşmiştir(Belge, 2018:7). Bu iki hareketinde köylü ve çiftçi kökenli olması popülizmin hızla modernleşen toplumlarda tutucu ve ekonomik olarak zayıf kesimlerin bir isyanı olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır(Müller, 2019:35). Bu durum popülizmin taban ile ilişkisini de ortaya koymaktadır. Laclau' ya göre popülizm, zaten geleneksel bir toplumdaki sanayi toplumuna geçiş süreçlerinin eş zamansızlığı sonucu ortaya çıkan bir olgudur(Laclau, 1985:160).

Modern popülizmin ilk temsilcileri ise Latin Amerika'da görülmektedir. Özellikle Arjantin'de Peronizm olarak adlandırılan dönem, popülizmin kentsel tabanlı ilk hareketi olması açısından önemlidir. Peron Arjantin'de çalışma bakanlığı görevini yürütürken, siyaseten ayakta kalabilmek için proleter bir kitleye yaslanmanın önemini anlamıştır(Kürkçügil, 2004:214). Bundan dolayı işçileri kazanabilmek için, sendikal örgütlenmeye, asgari ücret politikasına, çalışma saatlerinin azaltılmasına ve toplu sözleşme gibi birçok işçi haklarını koruyan ve işçiler lehine dikkat çeken kararnamelere imza atmıştır(Yarar, 2013). Bu politikalar Arjantin hakkında büyük bir etki yapmıştır. Peron'da popülist bir lider olmuştur. Bu popülerlik Peron'a önce tutuklama daha sonra da büyük halk desteği ile 1946'da Arjantin Devlet Başkanlığını getirmiştir(Kürkçügil, 2004:215). İspanya'ya karşı kazanılan direnişten güç alan ve kimi zaman sağa kimi zamanda sola kayan "bir üçüncü yol" olan adaletçilik anlayışını merkeze alan Peronizm bütün kıtayı etkilemiştir. Peronizm, popülizmin ayırt edici özelliklerini sıklıkla kullanmıştır. Kendisini sınıflar üstü siyasi bir kimlik olarak tanımlamıştır. Ayrıca dini ve milli temalardan da sık sık yararlanmıştır(Yarar, 2013). Peron'un yönetime gelmesiyle işçi sınıfı güçlenmiş ve sendikali işçi sayısı artmıştır. İşçi haklarını düzenleyen ve işçinin lehine gibi olan birçok yeni haklar verilmeye devam edilmiştir. Ancak sanayinin, ücretlerin iyileştirilmesi için işçilere ödediği her şey sonunda tekrar faiziyle sanayiye aktarılacaktır. Arjantin'de Peron desteğiyle güçlenen sendikalar, kent işçisinden çok köle emeğinin egemen olduğu tarımsal yapıda ortaya çıkmış olması, Peron'un amaçladığı gibi sendikaları kontrol altında tutma isteğine hizmet etmiştir. Peron, işçi

hareketlerini sosyalist ve komünist partilerden uzaklaştırarak kendi partisi ile bütünleştirmiştir(Yarar, 2013).

Dünyada görülen ilk popülizm hareketleri detaylarda birbirinden farklılaşır. Rusya’da ki popülizm, kentli aydınların köylüler üzerinden kurguladıkları sosyalist ve devlete karşı bir hareket iken Amerika’daki, tekelciliğe karşı olan, daha yerel ve merkezinde çiftçilerin olduğu bir popülist harekettir. Latin Amerika’da ortaya çıkan popülist hareketler ise modern niteliklidir. Günümüz popülist örneklere daha yakındır. Bu hareketlerde sınıf vurgusu ön plandadır. Bu üç örnekte de görüldüğü üzere popülizm geniş bir alana sahiptir. Ama bu durum Laclau’ ya göre popülizmin çift taraflı olmasından kaynaklanmaktadır. Popülizm, kendisini hem var olan durumun sarsıcı hem de sarsılan durumun yeni bir düzen inşa etmek için başlangıç noktası olarak konumlandırır. Popülizm, parçalanmış ve yerinden edilmiş talepleri bir merkez etrafında toplayarak ilerler(Laclau, 2007:197). Kriz ve bunalım süreçlerinde karşılanamamış taleplerin varlığına ihtiyaç duyan popüler kimlikler, böyle ortamlarda kendilerine daha rahat alan bulurlar. Bu ortamlarda eğer kriz ve bunalım varsa, demokratik talepler yeterince karşılanmamışsa, popülizm bu olumsuzlukları kullanarak kurulu düzene karşıt bir söylem geliştirmektedir. Peron, Hitler ve De Gulle gibi liderler bu ortamı ve koşulları çok iyi değerlendirmişlerdir(Laclau, 2007:197-198).

3.2. Sağ Popülizmin Temel Kavramları

İlk dönem ABD, Rusya ve Latin Amerika popülist hareketleriyle 20. Yüzyılın popülist hareketleri birbirinden farklıdır. Ayrıca sağ ve sol popülist hareketleri de birbirinden farklıdır. Popülizmin tanımlamadaki sorun ile ideoloji olup olmadığı tartışması bu aşamada da karşımıza çıkmaktadır. Yazılı bir literatürü olmaması ve ideolojik amaç ve teorisinin bulunmaması popülizmi kategorileştirme ve kuramsal olarak açıklama sorununu tekrarlatır. Bu sebepten dolayı popülizm, bulunduğu zamana ve döneme göre farklı şekiller almakta ve özellikleri değişmektedir. Dolayısıyla sağ popülizmi incelerken de ortaya çıkmasına neden olan özellikleri kendi dönemine ait nedenler ile açıklamak daha yararlı olacaktır.

Dünya, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Soğuk savaş dönemine girmiştir. Böylece İki kutuba bölünen bir yapı ortaya çıkmıştır. Ancak Belge’ye göre bu iki kutup da üzerinde yaşayan insanları mutlu etmemiştir. Bunun en büyük göstergesi 1968’de ortaya çıkan genel ayaklanmadır. “Kapitalist Batı” ile “Sosyalist Doğu” bu

ayaklanmalara karşı önlemler almıştır. Doğu, muhalif olmayı yasaklamış ve muhalefet edenleri bastırmıştır. Batı ise biraz daha esnek davranarak isyanı sakinleştirmeye çalışmıştır(Belge, 2018:11). Kapitalizmin neo-liberal aşamasının uzun süredir biriktirdiği sosyal, siyasal ve iktisadi sorunlar da kriz dinamiklerini tetiklemiştir(Saraçoğlu, 2017:1087). Bu yeni koşullarda sağ popülizm, artık ihtiyaçlara cevap vermekte zorlanan “temsili demokrasi” yerine yeni bir siyaset yapma tarzı geliştirmeye başlamış ve bunu “meşru bencillik” ideolojisi ile birleştirmiştir(Belge, 2018:11).

Sağ popülizmin yükselişinin diğer nedenleri de göç, göçmenlik ve mültecilerdir. Sağ popülizm ortaya çıkan bu sorunları çözememe ve yönetememe krizidir. Özellikle 2008 krizi ve Suriye Savaşı son dönemler de bu süreci daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir(Saraçoğlu, 2017:1088). 1970 sonrası yeni sağ politikalarla birlikte ulus devletlerin kendi ulusal ekonomileri ile bağı zayıflamıştır. Ekonomi ve ulus-devlet egemenlik krizine girmiştir(Appadurai, 2017:18). Neo-liberalizm ile birlikte uluslararası kuruluşlar, ulusların kendi sınırları üzerindeki egemenliğini devralmışlardır. Bu nedenle 1980 sonrasında refah devleti uygulamalarından hızla uzaklaşmaya başlanmıştır(Streeck, 2017:195). Bu durum, devletlerin emek-sermaye çelişkisinden doğan gerginlikleri çözmesini zorlaştırmıştır. Bu durum beraberinde toplum içinde belirsizlik ve güvencesizlik atmosferi oluşturmuştur. Bu duruma karşı aynı politikaları uygulayan partiler daha edilgen, itibarsız ve toplumlardan kopuk teknokratik yapılara dönüşmüştür(Della Porta, 2017:50).

Ulus-devletin egemenlik krizine girmesi ve sosyal devlet anlayışından uzaklaşması, devletin bölüşüm politikalarını sınıf mücadelelerinin seyrine göre ayarlama yeteneğini de ortadan kaldırmıştır. Ayrıca son dönemde Dünyanın birçok yerinde artan terör saldırıları “güçlü devlet” e olan özlemi arttırmıştır. Suriye Savaşı’nın etkisiyle Avrupa’nın ve ABD’nin güvenli şehirlerinde bile terör saldırılarının olması, vatandaşların ekonomik ve sosyal sorunlarının yanına güvenlik sorununun da eklenmesine yol açmıştır. Bu durum Sağ popülizmin güvenlik kaygıları yaşayan toplumla iki yönlü bağ kurmasına yol açmıştır. Birincisi, toplum sağ popülizmin otoriter ve güvenlikçi bir devleti öven söylemlerine daha açık hale gelmiştir. İkincisi ise, terör saldırılarını gerçekleştiren kişilerin Müslüman ülkelerden gelen göçmen ve mültecilerden olduğu algısı yaratılarak, sağ popülizmin ırkçı ve göçmen karşıtı politikaları, toplumda daha inanılır bir hal almıştır(Saraçoğlu,

2017:1088).

Ulus devletinin egemenlik krizi ve buna bağı olarak merkezdeki partilerin önemini yitirmesi 1945 sonrası özellikle Batı Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da ideal bir yönetim sistemi olarak tanıtılan bütün bir burjuva demokratik kurumsal mimarisinin ve onun üzerine kurulu olan değerlerin karşılıksız ve içeriksiz kalması anlamına gelmiştir. Chantal Mouffe’ un faşizm sempozyumunda dile getirdiği gibi savaş öncesindeki faşist hareketler karşısında alternatif olarak sunulan halk egemenliğinin ve yönetimi kontrol ve denge mekanizmalarının garantisi olarak görülen seçimlerin ve parlamenter sistemin bu ilkeleri yerine getiremediği anlaşılmıştır. Birbirine benzeyen ekonomik ve sosyal politikaları uygulamaktan başka topluma işe yarar bir çözüm öneremeyen siyasi partilerin kendi aralarındaki anlamsız mücadeleleri de eklenince halkın bu örgütlenmelerden uzaklaşması kaçınılmaz olmuştur(Appadurai, 2017:19). Tüm bu olumsuzluklar, sağ popülistlerin demokratik değerleri ikiyüzlü olarak karalayıp yükselmelerine neden olmuştur. Bu yükselişi fark eden burjuva siyasi partilerin, halkı bu konuda uyarma girişimleri de etkisiz kalmış ve daha çok sağ popülizmin yükselişine katkı da bulunmuştur(Saraçoğlu, 2017:1089).

Buraya kadar sağ popülizmi ortaya çıkaran nedenler üzerinde durulmuştur. Sağ popülistler kriz ortamını iyi değerlendirmiş ve kitlelerin desteğini almayı başarmışlardır. Bugün Dünyanın birçok yerinde iktidara gelmişler ya da oy oranlarını ciddi oranda arttırmışlardır. İktidara gelince de yerlerini sağlamlaştırmak için çaba sarf etmektedirler. Sağ popülistler iktidarda gelmek ve iktidarda kalmak için bazı yollar izlemektedirler. Bunlardan ilki devleti işgal etmeye çalışmalarıdır. Macaristan ve Polonya bunun güncel örneklerini sunar. Viktor Orban ve partisi Fidesz, Macaristan’da iktidar olunca ilk iş olarak devlet memurluğu yasasını değiştirmişlerdir. Tarafsız olması gereken bürokrasiye kendi partisinden kişileri yerleştirmiştir. Polonya’da Hukuk ve Adalet Partisi, yargı bağımsızlığına karşı harekete geçerek, hakimleri değiştirmiş ve yargının işleyişini aksatacak önlemler almıştır. Bu önlemleri eleştiren herkese, eski seçkinlerin emirlerini uyguladıkları için iftiralar atılarak hain damgası vurulmaya çalışılmıştır(Müller, 2019:63).

İktidarını sağlamlaştırmak ve sürdürmek için bu politikaları izleyen herkes popülist değildir. Ancak sağ popülistlerin farkı devleti bu şekilde işgal eden ve sömürgeleştirirken bunu açık bir şekilde yapmaları ve halkın ahlaki temsiline dair temel iddialarından destek alarak yapmalarıdır(Müller, 2019:63-64). Sağ popülistler

kendilerini halkın tek gerçek temsilcisi olarak görmektedirler. Bu nedenle halk ile aralarına giren devlete ait ne kadar aygıt varsa onu aradan çıkarmak istemektedirler. Bunu yaparken halk adına yaparlar ve bunun adını halkın devlete el koyması olarak tanımlarlar. Bunu eleştiren herkes de büyük bir tepkiyle karşılaşmaktadır. Bunu eleştiren herkes eski yerleşik düzenin adamıdır ve cezası da hainliktir. Devlet ile halk arasına giren herkes yabancı bir devlete çalışan ajan gibidir.

İkinci olarak sağ popülistler, kitlesel kayırmacılık yapmaktadırlar. Siyasi destek karşılığında destekçilerine maddi ve maddi olmayan lütuflarda bulunurlar. Ancak bu davranış gene sadece sağ popülistlere özgü değildir. Popülist olmayan partilerde böyle davranabilir. Ama pek azı Avusturyalı sağ popülist lider Jörg Haider kadar ileri giderek yoksul mahallelerde direk para dağıtır. Sağ popülistlere mahsus olan bu davranış, açıktan ve ahlaki bir meşrulaştırma ile yapılmaktadır. Çünkü sağ popülistler için sadece kendilerini destekleyen halk gerçektir ve onlar da devletten doğrudan destek görmeyi hak etmektedir. Bazı popülistler, kendi rejimlerini destekleyecek toplumsal sınıf yaratacak kaynaklara ulaşmakta şanslıdırlar. Orta ve Doğu Avrupa'daki rejimler için Avrupa Birliği'nden gelen kaynaklar, otoriter Arap yönetimleri için petrolün oynadığı rol ile aynı işlevi görmektedir(Müller, 2019:65). Popülist iktidarlar bu desteklerle hem halkın susmalarını sağlarlar hem de kendilerine sadık bir kitleyi yaratmak için ekonomik olarak bu kesimi desteklerler.

Devletin işgal edilmesi, kitlesel kayırmacılık ve hukukun üstünlüğünün sonlandırılması, sağ popülistlerce açık açık yapılmaktadır. Bu tarz iktidarlar adına yolsuzluk haberleri çıksa bile, bu durum sağ popülistlere pek zarar vermemektedir. Avusturya'da Haider'in Özgürlük Partisi ve İtalyan Lega Nord partisi uzun zamandır karşı çıktıkları eski yönetimlere ve seçkinlere göre daha çok yolsuzlukları çıkmasına rağmen daha da güçlenmişlerdir. Sağ popülizmi destekleyenler için yolsuzluk ve kayırma çok da önemli değildir. Halkın doğrudan temsilcileri için bu durum meşru görülmektedir. Liberallerin bu yolsuzlukları ortaya çıkarmaları çok da önem arz etmemektedir. Çünkü halk bunu zaten bilmektedir ve umursamamaktadır. Hatta bunu hak olarak görmektedir. Müller' e göre burada yapılması gereken şey, işlevsiz bir bürokrasinin ve hukukun üstünlüğünün ortadan kalkmasının uzun vadede tüm halka zarar getireceğinin doğru bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir(Müller, 2019:66).

Üçüncü olarak sağ popülistler, kendilerini eleştiren sivil toplum örgütlerine karşı sert bir tutum sergilemektedirler. Sivil toplum örgütlerinden gelen eleştiri ahlaki ve sembolik bir sorun yaratır. Bu itiraz sağ popülistlerin halkın ahlaki

temsilcileri oldukları fikrinin altını oymaktadır. Bu nedenle sağ popülistler sivil toplum örgütlerinin aslında halkla bir ilgisinin olmadığını kanıtlamaya çalışırlar. Sağ popülistler, sivil toplum örgütlerini seçkinlerden, eski yerleşik düzenden ve muhalefetten daha tehlikeli bulmaktadırlar. Çünkü sivil toplum örgütleri, siyasi partiler gibi belirli grupları temsil eden ve politika amaçlı kurulan örgütler değildir. Hatta birçoğu daha mikro ve yerel amaçlar için kurulmuştur. Ayrıca halka da daha yakındır. Dolayısıyla halkı etkileme gücü daha fazladır. Bundan dolayı Rusya’da Putin, Macaristan’da Orban ve Polonya’da PİS, sivil toplum örgütlerini dış güçlerin desteklediğini ve kullandığını göstermeye çalışarak onları itibarsızlaştırmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca kendilerine bağlı yapay sivil toplum örgütleri de kurmuşlardır(Müller, 2019:67).

Günümüz toplumsal, sosyal ve siyasal alanlarında kronik hale gelen kriz ortamının doğurduğu boşluk, dünyanın çoğu yerinde ırkçı, otoriter ve gerçek olmayan bir düzen karşıtlığını benimseyen sağ kökenli popülist hareketleri güçlendirmiş, bazılarını da iktidara taşımıştır. Ancak iktidardaki sağ popülistler ve oylarını arttıranlar, karşı çıktıkları düzenin yarattığı ayrımcılıkların ve haksızlıkların benzerlerini uygulamışlardır. Sağ popülistler, eski düzenin ve seçkinlerin yaptıklarını yapmışlardır. Bunu yaparken de suçluluk duygusu hissetmemişlerdir. Halktan aldıkları ahlaki temsil yetkisi, sağ popülistlerin demokratik meşruiyetlerini pekiştirerek kendilerinde her şeyi yapmaya hak görmelerini sağlamıştır.

3.3. Türkiye’de Siyasal Alan ve Popülizm

Türk siyasi hayatında ve günlük tartışmalarda adı sıkça geçen popülizm kavramı, aynı zamanda bir kavram karmaşasına da yol açmaktadır. Popülizm kavramının Türkçe de “halkçılık” ve “popülizm” şeklinde iki karşılığının bulunması karmaşayı daha da arttırmaktadır(Baykan, 2017:157). Popülizmin bu iki anlamı birbirinden farklı alanları temsil etmektedir. Popülizmin iki anlama gelmesi, Batı’da yaşanan popülist hareketlerin yanı sıra Türkiye’nin kendine has gelişmeleriyle de ilgilidir. Halkçılık ve popülizm kavramlarının Türkiye özelinde incelendiğinde özellikle Cumhuriyet dönemi modern devlet yapısının oluşturulma gayretleri sırasında ve sonraki dönem çok partili siyasi hayatın başlamasıyla ayrışmaya başladığı söylenebilir. Ayrıca Türkiye’de halkçılık kavramı popülizmden önce gelişmiştir. Halkçılığın kökeni Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar gitmektedir. Osmanlı aydınları toplumsal farklılaşmalar karşısında endişe

duymuşlardır. Geç dönem Osmanlı aydınları bu toplumsal sorunlara solidarist-korporatist halkçılık fikirlerini temel alarak çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu çözüm arayışları Cumhuriyeti kuracak kadroları da etkilemiştir. Erken Cumhuriyet seçkinleri de halkçılık ilkesini benimseyerek sınıfsız ve homojen bir toplum yaratmayı amaçlamışlardır(Toprak, 1977:27-29). Zafer Toprak, geç Osmanlı aydınlarının ve erken Cumhuriyet kadrolarının, solidarist ve korporatist halkçılık ilkesinin Türkiye’de entelektüel popülizmi temsil ettiğini vurgulamıştır. Toprak, diğer taraftan ise çok partili hayatın başlamasıyla birlikte popülizm, kitlelerin siyasete katılımını kolaylaştıran bir siyasi bileşen haline geldiğine ya da “siyasi popülizme” dönüştüğüne işaret etmektedir (Toprak, 1992:62). İlhan Tekeli’de halkçılık ilkesinin Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında solidarist-korporatist yorumlarının toplumsal ve kültürel farklılıkları aşarak yeni rejime bir halk tabanı sağlamak için kullanıldığını belirtmektedir(Tekeli, 1983:1932). Tekeli ve Saylan, Cumhuriyet dönemi halkçılık ilkesinin yöneticiler ve seçkinler tarafından “halka rağmen halk için” uygulanmış politikalar bütünü olarak tarif ederler. Tekeli ve Saylan, daha sonraki Demokrat Parti dönemi halkçılığını ise Cumhuriyet döneminin ve tek partili dönemin halkçılığının bir reddi olarak değerlendirip, Demokrat Parti’nin 1950’lerde programında yer almış olan halkçılık ilkesinin “halk tarafından, halk ile ve halk için” olduğunu ileri sürerler(Tekeli ve Saylan, 1978:80-89).

Erken Cumhuriyet dönemi halkçılığı ile Demokrat Parti halkçılığı arasında “halkçılık” kelimesinin benzerliği dışında pek ortak bir yön bulunmamaktadır. Çağlar Keyder de bu iki dönemi halkçılık ve popülizm olarak ayırmaktadır. Erken Cumhuriyet dönemini halkçılık olarak tanımlamakta, Demokrat Parti dönemini ise popülizm olarak görmektedir(Keyder, 2003:153). Keyder’ e göre tek parti döneminin resmi halkçılığının karşısına, DP’nin kitleleri harekete geçiren ve peşinden sürükleyen popülizmi çıkmıştır(Keyder, 2003:275). DP, halkçılığı elitist ve yukarıdan dayatmacı bir tarihsel proje olmaktan çıkarıp, halkın istek, özlem ve desteklerine yönelik halkın siyasal katılımından kaynaklanan popülist bir ideolojiye dönüştürmüştür(Sunar, 1985:2081). DP, dar çıkarların belirlediği bir parti olmamış, içindeki elit ve toprak sahiplerine rağmen, geniş tabana dayalı ve kısmen tabanın taleplerine de duyarlı bir hareket olmuştur. DP’nin başarısı, farklı gruplardan oluşmasına rağmen, ortak özellikleri, kırgınlıkları ve sıkıntıları olan toplumu, popüler bir ittifak içinde toplayıp bürokratik seçkinlere karşı harekete geçirmesinde yatar. Halkçı ilkelerin popülizme dönüşmesi kitlelerin demokratik rejim ile birlikte

siyasal hayata dahil olmaları ile başlamaktadır. DP, halkın siyasal hayata katılmalarını iki ana hat üzerinde değerlendirmiş ve seçmen desteğine dönüştürmüştür. Birincisi, devlet-toplum bütünleşmesidir. ikincisi ise toplumun geniş tabanına dayalı ekonomik kalkınma modelidir(Sunar, 1985:2081-2082). DP, devlet-toplum bütünleşmesi kapsamında laiklik, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerini tekrar ele alınmıştır. Özellikle erken Cumhuriyet döneminde toplumsal tabandan pek destek göremeyen laiklik ilkesi, DP'nin seçimleri kazanmasında eline önemli bir koz vermiştir. DP, laikliği esneterek din olgusunun biraz daha ön plana çıkarılmasının yararlı olacağını düşünmüştür(Kahraman, 2009:16). Bundan dolayı iktidara geldiği ilk zamanlarda daha çok ezanın Türkçeleştirilmesi ve türbelerin açılması gibi dini popülist politikalara ağırlık vermiştir.

Türk siyaseti içinde popülizm kavramı patronaj kavramı ile yakın ilişki içindedir. Sunar, Türkiye'nin demokratikleşme süreci, devletin erken bürokratikleşmesi ile toplumun geç endüstrileşmesi arasında geliştiğini vurgulamaktadır. Sunar' a göre bu erken olgunlaşan bürokrasinin içerisinde; Batıcı, laik, milliyetçi ve devletçi görüşlere sahip asker, bürokrat ve seçkinler bulunmaktadır. Diğer tarafta ise, bu bürokratik özelliklere uymayan ve bu biçime de karşı çıkan, geleneksel, dindar, tarım ve ticaret ile uğraşan geniş halk kitleleri bulunmaktadır. Sunar' a göre Demokrat Parti'nin demokratikleşmesini belirleyen bu koşullar içerisinde, geniş halk kitlelerinin desteğini almak için “popülizm ve patronaj” DP'liler için temel araçlar olarak belirlenmiştir(Sunar, 2008:161-164). Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının benimsediği “dışlayıcı popülizme” karşı, DP'liler, aynı yardımları, hizmetleri ve kamu istihdamını kendi destekçilerine oy karşılığı sağlayarak kapsayıcı bir popülist patronaj siyaseti izlemişlerdir. Sunar bu patronaj popülizmin DP ile birlikte Türk siyasetine girdiğini ve kalıcı olduğunu da vurgulamaktadır(Sunar, 2008:165-168).

Heper ve Keyman' a göre, seçim desteği karşılığında sunulan siyasi patronaj, Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçiş ile birlikte ön plana çıkmış ve Demokrat Parti'yi, Adalet Partisi'ni ve Doğru Yol Partisi'ni kapsayan merkez sağ siyasetin temel bir özelliği haline gelmiştir. Bu siyaseti güden liderler, kendilerini devletin iradesine karşı milletin iradesi ve devlet seçkinlerine karşı kitlelerin temsilcisi ve koruyucusu olarak sunmuşlardır(Heper ve Keyman, 1998:262). 1961'den itibaren Adalet Partisi, bir yandan bürokratik seçkinlere karşı başarılı siyasetler izlerken, diğer taraftan patronaj sistemine dayalı popülizm geleneğini

devam ettirmiştir(Sunar, 1983:2086). Süleyman Demirel, siyasal olarak muhafazakar ve modern, ekonomi anlayışı olarak liberalizmi benimsemiştir. Kendi görüşleri ışığında halkın “aklıselimine” referans vererek Müslüman-Türk halkı imgesi inşa etmeyi hedeflemiştir. Özgür teşebbüs, yüksek büyüme oranları, sosyal refah istikrar gibi hedeflerini, “aklıselim” halkın eğilimlerine uygun tercihler olarak meşrulaştırmıştır. Muhafazakar popülizme özgü olarak “halkın akıselimi” terimini siyasal dile uyarlamış ve bir meşruiyet kaynağı olarak sunmayı başarmıştır(Yetkin, 2010:63).

Türkiye’de milliyetçi ve muhafazakar popülizmin temsilcileri olarak Demokrat Parti, Adalet Partisi ve Milliyetçi cephe iktidarları gözüke de sol siyaset de milliyetçi söylemlerle popülizme katkı yapmıştır. Sol, “anti-empyralist yurtseverlik” söylemiyle kendine popülist bir alan açmıştır(Bora ve Canefe, 2003:649). Ayrıca bu dönemde CHP’nin “devlet partisi” sıfatından demokratik sol bir çizgiye kayması Bülent Ecevit’in milliyetçi-popülist söylemi ile gerçekleşmiştir(Erdoğan, 1992:130). Ecevit, “içeride halkçılık, dışarıya karşı milliyetçilik” söylemiyle milliyetçiliği tam bağımsızlık olarak tanımlar. Ecevit’in vurgusunda halkçılık ise “halk adına düşünmek ve davranmak” tır(Bora ve Canefe, 2003:649). Ecevit böylece hem milliyetçi hem de halkçı popülist söylemini formüleştirmiştir. Ecevit, Kıbrıs ve haşaş ekimi meseleleri yüzünden ABD ile yaşanan gerilime Milli Cephe Partileri’nin uzlaşısı içinde yaklaşımlarını eleştirmiş ve bu parti temsilcilerinin yeterince milliyetçi olmadıklarını kanıtlamaya çalışmıştır(Bora ve Canefe, 2003:649). Ecevit’in bu söylem ve politikaları, Türkiye’de sol hareketlerin her zaman seçkinci olduğuna yönelik kanaatleri(Erdoğan,1998) değiştirmiştir.

1980 darbesi halkın homojen olarak kurgulandığı ve milli birliğin bu bağlamda ön plana çıkarıldığı söylemsel kalıplara sahiptir. Ancak neo-liberal yeni sağın temsilcisi olarak Turgut Özal ve Anavatan Partisi (ANAP), popülist stratejiyi halkla buluşturan bir politika izlemişlerdir(Yücebaş, 2013). Turgut Özal’da Süleyman Demirel gibi Müslüman-Türk halkı imgesi inşa etmeye çalışmıştır. Ancak Demirel’den farklı olarak, çağa uygun ve örf ve adetlerini koruyan ehil bir Müslüman-Türk halkı imgesi, Özal’ın popülistliğini yansıtmaktadır(Yetkin, 2010:69). Özal, geleneksel devlet adamı zihniyetinin de kırılmasına öncülük etmiştir. Özal, vatandaşa doğrudan bende sizden biriyim şeklindeki seçkinci bir popülizmden, farklı olarak medyada temsil edilen imajıyla halktan biri olduğunu ima ederek diğer

popülist liderlerden farklı bir profil çizmiştir(Mutlu, 2005:369). Turgut Özal hem kendisi doğrudan kültür tüketicisi hem de bu kültürel unsurları siyasal anlayışına ekleyerek farklı bir popüler dil meydana getirmiştir. Popüler kültürün gelenekçi muhafazakar yanları yine bu kültürün yenilikçi unsurlarıyla Turgut Özal'ın kimliğinde uyumlu olmuştur(Mutlu, 2005:370).

ANAP, ekonomi alanında da popülizmi uygulamıştır. Özal'ın "orta direk" sloganıyla, toplumun/milletin omurgasını oluşturan basit, mütevazı halkı "sessiz çoğunluğu" idolleştirmiştir" (Bora ve Canefe, 2003:660). Ancak o dönem Özal'a yakın olan Bedreddin Dalan'a göre Yüksek enflasyon ve yüksek faiz çıkmazı içinde sürüklenen Özal'ın popülist politikaları, ANAP'ı "orta direktan" koparmıştır(Birand ve Yalçın, 2001:340). Bu durumun Özal'da farkında olmalı ki Cumhurbaşkanı olup siyasetle arasına mesafe girince orta direği bir yana bırakıp "zenginleri seviyorum" diyecektir(Yetkin, 2010:76). ANAP dönemi, Türk siyasetine özellikle 24 Ocak kararları ile beraber serbest piyasacılık, teknokratizm gibi ekonomik yönetim modelleriyle milli popülizmi bir araya getirmiştir. Muhafazakar temalı, merkez sağın geleneksel popülist politikalarını uygulayan milli popülizm, ANAP iktidarıyla "işini bilen vatandaş" pragmatizmiyle de buluşturulmuştur(Yücebaş, 2013).

3 Kasım 2002'de iktidara gelen Ak Parti, tek başına iktidar olmuştur. AKP lideri Erdoğan, kendisine Menderes'i ve Özal'ı örnek aldığını belirtmiştir. Demirel ve Özal için yapılan halkın içinden gelme, aynı sorunlarla baş etme, mücadele ile yükselme ortak özelliği(Zürcher. 2005:412), Tayip Erdoğan için de yapılmıştır. Erdoğan, Ahmet İnsel'e göre, halktan gelip devlet tornasından geçerek ehlileşmiş ve Cumhuriyet seçkinlerinden farklı olarak bileğinin hakkı ile kazanmış bir siyasetçidir. Erdoğan, temsil ettiği yeni orta sınıf seçkinini; kabadayı, otoriter ifadeli ve delikanlı muhafazakarlığıyla bezenmiş pragmatik ve icraatçı tavırlarıyla simgelemektedir(İnsel, 2002:23). Bahadır Türk Erdoğan'ın siyasete bakışını üç noktaya ayırmıştır. Birincisi Erdoğan siyaset sahnesini, bir eser sunma alanı ve hizmet yarışı olarak teknik açıdan bakmaktadır. İkincisi Erdoğan, muhafazakar popülist bir milli irade ve demokrasi tasavvuruna sahiptir. Üçüncüsü ise Erdoğan, esnek ve kuşatıcı bir düşman kavramsallaştırmasına sahiptir(Türk, 2014:211).

2001 ekonomik krizi ve siyasi istikrarsızlık ortamı AKP'nin popülist söylemine zemin hazırlamıştır. AKP, ekonomik ve siyasi krizlerin nedeni olarak mevcut elitleri göstererek, ülkenin ancak kendileri ile krizleri atlutup refaha erişebileceğini iddia etmiştir. Bu dönemde parti popülist söylemini anti-Kemalist ve

elit karşıtı söylemler üzerine kurmuştur(Bulut ve Hacıoğlu, 2018:192). Girdiği her seçimde başarılı olan AKP, popülist söyleminin halk tarafından kabul görüp onaylandığını görünce, parti gücünü giderek merkezileştirmiştir. 2010 anayasa referandumu sonrası partinin popülist söyleminde genişleme ve tonunda sertleşme görülmüştür. AKP, 2010 sonrası dönemde popülist söylemin “öteki/düşman” kısmına yeni aktörler ekleyerek “biz” algısını yeniden biçimlendirmiştir. “Biz/halk” imgesini Türk-İslam kimliği sentezinde gerçekleştiren partinin bu dönemde “halk” ın düşmanı olarak gösterdiği gruplar artmıştır(Bulut ve Hacıoğlu, 2018:192).

Türkiye’de popülizm şimdiki anlamıyla Demokrat Parti zamanında siyaset sahnesinde kendisine yer bulmuştur. Çok partili hayat ile birlikte bir rekabet ortamında oyları alabilmek için daha kulağa hoş gelen söylemler ve vaatler verilmiştir. Türkiye’de popülizm daha çok sağ orijinlidir. Ecevit örneğinde olduğu gibi sol popülizmde ortaya çıkmıştır ama sol popülizmde sağ söylemleri kullandığı için var olabilmiştir. Türkiye’de sağ iktidarlar ve popülizm daha çok demokratik ve ekonomik krizler ertesinde yükselişe geçmiştir. Bu kriz dönemlerinde popülist hareketler, muhafazakar ve milliyetçi söylemlere sıkça başvurmuşlardır. Türk popülist hareketleri, kendi tabanını yaratmak ve saflarını sıkılaştırmak için devletin imkanlarını kullanmışlardır. Ayrıca sağ popülist partiler her dönem kendilerine bir düşman imgesi yaratmışlar ve Kemalizm’i de mutlaka bu listeye almışlardır. Popülistler söylem olarak milliyetçi ve muhafazakar ideolojilerle toplumu, din, gelenek ve milli kimlik harçlarıyla yeniden inşa etmeye çalışmışlardır. Türkiye’deki en önemli popülizm malzemesi ise ekonomik alandadır. Bu alandaki söylem ve popülist vaatler, halk tarafından da en çok takip edilen ve geri dönüşü ve tepkisi en hızlı olan konulardır.

3.4. Sol Popülizm

Günümüz de popülizmin sağ ve sol olarak ayrılması, daha çok farklı ülkelerde gerçekleşen ve o ülke ve kıtaya özgü özelliklerde kendini göstermektedir. Latin Amerika’nın “kapsayıcı” popülizmleri ve Batı Avrupa’nın “dışlayıcı” popülizmleri arasında yapılan ayrıma göre sol kapsayıcı popülizm, sağ ise dışlayıcı popülizm ayrımıyla örtüşmektedir. Dışlamayan popülizm, kapsayıcı popülizmlere özgüdür. Bu popülizm siyasal genişlemeyi, dışlanmış halk kesimlerine sembolikte olsa maddi ve siyasi yardımlar yoluyla yapmaktadır. Dışlayıcı popülizmin ise temel siyasi savı, mevcutta sisteme dahil olanların haklarını korumaktır. Sol popülizmin bu

özelliklerine ayrıca, sosyal ve ekonomik eşitlik sorununu siyasetin merkezine yerleştirerek ve iktidara geldiğinde bu yönde politikalar uygulayarak, demokrasiye uzun vadede katkıda bulunma potansiyeli de eklenebilmektedir. Demokrasi ne kadar eşitlik odaklı bir yönetim biçimi olsa da, demokrasinin uzun vadeli dayanıklılığına sosyal ve ekonomik eşitlik güçlendirici etkide bulunabilmektedir(Sözen, 2017:21). Popülizm, sağ ve sol olarak ayrıldığında bu ayrılık aynı zamanda kitleleri de belirlemektedir. İki popülizm türü de tüm kitleye seslenmemektedir. Ancak sağ popülist kitle, sol popülizmin demokrasiye yaptığı katkıdan doğrudan yararlanmaktadır. Dolayısıyla ideal bir sol popülizm daha kapsayıcı ve faydalıdır.

Demokrasinin bir yönetim biçimi olarak esas amacı vatandaşların yönetime katılmasını sağlamak ve siyasal elit karşısında toplumu korumaktır. Solun kapsayıcı popülizmi olumlu olsa da, popülizmin vatandaşların siyasete katılımını sağlayan kurumları sekteye uğratarak “güçlü yönetimler ve güçsüz yurttaşlar” yaratmaya yatkın olduklarını da gözden kaçırmamak gerekmektedir. Popülizm literatürü, iktidardaki popülizmin demokrasileri aşındırmasını iki yolla açıklamaktadır. Birincisi halk olarak temsil ettiği kesimlerin dışında kalanların haklarının ihlal edilmesi ve bu kesimlerin dışlanmasıdır. Bu uygulama aslında daha çok sağ popülistlerin olduğu iktidarlarda gerçekleşmektedir. İkincisi ise popülist yöneticilerin halkın temsilcisi olduğunu belirterek hiçbir kurum ve yasaya uymak istememesi ve engel tanımaması vardır. Peron bu durumu bizzat uygulamıştır. Parlamentoyu, yargı sistemini ve diğer denetleyici kurumları manipüle ederek işlevsiz bırakmıştır(Sözen, 2017:22). Bu nedenle Peron gibi örnekler, hem günümüzdeki Latin Amerika sol popülizmine ve Batı Avrupa Sağ popülizmine referans ile popülizmin sıklıkla demokrasinin sağlıksız bir belirtisi ve sendromu olarak görülmüştür(Sözen, 2017:18). Ülkelerdeki temsil problemi, sağ ve sol popülist liderlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu liderler de iktidar olunca sağlıksız demokrasi anlayışını devam ettirmektedirler.

Sol popülizmin yükselişi İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Otoriter rejimlere karşı çıkışların yoğunlaştığı ve halkın isteklerinin yönetimlerce dikkate alınmadığının ileri sürüldüğü 1940’lar ve 1950’ler de Arjantin’de Peron ve Brezilya’da Vargas, sol popülizmin ilk örneklerini teşkil etmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını kazanan yeni milletler, sömürge ülkelerine bir tepki olarak, bazı Doğu Avrupa ülkelerinde de sanayileşme karşısında köylülerin ezilmesini engellemek için ve Latin Amerika ülkelerinde de hızlı kapitalleşmenin olumsuz etkilerine karşı sol popülist hareketler yükselişe geçmiştir(Akıllı, 2010:8).

Cas Mudde, 1960'lar ve 1970'ler boyunca popülist eleştirilerin soldan geldiğini, bu dönemin popülist aktörlerinin militan öğrenciler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca günümüzde popülizmin sağ kökenli olduğunu, sol kanattaki popülizmin proletaryanın savunuculuğundan tüm halkın koruyucusu olarak söylemini değiştirdiğini, diğer yandan 1960 ve 1970'lerin sol popülistlerinin aktif, kendine güvenli, iyi eğitilmiş ve ilerlemeci bir halka vurgu yaparken, şimdiki sağ popülistlerin sessiz çoğunluğun isyanını temsil ettiğini ifade etmektedir(Mudde, 2004:541-563).

Günümüzde ise sol popülizm, her ne kadar Yunanistan'daki SYRIZA, İspanya'daki PODEMOS ve hatta ABD'deki Demokrat Parti başkan adayı Sanders'in politikalarını tanımlamak için kullanılsa da, daha çok Latin Amerika olgusudur. Sol popülizmin en önemli örnekleri, Güney Amerika siyasetini önemli ölçüde etkilemiş, Venezuela'daki Chavez, Bolivya'daki Morales ve Ekvador'daki Correa yönetimleri neo-liberalizm ve liberal demokrasi karşıtı hareketler olarak sol popülizm temsilcileridir. Latin Amerika'da, popülist olarak başa geçen liderler, Avrupa ve Amerika'dan farklı olarak genellikle yürütme organını tek başlarına yönetme ayrıcalığını elde etmişlerdir. Bu durum onları daha güçlü ancak demokratik değerlerden uzaklaşma eğilimi olan liderler haline getirmiştir(Sözen, 2017:9). Popülizmin, bir "ilerici" ya da "tabana dayalı" kısacası sola dayalı bir hareket olarak görülmesi fikri çoğunlukla Latin Amerika kaynaklıdır. Avrupa'da popülizm, özellikle liberal yorumcular için siyasal kötülükler ile ilişkilendirilir. Özellikle popülizm, artan kamu borçları ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu olumsuz bakış açısına rağmen SYRIZA ve PODEMOS hareketleri sol popülizm olarak adlandırılmıştır(Müller, 2019:26). Bu iki hareketin önemi, popülizmi bir siyasal teknik olarak algılamaları ve popülist siyaseti sol ideolojiye ait demokratik, eşitlikçi ve kapsayıcı unsurlar ile birleştirmiş olmalarıdır. SYRIZA ve PODEMOS, Yunanistan ve İspanya'nın siyaset sahnesine, popülist bir müdahalede bulunmuşlardır. Ancak bu müdahale ile diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak, bu iki hareket siyasete, demokratik, eşitlikçi ve kapsayıcı bir alternatifin ortaya çıkmasını sağlamıştır(Yıldız, 2015:293). Bu iki hareket Avrupa'da sağ popülist hareketlerin yükselmekte olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu iki hareketin Latin Amerika tarzı bir yapısı olsa da özellikle iktidarı yöneten liderleri daha demokratiktir. Aslında bu iki örnek, hem tabana hitap eden hem ilerici, eşitlikçi, kapsayıcı ve bunlara ilaveten otoriterleşmeyen ve demokratik değerlerden ayrılmayan yapısıyla tüm popülist hareketlere örnek ve alternatif olma açısından

güçlü adaylardır.

Türkiye’de popülist geleneğin bazı Latin Amerika ülkeleri gibi (örneğin Arjantin, Peru, Ekvador) güçlü olduğu kabul edilmektedir. Ancak Türkiye’de bugüne kadar iktidar olmuş popülist örneklerin çoğu sağ popülizm içinde değerlendirilmektedir. Bu durum Türkiye’yi Latin Amerika benzeşmesinden kısmen ayırmaktadır. 1940’lar ve 1950’lerde Latin Amerika’da işçi sınıfına dayanan popülizm, 2000’lerden itibaren sol popülizm olmuştur(Sözen, 2017:10). Türkiye’de öne çıkmış sol popülist örnek Bülent Ecevit dönemidir. Ecevit, CHP’yi devlet partisi imajından uzaklaştırmaya çalışmış ve partinin halka yabancı ve uzak siyasetini terk etmiştir. Ecevit artık halka tepeden bakılamayacağını belirtip, “halka rağmen halk için” anlayışından “halk için halk ile birlikte” söylemini benimseyerek ilk dönem CHP anlayışından uzaklaşmıştır(Erdoğan, 1998:29). Ecevit’in sol popülistliği sınıfsal veya liberal politika eleştirisine dayanmaz. Ecevit’in popülistliği milliyetçi ve halkçı bir çizgidedir. Bu yönüyle de Latin Amerika sol popülizminden farklıdır.

Popülizmin ortaya çıkış şekli, nedenleri ve uygulanışı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Popülizm genelde kriz ortamlarını sevmektedir ve seçkinci karşıtıdır. Ayrıca belli bir halk kesimine seslenir. Bunlar popülizmin biraz daha evrensel tespitleridir. Popülizm, ortaya çıktığı iktidarlarda çok fazla ortak yön oluşturmaz esnek bir yapıya sahip olmaktadır. Esnek bir popülizm, dünyanın her yerinde uygun zamanda ortaya çıkma imkanı elde etmektedir. Bu imkan bazen sol bazen de sağ popülizme elverişlidir. Yunanistan, İspanya, Venezuela, Bolivya gibi ülkelerde sol popülizm görülmektedir. Özellikle Avrupa’da sol ideolojiye ait literatürün doğru kullanılmasıyla diğer ülkelerde de sağ popülizmin alternatifi haline gelebilir. Murat Belge, sol popülizm tartışmasına biraz daha farklı açıdan yaklaşarak solun popülizme yakınlaştırılması gerekliliğini belirtmiştir. Belge, sosyalizmin içine biraz popülistliğin katılmasının iyi olacağını düşünmektedir. Bunu savunmasının nedeni olarak ise, sosyalizmin belirgin bir toplum ve tarih görüşüne sahip olmasını gösterir. Bu birikim, kitlelere anlatılmalı ve halk ikna edilmelidir. Belge’ye göre Fidel Castro, bir popülist olmadığı halde popülist siyaset biçimlerinden fazlasıyla yararlanmışır(Belge, 2018:22).

3.5. Siyasal Popülizm ve Medya

Popülizm ile medya arasındaki ilişki, son yıllarda daha da artmaktadır. Medya ile olan ilişkisini anlamadan popülizm kavramı yeterince anlaşılmamaktadır. Çünkü popülizmin yayılmasında ve varlığını sürdürmesinde medyanın, isteyerek ya da istemeyerek, önemli katkısı vardır. Popülizm medya aracılığı ile yayılmakta ve topluma gösterilmektedir. Popülizm medya aracılığı ile görünür olmaktadır. Popülist liderler özellikle medyanın her alanını etkin kullanmaktadırlar. Buna rağmen medya-popülizm ilişkisi çok da sağlıklı yürümektedir. Çünkü medya ile popülizmi bağdaştırabilmek için öncelikle medyanın var olan işlevlerini ve sahiplik yapısını değiştirmek gerekmektedir. Medya da her zaman toplum yararına çalışmamaktadır ancak popülizmin medyadan istedikleri, egemen ideoloji beklentilerinden daha farklıdır.

3.5.1. Dördüncü Güç olarak Medyanın Toplumsal İşlevi

Medya, demokrasilerin geliştiği ülkelerde halkın haber alma ve bilgi sahibi olma kaynağıdır. Demokrasilerde bilgi ve haber alma bir haktan da öte bir ihtiyaçtır. Birey, bilgi sahibi olduğu sürece kendisini toplumun bir parçası olarak görür. Medya da topluma ve bireye haber ve bilgi sunduğu sürece var olur. Medya işlevini yerine getirdiği sürece bireyler ve toplumlar üzerinde önemli bir gücü temsil etmektedir. Bu nedenle medya dördüncü güç olarak tanımlanmaktadır. Bilgi ve haberin kaynağı olan medya, bu özelliği ile halkın iktidar üzerindeki denetimine de büyük katkı sağlamaktadır. Ancak bu denetim, demokratik kurumların sağlıklı çalıştığı toplumlar da söz konusu olmaktadır.

Kapitalist sistem ile birlikte demokrasiler de üç güç ortaya çıkmıştır: yasam, yürütme ve yargı. Bu üç güç demokrasinin sağlıklı işlemesi için gereklidir. Dördüncü güç olarak basın bu gücün geliştirici ve “halk için” gözetleyicisi anlamında kullanılmaktadır(Erdoğan, 1999:33-34). Liberal yaklaşım, medyayı da klasik demokrasi teorisinin içine dahil etmeye çalışmıştır. Ancak medya önemli bir güç olmasına rağmen çoğulcu demokrasilerde piyasa koşulları etkili olacağından her zaman bir dengeye ulaşma söz konusudur. Bu denge de genel çıkarın tercih edilmesinden başka yol bırakmamaktadır. Bu nedenle medya toplumdaki dördüncü erk olarak kabul edilmektedir(Kaya, 1999:25).

Medyanın temel işlevi topluma haber ve bilgi sunmaktır. Bunun dışında da birçok önemli işlevi bulunmaktadır. Medyanın işlevleri, kişileri bilgilendirmek,

eğlendirmek, yönlendirmek ve sosyalleşmelerine katkı yapmaktadır(Çoban, 2013:83). Medya ayrıca denetim, eleştiri ve eğitim ile kamuoyu oluşumuna katkı sağlamanın yanında, bireyi toplumsallaştırarak, bireylerin toplumsal hedef doğrultusunda çalışmasına yönelik güdüleme işlevini de yerine getirmektedir(Işık, 2005:116). Medya, bireyleri ve toplumları yönlendiren ve biçimlendiren bir araç durumundadır. Ayrıca medya, işlevleri sayesinde toplum üzerinde önemli bir etki ve güce sahiptir.

İnsanların, çevrelerinde olup biteni öğrenmeleri ve gözlemlenmeleri çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Kaldı ki dünya da olup biteni doğrudan öğrenmesi ve gözlemesi hiç mümkün değildir. Medya, insanlar adına çevrelerinde ve dünyada olup biteni gözlemlemektedir. Ancak bu gözlemlerini olduğu gibi doğrudan aktarmamaktadır. Medya gözlemlediği bilgileri yeniden kurgulamakta ve halka işlenmiş bir bilgi sunmaktadır. Bu süreç ham maddenin fabrikalar da işlenip ürüne dönüştürülmesine benzemektedir. Böylece insanlar, kişisel olarak gördüğü ve tecrübe edindiği bilgiler dışında kalanları, medyanın kendisine yansıttığı biçimde öğrenmektedir. Dolayısıyla medya bireysel düşünce ve kanaatlerin oluşmasının yanı sıra, toplumsallaşma evresinde ve kamuoyu oluşmasında kritik bir rol oynamaktadır(Işık, 2005:117). Bu özelliği ile medya, siyasilerin ve egemen güçlerin odak noktası olmaktadır. Medyanın denetimi ile aslında bilgi ve toplumun da denetimi anlamına gelmektedir. Medya, aynı zamanda bu işlevini iktidar ve siyaset kurumları içinde gerçekleştirir. Çünkü medyanın kimin yanında olacağına bağlı olarak denetlenen toplum değil, siyasiler de olabilmektedir. Medya, projektör gibidir, hangi yöne çevrildiğinde orayı aydınlatır ve görünür olmasını sağlar. Bu nedenle egemenler medyanın ele geçirilmesine ya da etkisinin azaltılmasına önem verirler.

Usluata, medyanın işlevlerini toplumsal alandaki temel belirleyiciler bağlamında sıralamaktadır ve medyanın en önemli işlevinin egemen ideolojinin sürdürülmesi olarak tanımlamaktadır(Usluata, 1994:84). Medya veya Kitle iletişim araçları egemen ideolojinin devamlılığı ve yeniden üretilmesi için kullanılmaktadır. Toplumda meydana gelen olaylar, çatışmalar ya da normal yaşam, istenilen yöne çevrilmekte ve yeri geldiğinde egemenlerce kullanılmaktadır. Bu sayede önemli sorunlar hem de gösterilerek toplumdaki saklanmaktadır(Çoban, 2013:84).

Günümüzde artık kitle iletişim araçları, üretim araçlarını elinde bulunduran sınıfın sahipliğindedir. Bu egemen sınıf, toplumu yönlendirme gücüne sahiptir. Üretim araçlarının elinde bulunan medya, topluma kendi ideolojisine göre bilgi

vermektedir. Daha sonra toplumsal çatışmalar da taraf olmaktadır. Daha sonra ise toplumdaki çatışmalar karşısında uzlaştırıcı ve yatıştırıcı yönde pozisyon almaktadır. Medyanın bu işlevleri, kişilerin zihinsel ve duygusal gelişimlerine katkı verebileceği gibi, toplumda bazı yeni tutumların oluşmasına ya da mevcut tutumların değişmesine neden olabilmektedir(Dökmen, 2000:44). Bu yönleriyle medya tanımlar da ifade edildiği gibi saf bilgi ve haber kaynağı değildir. Medya özellikle günümüzde egemen ideolojinin denetiminde ve hizmetindedir. Egemenler, sahip oldukları ideolojik hegemonyalarını devam ettirmek ve insanları değişen koşullara göre yönlendirmek için medyaya sahip olmakta ve bunu kullanmaktadırlar. Bu nedendir ki kitle iletişim araçları, topluma doğruları anlatan, gerçekleri gösteren ve insanları her konuda bilgilendiren kurumların elinde değildir.

3.5.2. Popülizm ve Medya Karşıtlığı

Medyanın birçok işlevi olmakla birlikte, özellikle demokrasilerde yargı gibi iktidarı ve muhalefeti denetleme görevi görmektedir. Medyanın tarafsız olduğu ve halka doğru bilgi aktardığı ülkelerde popülist hareketlerin ve demokrasi dışı gelişmelerin yaşanması çok zordur. Bu nedenle popülist iktidarlar başa gelince yaptıkları ilk icraatlardan birisi yargı ve medya gibi denetim mekanizmalarının etkisini azaltmak ya da mümkünse ortadan kaldırmaktır. Buna gerekçe olarak da halkın sıkıntılarının, seçkinler ve düzen partileri gibi medya tarafından da görmezden geldiğini vurgulayıp medyayı suçlayarak, medyanın etkisizleştirilmesini halkın gözünde meşrulaştırmaya çalışırlar(Yetkin, 2010:10). Popülistlere göre medya patronları, editörleri ve etkili yazarları karşı çıktıkları seçkin sınıfın içinde yer almaktadır(Arslan, 2003:127-128). Bundan dolayı popülistler medya karşıtı söylem üretmektedirler. Belirli gazeteleri, dergileri, televizyon kanallarını, medya gruplarını veya belirli bir partinin seçim kampanyasına dikkat göstermeyen tüm medyayı eleştirilmekte, azarlanmakta ve medyaya karşı boykot çağrısı yapılmaktadırlar. Popülistler her fırsatta medyanın yayın politikalarından rahatsız olduklarını dile getirerek bunları halka şikayet ederler(Yetkin, 2010:98). Medya, popülizmin önem verdiği bir alan olmuştur. Popülistler için öncelikle medyanın halka doğru bilgi ulaştırması engellenerek medyanın tehlikeli yönü törpülenmektedir. Ayrıca medya popülistlerin karşı çıktığı seçkinlerin içinde yer alır. Bundan dolayı medyaya karşı düşman imgesi yaratılmaya çalışılır. Halkın gözünde medya kötülenir ve medya karşı çıkılması gereken bir alan olarak betimlenir. Popülistler için medya, özellikle yandaş

olmayan medya, hep halktan olmayan kesimde yer alır.

Popülistler, kendilerini halkın doğrudan temsilcileri olarak görmüşlerdir. Popülistlere göre, halk da tek seslidir ve siyasetçilere iktidara gelince ne yapmaları gerektiğini söyleyeceklerdir. Halk ile popülistler arasındaki ilişki doğrudan iletişime dayanmaktadır. Buna popülistler doğrudan demokrasi demektirler. Bundan dolayı halk ile popülist yöneticiler arasındaki aracı kurumlara gerek yoktur. Medya da bu aracı kurumlardan biridir. Bundan dolayı medya, popülistlerce sürekli olarak “araya girmek” ile suçlanır. İtalyan siyasetçi Beppe Grillo ve Beş Yıldız Hareketi doğrudan demokrasiye ve aracısız iletişime de örnektir. Sıradan bir İtalyan Grillo’ nun web sitesine girerek neler olup bittiğini kontrol edebilir, çevrimiçi katkıda bulunabilir ve sonrasında da Grillo ile İtalyan halkının tek gerçek temsilcisi olarak özdeşleşebilmektedir. Grillo, halkın kendisini internet üzerinden bilgilendirilmesini istemekte ve kendisi de bu bilgileri parlamentoda dile getirerek halkın hoparlörü olacağını söylemiştir(Müller, 2019:52-53). Donald Trump’ da 2016 seçimlerinin kampanyası boyunca Twitter hesabını benzer bir işlev için kullanmıştır. Trump ’a göre “Gerçek Amerikalılar” Twitter sayesinde medyadan kurtulmuşlardır(Müller, 2019:53). Popülist politikacılar halkın doğrudan temsilcisi olduklarını daima dile getirmişlerdir. İnternetin ortaya çıkması ve sosyal medya, tam da popülist siyasetçilerin istediği gibi doğrudan temsil alanını yaratmıştır. Ana akım medyayı kullanarak da halka yakın olmaya çalışan liderler vardır. Viktor Orban her Cuma Macar Radyosuna röportaj vermektedir. Chavez ise halkın direkt olarak bağlanıp başkanla konuşabildiği “Alo Başkan” şovunu sunmuştur. Bu programda Chavez, halktan gelen istekler üzerine dinleyiciler arasında bulunan hükümet üyelerine anlık emirler vermektedir. Ya da arada bir kameralar önünde sosyal yardımlar açıklanmaktadır(Müller, 2019:61). Bu tarz eylemler, iktidarların popülist ve baskıcı politikalarını halka yakın durarak meşru ve estetik göstermelerine yardımcı olmaktadır.

Medyanın önemi demokrasilerde, hem popülistler için hem muhalefet ve halk için hayati önem taşımaktadır. Seçimlerde oylar çalınmasa bile muhalefetin kendisini medyada uygun bir şekilde ifade etme olanağı yoksa veya medyanın iktidar partisinin başarısızlıklarını haber yapması engelleniyorsa seçimler gene demokratik olmayacaktır. Demokrasilerin özü gereği vatandaşların siyaset ve politikacılar hakkında bilgi sahibi olması önemlidir. Eğer vatandaşlar medyadan sağlıklı bilgi alamazlarsa hükümetler hesap veremeye zorlanamamaktadır. Bu nedenle popülist

iktidarlar medyayı susturmayı ya da kendilerine ait yandaş medya kurmaya yönelirler. Polonya da başa geçen popülist lider Kaczynski, ilk iş olarak medya yetkililerini kendi tarafına çekerek medyayı ele geçirmiştir. Ayrıca gazeteciler, ulusal çıkarları zedeleyecek(parti çıkarları) haber yapmamaları konusunda da hükümet tarafından uyarılmışlardır(Müller, 2019:63).

Avusturya’da da gazeteci Armin Wolf, Avusturya’da iktidar ortağı sağ popülist parti FPÖ’ nün AP seçimleri adayı Harald Wilimsky’ i tv programında biraz sıkıştırınca canlı yayında tehditlere maruz kalmıştır. Ayrıca FPÖ’ de Wolf’ u devlet televizyonundan attırmaya çalışmıştır. Ayrıca sosyal medya ve internet sitelerinde kendi aşırı sağ haber ağını oluşturan FPÖ, merkez medyadaki her eleştiriye “nefret ve yalan” kulpu takmaktadır. FPÖ yasal bir değişiklikle devlet kanalının, Doğu Avrupa modellerinde olduğu gibi, tamamen devlet bütçesinden finanse edilerek siyasete daha bağımlı kılmayı hedeflenmektedir(Karasu, 2019). Avrupa’daki sağ popülistler, medyanın her mecrasında medya ile mücadele etmektedirler. Sağ popülistler, halkın iradesine dayanarak medya önünde açık açık tehdit ve anti-demokratik söylemler kullanabilmektedirler. Bu söylemi kullanırken kendi halkına ve her şeyin çok çabuk duyulduğu ve yayıldığı çağımızda diğer uluslara karşı da herhangi bir sorumluluk hissetmemektedirler.

Türkiye’de de Menderes, basında çıkan hükümet aleyhine haberlerin kendisini ilgilendirmedeği söylerken, bir yandan da patronaj ilişkileriyle basını kontrol altında tutmayı planlamıştır. DP, ekonomik popülizmi, sistematik olarak kullanarak, resmi ilan ve reklamları yandaş medya oluşturmak için kullanmıştır. Reklam ve ilan gelirleri DP’ye doğrudan bağlı olan Güneş Matbaacılık A.Ş’ nin aracılığıyla partiyi destekleyecek, resmi yayın organına dönüşecek olan Zafer, Akşam Postası ve Yeni Köylü gazetelerinin kurulması için kullanılmıştır(Özkan, 2004:35-36). Ayrıca, bazı gazetelere kağıt tahsis sağlanması ve örtülü ödenekten para aktarılması(Aslandaş ve Bıçakçı, 2006:43) Türk siyasi hayatına “besleme basın” kavramını yerleştirecektir(Yetkin, 2010:61). Bu örnekler arttırılabilir. Popülizmin iktidar olduğu çoğu ülkede benzer uygulama ve baskılar yapılmaktadır. Hatta bu baskılar kamuoyu önünde açık açık yapılmaktadır. Popülist siyasetçiler halktan aldıkları doğrudan temsil etme yetkileriyle birçok olumsuzluğu gizlemeden açıktan yapmaktadır. Yarın bir sorunla karşılaştıklarında ise kendilerinin halk istediği için bu olumsuzlukları yaptıklarını söyleyerek gene kendilerini suçlamayacaklardır. Popülizm de siyasetçilerin sorumluluğu bulunmamaktadır.

3.6. Kemalizm'in Popülist Bakiyesi: Halkçılık

Türkiye'de halkçılığın kökeni Osmanlı'nın son dönem aydınlarının etkilendiği düşüncelere kadar uzanmaktadır. Özellikle Rus Narodnik hareketi 19. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı aydınlarına Balkan aydınları ve göçmen Türkler tarafından aktarılmıştır. Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali gibi Türkçü göçmenler, panislavizm ve Rus popülizminden etkilenmişlerdir. Bu aydınlar, II. Meşrutiyet ile birlikte uluslaşma sürecinde gündeme gelen Türkçülük ve halkçılık akımlarının olgunlaşmasında önemli rol oynamışlardır(Toprak, 1992:10). Ancak Niyazi Berkes' e göre Meşrutiyet halkçılığı, sosyalizmden kopup sosyolojizme kaymıştır. Ziya Gökalp halkçılığı Marksist sosyalizmden ayırarak Durkheim' in sosyolojizmine karışmış; Gökalp, halkçılığı Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı zamanlarında tesanütçülük diye adlandırdığı solidarizm ve mesleki temsilcilik ideolojisine yönlendirmiştir. Zafer Toprak'a göre Türkiye'de halkçılığın esin kaynağı Rus popülizmi ve ardından gelen Fransız solidarizmidir(Toprak, 1992:11).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllardan itibaren 1940'lara kadar uzanan dönem içinde halkçılık iki evreye ayrılmaktadır. Kurtuluş Savaşı ile 1930'lara kadar olan dönem, halkçılığın birleştirici yönünün ön plana çıkarıldığı dönemdir. Tekeli ve Saylan' a göre halkçılık, içeriği ve kapsamı bakımından Kurtuluş Savaşı'nın ideolojisidir. Savaş yıllarında farklı ideolojik gruplar, siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için, Türkiye'nin hem Batılı ülkeler hem de Sovyet Rusya karşısındaki tutumunu ve konumunu belirleyen bir işleve sahip olan halkçılık ideolojisinin yorumu çerçevesinde belirlemişlerdir. Halkçılık ideolojisi, bir yandan TBMM'deki eşrafla, bürokrat ve din adamlarıyla, savaşa katılan kitleleri, köylüleri Kurtuluş Savaşı etrafında bütünleştirmeye çalışırken, diğer yandan Sovyetler ile yakınlaşmayı ve destek almayı kolaylaştırma işlevini yerine getirmiştir(Tekeli, 1983:1931).

Mustafa Kemal'in halkçılık anlayışında sınıf farklılıklarının olmadığı görülmektedir. Atatürk, tüm ezilen halkın, ülke bağımsızlığına kavuşunca iş bölümü içinde birbirinden güç alarak kalkınabileceğini dile getirmiştir(Tekeli, 1983:1931-1932). Halkı meslekler ve mesleklerde çalışan kişilerin sayılarına göre, çiftçi-çoban, büyük arazi ve çiftlik sahipleri, zanaat sahipleri ve ilçelerde ticaret ile uğraşan tüccarlar, işçiler ile aydınlar ve bilim adamları olarak beş gruba ayırmıştır. Atatürk'e

göre, tamamına halk dediği bu çeşitli meslek sahiplerinin çıkarları birbirine bağlı olduğundan halkı sınıflara ayırmanın faydalı olmadığını savunmuştur. Ayrıca Atatürk'e göre aydın sınıf ile halkın zihniyet ve hedefi arasında doğal bir uyum olmak zorundadır(Tekeli, 1983:1931-1932). Kemalizm'in halkçılık anlayışının ilk özelliği solidarist korporatizmdir. Burada sınıf kavramı yoktur. İşçi ile işveren arasında da ayırım yoktur. Dolayısıyla sendikal hak ve özgürlükler de bulunmaz. Hatta CHP, sendikal hakların serbest bırakılması takdirde komünizme yarayacağını iddia etmektedir. Bu durumu Demokrat Parti popülist vaatlerle lehine çevirmeye çalışmıştır. İşçilere sendikalaşma sözü vermiştir. Ancak bunu tam olarak uygulamaya geçirmemiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında halkçılık tüm ulusu kucaklayan bir kavramdır. Ayrıca ilk dönemde halkçılık kavramının birleştiriciliğine halen ihtiyaç vardır. Cumhuriyet'in ilk dönemleri daha birçok milli sorunun çözülmediği ve çeşitli isyanların olduğu dönemdir. Ulusça birlik ve beraberlik içinde olunması gereklidir. Bu nedenle halk kavramı tüm ulusu içine alacak şekilde ele alınmıştır. Ayrıca halkçılık kavramı hiç kimseye ayrıcalık tanımayan ve yasalan önünde eşitliği savunan bir kavramdır. Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinde hanedana, yabancılara, azınlıklara ayrıcalıklar tanıyan siyasal yapısı göz önünde bulundurulduğunda yasa önünde eşitliğe önem verilmiştir(Yetkin, 2010:43). Bu açılarından bakıldığında ilk dönem halkçılığın olumsuz bir popülist yönü olmadığı görülmektedir. Ancak halkçılık anlamındaki popülizme denk düşmektedir(Yetkin, 2010:43).

1931 yılında CHP'nin üçüncü kurultayında halkçılık yeniden yorumlanmıştır. Bu yeni yoruma göre, milli irade ve egemenliğin kaynağı millettir. Bu irade ve egemenliğin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı görevlerini hakkıyla yerine getirmesi gereği vurgulanmıştır(Yetkin, 2010:46). Bu anlayışa göre CHP devlet partisine dönüşmektedir. Bu dönem halkçılığın ikinci evresini oluşturmaktadır. Tek partinin yeterli görüldüğü bu ikinci bölümde, halkın isteklerinin ve özlemlerinin meclise özgürce yansımaya izin verilmemiştir. Bu dönemde kurulan iki muhalif partinin beklenenden çok daha fazla ilgi odağı olması, Kemalistleri tedirgin etmiştir. Bundan dolayı halkın yenilikleri ve rejimi benimsemeleri için bir süre daha hazırlanmaları öngörülmüştür. Böylece halkçılığın ikinci evresinde, CHP aracılığıyla "halk için halka rağmen" düşüncesi egemen olmuştur(Köker, 2007:138). Bu düşünce ile halk, kendi yazgısı üzerindeki

hakimiyetini kaybetmiştir. Böylece ortaya soyut bir millet çıkmış, bu soyut milletin idaresi ise devlette somutlaşmıştır. Böylece Kemalist ideoloji içinde milli devletin ana özelliği, millet-devlet-parti özdeşliği ile özetlenmektedir(Köker, 2007:158-159). Halk için neyin iyi olacağına devlet-parti mekanizması karar verecek ve bunu halkın isteyip istemediğine bakmadan gerçekleştirecektir. CHP'nin devlet partisi özelliğini ve "halka rağmen halk için" anlayışını Bülent Ecevit değiştirecektir.

Kemalizm ve CHP, Halkevlerini kurarak homojen bir halk yaratmak istemişlerdir. Halkevleri ile altı ilke doğrultusunda yurttaşlar yetiştirmek, ulusal karakteri yükseltmek, güzel sanatları, ulusal kültürü ve bilimsel çalışmaları desteklemek ve güçlendirmek amaçlanmıştır. Böylece halkçılık ilkesine işlerlik kazandırarak, homojen vatandaş kimliği oluşturmayı arzulayan CHP(Çakan, 2004:85) halka doğru akışla devrimi halka mal etmenin yanı sıra, halkı homojenleştirecek örgütlerin yapılandırılmasına başlamıştır(Yetkin, 2010:50). Halkevlerinin kurulması ve devletin resmi ideolojisine uygun tek tip ve sınıfsız vatandaşlar yetiştirilmek istenmesi, popülizmin halkı bir bütün olarak homojen yapıda gören yaklaşımı ile örtüşmektedir.

Kemalizm'in, popülizm ile uyuşan yönleri olmasına karşın, farklılaşan yönleri de bulunmaktadır. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası' nın kapatılmasından sonra CHP tek parti olarak kalmıştır. Bundan dolayı ne seçim kazanmak için popülist söylem ve vaatlere ihtiyaç duymuş, ne popülizmin kurumsal ikilemlerini çözenin yolu(Taggart, 2004:130) olan doğrudan demokrasiyi savunmuş, ne komplo kuramlarına ne de biz ve ötekiler ve seçkinler ile ilgili popülist yaklaşımlara gerek duymuştur(Yetkin, 2010:53). Halkın yönetimini üstlenen bürokratik seçkin sınıf, halkın temsilciliğini halkın desteğiyle değil, tek parti içerisinde hakim oldukları TBMM'de yapmışlardır. Sunar' a göre halkçı ideolojiden kaynaklanan halkın türdeş birliği, merkeziyetçi bir yapı içinde tek parti tarafından temsil edilmiştir(Sunar, 1983:2078). Popülizmin ayırıcı özelliklerinden olan halkın değer yargılarına sahip çıkararak seçim kazanmak yerine, halkı devrim ilkeleri içerisinde eğitmek, bu dönemde CHP'nin en önemli gayesi olmuştur. Bu nedenlerle, Cumhuriyet'in tek partili döneminde iktidarın ön önemli unsuru olan seçkin kesimin halkçı yönü popülist yönünden daha ağır basmaktadır(Sunar, 1983:2079).

Cumhuriyet'in ilk dönemi halkçılığın birleştirici ve dayanışmacı yönünün ağır bastığı bir dönemdir. İkinci dönemde ise çok partili hayata geçiş denemeleri başarısız olmuş ve CHP tek ve devlet partisi olarak siyasal varlığını sürdürmüştür.

CHP'nin tek olması popülist politikalara ağırlık vermemesine bir sebep olabilir. Ancak homojen toplum yaratmak istemesi, sınıfsız toplum isteği, tek parti ile ve diğer aracı kurumlara yer vermeden halkı doğrudan yönetme tavrı popülist literatüre uymaktadır. Kemalizm'in ve CHP'nin popülizme asıl katkıları daha sonraki dönemlerde en çok da Demokrat Parti zamanında kendini gösterecektir. Kemalizm'in "halk için halka rağmen" iddiası bazı konularda başarısız olmuştur. Özellikle laiklik alanındaki üstten gelen değişimler toplumda çok karşılık görmemiştir. Bunu hem isyanlar hem de çok partili hayata geçiş dönemindeki diğer partilerin ilgi odağı olması desteklemektedir. Demokrat Parti'nin de popülizminin en önemli kısmını laiklik ile ilgili kısım oluşturmuştur. Ayrıca tek parti yönetimi ve seçimlerin yapılış tarzı da Demokrat Parti'nin demokrasi popülizmini desteklemiştir. Kemalizm'in ve CHP'nin, halkçılık ve diğer inkılaplarla ilgili uyguladığı politikaları halka danışmadan, halkın isteklerini dikkate almadan ve halka rağmen tepeden inme bir şekilde hayata geçirmesi, çok partili siyasi hayata geçildiğinde diğer partilere çok fazla popülist malzeme vermiştir.

3.7. Kalkınmacılık ve Popülizm

Esas itibariyle 1940'lı yıllar ile 1970'li yılların ortalarına kadar süren kalkınma iktisadi, sanayileşmeyi ön plana çıkararak, bireyi devlete bağımlı kılan ve toplumu yukarıdan aşağıya doğru örgütlemeyi ve biçimlendirmeyi ön gören bir iktisadi ve modernleşme teorisidir(Kahraman, 1993:91-93). Bu teori çevre ülkelerin eski sömürgelerin ve üçüncü dünya ülkelerinin geri kalmışlığını toplumların kendi iç dinamiğine bağlamaktadır. Bu teoriye göre piyasaya müdahale edildiği takdirde, kalkınmayı engelleyen iç dinamikler ortadan kalkacaktır. Bu nedenle, Batılı olmayan ülkeler, kendilerini ilerleme sorununu çözmeye adanmışlardır. Sanayileşmekte geç kalmış toplumlar, ekonomik olarak kalkınarak ve toplumdaki refah seviyesini yükselterek hem sanayileşmiş toplumlar düzeyine ulaşmayı hem de yabancıların boyunduruğundan kurtularak bağımsız yaşamayı amaçlamaktadırlar. Sanayileşmek ve teknolojik olarak ilerlemek bu toplumların ortak ve kaçınılmaz istekleridir. Ancak bu ilerleme amacıyla birlikte oluşan ekonomik kalkınma, toplum içinde bazı değişimleri beraberinde getirmekte ve bu değişimleri uyum içinde tutabilme sorunu ortaya çıkmaktadır. İlerleme olarak görünen hızlı toplumsal meselelere bulunan çözümler, bu toplumdaki popülist ideolojiler tarafından ortaya konmaktadır(Köker, 2007:107-108). Kalkınmanın, Batılılaşma ve modernleşme ile birlikte anılması,

Batı dışındaki toplumların zaman içinde kendi kültür ve değerlerine yabancılaşmalarını beraberinde getirmiştir(Mıhçı, 1996:66). Popülistler için bu yabancılaşmanın ve geleneklerden uzaklaşmanın getirmiş olduğu kültürel çatışma ortamı bir fırsattır. Popülizmin yayılması için en uygun ortam kültürel ve ekonomik krizlerin olduğu dönemlerdir. Popülistler bu kriz ortamlarını fırsata çevirerek kalkınma politikalarını da kendi popülist anlayışları çerçevesinde halka dayatmaktadır.

Türkiye’de ilerleme ve sanayileşme sorununa çözüm arayan ve kalkınma iktisadını uygulamaya çalışan siyasilerin başında Demokrat Parti gelmektedir. Ancak bu çözüm arayışı daha sonraki sağ hükümetlerce de kullanılacak popülist söylem ve içeriğe sahiptir. Taşkın’a göre modern kapitalizme sorunsuzca eklemleme tercihinde bulunmak ama bunu kitabi/doktriner dilini kullanmadan popülist bir kalkınma söylemiyle yetinmek, Demokrat parti ile beraber merkez sağın en önemli stratejik yönelimi haline gelmiştir(Taşkın, 2007:85). DP’nin halkı yücelterek halka vurgu yapan mesajları, aslında ekonomik kalkınma kuramının makyajlanmış halidir. “Her mahalleye bir milyoner” sloganı, özel girişimin güçlendirilerek bir kalkınma ve refah sağlama biçimindeki ekonomiye yönelik parti siyasetinin özetidir(Aslandaş ve Bıçakçı, 2006:104).

Menderes, öncelikle Türkiye’nin de medeni memleketlerde olduğu gibi her türlü ihtiyacı karşılayabilecek bir konuma erişeceğini belirtmektedir. Bu bakış açısı özelinde inşaat ve imar faaliyetlerini medeniyetin ve kalkınmanın bir uzantısı olarak görmektedir(Türk, 2014:40-41). Menderes’e göre, iktisadi kalkınma ve iktisadi cihazlanma ileri devletlerin sahip olduğu üretim ve tüketim seviyelerine götürecek yoldur; fabrika yapmaktır, sanayi kurmaktır, maden sahalarını genişletmektir ve tarımsal üretimi arttırmaktır(Türk, 2014:44-45). İnsel’e göre modern devlet esas olarak kalkınma simgeselinden beslenmektedir. Bu simgeselin toplum içinde yayılmasıyla varlık nedenini pekiştirmektedir. Bu ortamın oluşabilmesi için öncelikle kalkınma fikrinin fetişleşmesi gerekmektedir. Bir fabrika, bir otel, bir baraj, bir traktör veya plan bu anlama işaret etmenin aracı olmaktadır(İnsel, 2012:178). Menderes de kalkınma söylemini oluştururken kalkınma simgeselini geniş tutmuştur. Fabrikalar, sanayi tesisleri, madenler ve zirai gelişmeler, bunlar hayata geçirilmese de söylemsel olarak da önemli işlevleri vardır. Bunlar kalkınma ideolojisinin gözler önüne serilmesinin işaretleridir. Ayrıca kalkınma hamleleri uzun vadeli sonuçlar verecek çalışmalardır. Siyasetçiler kısa vadeli sonuçlar almak için bu simgesellerden

yararlanmaktadırlar.

Demirel ve Adalet Partisi de Demokrat Parti geleneğini sürdürerek kalkınmacılık anlayışını devam ettirmişlerdir. Demirel dönemi, sanayileşme destekli kalkınmanın öne çıkarıldığı, liberal ekonomi anlayışının sürdürüldüğü bir dönemdir. Demirel'e göre Türkiye'nin tarihsel koşulları, ekonomik ve sosyal güçlükleri siyaseti doğası gereği bir medenileşme ve kalkınma gayreti olarak sunmayı zorunlu kılmaktadır. Demirel'e göre Adalet Partisi medeniyet yolculuğunun imar ve inşa hamlesinin güçlü bir hizmetkarıdır(Türk, 2014:83). Demirel döneminde birçok baraj yapılmıştır. Demirel iktidarından önce 7 adet su bendi bulunurken, Demirel ile birlikte 73 adet baraj yapılmıştır(Sarıer, 1999:16). Bu nedenle Demirel'e "barajlar kralı" lakabı takılmıştır(Örmeci, 2016:1110). Demirel'in "baraj" ları kendi döneminin kalkınma simgeseli olmuştur. Ayrıca Demirel dönemi kalkınma, geçmişle karşılaştırmalı ve sayılarla ölçülebilen bir kalkınmadır. Barajlar, Türkiye'nin su sorununa katkı yapmıştır ama sadece imar ve inşaat yatırımlarıyla olan kalkınmanın, ülkenin zihinsel kalkınmasına katkı sağlama ihtimali zayıftır.

Turgut Özal'da da Menderes ve Demirel'de olduğu gibi maddi kalkınmaya dayalı bir medeniyet algısı söz konusudur. Özal'da somut olarak iş yapma ve yapılan işlerin sayısal olarak dökümünü sunma refleksi vardır. Özal sık sık Yap-İşlet-Devret modeliyle yapılan her biri 10 milyar kwh kapasitesinde barajlardan, 3000 km'lik kara yollarından, GAP'tan, ülkede kullanıma sunulan telefon sayısından ve yiyecek-içecek bolluğundan bahsetmektedir(Türk, 2014:140). Özal dönemi, dünyada refah devleti uygulamasının bittiği, devletçi kalkınma modellerinin çözüldüğü bir dönemdir. Özal, devletin bir an önce sanayiden, ticaretten ve tarımdan çıkması ve bu alanların özele devredilmesi gerektiğini savunur. Özal, özel sektörün şehirleşme içinde faydalı olduğunu özellikle büyük inşaat şirketlerinin teşvik edilmesini savunur(Türk, 2014:141). Özal'ın kalkınmacılık anlayışı, yeni sağ politikalarla uygun olarak, özel girişimi desteklemek üzerine kuruludur(Türk, 2014:141). Ayrıca Özal, teknolojiye çok düşkün olup özellikle bilgisayar çok dikkatini çekmektedir. Bilgisayarların, vatandaşa hizmet sunma açısından devleti hızlandıracağını düşünmektedir. Türkiye, ilerlemek istiyorsa mutlaka en son teknolojiyi getirmelidir(Türk, 2014:143). Özal ile birlikte devletin kalkınma hamleleri azalmaya başlamıştır. Özal'ın popülist ekonomi faaliyetleri halka iş imkanı yaratmaktan ziyade, halkı tüketime yönelten bir anlayışa sahiptir. Bu yönüyle Menderes ve Demirel'den farklıdır.

Türkiye'deki siyasi oluşumlar, benzer ideolojik görüşlere inanan partilerin devamı olarak ya da bu partilerden ayrılarak siyasete girmişlerdir. Ancak Necmettin Erbakan'ın kurduğu Refah Partisi, Erbakan'ın önderliğinde kurulan partilerden bile farklı bir popülist politika izlemiştir(Yetkin, 2010:77). Refah Partisi'nin en önemli popülizm politikası “adil düzen” dir. Bu düzen faizci kapitalist sistemin, adil olmayan düzenine karşı çıkararak, kapitalizm ve komünizmin yararlı yanlarını alarak “üçüncü yol olma”(milli görüş) düşüncesidir. Bu adil düzen, İslami geleneklere uygun olarak ağır sanayi hamlesi ile elde edilen zenginliğin yine İslam'a uygun olarak yardım ve dayanışma ruhu içinde eşit dağılımını sağlayacak bir sosyal adalettir. Ayrıca bunlara ek olarak milli görüş, özel mülkiyeti ve küçük girişimcileri desteklemekle birlikte faiz ve israfa karşı çıkmış, Müslüman ülkelerle de ortak bir pazar kurma projesi geliştirilmiştir(Yetkin, 2010:79). Refah Partisi ve Erbakan, serbest piyasanın ve neo-liberal ekonomi politikalarının benimsendiği bir ülkede, faize karşı çıkararak gerçekçi olmayan bir bakış açısıyla popülistçe bir siyaset geliştirmişlerdir. “Adil düzen” söylemi kitlelere hoş gelebilir ancak adil olmama üzerine kurulu bir kapitalist dünya da sistem değişikliği olmadan uygulanması zor bir proje olması bakımından popülistçe bir yaklaşımdır.

2002'de iktidar olan AKP ve Erdoğan'ın izlediği genel siyaset “proje siyaseti” olmuştur. Bu anlayışla Erdoğan, bir proje adamı ve müteahhit olarak halkın karşısına çıkmaktadır. Erdoğan, ideolojik hareketleri iş yapmanın önünde engel görmektedir. Erdoğan'ın pragmatik yapısıyla bütünleşen projecilik, güçlü bir popülist forma dönüşmektedir. Erdoğan'ın reklam kampanyaları da yapılan hizmetin herkesi kapsadığı ve içerik olarak da hızlı trenin, yeni yapılan tünellerin, havaalanlarının yer aldığı görsellere sahiptir. Bu içeriklerde daha sonra “Ben lafa değil icraata bakarım” diyen vatandaşlar yer alarak kalkınma hamlelerinin son halkasını oluşturmuşlardır(Türk, 2014:216-217). Bu reklamlar aslında AKP'nin kalkınmaya bakış açısını ve halkın da buna nasıl tepki vermesi gerektiğinin tasavvurunu yansıtmaktadır.

Erdoğan'ın halka hizmet anlayışı, somut alanda somut hizmet vermektir. AKP'nin icraatları gücünü çabuk fark edilebilirliğinden ve basitliğinden almaktadır. Herkesin sıklıkla hizmet alındığı alanlar olan sağlık, eğitim, ulaşım gibi alanlarda verilen hizmetlerin özellikle gözden kaçırılmayacak şekilde yapılmasına dikkat edilmektedir. Özellikle ulaşım, Erdoğan için modernleşmenin başat projesidir. Erdoğan gittiği her ilde özellikle yolların uzunluğu ve kaç şeritli olduğu üzerinde

önemle durmaktadır. Yol, AKP'nin ve Erdoğan'ın başarısının en somut kanıtını oluşturmaktadır. Demirel barajlarla, Özal bilgisayar ve internetle ve Erdoğan ise yol ve yollar ile özdeşleşmiştir(Türk, 2014:217-218).

Türkiye'de dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin kalkınmacılık anlayışıyla asıl amaçladıkları şey, devlet merkezli yeni bir yapılanmadır. Kalkınma süreçleri, kağıt üzerinde geleneksel düzenin kurum ve ilişkilerini yıkmak ve onların yerine toplumsal anlamlarını devletten alan soyut toplumsal ilişkileri ikame etmek istemektedir(İnsel, 2012:177). Türkiye'de kalkınma ile amaçlanan, Kemalizm ve tek parti dönemi uygulama ve politikalarının yeniden inşa edilmesidir. Bu inşa sadece ekonomi alanında değil daha çok toplumsal ve sosyal alanda yaşanmaktadır. Ayrıca bir diğer husus da kalkınma popülizminin demokrasiye bir katkısının olmamasıdır. Çünkü demokrasi, sadece iktisadi kalkınma ve ilerlemeye indirgenerek değerlendirilebilecek bir olgu değildir. Barajların sayısı, yolların uzunluğu, fabrikaların sayısı vb. demokrasinin felsefesi açısından anlamlı istatistikler değildir.

3.8. Hegemonya-Popülizm İlişkisi

Günümüzde popülizm yükselmekte olup, popülist yönetimler dünyanın birçok yerinde iktidara gelmektedir. Başa geçen popülist yönetimler baskın ve otoriter bir siyasal hegemonya ile varlığını sürdürmektedir. Bir yandan da bu popülist siyasetçiler, özelleştirmelerle, piyasalaştırmayla ve güvencesiz çalışma ortamı ile neo-liberal dönüşümleri gerçekleştirmektedirler. Popülist yönetimler hem baskıcı hem de toplumun çoğu kesimini ilgilendiren neo-liberal politikaların uygulayıcısı olmakla birlikte bu iki olumsuz durumun popülizmin yükselişini daha da arttırması çelişkili bir durum gibi gözükmektedir. Zizek bu çelişkiyi Gramsci'yi izleyerek hegemonya konusunda ortaya koyduğu saptamalar doğrultusunda açıklamaktadır. Zizek'e göre, egemen ideolojinin işleyebilmesi için, sömürülen çoğunluğun, içinde kendi hakiki özlemlerini görebileceği bir dizi özelliği de bünyesinde barındırması gerekir. Başka bir deyişle, her hegemonik evrensellik en azından iki tikel içeriği, yani hem sahici popüler içeriği hem de onun baskı ve sömürü ilişkileri tarafından çarpıtılmış bir biçimini bünyesinde barındırmak zorundadır(Zizek, 2006:260-261). Çelişkili bilinçlilik, tam da buradadır ki bu zemin aynı zamanda neo-liberal popülizmin işlevsel olmasına imkan veren zemindir. Zira bir iktidar tekniği ve hegemonya projesi olarak neo-liberal popülizmin başarısı, sömürülen çoğunluğun içinde kendi sahici özlemlerini görebileceği bir dizi özelliği de bünyesinde

barındırması ve yine bu kesimlerin “ortak duyu” su içerisinde iktidar bloğunu birleştiren hegemonya projesinin yerleştirilmesi ile mümkündür(Yıldırım, 2009:3).

İkincisi, söz konusu strateji, farklı çevre ülkelerde farklı yerleştirme stratejileri bağlamında uluslararası ölçekte finansal sermayenin hegemonyasında birleşen iktidar blokunun, bir kriz yönetme stratejisi olarak gelişmektedir. Özellikle neo-liberal modelin ve finansallaşmanın beraberinde getirdiği ağır ekonomik krizlerin toplumsal ve siyasal alana yayılması ve krizin giderek bir hegemonya krizine dönüşmesi bağlamında değerlendirildiğinde neo-liberal popülizmin, çevre ülkelerde finansal sermayenin hegemonyasını sağlamlaştırmayı, yerli siyasetin “popülist ve muhalif” karşı hegemonya dilinin egemen sınıf siyasetine tercümesiyle mümkün gören ve bu ölçüde de uluslararası ölçekte sermaye hegemonyasının yeniden üretilmesine hizmet eden Dünya Bankası gibi finansal kuruluşların 90’ların sonundan itibaren geliştirdiği “yoksullukla mücadele” söylemiyle de örtüşen, yerel görünümlü olmakla beraber fazlasıyla “küresel” bir hegemonya ve iktidar tekniği olduğu belirtilmelidir(Yıldırım, 2009:3).

Neo-liberal popülizm, ortaya çıktığı ülkelerde bir yandan küresel hegemonya projesinin yerleştirilmesine, diğer yandan da hegemonya krizinin geçiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Diğer yandan, halk sınıflarının, siyasal temsilcilerinin “dönüşümcülük” olgusu çerçevesinde iktidarın dilinin bir parçası haline getirilmesiyle birlikte mümkün olan bir süreçtir. Bu durum, iktidar bloğunu oluşturan sınıflara krizi daha normal yollardan geçiştirme olanağı verdiği gibi, bu sınıfları karşı hegemonyanın potansiyel unsurlarını püskürtme olanağıyla da donatmaktadır. Bu durumla ilgilidir ki halk adamı olarak beliren bir popülisti, bir İslamcı veya bir solcu lideri egemen sınıfların hakimiyetini genişletecek politikalar açısından daha da verimli bir hale getirebilmektedir(Yıldırım, 2009:4). Therbon’ a göre, demokratikleşmenin uzun tarihi boyunca, elit ve burjuva politikacılar, devleti sermayenin ihtiyaçlarıyla uyumlu bir şekilde tutabilmek için başvurabilecekleri pek çok mekanizma olduğunu öğrenmişlerdir. Kapitalizmin bu özelliği, küçük bir azınlığın nasıl olup da kişilerden soyutlanabilen bir egemenliği demokratik biçimler altında idare edebildiğini ve bu arada sermaye sahiplerinin, İşçi Partisi hükümetleriyle bağdaştırılabildiğini, buna karşılık feodal seçkinlerin hiçbir zaman bir köylü partisi aracılığıyla hükümette temsil edilemediğini belirtmiştir(Therborn, 1989:54). Bu çerçeveye daha geniş açıdan bakıldığında, egemen kapitalist sınıfların hegemonya projesinin farklı devletlerde bir işçi partisi, bir popülist parti veya bir

İslamcı parti tarafından yerine getiriliyor olması, bu egemen sınıfların hegemonik dönüştürme yeteneğinin bir göstergesidir. Sermaye sahipleri ve hakim sınıflar, hegemonyasını hangi yöntemlerle yeniden ürettiğinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Popülizmin neo-liberalleşmesi, egemen sınıfların dışında kalan kitleleri iktidarların sermaye stratejisine destek veren sınıflar haline getirmesi kadar, halkların muhalif olma eğilimlerini de ortadan kaldırmaktadır. Neo-liberal popülizm, krizleri bilmekte ve izlemekte, sermaye sınıflarının emekçi kitleler karşısındaki iktidarını neo-liberalizm çerçevesinde güçlendirme politikası gütmektedir. İktidar bloku içinde de uluslararası finans sisteminin imkanlarını genişletirken aynı zamanda emekçi halk kitlelerini ferahlatıcı, rahatlatıcı ve gene neo-liberal politikalarla uyumlu popülist söylemler ve önlemlerle kendi hegemonyası dışına çıkmasını da engellemektedir. Sermaye hegemonyasının kendisine karşı olan hareketi engellemelerinin, en yakın örneği Yunanistan'da yaşanmıştır. Ekonomik krizdeki Yunanistan'da sol popülist hareket olan SYRIZA yükselişe geçmiş ve seçimleri kazanacağı olasılığı yükselince Avrupa Birliği içindeki hegemonya ile karşılaşmışlardır. Ekonomik kriz, AB projesinin içine gizlenmiş olan egemenlik-bağımlılık ilişkilerini açığa çıkarmıştır. AB projesinin hegemonya sorununu çözmekte kendisinden yana çalışacak mali şiddet ve şantaj araçlarını ürettiği de bu süreçte ortaya çıkmıştır. SYRIZA hareketi ise egemen sermaye tarafından dayatılan neo-liberal önlemlere karşı çıkmaktadır. İş olanakları yaratacak, sosyal güvenliği arttıracak, sağlık, eğitim ve alt yapı alanlarında ileriye dönük yatırımlar yerine sermayenin kurtarılmasına yönelik kemer sıkma politikalarını reddetmektedir(Yıldızoğlu, 2015). Ancak Yunanistan'da ki mücadeleyi AB hegemonyası kazanmıştır. Yunanistan'da kemer sıkma politikaları için yapılan referandumdan hayır çıkmasına rağmen SYRIZA lideri Çıpras AB'nin krizi önleme planını onaylamak zorunda kalmıştır(Kızıık, 2015). Uluslararası finans sermayesinin hegemonyası ve AB içindeki sermaye sınıfının hegemonyasının oluşturduğu iktidar bloğu Yunanistan'daki halkın çoğunluğunun destek verdiği karşı hareketi bastırmayı başarmışlardır. Kapitalist sınıfların hegemonya projesi, Yunanistan'daki sol kökenli hareketi de kendisi ile bağdaştırmayı bilmiştir.

Refah devletinin çözülmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla alternatifsiz kalan kapitalizmin, 1980'lerde temelini attığı ve 1990'lardan sonra hız verdiği neo-liberal politikalar, aynı zamanda büyük kapitalist devletlerin ve uluslararası finansal kuruluşların hegemonyasını dünya üstünde daha çok

hissettirdiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Sermayedar hegemonik ittifaklar ülkelerin her türlü siyasi ve ekonomik gelişmeleri üzerinde söz sahibi olmuşlardır. Hatta ülkelerin iç dinamiklerine göre politikalar belirleyip ideoloji farkı gözetmeksizin herkesi kendi iktidarlarına boyun eğmeye zorlamışlardır. Yeri geldiğinde krizleri bile bilinçli olarak derinleştirip bu kriz ortamlarını popülist politikalarla kendi çıkarları için kullanmışlardır. Bu krizlerin popülist ortamı desteklediğini bildikleri için popülist iktidarların çoğalmasına zemin hazırlamışlardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POPÜLİST KALKINMA SÖYLEMİNİN, SAĞ İDEOLOJİYE YAKIN YAZILI BASINDA KURGULANIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

4.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu, Örneklemi ve Sınırlılıkları, Araştırmanın Yöntemi

4.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmanın konusu, kalkınma söyleminin sağ ideolojiye yakın yazılı basında ele alınış şeklidir. Araştırmanın amacı ise “popülist kalkınma” söyleminin sağ görüşe yakın yazılı basında yeniden üretilmesiyle oluşan siyaset algısının demokrasiye olan katkısını sorgulamaktır.

4.1.2. Araştırmanın Örneklemi ve Sınırlılıklar

Araştırma için sağ ideolojiye yakın üç gazete seçilmiştir. Belirlenen gazeteler “Sabah”, “Yeni Şafak” ve “Yeniçağ” gazeteleridir. Sabah Gazetesi daha liberal yayın yapan iktidara yakın bir gazetedir. Yeni Şafak Gazetesi, muhafazakar ve iktidara yakın bir gazetedir(Çoban, 2013:177-178). Yeniçağ Gazetesi ise milliyetçi ve Atatürkçü bir çizgide yayın yapan ancak iktidara muhalif olan sağ görüşlü bir gazetedir(www.yenicaggazetisi.com.tr). Bu üç gazetenin de tercih edilme nedeni sağ görüşü büyük oranda temsil etmeleridir. Ayrıca bu üç gazetenin de internette arşiv erişimi bulunmaktadır. Haberler, 1 Ocak 2019 ile 29 Mart 2019 tarihleri ile sınırlandırılmıştır. Bu tarihlerin tercih edilmesinin sebebi ise 31 Mart’ta yapılan yerel seçim için üretilen haberlerden yararlanılarak daha zengin ve alternatifli bir içerik imkanına sahip olmaktadır.

4.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Gazete metinlerinin, kamuyu bilgilendiren, iktidarın görüşlerini aktaran, toplumu manipüle eden ve toplumun görüşlerine biçim veren bir işlevi ve gücü vardır. Bu nedenle metinlerde kullanılan dilin, üslubun, haberin hangi amaçla ve nasıl seçildiğinin, başlığının ve içeriğinin incelenmesi daha önemli bir hal

almaktadır. Bu nedenle de çalışmamızda yöntem olarak metinlerin arkasında yatan anlamları kavramak amacıyla “A. Van Dijk’ in Eleştirel Söylem Analizi” tercih edilmiştir.

4.1.3.1. Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi, bir iletinin farklı sözcükler ve cümleler ile ifade edilen söylemin asıl belirtmek istediği düşüncüyü ortaya çıkarmaya çalışır. Dolayısıyla eleştirel söylem analizine geçmeden önce söylemin ne olduğuna değinmek gerekir.

4.1.3.1.1. Söylem

Söylem, felsefe ve gündelik hayatı birbirine yakınlaştıran, Batılı bir felsefenin ürünüdür. Daha basit şekilde ifade edilirse dil ve dil pratiğidir. Bu dil kullanımı, sadece dilin standart öğeleri ile sınırlı değildir. Söylem, sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomi de dahil olmak üzere hayatın sosyal ve siyasal yönleriyle de bağlantılıdır(Sözen, 1999:20). Söylem, metni meydana getiren sözcükler, cümleler, paragraflar ve öğelerle sınırlı değildir. Söylem, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik düşüncenin dile ve metne yansımalarıdır. Sözen’e göre söylem, “ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan, müzakere, güç ve gücün alışverişiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir”(Sözen, 1999:20).

Söylem, toplumsal bir pratik olarak da görülmektedir. Bu bağlamda taraf ve taraf tutmanın ifadesi, suçlamalar, kültürel ve sosyal ortamlardaki insan ilişkilerini yansıtan davranışların ve eylemlerin sergilenmesi olarak değerlendirilmektedir. İnsanlar, günlük hayatlarında, inançlarını, düşüncelerini, siyasi tutumlarını söylem yoluyla dile getirmektedir. Bu yönüyle toplumsal bir pratik olan söylem, insanların hayata ilişkin ifadelerini ve hayatı tanımlamalarını kolaylaştıran sistematik bir rol oynamaktadır(Potter, 2004:71-72). Sözen’e göre dil pratikleri kullanılmadan sessiz kalmakta bir söylemdir. Bir şekilde baskı altında bulunan toplumlar, baskı sürdüğü sürece sessizliklerini muhafaza etmekte ama bu herhangi bir tepkisel söylemin olmadığı anlamına gelmemektedir. Sessizlik, söylemi kayıt altına alırken bir şekilde ortaya çıkan diyalog ortamı sessizliği bozmakta ve söylemi ortaya çıkarmaktadır(Sözen, 1999:14). İnsanların hayata dair düşünceleri, tepkileri ve tutumları dil pratikleriyle de ortaya çıkabilir, dil dışı içsel ve zihinsel alanlarda da var olabilmektedir. Söylem her iki durumda da oluşmaktadır. Söylemin görünür

olmasında yaşanan toplumun koşulları da belirleyici olmaktadır. Söylem en uygun diyalog ortamında tekrar gün yüzüne çıkabilmektedir. Bu durum, modern hayatta söylemin devamlılığına da işaret etmektedir. Baskı ortamı olsun ya da olmasın söylem dil ve zihin pratiklerinde kendisini üretmeye devam etmektedir.

Yapısalcı yaklaşım, insanların oluşturduğu söyleme temkinli yaklaşmaktadır. Yapısalcılara göre her söylemin arkasında her zaman bir yapı bulunmaktadır. Saussure dil sistemini benimseyen günümüz söylem teorileri, bütün söylemlerin arkasında tek ve genel bir sistem ve düşüncenin olduğu fikrini kabul etmemektedirler. Kişisel yorumlar ve üretilen anlamlar, kişisel bilgi sisteminden kaynaklanmaktadır. Ancak mübadele edilen anlamlar, bireylerin bir özelliği olmaktan ziyade katılımcıların bağlı bulunduğu bilgi sisteminin özelliği olmaktadır. Bu yönüyle söylemler, bireysel amaçlarla yorumlanan anlamlara veya üretilen anlamlara işaret etmemektedir(Sözen, 1999:48). Bu yönüyle söylem, kişisel görüş ve düşüncelerden kendisini ayırmaktadır. Söylem, bireylerin kendileri dışında var olan düşünce ve bilgileri paylaştığı noktada var olmaktadır. Bireyler, bağlı oldukları egemen sistemin ve ideolojinin söylemi ile sınırlandırılmıştır. Bu durum aynı zamanda söylemin ideolojilerle iç içe düşünülmesini de beraberinde getirmektedir(Ilgin, 2003:285). İdeolojik kontrol mekanizmaları ise egemenliği elinde bulduranlar tarafından kontrol edilmektedir. İdeolojik araçların en önemlisini medya oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı medyada daha özelden ise haberde egemen ideoloji yeniden üretilmektedir. Haberin söyleminde ideolojik pratikler yer almaktadır(Özer, 2009:47). İktidarın ideolojik pratikleriyle oluşmuş haberin söylemi de böylece egemen söylem olmaktadır(Özer, 2001a:109). Bu durum, haberlerin sadece egemenlerin çıkarı doğrultusunda yapılmasından ziyade, olayların yorumlanış şeklinin güçlülerin çıkarı doğrultusunda olmasına yöneliktir(Özer, 2009:47). Egemenler, medya da kendilerinin iyi gösterilmelerini isteyerek toplumdaki algılarını sağlamlaştırmak ve meşrulaştırmak istemektedirler. Bu nedenle de medya da kurgulanan söylem, halkın egemenler hakkındaki düşüncelerini olumlama ve onaylama üzerine odaklanmaktadır. Medya, doğrudan olmasa da, dolaylı olarak haber seçimlerinde güçlülere daha olumlu yaklaşırken, halkın diğer kesimlerine yönelik doğrudan olumsuz haberlere yer vermektedir. Böylece güçlüler hep olumlu yansıtılmakta ama sorunlar halk tarafında gösterilmektedir.

4.1.3.1.2. A. Van Dijk' ın Eleştirel Söylem Analizi

Van Dijk' ın “Eleştirel Söylem Çözümlemesi” sosyal meselelere, eşitsizliklere ve adaletsizliklere eleştirel bir tutum sergileme kabiliyetinin kazandırılması için önem arz etmektedir. “Eleştirel Söylem Analizi”, yazılanı, söyleneni olduğu gibi kabul etmek yerine ardında yatan anlamı eleştirel bir sorgulama yöntemi ile açığa çıkarma amacı taşımaktadır. Van Dijk, gazetecilerin, yazarların, akademisyenlerin, sanatçıların vb. aydın ve seçkinlerin, eşitsiz toplumsal yapının oluşmasında önemli etkilerinin olduğunu belirtmektedir. Bu aydınların, söylemin oluşmasında ve sunumunda belirleyici olduklarını söylemektedir(İnal, 1996:68). Ayrıca Dijk, haberi bir tür olarak değil bir söylem olarak görmekte ve haberin söylemini, topluma egemen olan söylemlerin bir ürünü olarak görmektedir(İnal, 1996:97).

Van Dijk' e göre egemenler halkın iletişimsel haklarına müdahale etmekte, özgürce istedikleri bilgilere, haberlere, söylemlere, konuşmalara erişimlerini engellemektedirler. Bu sayede halkın, kamu söylemine erişimini denetlemektedirler. Bu denetim, egemenlere daha geniş müdahale alanı yaratarak, kamu zihinlerini de kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etme şansı vermektedir(İnceoğlu ve Çomak, 2000:30). Van Dijk, manipülasyonu “egemenlik altındaki grupların çıkarlarının karşısında seçkin gücün yeniden üretilmesinin söylemsel biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu yeniden üretim de demokratik bir toplumda, sosyal eşitsizliği, toplumsal ve aynı zamanda da meşru olmayan sonuç olarak üretmektedir.”(İnceoğlu ve Çomak, 2000:30-31).

Van Dijk, çalışmalarında söylem düzeyinde manipülasyona da yer vermektedir. Dijk'a göre eleştirel söylem çözümlemesi içinde yaşamsal kavramlar bulunmaktadır(Özer, 2011:121). Bunlar, söylemsel güç/iktidarın kötüye kullanımını içerdiğinden ayrıca dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu dikkat edilmesi gereken nosyonlardan birisi de manipülasyondur(Van Dijk, 2011'den aktaran Özer, 2006:359). Van Dijk, manipülasyonun bazı özelliklerini belirlemiştir. Dijk' a göre manipülasyonların çoğu metin ve konuşmalarda yapılmaktadır. Manipülasyonlara maruz kalanlar insanlardır ve onların zihinlerine yönelik manipülasyon yapılır; böylece bilişsel hesap, manipülasyon süreci üzerinde aydınlatıcı olacaktır. Manipülasyon, etkileşime dayanan karşılıklı bir diyalog sürecidir ve güç/iktidar ve güç/iktidarın kötüye kullanımını kapsadığından sosyal bir yaklaşım ayrıca önemlidir(Van Dijk, 2011'den aktaran Özer, 2006:360).

Van Dijk, iletişimsel veya sembolik manipülasyon formları üzerinde durmaktadır. Bunlar, politikacılar ya da medyanın, oy sahipleri veya okuyucuları manipüle etmesi şeklinde oluşan etkileşimin bir formudur ve söylemsel etkinin bir çeşidi aracılığıyla dile getirilmektedirler. İletişimsel ve etkileşimsel pratiklere sahip manipülatör, diğer insanları kendi istek ve ilgileri etrafında kontrol etmek istemektedir. Asıl amaçları ise diğer insanları inandırmaya ve onları kendi istek ve amaçları doğrultusunda ikna etmeye çalışmaktır. Bu süreçte ise sinema, resim, yazılı ve görsel basın, fotoğraf ve diğer medyalardan faydalanmaktadırlar. Ayrıca Dijk 'a göre manipülasyon sadece güç/iktidarı kapsamamakta aynı zamanda güç/iktidarın kötüye kullanımını da içermektedir. Manipülasyon, söylemi bir araç olarak kullanarak meşrulukla ilgisi bulunmayan bir formun işlenmesini sağlamaktadır((Van Dijk, 2011'den aktaran Özer, 2006:360-361). Dijk bu noktada ideolojik boyuta vurgu yapmaktadır: Sosyal-siyasal manipülasyon, tahakkümü de içerdiğinden, manipülasyonun ideolojik olduğu kabul edilmektedir(Özer, 2011:123).

Van Dijk, haberi kamu söyleminin bir biçimi olarak görmektedir. Ayrıca, haber söyleminin temel yapısını oluşturan bağlamsal etkenlerin önemine de vurgu yapmaktadır. Van Dijk, haber anlatısını "sentaktik" ve "semantik" ten oluşan iki farklı dilsel çözümleme şeklinde ele almıştır. haber sentaksı kullanılan cümlelerin gramatik yapıları ile ilgilidir. Semantik yapı ise kelimelerin, cümlelerin ve bütün olarak söylemin anlamını kavramaya yöneliktir(Özer, 1999:90).

Van Dijk' ın söylem çözümlemesi metodu "makro yapı ve mikro yapı" olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Makro yapı bölümü iki başlık altında ele alınmaktadır: "Tematik çözümleme ve şematik çözümleme." Haberler, hikayeler gibi hiyerarşik şemaya göre oluşturulmaktadır(Özer, 1999:90). Bu şema içerisinde başlık-haber girişi birlikte özetleme yapmaktadır. Bunlar, tümüyle metnin makro yapısının anlamını göstermek zorunda olan özetlemenin yanında, metne giriş vazifesini de yerine getirmektedir. Şemanın içinde metin de yer almaktadır. Ayrıca başlık ve giriş bölümlerinin incelenmesiyle haberin teması ortaya çıkmaktadır(Özer, 1999:90). Makro yapı çözümlemesinde "başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, ardaalan ve bağlam bilgisi, olay taraflarının olayları değerlendirmesi gibi unsurlar incelenmektedir. Ayrıca fotoğraflar, tematik yapı unsuru olarak da incelenebilmektedir."(Özer, 1999:90-91).

Mikro yapı çözümlemesi ile sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve retorik çözümlenmeleri yapılmaktadır. Sentaktik çözümlemede

cümlelerin kullanım yapıları incelenmektedir. Aktif ya da pasif yapıyla oluşturulan cümlelerin çağrıştırdığı anlam farklı olabilmektedir. Bölgesel uyumda ise peş peşe gelen cümlelerin ve cümlenin bölümlerinin birbiriyle olan ilişkilerine bakılmaktadır. Bu cümleler arasında nedensellik olup olmadığı aranmaktadır. İşlevsel ilişkide genel ifadeli bir cümlenin açılımının bir sonraki cümlede var olup olmadığı kontrol edilmektedir. Bu nokta da uygun anlatım, özetleme, zıtlıklara başvurulup vurulmadığına ve örneklemeden yararlanılıp yararlanılmadığına bakılmaktadır. Kelime seçimleri, çağrıştırdığı ideolojik anlam ve yapılanma açısından önemli olmaktadır. Haberin retoriğinde ise ikna edici ve inandırma gücü yüksek verilerin varlığı aranmaktadır. Fotoğraf ve görgü tanıkları haberin inandırıcılığına katkı yapmaktadır(Özer, 1999:91-92).

Haber metinlerinin Van Dijk modeli ile haberlerin kısımlara ayrılarak incelenmesi anlaşılmasını ve analizini kolaylaştırmakta, aynı zamanda da metinlerin belirli ve bilinçli üretim tarzıyla oluşturulduklarını da göstermektedir. Metnin başlığından itibaren son cümlesine kadar profesyonellerce ideolojik olarak bilinçli bir şekilde işlendiği görülmektedir. Bu çalışmada da Van Dijk' ın eleştirel söylem analizi yöntemi ile Türkiye'de popülist kalkınmacılık söyleminin haber metinlerinde ele alınış biçimi incelenecektir.

4.2. Haber İncelemeleri

Bu bölümde daha önce ideolojik arka planı anlatılan yeni sağ ideoloji ve bu ideolojiye yakın yazılı basında popülist kalkınma haberleri incelenecektir. Haberler, yerel seçim öncesini kapsadığı için sayıca çok fazladır. Bu nedenle haberler, “Projeleri İdeolojik Kutuplaştırma İle Birleştirerek Sunmak”, “Egemen İdeolojinin Devamlılığına Katkı Yapan Projeler ve Hizmetler”, “Hizmet Anlayışına Farklı Bir Bakış Açısı” başlıkları altında üç farklı kategori altında incelenmiştir. Her haber, üzerinde durduğu temaya göre ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Bu çalışmada incelenen toplam haber sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.

Gazeteler	İncelenen haber sayıları
	Adet
Yeni Şafak	45
Sabah	48
Yeniçağ	17
Toplam	110

4.2.1. Projeleri İdeolojik Kutuplaştırma İle Birleştirerek Sunmak

Yeni sağ siyaset gerçekleştirdiği projeleri diğer dönemlerde yapılan hizmetlerle kıyaslama yaparak, halkın gözünde kalıcılığını pekiştirmek istemektedir. Özellikle yerel seçim öncesi meydanlarda verilen mesajlar, öncelikle diğer partilerin eleştirileri ile başlamakta ve devamında o yöreye yapılan projeler, harcanan paralar anlatılmakta ve daha sonra da yapılması planlanan hizmetler açıklanmaktadır. Haberlerde de bu açıklamalar doğrudan verilerek; rakip siyasi figürler ve hizmetler, basın yoluyla düşman haline getirilip eleştiriden de ileriye gidilerek mevcut iktidar ideolojisinin devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu kategoriye giren haberlerin tamamı Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinde üretilmiştir. Yeniçağ gazetesinde AK Parti ve Erdoğan ile ilgili haberler daha çok eleştiri niteliğindedir. Aşağıdaki tabloda bu başlık altında gazetelerde üretilen haber sayıları verilmiştir.

Tablo 2.

Gazeteler	“Projeleri İdeolojik Kutuplaştırma İle Birleştirerek Sunmak” ilgili haber adetleri
	Adet
Yeni Şafak	18
Sabah	23
Yeniçağ	1
Toplam	42

4.2.1.1. Haber 1

Haber, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 31 Mart yerel seçimlerine yönelik Bartın'da yaptığı açıklamayı ele almaktadır (www.sabah.com.tr, 01.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: Başkan Erdoğan'dan Bartın'da önemli açıklamalar

Haberin Girişi/Spot: Başkan Recep Tayyip Erdoğan, partisinin Bartın mitinginde 31 Mart seçimlerine ilişkin önemli açıklamalarda bulundu. Başkan Erdoğan, CHP'nin sosyal devlet ilkesinin edebiyatını yaptığını söyleyerek "Bartın'da adeta sporcu yetiştirme merkezi. Kapalı yüzme havuzu, gençlik merkezi inşa ettik. Bartın'da da sosyal devlet ilkesinin en güzel örneklerini hayata geçirdik. CHP gibi sosyal devletin edebiyatını yapmadık, gerçek anlamda pratiğini ortaya koyduk. Şimdi her üniversite genci Kredi Yurtlar Kurumu'na müracaatını yaptıktan sonra geri döndürmek yok. Bartın'da yaşlılarımıza, engellilerimize toplamda 367 milyon lira kaynak aktardık. Sağlıkta Bartın'ın tarihinin en büyük yatırımlarıyla buluşturduk." ifadelerini kullandı.

Fotoğraf: Haber girişi tek fotoğrafla sunulmuştur.

Tematik Yapı Analizi

Başlıkta bilgi eksikliği mevcuttur ve genelleme yapılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın hangi konuda açıklama yaptığı, bu konuların neden önemli olduğu belirtilmemiştir. Başlık, ülke genelini ilgilendiren bir konuyu kamuoyuna

duyurur gibi atılmış ve okuyucu da merak hissi yaratılmaya çalışılmıştır.

Başlık ile haberin spotu arasında uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Başlık da belirtildiği gibi önemli bir konu spotta bulunmamaktadır. Haber giriş kısmı haberin başlığından daha çok içeriği özetlenmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, yerel seçimler öncesi yaptığı mitinglerden birisini Bartın’da düzenlemiştir. Mitingde CHP karşıtlığı üzerinden yapılan projeler ve hizmetler anlatılmaktadır. Sosyal devlet anlayışının birçok boyutu olmasına rağmen, bu haberde sosyal devlet gençlik merkezi, yüzme havuzu, sporcu yetiştirme ve öğrenci yurtlarına indirgenmiştir. Bu kapsamda sağlık yatırımları ile ilgili bilgi verilmiş ve Erdoğan’ın: “Sağlıkta Bartın’ın tarihinin en büyük yatırımlarıyla buluşturduk” ifadesi doğrudan haberde yer almıştır. Ancak bu yatırımların hangi döneme göre, hangi açıdan büyük olduğuna değinilmemiştir. Haber girişinde de enformasyon eksiltimi devam etmiştir. Haber girişinde, hizmetler ve yatırımlar ile ilgili verilen bilgilerin dayanağı ve kaynağı yer almamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ifadeleri yorum katılmaksızın doğrudan haber girişi yapılmıştır.

Haber de kullanılan alt başlıklar ise şu şekildedir: “Erdoğan’ın açıklamalarından satırbaşları”, “sizlerden 31 Mart’ta da aynı tavrı bekliyorum”, “Bartın’a toplamda 6,5 katrilyon lira yatırım yaptık”, “CHP sosyal devletin edebiyatını biz ise icraatını yaptık”, “Filyon Limanı Projesi...”, “Bartın’da hak sahipleri yakında tapularına kavuşuyor”, CHP’li belediye başkanına çok sert tepki”, “Hangi çukuru açtıysalar o çukurlara gömdük mü?”, “İstanbul’a belediye başkanı olduğum zaman üç şeyle mücadele ettim.”, “Bu ayın 14’ünde 2 bin 600 yataklı şehir hastanesini açıyoruz”, “Savunma sanayimizde yüzde 65 yerli üretim yapıyoruz”, “Türkiye ekonomik bağımsızlığına kavuştu”. Haber alt başlıkları, ana başlıktan bağımsız konuları işlemektedir. “Önemli açıklamalar” aslında bilinenden daha farklı konular değildir. Alt başlıklarda özelden genele doğru bir gidiş görülmektedir. Önce Bartın ile ilgili yatırım bilgilerine yer verilmiş, daha sonra ise ulusal projelere geçilmiştir. Bu hizmet ve yatırım başlıkları aralarına da CHP ile ilgili olumsuz görüşler yerleştirilmiştir. Bu kurgulama ile haberde, asıl vurgulanmak istenen de ortaya çıkmaktadır: AK Parti’nin olumlanması ve meşrulaştırılması, CHP’nin ise halkın gözünde itibar kaybetmesidir.

Haberin giriş fotoğrafında da Erdoğan ile birlikte CHP hakkında söylediği sözler büyük puntolar ve farklı renkler kullanılarak daha dikkat çekici bir içeriğe dönüştürülerek verilmiştir. Ayrıca açıklamaların kritik olduğu da aynı fotoğraf

karesinde paylaşılmıştır. Böylece haber, hem yazılı hem de görsel olarak tekrar edilerek okuyucuyu etkilemeyi ve kalıcı olmayı amaçlamıştır.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Haberin ana konusu, başlıktan ziyade haber girişinde verilmiştir. Haberin ana olayı, Cumhurbaşkanı'nın ifadelerinden yola çıkarak, CHP'nin ne Bartın'da ne de Türkiye'de sosyal devlet anlayışını uygulamadığı, fakat AK Parti'nin sosyal devlet anlayışına sahip olmadığı halde CHP'den daha fazla sosyal devlet anlayışına hizmet ettiğinin vurgulanmasıdır. Bu vurguyu desteklemek için de Bartın ve ülke genelinde yapılan hizmetler, sayısal verilerden yararlanılarak haber de verilmiştir. Ayrıca haberin sunuş biçimi incelendiğinde seçmenler arasında bir ayrıştırma yapıldığı görülmektedir. Özellikle CHP ile ilgili olumsuz cümleler aynı zamanda CHP'ye oy veren seçmenin de eleştirilmesi olarak algılanmaktadır.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haberde özellikle CHP ile ilgili iddialarda ardalan ve bağlam bilgisine yer verilmemiştir. CHP'nin sosyal devlet anlayışı eleştirilirken bunun nedenlerine yer verilmemiştir. Ayrıca "Bartın'ın bazı tapu problemleri var mıydı? Bartınlı vatandaşlarımız bu hususta ciddi sıkıntı yaşıyordu. CHP senelerdir bu meseleyi istismar etti." İfadesinde de ardalan ve bağlam bilgisi bulunmamaktadır. CHP'nin bu konudaki istismarı ve hatası nedir, ne zaman yapılmıştır, hangi başkan döneminde bu konu ihmal edilmiştir gibi soruların yanıtı bulunmamaktadır.

Haber Kaynakları: Haberin kaynağı mitingi takip eden Sabah Gazetesi muhabiri ve haberin diğer fotoğraflarında ve videolarda yer alan A Haber'dir. Haberdeki iddia ve yatırımlar ile ilgili bilgileri destekleyen herhangi bir dokümana yer verilmemiştir. Haber de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ifadeleri doğrudan yansıtılmıştır.

Şematik Yapı Analizi

Haberin sunumu giriş kısmında verilmiştir. Bartın'da düzenlenen mitingde Erdoğan CHP'ye sosyal devlet vurgusu üzerinden eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştiriler haberin devamında da devam etmekte ancak ayrıntısına yer verilmemektedir.

Haber, yerel seçim çalışması nedeniyle Bartın'da yapılan mitingde Erdoğan'ın CHP'ye yönelttiği eleştiri ve propagandayı ele almıştır. Haberin girişi Erdoğan'ın CHP'yi sosyal devlet üzerinden eleştirmesiyle başlamaktadır. Haberin spotunda görülen bu genelleştirme ve enformasyon eksiltimi haberin ilerleyen bölümlerinde de sürmektedir. Önce sosyal devlet eleştirisi ve arkasından ise Bartın'na yapılan hizmetlere ile ilgili olarak CHP'ye değinilmesi, genelden özele doğru bir anlatım yapıldığını göstermektedir.

Haber, Erdoğan'ın CHP eleştirilerine yer vermekle birlikte eleştirilerin içerikleri ve nedenleri üzerinde durmamıştır. Bu anlamda ardalan ve bağlam bilgisi, haberde yeterince yer almamıştır. Hatta haberin ilerleyen bölümlerinde Türkiye'deki ve özelde Bartın'daki tapu sorunlarının da CHP'den kaynaklı olduğu vurgulanarak ardalanı olmayan eleştirilere devam edilmiştir. Bu eleştiriler ile rakip parti üzerinden düşman yaratılarak, parti destekçilerinin aidiyet duygusu arttırılmaya çalışılmıştır.

Haberin amacı, alt başlıklar ile birlikte okunduğunda daha iyi anlaşılacaktır. Haber de CHP karşıtlığına özellikle vurgu yapılmıştır. Bu karşıtlık oluşturulurken “onlar” ve “biz” algısı yaratılmak istenmiştir. Bu açıdan haber, ideolojik kutuplaştırma stratejisi izlemektedir. Bu strateji izlenirken özellikle CHP'yi suçlayıcı ifadeler seçilmiş ve çok ayrıntısına girilmemiştir. Ayrıntıya girilmeyerek okuyucuda ve seçimde sorgulamaya yer bırakılmamıştır.

Haber de AK Parti'nin Bartın ve Türkiye'deki *icraatlarına geniş yer verilmiştir*. “(...) toplamda 367 milyon lira kaynak aktardık”, “(...) 6,5 katrilyon lira yatırım yaptık”, “(...) 18 sağlık tesisi yaptık”, “(...) 354 adet yeni derslik inşa ettik”, “Bu ayın 14'ünde Ankara Bilkent'te inşallah 3 bin 600 yataklı bir şehir hastanesi daha açıyoruz.”, “Biz geldik savunma sanayimizin yüzde 20'si yerliydi, şimdi yüzde 65 yerli. Şu anda 2,5 milyar dolar ihracat yapıyoruz.”(www.sabah.com.tr 04.03.2019). Haberde bu tarz niceliksel verilerin yer aldığı birçok ifade bulunmaktadır. Yapılan hizmetler muhasebe sisteminde olduğu gibi sadece parasal değerleriyle ön plana çıkarılmıştır. Hizmetlerin niteliğine değinilmemiştir. Çok yataklı ve binasal olarak büyük hastanelerde kaç kişinin tedavi gördüğü, hasta başına düşen doktor sayısı, kaç kişinin gerçek anlamda iyileştiği gibi verilere yer verilmemiştir. Yapılan hizmetlerin sunumu maliyeti ve miktarı üzerinden verilmiştir. Haberdeki içerikler insanların iktisadi akıl ile düşünmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Haber kurgusunda, özellikle seçim öncesi hizmetlerin sayısal değerleri ile ön plana çıkarılması ile projelerin ve hizmetlerin akılda kalıcılığına ve

inandırıcılığına katkı yapacağı düşünülmüştür.

Haberin son kısımlarında, CHP ile ilgili eleştirilerin yer aldığı başlığın altında terör ile ilgili Erdoğan'ın ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeler “Hangi çukuru açtıysalar o çukurlara gömdük mü ?” başlığı altında toplanmıştır. Özellikle CHP Hatay Büyükşehir Belediye başkanına yönelik eleştirilerden sonra bu başlığın yerleştirilmesi, bilinçli bir sıralamanın olduğunu göstermektedir. CHP, hem halka hizmet etmeyen hem de terörle ilişkili olarak yansıtılmak istenmiştir.

Makro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: AK Parti ile ilgili eylemler etken, CHP ile ilgili ifadeler ise edilgen yapıdadır. Cümle yapıları incelendiğinde genellikle aktif yapının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum cümlenin öznelinin kararlılığını pekiştirmektedir. Ancak bu aktif yapı tek taraflıdır ve gazetenin ideolojik tavrı söz konusudur.

Bölgesel Uyum: “Bartın'da adeta sporcu yetiştirme merkezi. Kapalı yüzme havuzu, gençlik merkezi inşa ettik. Bartın'da da sosyal devlet ilkesinin en güzel örneklerini hayata geçirdik. CHP gibi sosyal devletin edebiyatını yapmadık, gerçek anlamda pratiğini ortaya koyduk.”(www.sabah.com.tr 04.03.2019). Bu örnek cümlede görüldüğü gibi Ak Parti, CHP gibi sadece söylem ile sosyal devlet vurgusu yapmamıştır. Erdoğan'a göre Ak Parti icraat gerçekleştirmiştir. Bu nedenle de hem belediyeleri hem de hükümeti daha çok hak etmektedir. Bu nedenle de bu haber de nedensel ve işlevsel ilişkiler mevcuttur.

Sözcük Seçimi: Sözcük olarak çoğunlukla “CHP”, “sosyal devlet”, “yatırım”, “hastane” ve “proje” sözcükleri kullanılmıştır. Haberin ilerleyen bölümlerinde de “sosyal devlet” vurgusunu güçlendirecek yatırım ve projelerle ilgili basit ve anlaşılır kelimeler tercih edilmiştir. Okuyucu, CHP'nin olumsuz bir siyasi figür olduğu konusunda ikna edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca AK Parti'nin hizmetleri rakamlarla sürekli tekrar edilmiştir. Haber doğrudan aktarma yöntemi ile yapılmış olsa dahi gazetenin ideolojik üretimi söz konusudur.

Haberin Retoriği: Haberde altı adet fotoğraf kullanılmıştır. Bunlardan üç tanesi Bartın'da canlı yayın yapan A Haber TV kanalından alınmıştır ve fotoğraflarda Cumhurbaşkanı'nı yer almaktadır. Diğer iki fotoğraf ise muhabir tarafından çekilen mitinge katılan halkı göstermektedir. Diğer fotoğraf ise giriş

bölümünde kullanılmıştır. Fotoğraflar özellikle miting alanındaki halkın AK Parti bayraklarını salladıkları esnada çekilmiştir. Ayrıca fotoğraflarda mitinge yoğun ilgi olduğunu belirtmek için miting alanının tamamı değil bir kısmı gösterilmiştir. Haberin retorikinin güçlendirilmesi için gazete kendi muhabirini kullanmıştır hem de A Haber'in mitingi yayımlayan iki adet videosuna yer verilmiştir.

4.2.1.2. Haber 2

Haber, Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 31 Mart 2019' da yapılacak yerel seçim öncesi, partisinin Ankara adaylarını açıkladığı tanıtım toplantısındaki açıklamalarını konu almaktadır (www.yenisafak.com, 29.06.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: *Cumhurbaşkanı Erdoğan Ankara'nın ilçe adaylarını açıkladı.*

Haberin Girişi/Spot: *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Ankara Spor Salonu'ndaki tanıtım toplantısında Ankara'nın ilçe belediye başkan adaylarını açıkladı. Ankara'da Ak Parti 22 ilçede aday çıkartırken 3 ilçede Cumhur İttifakı kapsamında MHP adaylarının desteklenmesine karar verildi. İttifak kapsamında yer alan Etimesgut, Polatlı ve Gölbaşı'nın adaylarını da Cumhurbaşkanı Erdoğan açıkladı.*

Fotoğraf: *Haber girişinde tek fotoğraf kullanılmıştır.*

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığında enformasyon eksiltimine gidilmiştir. Haberin içeriği ana başlıktan anlaşılmamaktadır. Haberin başlığı ana sayfadan daha farklıdır. Haber, gazetenin internet sayfasında genel gündemin verildiği sayfada yer almaktadır. Haberin içeriğine girildiğinde ise haberin birden fazla alt başlık ile verildiği görülmektedir. Haberin başlığında genelleme yapılmıştır. Haberin alt başlıkları incelendiğinde haberin teması anlaşılmalıdır. Haberin başlığı, içeriğin daha kısa bir bölümünü yansıtmaktadır. Başlıkta sadece adayların tanıtımından bahsetmiştir. Ancak alt başlıklarda daha farklı konulara da değinilmiştir.

Haberin spotu, başlık ile uyumlu görünmektedir. Spotta da Tayyip Erdoğan'ın Ankara adaylarını açıkladığı belirtilmiştir. Spotta da enformasyon eksiltimi devam etmektedir. Başlık ve haber girişi bir arada değerlendirildiğinde genelden özele doğru bir gidiş söz konusudur. Haberin başlığı ve spotu, haberi yerel seçim öncesi genel bir aday açıklama toplantısı olarak göstermiştir. Haber, alt başlıklar okunmadığı takdirde, sıradan bir kamuoyu bilgilendirme içeriği olarak algılanmaktadır. Sadece Tayyip Erdoğan'ın yer aldığı fotoğraf da bunu desteklemektedir. Haber de başka bir fotoğraf kullanılmamıştır.

Haber de kullanılan diğer alt başlıklar ise şu şekildedir: “Ak Parti’de Yeri Yoktur”, “CHP’li Belediyelere Tepki!”, “Yüksek Öğrenimi Ulaşılabilir Kıldık”, “Eğitimde Kaliteyi Yükselteceğiz”, “Bay Kemal SSK Genel Müdürü İken Bunlar Var mıydı?”, “Suç Örgütlerine Göz Açtırmıyoruz”, “Kılıçdaroğlu’na Sert Sözler”, “Özhasaki’den Ankaralılara Mesaj”, “Tanıtım Öncesi Cumhur İttifakı Mesajı”. Başlıklar, bir arada okunduğu zaman haberin asıl amacı daha net ortaya çıkmaktadır. Haberin ana başlığı alıcı da sıradan bir merak uyandırmaktadır. Ancak haberin geneli okunduğunda aslında verilmek istenen mesajın daha farklı olduğu görülmektedir. Haber, ağırlıklı olarak CHP ve Kemal Kılıçdaroğlu karşıtlığı üzerine kurgulanmıştır. Karşıt mesajlar verilirken de araya vaatler ve daha önce yerine getirilen, özellikle de eğitim, ekonomi, sağlık ve hukuk ile ilgili, hizmetler yerleştirilmiştir. Bu hizmetlerin sunumunda niteliksel değerlerden çok niceliksel verilere yer verilmiştir. Özellikle öğrenci burslarının miktarları tek tek açıklanmıştır. Eğitim ile ilgili başlık altında ülkede yapılan stadyumlara ve sporcu sayılarına da yer verilmiştir. CHP ve yapılan hizmetler arasında negatif bir bağ kurulmuştur. CHP dönemlerinde yerine getirilmeyen hizmetlerin AK Parti döneminde yerine getirildiği vurgulanmıştır. Kılıçdaroğlu’ nun SSK müdürlüğü dönemi, CHP iktidarı gibi gösterilip

genelleştirme yapılmıştır. Alt başlıklarda da enformasyon eksiltimi devam etmiş ve CHP'nin başarılı ve başarısız olduğu dönemler belirtilmemiştir. Haberin sonlarına doğru ise Ankara adayı Özhasaki' nin Ankara ile ilgili vaatlerine yer verilmiş ve Ankara'nın imar ve inşası ile ilgili hizmetleri nasıl gerçekleştireceği açıklanmıştır.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Haberin ana konusu, ana başlıktan ve haber girişinden anlaşılamamaktadır. Ana konu, alt başlıklarda verilmiştir. Haberde birçok yan anlam bulunmaktadır. Haberin ana olayı, AK Parti'nin hizmet için var olduğu, CHP'nin ise hizmetleri yerine getiremeyen ve karşı çıkan bir yapısının olduğudur. Sonuç olarak AK Parti yatırım yapan, eğitim kurumları inşa eden olumlu bir oluşum iken, CHP ise olumsuz bir siyasi figür olarak yansıtılmıştır.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haber, CHP karşıtlığı üzerine kurulmuştur. CHP'nin olumsuzlukları üzerinde durulmuş ancak bunun nedenleri üzerine durulmamıştır. CHP'nin hangi dönem iktidar olduğu hangi alanlarda başarısız olduğu gibi konular üzerinde durulmamıştır. Haber sadece toplantıda geçen ifadelerle sınırlandırılmıştır. Bu açıdan ardalın ve bağlam bilgisi, haberde yeterince verilmemiştir.

Haber Kaynakları: Haber kaynağı olarak gazete sadece kendi muhabiri ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca haberin tarafı olarak ağılıkla Cumhurbaşkanı'nın ifadelerine yer verilmiştir. Gazete bu şekilde haberi tarafsız olarak vermemiştir.

Şematik Yapı Analizi

Haberin başlığına ve spotuna bakıldığında ana konu, aday tanıtım töreni olarak verilmiştir. Haberin ilk bölümlerinde AK Parti Ankara adayları açıklanmış ve Cumhurbaşkanı'nın yerel seçimlerle ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. Ancak haber alt başlıklar ile birlikte okunduğunda alıcıya verilmek istenen içeriğin farklı olduğu göze çarpmaktadır. Haber, yerel yönetim aday tanıtım bilgilendirmesinden ülke genelinde uygulanan hizmetlere ve CHP'ye doğru geçiş yapmıştır. Alt başlıklar ile birlikte okunduğunda hizmetler ve CHP karşıtlığı da dahil olmuş, hatta ana konu haline getirilmiştir. Haber başlığı ve spotu ile alıcı da genel bir merak uyandırılmış, daha sonra ise alıcıları yerel seçim öncesi manipüle etmeye yönelik içeriklere yer

verilmiştir. Alt başlıklar ve içeriklerin veriliş sırası ve Erdoğan'ın ifadelerinin seçilerek sunulması, gazetenin ideolojik tavrını yansıtmaktadır. Haber, ardaan ve bağlam bilgisi yönünden eksik bırakılmıştır. Haber, amacına uygun olarak ayrıntılara girmemiş, karşıt görüşlere de yer vermemiştir. Haber de Cumhurbaşkanı'nın yer aldığı tek fotoğraf kullanılmıştır.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haberi oluşturan cümleler incelendiğinde aktif ve pasif yapıda cümlelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Aday tanıtımı ve Cumhurbaşkanı'nın cümleleri aktif yapıda verilmiştir. CHP ile ilgili cümleler ise daha pasif yapıdadır. Gazete bu sunuş şekliyle taraf olduğunu göstermiştir. Özellikle Erdoğan'ın konuşmalarının olduğu cümleler güçlü vurgularla verilmiştir. Haber de CHP'li herhangi bir yetkilinin cevabına yer verilmemiştir.

Bölgesel Uyum: Haberde nedensel ve referansal ilişkiler kurulmuştur. Haberde, AK Parti'nin seçimleri kazanmasına neden olarak Erdoğan'ın ifadeleri ile CHP'nin varlığı ve başarısızlığı gösterilmiştir. Ayrıca yapılan hizmetlerin sık sık vurgulanması ise AK Parti'nin başarısının referansı olarak verilmiştir.

Sözcük Seçimi: Sözcük seçimlerinde daha çok "hizmet", "proje", "reform", "Bay Kemal" ve "CHP" sözcüklerine ağırlık verilmiştir. Haber incelendiğinde "Bay Kemal" ve "CHP" sözcükleri aynı cümle içerisinde kullanılmıştır. Bu sözcük seçimiyle CHP'ye olumsuz bir anlam kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu tanımlamalar, ideolojik üretime sebep olmaktadır.

Haberin Retoriği: Haberin retoriğini oluşturmak açısından, haberin kendisi gösterilebilir. Nitekim habere gazetenin aday açıklanma toplantısını takip eden muhabiri tanıklık etmiştir. Haberin inandırıcılığı için herhangi bir belge ya da başka tanık gösterilmemiştir. İnandırıcılık açısından sadece tanıtım toplantısında Erdoğan'ın açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir.

4.2.1.3. Haber 3

Haber, bir dönem İSKİ skandalına karışan eski müdürün CHP hakkındaki birtakım açıklamalarını ele almaktadır (www.sabah.com.tr, 01.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: *CHP 25 yıldır ne yaptı?*

Haberin Girişi/Spot: *Eski İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel'in ikinci eşi Nurdan Erbuğ, bir başka kadının kendisine tercih edilmesini içine sindiremeyince, yakın tarihe damgasını vuran skandalın fitili de ateşlenmiş oldu. O dönem Türkiye'yi sallayan 'İSKİ yolsuzluğu', önce SHP ve sonrasında CHP'nin İstanbul'dan silinmesinin nedeni olarak gösterildi*

Fotoğraf: *Haber girişinde tek fotoğraf kullanılmıştır.*

Tematik Yapı Analizi

Başlıkta enformasyon eksiltimine başvurulmuş ve genelleme yapılmıştır. CHP'nin hangi konularda ne yaptığı ya da yapmadığı, zaman ve dönem gibi bilgiler başlıkta yer almamıştır. Bu başlık ile okuyucu, belirli bir görüş çerçevesinde haberi

okumaya yönlendirildiği anlaşılmaktadır.

Haberin girişinde ise başlıktaki anlamdan daha farklı bir içerik ortaya çıkmaktadır. Başlık ile haber spotu çok farklı içeriğe sahiptir. Haber girişinde CHP'nin 25 yıldır ne yaptığı sorusunun cevabı bulunmamaktadır. Eski İSKİ müdürü Ergün Göknel'in özel hayatı ile ilgili bir meselenin İSKİ yolsuzluğunu ortaya çıkardığı ve bundan dolayı da SHP'nin ve o dönem belediye CHP'ye ait olmadığı halde CHP'nin de siyaseten İstanbul'da varlığını yitirdiği belirtilmiştir. Ayrıca özel hayatı ve bürokratik kariyeri tartışmalı olan Göknel'in "seçim nasıl kazanılır" kitabından da bahsedilmiştir. Haberin girişinde, birbirine görüş olarak yakın iki partinin birisinin hatalı siyasetini CHP'ye de bilinçli olarak yansıtma girişimi görülmektedir. Türk siyasi hayatı için çok da önem teşkil etmeyen ve adı yolsuzluğa karışmış eski bir bürokratin ifadelerinin haberleştirilmesi ve buna da röportaj havasının verilmesi yerel seçim öncesi, gazetenin mevcut iktidar adına ideoloji üretme çabası olarak görünmektedir.

Haberin alt başlıkları şu şekildedir: "gereksiz bir gönül macerası yaşadım", "CHP25 yıldır proje üretmiyor", "RP'li başörtülü kadınlar beni cezaevinde ziyaret etti", "İSKİ skandalı neydi?" Başlıklar, belirli bir kronolojik sırayla verilmemiştir. Ancak başlıkların kurgulanmasında belirli bir düzen bulunmaktadır. İlk başlıkta verilmesi gereken İSKİ skandalının ne olduğu hatırlatması, son başlık olarak verilmiştir. İlk başlık daha çok Göknel'in özel hayatı ile ilgilidir. Burada İSKİ skandalı ile Göknel'in özel hayat arasındaki bağ ortaya konulmakta ve Göknel temize çıkarılmaktadır. Daha sonra ise Göknel, İSKİ yolsuzluğunun CHP'nin başarısızlığının nedenleri arasında en az öneme sahip olduğunu ve asıl nedenin CHP'nin halkın ihtiyaçlarını karşılayacak projeler üretememesi olarak tespit etmektedir. Ayrıca RP'li başörtülü kadınların kapı kapı dolaştıklarını hatta kendisini cezaevinde ziyaret ettiklerini belirtmiştir. CHP'nin ise halktan kopuk olduğunu belirtmiştir. Göknel'e göre AK Parti döneminde halkın cebine para girmiştir. Halk, bu dönemde büyük projelerle buluşmuş ve hayatı kolaylaşmıştır.

Fotoğrafta İSKİ yolsuzluğunu yapan Ergün Göknel bulunmaktadır. Fotoğraf ile haberin spotu arasındaki uyumsuzluk dikkat çekmektedir. Fotoğrafta daha çok bir gazetecinin, akademisyenin ya da bir siyasetçinin CHP ile ilgili eleştirisi varmış gibi gösterilmektedir. Ancak haberin spotunda, fotoğraftaki kişinin gerçek hayat hikayesi verilmektedir. Fotoğraftaki kişi aslında o dönemki başarısızlığın baş aktörüdür. Doğrudan yolsuzluğu yapan kişidir. Ancak haber de daha çok CHP'nin

başarısızlıklarını gün yüzüne çıkaran bir bürokrat olarak yansıtılmak istenmiştir.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Ana olay, İSKİ skandalının mimarı Ergün Göknel'in CHP'nin başarısızlığının nedenlerini anlatmasıdır. Haber değerliliği de bu açıklamalardan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak CHP'nin başarılı olmamasının nedeni İSKİ skandalından ziyade CHP'nin proje ve çalışmalarının olmadığı ve halk ile arasındaki mesafenin varlığıdır. Ayrıca AK Parti her seçime çok iyi hazırlanmaktadır ve proje ve hizmetleri ile halkın yaşam şartlarını olumlu katkı yapmaktadır.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haberde İSKİ skandalı ile ilgili ardalan bilgisi bulunmaktadır. İSKİ skandalı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ancak Göknel'in CHP ile yaptığı eleştirilerin siyasi ve sosyal bir ardalanı bulunmamaktadır. Eleştirileri sadece kendi kişisel yorumundan ibarettir. Ancak İSKİ skandalı ile Göknel'in CHP eleştirileri arasında işlevsel bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Haber Kaynakları: Haberde birinci elden kaynağa başvurulmuştur. Haber kaynağı, Ergün Göknel ile görüşüp haberi yapan Sabah Gazetesi muhabiri Erhan Öztürk' dür. Ayrıca İSKİ skandalı ya da CHP ile ilgili herhangi dokümana yer verilmemiştir.

Şematik Yapı Analizi

Başlıkta ve haber girişinde genelleme yapılmış ve enformasyon eksiltimine başvurulmuştur. Özellikle sonucu herkese göre değişecek ancak konunun eleştirel olarak tartışılmasını sağlayacak bir başlık kullanılmıştır. Başlık, okuyucuyu daha baştan yönlendirme amaçlıdır. İdeolojik üretim başlıktan itibaren başlamaktadır. Haberin sunumu giriş kısmında yapılmıştır. Haberin ana olayı olarak, CHP'nin başarısızlığının nedeni İSKİ skandalından ziyade proje ve politika üretememesi olarak gösterilmek istenmiştir. Haberin sonucu zaten başlıkta bellidir.

İSKİ skandalı ile ilgili bilgiler dışında diğer içerikler bilgi yönünden eksik bırakılmış daha çok yorumlar ön plana çıkarılmıştır. Göknel'in CHP ve AK Parti hakkındaki düşüncelerinin, sosyal ve politik yönüne değinilmemiştir. Dolayısıyla ardalan ve bağlam bilgisi bulunmamaktadır. Haber kaynağı gazetenin kendi muhabiridir. Tarafların yorumu ise sadece Göknel'in ifadeleridir. CHP ve İSKİ skandalı ile ilgili diğer tarafların herhangi açıklamalarına yer verilmemiştir.

Haberin manipülasyon amaçlı yapıldığı başlığın ve haberin girişinden belli olmaktadır. Başlık okuyucuyu yönlendirmeye yöneliktir. Haber girişinde ise şu ifade ile manipülasyon sürdürülmektedir: “*O dönem Türkiye’yi sallayan ‘İSKİ yolsuzluğu önce SHP ve sonrasında CHP’nin İstanbul’dan silinmesinin nedeni olarak gösterildi.*”(www.sabah.com.tr , 18.02.2019). Haber, SHP dönemi olan bir yolsuzluğun, diğer sosyal demokrat partilere de yansıtılması ve genelleştirilmesidir. Haber varlığı ile 26 yıl önce olan bir yolsuzluğun tekrar gündeme getirilmesi, yerel seçim öncesi CHP’ye karşı bir olumsuz algının oluşturulmasına yardım etmektedir.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haber, aktif ve pasif cümle yapıları mevcuttur. İSKİ skandalının tam içindeki kişi olan Ergün Göknel’in İSKİ skandalı ve özel hayatı ile ilgili cümleler pasif yapıda verilmiştir. CHP ile ilgili eleştirileri ve AK Parti’nin başarıları ile ilgili cümleleri daha aktif olarak düzenlemiştir. Bu durum gazetenin taraflılığı ile ilgili bilgi de vermektedir.

Bölgesel Uyum: Haberde, İSKİ skandalı, CHP’nin proje üretememesi, kapı kapı dolaşmaması ve Ak Parti’nin başarılı olmasının nedenlerinin aktarıldığı birçok cümle de nedensel bağlar bulunmaktadır. Örnek haber metninde bu nedensel bağlar daha açık görülmektedir: “*25 yıldır doğru düzgün politika üretmemişler, proje sunmamışlar. Tüm sorunu benim üzerime yıkıyorlar. Seçime 6 hafta kaldı ortada CHP’nin doğru düzgün projesi yok. Kapı kapı dolaşmak, güler yüzle insanlara yaklaşmak çok önemli*” (www.sabah.com.tr , 18.02.2019). Örnekte de görüldüğü gibi cümleler arasında nedensellik ve işlevsellik bulunmaktadır.

Sözcük Seçimi: Haberde çoğunlukla “İSKİ skandalı”, “CHP”, “Yolsuzluk” “Proje” sözcüklerine ağırlık verilmiştir. Haberde yolsuzluğa ve skandala karışmış ve proje üretemeyen bir “CHP” öznesi işlenmiştir. Haberde yer alan ifadeler Göknel’in kendi fikirleri olsa dahi bu sözcük seçimleriyle, CHP ideolojik olarak olumsuz olarak konumlandırılmak istenmiştir.

Haberin Retoriği: Haberde altı adet fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğrafların hepsinde Ergün Göknel yer almakta, üç fotoğrafta da röportajı gerçekleştiren muhabir de yer almaktadır. Böylece habere, bir röportaj biçimi verilerek gerçeklik ve ciddiyet katılmak istenmiştir.

4.2.1.4. Haber 4

Haber, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ataşehir' de yaptığı yerel seçim mitinginde, seçimlerin sadece yerel seçimden ibaret olmadığı ve daha fazlasına tekabül ettiğini konu almıştır.

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: Başkan Erdoğan: 30 yıllık beklenti sona eriyor (www.sabah.com.tr, 02.07.2019).

Haberin Girişi/Spot: Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Bu seçimler sadece belediye değil aynı zamanda beka seçimleridir. Bu seçimler, Cumhuriyetimizin 100. yılına nasıl gireceğimizin oylanacağı seçimlerdir" dedi. İstanbul Ataşehir' de halka hitap eden Başkan Erdoğan, Ataşehirliilerin 30 yıldır beklediği imar müjdesini de verdi.

Fotoğraf: Haber girişinde Tayyip Erdoğan'ın olduğu bir adet fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığında enformasyon eksiltimine gidilmiştir. Erdoğan'ın verdiği müjdenin ne olduğu, hangi kesimi ilgilendirdiği gibi hususlara değinilmemiştir. Haberın spotu incelendiğinde başlıkla olan ilişkisinin genelden özele doğru olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca başlıkta verilen müjdenin ne olduğu ayrıntıları olmasa da spotta da belirtilmiştir. Haberın spotunda da bilgi eksikliği ve genelleştirme devam

etmiştir. Cumhurbaşkanı'nın dile getirdiği beka meselesinin ne olduğuna, yerel seçimler ile olan ilgisine ve Cumhuriyet'in 100. Yılı ile olan bağlantısına değinilmemiştir. Haber girişi, okuyucuya bu seçimlerin sıradan bir yerel seçimden daha önemli olduğunu ve normal standartlarla değerlendirilemeyeceğini, karar verirken ulusal ve uluslararası birçok meseleyi bir arada bulundurması gerektiğini anlatmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın ifadeleri doğrudan verilmiş, ayrıntılara girilmemiş ve haberin başlığında ve spotunda, alıcının belli bir bakış açısıyla haberi okuması amaçlanmıştır.

Haberin alt başlıkları şunlardır: "Ataşehir" i CHP esaretinden kurtaracağız", "Bir şey yok ki müjde versinler", "30 yıllık beklenti sona eriyor". Başlıklar bir arada değerlendirildiğinde haberin amacı ve ana olayı daha net ortaya çıkmaktadır. Haber, girişi ve başlığı itibariyle okuyucuyu klasik eleştiri içeriğinden uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Daha sonra ise alt başlıklarda haberin ağırlık noktasını oluşturan CHP eleştirilerine yer vermiştir. Alt başlıklardan iki tanesi doğrudan CHP eleştirisine ayrılmıştır. "*Erdoğan, hükümet ve büyükşehir belediye hizmetlerinden Esenler, Bağcılar, Eminönü, Eyüp hangi düzeyde faydalaniyorsa, Ataşehir, Avcılar, Kadıköy'deki vatandaşların da aynı düzeyde faydalandığını, hatta çoğu zaman CHP'li belediyelerdeki hizmet açığını kapatmak için bu il ve ilçelerde daha fazla çalıştıklarını daha fazla eser ürettiklerini söyledi*" (www.sabah.com.tr 17.02.2019). Bu örnek içerikte görüldüğü gibi CHP ile ilgili eleştiriler dile getirilirken bu arada da AK Parti'nin hizmetleri de anlatılmaktadır.

Haber spotunda bir adet fotoğraf kullanılmıştır. Haberın başlığı da Cumhurbaşkanı'nın resmiyle beraber aynı kare de yer almıştır. Haberın tamamında ise 6 adet fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğrafların tamamında Cumhurbaşkanı yer almaktadır. Ancak müjdeye dair fotoğraflarda bir görüntü bulunmamaktadır.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Ana olayın sunumu ideolojik izler taşımaktadır. Haber sıradan bir yerel seçim mitingindeki açıklamaları, gerek başlığı ile gerekse de haber spotu ile daha önemli bir olay olarak göstermiştir. Haberın ana olayı; yerel seçimlerin ülkenin geleceğini ilgilendirdiği izlenimini yaratmak ve bu algı ile beraber CHP'yi de suçlayarak, AK Parti'nin "iyi", CHP'nin ise "kötü" olduğu algısını güçlendirmektir. Haberın sonuçlarına bakıldığında, ülke de bir beka sorunu vardır. Bu sorun, yerel seçimlerin sonucuna göre şekillenecektir. Ayrıca CHP

kendi belediyelerinde bile hizmet sunamamaktadır. CHP belediyeçilik konusunda yetersizdir. Ayrıca terör örgütleriyle bağlantıları olduğu için seçimlerde oy alması ülkenin bekası tehlikelidir.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Ardalan ve bağlam bilgisi haberde yeterince yer almamıştır. Cumhurbaşkanı bu seçimin sadece yerel seçim olmadığını ve bir beka sorunu olduğunu da vurgulamıştır. Haberde, beka sorununun ne olduğu ile ilgili açıklama yapılmamıştır. Beka meselesinin nedenleri üzerinde durulmamıştır. Ayrıca CHP'nin başarısız olduğu ilçeler sıralanmış, ancak bu belediyelerin hangi konularda başarısız olduğu, Ak Parti'nin hangi konularda bu belediyelere destek olduğu bilgisine yer verilmemiştir. Bu açıdan özellikle iddia içeren cümlelerin ardalan bilgisi bulunmamaktadır.

Haber Kaynakları: Haberin kaynağı Sabah Gazetesi muhabiri ve mitingi canlı yayınlayan A Haberdir.

Şematik Yapı Analizi

Haberin başlığı ve girişinde enformasyon eksikliği bulunmaktadır. Başlık, haberin içeriğini tam olarak karşılamamaktadır. Başlık haberin içindeki başlıklardan sadece birine karşılık gelmektedir. Haber girişi seçimlerin bir beka meselesi olduğu üzerinde durmakta ve bu yerel seçimlerin daha kritik bir öneme sahip olduğu vurgulamaktadır. Haber girişi yerel seçimleri genel seçim havasına büründürmüştür.

Haberde sadece beka sorununa değinilmemiştir. CHP'ye de düşman imgesi olarak bu mitingde de yer verilmiştir. Ataşehir' de CHP, işgalci olarak gösterilerek belediyenin CHP'den çıkması durumunda esaretinde biteceği vurgulanmıştır. Ayrıca haber metnin altında metindeki yazı karakterinden daha büyük bir şekilde Cumhurbaşkanı'nın kendisi tarafından söylendiği düşünülen bir metin daha bulunmaktadır. Bu metinde de daha genel ifadelere başvurulmuştur. Herkese eşit hizmet götürüleceği, ülkenin hiçbir şehrinin birbirinden farkı olmadığı belirtilmiştir.

Haberin kaynağı Sabah Gazetesi olarak görülmektedir. Ancak Tayyip Erdoğan'ın miting fotoğraflarında A Haber logoları da bulunmaktadır. Kaynak olarak A Haber den de yararlanılmaktadır.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Cümlelerin çoğunluğu aktif yapıdadır. Özellikle Erdoğan'ın seçimlerin yerelden ziyade beka ile ilgili olduğunu belirttiği cümleler

aktif yapıyla uyuşmakta ve söyleme kararlılık ve güç katmaktadır. Ayrıca tek taraflı aktif cümlelere yer verilmesi haberin ve gazetenin taraf olduğunu göstermektedir.

Bölgesel Uyum: Cumhurbaşkanı Erdoğan, Ataşehir’ de kendisine Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde % 44 oy çıktığını ve kendisini sahiplendiğini belirterek bu nedenle İstanbul’daki ilk mitingini Ataşehir’ de gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Erdoğan, yerel seçimlerde de kendilerine neden oy verilmesi gerektiğini de belirtmiştir. Bu ifadeler, haberde art ardalığın, nedenselliğin ve işlevselliğin olduğunu göstermektedir.

Sözcük Seçimleri: Sözcük seçimlerinde ağırlıklı olarak “seçim”, “hizmet” ve “beka” kelimeleri kullanılmıştır. Yerel seçimler ile ülkenin geleceği aynı söylem de birleştirilerek seçimde daha milliyetçiliğe bağlı olarak ciddi duygular uyandırılmaya çalışılmıştır.

Haber Retoriği: Haberde üç adet fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraflarda Erdoğan’a yer verilmiştir. Bu sayede haberin inandırıcılığı Erdoğan’ın referansına dayandırılmıştır.

4.2.1.5. Haber 5

Haber, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Aydın mitinginde CHP ile ilgili ifadelerine ve Aydın ve Türkiye’de yaptıkları icraatlara ve Kartal’da çöken bina ile ilgili görüşlerine yer vermiştir.

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: *Erdoğan: Santyorlar ki meydan kendilerine kalacak* (www.yenisafak.com, 02.07.2019).

Haberin Girişi/Spot: *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Atatürk Kent Meydanı'nda halka hitap etti. Erdoğan, "CHP'nin adındaki halk ifadesi, milletin isminin gasp edilmiş halinden başka bir şey değildir. Bu parti artık sadece Kılıçdaroğlu' nun ve avanesinin partisidir. Fırsat bulup ipleri ellerine geçirirlerse, züccaciye dükkanına girmiş fil misali her şeyi kırıp döcekler, eski Türkiye'yi hortlatacaklar" dedi*

Fotoğraf: Haber girişinde tek bir fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin ana sayfasında daha farklı bir başlık kullanılmıştır: “ Erdoğan: Fırsat bulsalar eski Türkiye’yi hortlatacaklar”. Her iki başlıkta da enformasyon eksiltimi ve genelleme yapılmıştır. İkinci başlık, ilk başlığa göre haber girişi ile daha uyumludur. Başlıklar konuya ilişkin yer, zaman ve gerekçe bakımından eksik bırakılmıştır. Ayrıca başlıklar da meydanın kime kalacağı ve eski Türkiye’yi kimin hortlatacağı bilgilerine yer verilmemiştir. Bu açıdan başlıklar da genelleme ve belirsizlik söz konusudur. Başlıklar, Erdoğan’ın konuşmasından alıntı ile oluşturulduğu için egemen ideolojinin unsurlarına rastlanılmaktadır. Bu nedenle okuyucu daha haberin içeriğini okumadan yönlendirilmeye maruz kalmaktadır.

Haber girişleri, haberin özetini yansıtmaktadır. Ancak bu haberde ki spotta yalnızca Erdoğan’ın CHP ile ilgili sözlerine yer verilmiştir. Bu yönüyle haber girişinde bilgi eksikliği söz konusudur. Haber girişi bu yönüyle haberin tamamını yansıtmamaktadır. Haber girişinde CHP’li bir yetkilinin cevabı ya da herhangi bir sözü yer almamaktadır. Haber girişi Erdoğan’ın mitingde söylediği ifadelerin sadece bir kısmını temsil etmektedir. Haber hazırlanırken, Erdoğan’ın CHP hakkında söylediği en sert sözleri spota yerleştirilmiştir. Erdoğan’ın CHP’yi metaforlaştırdığı, var olan her şeyi bozan, yıkıp dökken bir fiile benzettiği ve CHP’nin halk ile ilgisinin bulunmadığı, sadece başkanının partisi haline geldiğini söylediği sözleri haber girişinde yer almıştır. Haber girişi bu yönüyle Erdoğan’dan doğrudan alıntı bile yapılsa, gazetenin ideoloji üretimine katkı yapmaktadır.

Haberde iki ana başlık dışında birçok alt başlık da bulunmaktadır. Haberin ana başlıkları, spotu ve alt başlıkları birlikte değerlendirildiğinde haberin ideolojik değeri daha net anlaşılmaktadır. Haberin diğer alt başlıkları: “Tüketiciye taşıyacağız”, “Arsa senin değil, velev ki olsun”, “Menderes Nehrine sahip çıkmanız çağrısında bulunuyorum”, “Eski Türkiye’yi yeniden hortlatacaklar”. Haber alt başlıklarla birlikte okunduğunda haberin spotu ve başlığının, haberin daha küçük bir kısmını yansıttığı görülecektir. Ayrıca haberin ilk satırları Erdoğan’ın Kartal’da çöken binaya ilişkin açıklamalarına ayrılmıştır. Erdoğan Kartal’da çöken binadan yerel yönetimleri sorumlu tutmuş ve eleştirmiştir. Ancak Erdoğan’ın haberde yer alan şu sözleri dikkat çekicidir: “*Kentsel dönüşüm değişim olsaydı, bunlar planlı olsaydı, kaçak yapılaşma olmasaydı başımıza bunlar gelir miydi? Artık sabrımız taştı. AK Partili belediyeler başta olmak üzere, Çevre ve Şehircilik Bakanlığımızla birlikte yoğun bir çalışmaya gireceğiz.*” (www.yenisafak.com, 09.02.2019). AK Parti’nin 17 yıldır iktidar da olduğu düşünüldüğünde bu binaların kaçak yapılması ve kentsel dönüşümün yapılmaması AK Parti’nin sorumluluğu ile ilgilidir. Ancak haber, sorumluluğun bu yönüne değinmeyerek ideolojik tavrını korumuştur.

Haberin ilerleyen kısımlarında ise Erdoğan’ın Afyon, Denizli, Isparta, Burdur ile Aydın arasında yapılan tren hattı ile ilgili bilgilerine yer verilmiştir. Tren hattı için yapılan tünel hakkında bilgi verilmiştir. Aydın’a tamamlanan 11 baraj ve 7 göletten ve yapımı süren 4 baraj ve 10 göletten bahsedilmiştir. Ayrıca diğer sulama tesislerinden ve zirai alanlardan bilgiler verilmiştir. Ayrıca Aydın’ın önemli bir tarım şehri olduğu belirtilerek Aydın’a tarıma dayalı sanayi kurularak Aydın’ın ihracat merkezi olması için çabaların sürdüğünden bahsedilmiştir. Ayrıca Erdoğan, “tanzim satış” noktalarının da açılacağını, halka ucuz meyve ve sebze satılacağını duyurmuştur. Bunlara ek olarak Aydın’da kentsel dönüşümün hızlanacağını kaliteli ve sağlam binaların inşa edileceğini belirtmiştir. Ayrıca tanzim mağazalarının da açılarak halka daha ucuz gıda satılacağı belirtilmiştir. Menderes Nehri’ne sahip çıkılması gerektiği sanayi tesislerinin atıklarını bu nehre boşalttıklarının tespit edildiği ve bundan da mevcut CHP’li belediye başkanının sorumlu olduğu belirtilmiştir. Bu cümlelerde de haberin girişine paralel olarak CHP karşıtlığı devam etmektedir.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Haberin sunumu giriş bölümünde yapılmıştır ancak haberin tamamı incelendiğinde sadece bir bölümünü temsil ettiği görülmüştür. Haberin tamamı değerlendirildiğinde, birden fazla konuya değinilmiştir. Haberin sunumunda genel olarak ideolojik üretim söz konusudur. Ana olay CHP karşıtlığı üzerine kuruludur. Ancak haberin büyük bölümünde AK Parti'nin Aydın ve Türkiye'deki hizmetlerine değinilmiştir. Haberin sonucunda ise yapılan hizmetlere karşın CHP'nin fırsat bulduğunda Türkiye'yi tekrar hizmetsiz bırakacağı ve atılan tüm olumlu adımları yok sayacağı ifade edilmiştir. Bu nedenle eski Türkiye'ye dönmek için CHP'nin iktidar olmaması gerekmektedir.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Habere göre, CHP eski Türkiye'yi temsil etmektedir. Eski Türkiye, hizmetin ve yatırımların olmadığı, demokrasinin işlemediği bir ülkedir. Ancak haber de yer alan AK Parti icraatları, eski Türkiye'nin izlerini silmiştir. AK Parti'nin hizmetleri, CHP'nin temsil ettiği eski Türkiye'nin izlerine silmiştir. Bu açıdan AK Parti yatırımları CHP ile ilgili olumsuz algının yaratılmasının ardalanını oluşturmaktadır.

Haber Kaynakları: Haberin kaynağı Yeni Şafak Gazetesi ve Anadolu Ajansı'dır. Ayrıca Erdoğan'ın miting konuşmaları da doğrudan verilerek birinci elden kaynak olarak gösterilmiştir.

Şematik Yapı Analizi

Haber, ilk önce başlıkla da uyumlu olarak CHP karşıtlığı ile başlamıştır. Başlık ve haber spotu CHP'ye ayrılmıştır. Haberin diğer bölümleri ise başlık ve spottan farklı olarak sunulmuştur. İlk olarak İstanbul Kartal'da çöken binaya değinilmiş ve bu binanın kaçak olduğu ve kentsel dönüşüm olsaydı bu facianın yaşanmayacağına değinilmiştir. Ancak hem ilçe hem de Büyükşehir Belediyesi Ak Parti'nin elindedir. Bu söylemde hatalı davrananın belirsizliği vurgulanmaya çalışılmış ve bu facianın sorumluluğu üstlenilmemiştir.

Haberin ilerleyen bölümlerinde ise öncelikle Afyon-Denizli-Isparta-Burdur ve Ortaklar-Aydın-Denizli tren hattından bahsedilmiş ve bu hattın TÜBİTAK'ın yaptığı yazılım ile faaliyet gösterdiği dile getirilmiştir. Bu ön bilgi ilerleyen konuların ardalanını ve bağlamını oluşturmaktadır. Bu ön hazırlık aşamasından sonra Aydın'a yapılan göletlerden, barajlardan ve içme suyu projelerinden bahsedilmiştir. Daha sonra Aydınlı çiftçilere verilen hibe miktarları açıklanmıştır ve Aydın'da tarımsal

kalkınma projeleri tanıtılmıştır. Menderes Nehri'nin kirliliği mevcut CHP'li belediyeye yüklenmiş ve Aydın ile ilgili eleştiriler sıralanarak CHP tekrar eleştirilmiştir.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Cümlelerin çoğu aktif ve etken yapıdadır. Ancak Kartal'da çöken bina ile ilgili cümleler daha pasif yapıdadır. Bu pasif cümlelerin nedeni ise çöken bina ile ilgili sorumluluğu üstlenmekten kaçınmaktır ve hatanın sahibi belirsizleştirilmektedir. AK Parti'nin icraatları ise aktif cümlelerle verilmiştir. CHP ile ilgili cümlelerde benzetmeler ve metaforlardan yararlanılarak anlamın güçlü ve kalıcı olması sağlanmıştır.

Bölgesel Uyum: Haber cümlelerinde nedensel bağlar bulunmaktadır. “Erdoğan, İstanbul'un Kartal ilçesinde çöken binaya ilişkin, “Kentsel dönüşüm değişim olsaydı, bunlar planlı olsaydı, kaçak yapılaşma olmasaydı başımıza bunlar gelir miydi ?”(www.yenisafak.com.tr, 09.02.2019). Örnek haber metnin de olduğu gibi cümleler arasında nedensel kurulmuş ve binanın çökme nedenleri ilk kaynaktan açıklanmıştır. Ayrıca AK Parti'nin icraatları ile ilgili cümlelerde referans ilişkisi de bulunmaktadır. İcraatların yeri, tamamlanma oranları, sayıları ve maliyetleri bir sonraki cümlede açıklanmıştır.

Sözcük Seçimi: Haberde “CHP”, “Eski Türkiye”, “kentsel dönüşüm”, “Yatırım”, “tarımsal üretim”, “çiftçilere destek”, “gıda üretimi ve fiyatları” gibi sözcükler kullanılmıştır. Sözcük seçimleri ve değinilen konular Türkiye'nin sorunlu alanlarını temsil etmektedir. Uzunca bir süredir iktidar da olan partinin bu konulara ağırlık vermesi aynı zamanda da bu alanlarda başarısızlığının da kabulüdür. Özellikle CHP'yi eleştiren sözcüklerde metaforlardan da yararlanarak anlam güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Haber Retoriği: Haberde Erdoğan'ın olduğu tek fotoğraf kullanılmıştır. İçeriğin inandırıcılığı için özellikle projeler kısmında sayısal verilere başvurulmuştur. Erdoğan'ın ifadeleri özellikle tırnak işareti içinden doğrudan verilmiştir. Haberin yazarı özellikle bu ifadelere yorumunu katmamış ve inandırıcılığını pekiştirmek istemiştir.

4.2.2. Egemen İdeolojinin Devamlılığına Katkı Yapan Projeler ve Hizmetler

İncelenen haber örnekleri, seçilen tarihle de ilgili olarak yerel seçimlerin yaklaştığı döneme denk gelmektedir. Siyasi partiler de icraatlerini ve vaatlerini seçim meydanlarında vermektedir. Ancak AK Parti'nin yerel seçimler için geliştirdiği proje ve hizmetler, yerel ihtiyaçlara yönelik gibi gözükse de aslında egemen ideolojinin devamlılığına katkı yapan mekan politikalarıdır.

Bu başlık altında incelenen haberler Yeni Şafak ve Sabah Gazetelerinden seçilmiştir. AK Parti'nin seçim projelerine bu iki gazete ağırlık vermiştir. Yeniçağ Gazetesi, AK Parti'nin projelerine daha az yer vermiş, verdiği haberleri de eleştirel olarak sunmuştur. Aşağıdaki tabloda bu başlık altında gazetelerde üretilen haber sayıları verilmiştir.

Tablo 2.

Gazeteler	“Egemen ideolojinin devamlılığına katkı yapan projeler ve hizmetler” ile ilgili haber adetleri
	Adet
Yeni Şafak	22
Sabah	25
Yeniçağ	0
Toplam	47

4.2.2.1. Haber 6

Haber, Cumhurbaşkanı'nın Kasımpaşa'da TOKİ' nin açılışına katıldığı ve uygun taksitle yeni konutların yapılacağını ve Erdoğan'ın diğer projeleri ile ilgili bilgi vermektedir (www.yenisafak.com, 02.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: 388 lira taksitle konut müjdesi

Haberin Girişi/Spot: Cumhurbaşkanı Erdoğan İstanbul Kasımpaşa'da TOKİ Sosyal Konutları tanıtım töreninde 50 bin sosyal konutun müjdesini verdi. Vatandaşların kira öder gibi ev sahibi olacakları konutlar için taleplerin yarından

itibaren toplanmaya başlanacağını da kaydeden Cumhurbaşkanı Erdoğan, taksitlerin 388 TL'den başlayıp vadenin ise 20 yıl olacağını belirtti.

Fotoğraf: Haberde tek fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığında bilgi eksikliği mevcuttur. Başlıkta genelleme yapılmıştır. Konutların nerede, ne zaman ve kaç adet üretileceği belli değildir. Ayrıca başlık okuyucu da daha da merak uyandıracak şekilde belirlenmiştir. Toplumun büyük çoğunluğunun en büyük sorunu olan konut meselesi, başlığın ve haberin ana teması olmuştur. Bu başlık ile insanlarda “umut” duygusu oluşturulmaya çalışılmış ve haberin bu umut ışığında okunması amaçlanmıştır. Bu açıdan ideolojik üretim başlıktan itibaren kendisini göstermektedir.

Haberin spotu ise başlıkla daha uyumludur. Konutların adetleri, taksit tutarı ve vadesi belirtilmiştir. Ancak nerede yapılacağı belirtilmemiştir. Yerinin spotta verilmemesi haberin devamının da okunmasını gerekli kılmış ve haberin amaçladığı ideolojik içeriğin okuyucu tarafından görülmesi sağlanmıştır. Ancak haberin ilerleyen bölümlerinde de yeri ile ilgili bilgi verilmemiştir. Ayrıca spot, yapılacak olan konutları seçim vaadi gibi göstermek istememiştir. Çünkü Erdoğan’ın da ifadelerinden anlaşılacağı üzere konut talepleri, seçimden önce hatta haberin ertesi günü alınacaktır. Haberin girişi, haberin yerel seçim yatırımı olmadığını göstermek istese de haberin üretildiği tarih, yerel seçimlere çok yakın bir tarihtir. Ayrıca haber, Erdoğan’ın konuşmasını TOKİ açılış töreninde gibi gösterse de gerek haberin diğer bölümlerinde gerekse de Erdoğan’ın ifadelerinde bu törenin bir seçim mitingi olduğu da açıktır.

Haberin ilk paragrafi, “Erdoğan, Kasımpaşa'da TOKİ 53 Bin 626 Sosyal Konut ve 130 Tesisin Açılışı ile 50 Bin Yeni Sosyal Konutun Tanıtım Töreni'nde açıklamalarda bulundu” cümlesi ile başlamıştır. Haber, konutların sayılarına da değinerek başlaması ideolojik üretimin haberin ilk satırlarından itibaren başladığını göstermektedir. Haberde birden fazla alt başlık kullanılmıştır: “Bu kadar göç doğru mu tartışılır...”, “Hepimizin iftihar edeceği bir proje”, “50 bin konut müjdesi”, “Kira ödenir gibi ev sahibi olunacak”, “388 TL taksit, 20 yıl vade”. Haber Erdoğan’ın İstanbul Belediye Başkanlığı dönemine vurgu yaparak 1994’den itibaren İstanbul’un dünya şehirleri arasına girdiğini belirtmiştir. Ayrıca İstanbul’a yoğun bir göçün olduğu ve bunun tartışılması gerektiği dile getirilmiştir. İstanbul’a olan göçün durdurulamaması ile ilgili herhangi bir öz eleştiri bulunmamaktadır. Habere göre İstanbul’a olan göçün nedeni sanki bu ülkenin sorunlarından kaynaklanmıyormuş gibi yansıtılmıştır. Bu yönüyle gazete, iktidarı eleştirmekten kaçınmıştır.

Haber de daha sonra ise Erdoğan’ın İstanbul ile ilgili yapılmış ve yapılmakta olan projelerine değinilmiştir: “*Eminönü ve Kabataş arasında metro hattını hizmete aldık. Atatürk Kültür Merkezi'nin temelini attık. Yıllardır yapılamayan Taksim Cami'ni de yapıyoruz. Artık Taksim Meydanı'nda araç görmeyeceksiniz. Taksim artık bir meydan olacak. Tersane İstanbul'u yapıyoruz. Orası var ya orası İstanbul'a bir başka hava getirecek. Hepimizin iftihar edeceği bir proje. Hepsinden öte Haliç Tersanemiz de bir bilim sanat merkezi olacak. Beyoğlu değişiyor, Kasımpaşa değişiyor. Bir çekim merkezi haline geliyor. Haliç sahiline özel temalı konsept hazırladık. Şimdi Kabataş'a muhteşem bir liman yapıyoruz. Deniz taşımacılığında yeni bir dönemi başlatıyoruz*” (www.yenisafak.com.tr, 05.03.2019). Haber, bu kısmını Erdoğan’ın yerel seçim propagandasına ayırmıştır. Verilen bilgiler, haberin giriş kısmındaki ifadelerden farklılık göstermektedir. Bu proje ve hizmetlerin dile getirilmesi İstanbul seçimlerine yöneliktir.

Haberde tek fotoğraf kullanılmıştır. Erdoğan yapımı tamamlanmış TOKİ konutları ile birlikte verilerek hem eserlerinin somut hali gösterilmiş hem de vaatlerini icraata döktüğü vurgulanmıştır.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Erdoğan’ın TOKİ sosyal konutlarının açılış töreninde 50 bin konutun daha yapılacağını söylemesi haberin ana olayı olarak sunulmuştur. Ayrıca İstanbul ile ilgili diğer projelerin de sayılması bu ana olayı

desteklemeyi amaçlamaktadır. Haberin sonucunu ise Erdoğan'ın konutlar ile ilgili verdiği bilgiler özetlemektedir: “*Dar gelirlere yönelik grupta taksitler 388 liradan başlayacak ödeme süresi 20 yıl olacak. Kira bile ödemiyorsun. Orta gelirde taksitler 759 liradan başlayacak ve vade 15 yıl olacak*”. Türkiye’de bir konut problemi bulunmaktadır. Özellikle dar gelirliler ve orta sınıfın konuta ihtiyacı vardır. Bu gerçeği bilen AK Parti yerel seçim öncesi bu tarz projeler açıklayarak seçimlere yatırım yapmak istemektedirler.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: İstanbul’a göç ile ilgili açıklamaların ardalanına yer verilmemiştir. Göçün neden kaynaklandığı ve neden önlenemediği gibi soruların cevabı bulunmamaktadır. TOKİ konutlarının yapılacağına ardalanı ise yapımı tamamlamış Kasımpaşa konutları ve diğerleridir.

Haber Kaynakları: Haber kaynağı Yeni Şafak Gazetesi’nin açılış törenini takip eden muhabiridir. Haber de başka kaynağa yer verilmemiştir.

Şematik Yapı Analizi

Haberin ana teması konut, projeler ve icraatlardır. Haberin başlığı ve spotu da buna uygun olarak hazırlanmıştır. Ancak başlıkta ve spotta bilgi eksikliği mevcuttur. Başlık ve haberin spotu egemen ideolojinin pekiştirilmesine katkı yapmaktadır.

İlerleyen bölümlerde Eminönü ve Kabataş arasındaki metrodan, Atatürk Kültür Merkezi’nin yenilenmesinden, Taksim Camisi’nin yapım sürecinden ve Beyoğlu’nun geçirdiği dönüşümden bahsedilmiştir. Bu projeler aynı zamanda iktidarın ideolojik söyleminin yeniden üretildiği alanlardır. Bu yerel seçimlerin kazanılmasıyla birlikte de bu ideolojik üretimin devam ettirileceği vurgulanmıştır.

İstanbul’un sorunlarının temelinde “göç” olgusu yerleştirilmiş ama bunun nedenleri üzerine durulmamıştır. Bu açıdan egemen ideolojiye zarar verecek ardalan ve bağlam bilgisinden kaçınılmıştır. Ancak Erdoğan’ın müjdesini verdiği konutların ardalanı bulunmaktadır. İstanbul Kasımpaşa’da gerçekleşen açılış töreni hem de İstanbul’daki diğer projeler 50 bin konutun da ardalanını oluşturmaktadır.

Haber de tek fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraf da Erdoğan ile ağaçlar arasında yükselen TOKİ’nin yaptığı binalar birlikte verilerek, Erdoğan’ın sözünü tuttuğu, TOKİ’nin işlevselliği ve yeşile saygı bir arada alıcıya gösterilmek istenmiştir.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haber de etken aktif yapılar daha ağırlıktadır. Cümleler açık ve kısadır. Özellikle konut müjdesinin verildiği kısımlar aktif cümlelerden kurulmuş ve anlam güçlendirilmiştir. Ancak İstanbul'un göç ile ilgili sorunlarında daha edilgen cümleler kullanılmıştır.

Bölgesel Uyum: Haber de çok sayıda nedensel bağları olan cümle bulunmaktadır. İstanbul'un sorunlarının kaynağı olarak "göç" ün gösterilmesi buna bir örnektir. Genel ifadelerin arkasından örneklendirilen cümleler de mevcuttur. Özellikle Erdoğan'ın hizmet açısından CHP'yi eleştirdiği cümlelerde bununla ilgili örneklendirilen cümleler de mevcuttur.

Sözcük Seçimi: Sözcük seçimi olarak çoğunlukla "TOKİ" "proje", "İstanbul", "değişim" ve "konut" sözcükleri kullanılmıştır. Tercih edilen sözcükler konunun ana olayını da özetlemektedir. Merkezi ve yerel yönetimler, inşaat sektörünü büyütmek adına çeşitli konut özendirme siyaseti ile ev sahibi olmayı teşvik etmektedirler. Ayrıca Erdoğan, büyük projelere ve görünür hizmetlere önem vermektedir. İstanbul'daki ve tüm Türkiye'deki değişim sıradan mimari tasarımların da ötesinde ideolojik bir dönüşüme işaret etmektedir.

Haber Retoriği: Haberin sadece giriş kısmında fotoğraf kullanılmıştır. Haberin retoriğini sağlamak için sayısal verilerden ve tamamlanmış projelerden yararlanılmıştır.

4.2.2.2. Haber 7

Haber, eski Haliç Tersanesi yapılacak olan Tersane İstanbul projesinden söz etmektedir (www.yenisafak.com, 03.07.2019)

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: *Tersane İstanbul'un temeli atıldı*

Haberin Girişi/Spot: *70 bin metrekarelik eski Haliç Tersanesi'nin bulunduğu alana yapılacak olan Tersane İstanbul'un temeli bugün atıldı. Törende konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan dev tesisin 60 bin kişiye istihdam oluşturacağını belirtirken, tersanede toplam yatak sayısı 1200 olan üç otelin de inşa edileceğini açıkladı.*

Fotoğraf: Haber girişinde tek fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Başlık da bilgi eksiltimi söz konusu değildir. Başlık ile giriş uyumludur. Haber girişinde projenin ne olduğu açıklanmıştır. Başlık ve haberin girişi haberin temasını da belirlemiştir. Haber, “istihdam” ve “otel inşaatının büyüklüğü” teması üzerine kurulmuştur.

Başlıkta verilen içerik, giriş kısmında özetlenmiştir. Tersane İstanbul projesinin yapılacağı alanın büyüklüğü ön plana çıkarılarak paragrafın ilk cümlesinde vurgulanmak istenmiştir. Tören de konuşan Erdoğan’da tesisin büyüklüğünü, çalışacak insan sayısı ve yapılacak olan inşaatlarla pekiştirmiştir. Böylece projenin büyüklüğü karşılaştırılabilecek ve halkın zihninde kalıcılığı sağlanacaktır. Bu proje aynı zamanda iktidarın sağ geleneği devam ettirdiğinin de bir kanıtıdır. Haber girişi ile egemen ideolojinin kalkınma ve planlama gayretleri ön plana çıkmıştır. Projenin büyüklüğü, yaratacağı iş imkanı ve yapılacak olan otellerin büyüklüğü. İktidar için övünç kaynağıdır.

Haber, yerel seçim döneminde üretilmiştir. Haber girişinde verilen “Tersane İstanbul” projesi de yerel seçim öncesi, okuyucudan ziyade seçmene bir sesleniştir. Ancak bu projenin İstanbul’un yerel yönetimine vereceği katkı tartışmalıdır. Bu “mega proje” daha çok iktidarın yaratmaya çalıştığı ideolojik mekanın yeniden üretimine yardımcı olmaktadır. Çünkü proje daha çok inşaat sektörüne imkan tanıyan bir yapıdadır. Haber girişinde verilen 60 bin kişiye hangi alanda istihdam sağlayacağı açık değildir. Bu istihdam, projenin inşası için gerekli iş gücünü kastediyorsa bu

geçici bir istihdam yaratacaktır. Haber girişinde bu anlamda enformasyon eksiltimi yapmıştır.

Haberin diğer alt başlıkları ise şu şekildedir: “60 bin kişiye iş imkanı sağlayacak”, “Engellemeler yüzünden 6 yıl gecikti”, “Bize tarih dersi vermeye kalktılar”, “Bizde dağıtmak yok toparlamak var”, “Haliç’e Boğazdan su taşıdık”, 300 bin hanenin elektriği çöpten çıkıyor”. Haber, alt başlıklar ile birlikte okunduğunda ideolojik üretimin devam ettiği görülmektedir. Bu projenin özellikle “istihdam” boyutu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca proje ile ilgili diğer bilgiler de söz konusudur: “*Yap - İşlet - Devret modeliyle bu projeyi hayata geçiriyoruz. Proje kapsamında burada iki adet 70 yat bağlama kapasiteli yat limanı, toplam yatak sayısı 1200 olan üç otel inşa edilecek. Ayrıca yine proje için de Türkiye'nin çok önemli üç tane müzesi burada inşa edilecek. İlk defa bir Kadın Müzesi'ni burada inşa etmiş olacağız. Bir üçüncü müze de yine Türk İslam Eserleri Müzesi olarak inşa edilecek. 5700 araç kapasiteli kapalı otopark yer alıyor. Bu proje kapsamında 60 bin kişiye de istihdam sağlanacak*” (www.yenisafak.com , 23.02.2019). Bu açıklamada da projenin özel sektör ağırlıklı bir proje olduğu anlaşılmaktadır. Otelere ek olarak yat limanı, otopark ve bunlara ek olarak müzelerinde yer alacağı belirtiliyor. Özellikle müzelerin varlığı projeye sosyal ve kültürel bir boyut kazandırma çabası olarak gözükmektedir. Ayrıca “kadın müzesi” ile ilgili olarak hangi amaçla ve içeriğinin ne olacağı konusunda ayrıntı verilmemiştir. Yatırım, imar ve inşaat odaklı bu projenin bir yandan kalkınmacı yönlü olduğu, diğer yandan ise müzelerin varlığı ile bu projeye kültürel bir boyut kazandırılarak geniş kesimlerin gözünde meşrulaştırılmak istenmektedir. Ayrıca başlıklardan da anlaşılacağı üzere bu projenin tarihi daha eskilere dayanmakta ve bazı kesimler tarafından da kabul görmediği anlaşılmaktadır.

Haberin son kısmında ise İstanbul’da çöpten üretilen elektriğe, yeşil alanların 6 kat arttırıldığına, 18 km tünel yapıldığına ve otoparkların sayılarının arttırılarak değnekçiliğin ortadan kaldırıldığına değinilmiştir. Bu içerik egemen ideolojinin halkı ikna edici ideolojik mekan siyasetinin bir göstergesidir. Özellikle otoparkların çoğaltılması ile değnekçiliğin yerini belediye şirketleri almaktadır. Bu şirketler aracılığı ile kamusal alan gene kamu aracılığıyla işgal edilmektedir. Bu işgal ile ideolojik mekan tekrar üretilerek gelir elde edilmektedir.

Haber de bir fotoğraf ve bir adet de Erdoğan’ın açılış konuşmasını yaptığı video bulunmaktadır.

Şematik Yapı

Ana Olay Sunumu ve Sonuçları: Haberin sunumu giriş kısmında yapılmıştır. Ana olayı ise projenin tüm engellemelere karşın hayata geçtiği, projenin büyüklüğü ve yaratacağı iş imkanıdır. Sonuç olarak, bu projenin engellenmesi 60 bin kişinin iş bulamamasına, müzelerin, yat limanlarının, otellerin ve otoparkların yapılamaması demektir.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haberin ardalanını Erdoğan'ın şu cümleleri açıklamaktadır: “*Buranın ihalesini 6 yıl önce yaptık. Temennimiz bu projeyi 4 yıl içinde bitirip milletimizin hizmetine sunmaktı. Ancak başını CHP'nin çektiği aynı zihniyete mensup odalarının da destek verdiği engellemeleri sonucu projeyi uzun yıllar fiilen başlatamadık. CHP İstanbul'a ve diğer illerimize kazandırdığımız her yatırıma olduğu gibi, bu projede de soluğu mahkemede aldı. Aynı şeyi AKM'de de yaptılar, Harbiye Kongre Merkezi'nde de yaptılar*”(www.yenisafak.com, 23.02.2019). Haberin ardalanını Tersane İstanbul projesinin CHP ve diğer muhalefet tarafından engellenmesi oluşturmaktadır. Ancak bu açıklama projenin neden yapıldığına dair bağlam bilgisi yönünden eksik bırakılmıştır.

Haber Kaynakları: Haber kaynağı Yeni Şafak Gazetesi'nin muhabiridir. ancak haberin fotoğrafının kaynağı ise Anadolu Ajansı'dır.

Şematik Yapı Analizi

Haberin ana konusu başlıkta ve spotta işlenmiştir. Projenin büyüklüğü özellikle vurgulanmıştır. Proje, istihdam ettiği kişi sayısı ve inşaat büyüklüğünden daha öte anlamlar barındırmaktadır. Projenin ülkeye uzun vadede katacağı katma değeri tartışmalıdır. Ayrıca böyle bir projenin hayata geçirilmesi teknoloji ve sanayi üretiminden ziyade inşaat ve hizmet sektörlerine ağırlık verileceğini göstermekte ve egemen ideolojinin kalkınmacı yönünü açığa çıkarmaktadır.

Erdoğan, projenin CHP ve bu görüşe yakın kesimler tarafından altı yıl boyunca engellendiğini belirtmiştir. Bu durum projenin çok tartışmalı olduğunu ve ciddi bir dirençle karşılaştığını da göstermektedir. Proje hayal metaforu ile ilişkilendirilmiş, engellemeler ortadan kalkınca projelerden öte hayaller gerçekleşmiştir. Bu durum Erdoğan'ın projeye çok önem verdiğinin kanıtıdır. Ayrıca haberin ilerleyen kısımların da Haliç'in temizlenmesinden ve çöp atıklarından elde edilen elektrikten bahsedilmesi, hem siyasi bir propagandaya işaret etmekte hem de

bu sosyal yönlü örnekler eşliğinde projenin kitleleri ikna etmesi amaçlanmıştır.

Haber de bir fotoğraf ve bir adet video bulunmaktadır. Fotoğraf, Erdoğan'ın açılış konuşmasını yaptığı sırada çekilmiştir. Video da ise Erdoğan'ın bu projeyi engelleyenlere yönelik açıklaması yer almıştır.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haberde aktif cümleler kullanılmıştır. Özellikle “biz” öznesi aktif cümlelerle verilerek haber daha kararlı bir yapıya kavuşmuştur. Aktif anlatım, projenin önemini ve büyüklüğünü anlatan cümlelerde de sık sık kullanılmıştır. Ancak Engellemelerin anlatıldığı cümleler daha pasif ve edilgen yapıdadır.

Bölgesel Uyum: Haberin cümleleri ve bölümleri arasında nedensel ilişkiler bulunmaktadır. Özellikle projenin hayata geçirilememesinin nedenleri daha sonraki cümlelerde açıklanmıştır. “*Aynı şekilde Harbiye Kongre Merkezi'nde tiyatro merkezini çok daha büyük yaptık. Biz orada niye geldiniz demedik ki, hoş geldiniz dedik. Niye? Bizde dağıtmak yok, bizde toparlamak var.*” Örnek haber metninde de görüldüğü gibi cümleler nedenleri ile birlikte verilmiştir.

Sözcük Seçimleri: Haberde sözcük olarak “proje”, “müze”, “engellemeler” “istihdam” gibi kelimeler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Projenin büyüklüğü ve engellemeler ile karşılaşması projenin değerini arttırmaktadır. Özellikle projenin uzun yıllar engellendiğinin vurgulanması aynı zamanda projeyi gerçekleştiremeyen iktidarın mağdur söylemini hayata geçirmesine de zemin hazırlamıştır.

Haber Retoriği: Haberin ve projenin ikna edebilme özelliğinin ortaya çıkarılması için projenin tüm olumlu yanları ve imkanları dile getirilmiştir. Özellikle “istihdam” konusuna ayrı bir alt başlık açılmıştır. Ayrıca geçmiş projelere de atıfta bulunularak inandırıcılık arttırılmaya çalışılmıştır.

4.2.2.3. Haber 8

Haberde Ak Parti'nin İstanbul'a yaptığı yatırımların arttığı ve daha da arttırılacağı belirtilmektedir (www.yenisafak.com, 03.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: İstanbul'a yatırım artacak

Haberin Giriş/Spotu: 17 yıllık AK Parti döneminde İstanbul'a yapılan yatırım tutarı toplamda 303 milyar 84 milyon TL'ye ulaştı. Yeni dönemde de artarak sürececek yatırımlar arasında Kanal İstanbul ve şehir hastaneleri gibi birçok prestijli proje var. Projelerin hızla gerçekleşmesinde, iktidar-yerel yönetim uyumunun katkısına işaret ediliyor.

Fotoğraf: Haberin giriş bölümünde bir adet maket resmi kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığında enformasyon eksikliği bulunmaktadır. Yatırımların ne olacağı noktasında başlıkta bir ipucu bulunmamaktadır. İstanbul'a yapılacak yatırımların ne olduğu, ne zaman yapılmaya başlanacağı ve ne yapılacağı gibi bilgiler mevcut değildir. Ayrıca başlıkta genelleme yapılmıştır.

Haberin giriş kısmı başlığa göre daha açıklayıcıdır. Haberin özeti giriş bölümünde verilmiştir. İstanbul'a yapılması düşünülen yatırımların ne olduğu hakkında az da olsa bilgi vermektedir. Haberin giriş kısmında bugüne kadar İstanbul'a yapılan yatırımların değeri verilmiş ve yapılacak büyük projelere atıfta bulunulmuştur. Haber girişinde dikkat çekici bir diğer ayrıntı ise İstanbul'a yapılacak yatırımların bir koşula bağlanmasıdır. Habere göre bu projeler, yerel yönetim ile merkezi yönetimin aynı olması koşuluyla gerçekleştirilebileceği üzerinde durmaktadır. Haberin diğer kısımları ile birlikte bu koşul da haberin ideolojik üretim yaptığına kanıt oluşturmaktadır. Ayrıca bu koşul da, seçmeni üstü kapalı olarak tehdit ve manipüle eden bir yön de bulunmaktadır.

Haber de "ülke bütçesi kadar" başlığında bir adet alt başlık bulunmaktadır.

Bu başlık, spotta verilen yatırım miktarını destekleme amacı taşımaktadır. İstanbul'un bütçesi, ülke bütçesine benzetilmiştir. Ayrıca AK Parti döneminde İstanbul'a yapılan yatırımın 300 milyar TL'yi aşarak 303 milyar 84 milyon TL'ye ulaştığı belirtilmiştir. İstanbul'a yapılan üçüncü köprü, İstanbul Havalimanı, Çamlıca Camisi, Marmaray ve tüp geçit, yeni metro ve raylı sistemler, otoyollar gibi dev eserlerin de bu dönemde hayata geçirildiği belirtilmiştir. Haber, bu projeleri sıralayarak bilgi verme amacından saparak AK Parti'nin resmi yayın organı gibi davranmıştır. Haber girişinde başlayan ideoloji üretimi, dozu artarak ilerleyen bölümlerde de kendini hissettirmektedir. Ayrıca bu projeler de inşaat ve müteahhatlık ağırlıklı projelerdir. Bu projeler iktidarın kalkınmacı anlayışını yansıtmaktadır. Bu projelerin birçoğu "yap-işlet-devret" modeli ile yapılmıştır. Bu anlayış, yerel yönetimleri kamu kurumu olmaktan çıkarıp özel sektör hizmet birimine dönüştürmektedir. Bu projeler ile kamu yararından çok özel kesim düşünülmüştür.

Haberde iki adet maket resim kullanılmıştır. İlki İkitelli Şehir Hastanesinin projesi, diğeri ise Kanal İstanbul Projesinin görüntüsüdür.

Şematik Yapı

Ana Olay Sunumu ve Sonuçları: Haberin sunumu, spottan itibaren ideolojik izler taşımaktadır. Haberin ana olayı ise İstanbul'a yapılan yatırımların devamlılığı için belediyenin iktidar partisinde de kalması gerekliliğidir. Sonuç olarak, İstanbul Belediyesi iktidar partisinde kalırsa Kanal İstanbul ve şehir hastaneleri gibi mega projeler yapılmaya devam edilecektir.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haberin ardalanını İstanbul'a daha önce yapılan, Çamlıca Camisi, Marmaray, tüp geçit ve üçüncü köprü gibi hizmetlerin varlığı oluşturmaktadır.

Haber Kaynakları: Haberin kaynağı Yeni Şafak Gazetesi'dir. Haber de başka kaynak kullanılmamıştır.

Şematik Yapı Analizi

Haberin teması, "iktidar-yerel uyumu" dur ve bu tema giriş bölümünde sunulmuştur. Ayrıca haberin spotunda İstanbul için yapılmış hizmetlerin değeri ve yapılacak olan eserlerin bir kısmından bahsedilmiştir. Ayrıca bu hizmetlerin devamlılığının koşulu da haber girişinde verilmiştir.

"Projelerin hızla gerçekleşmesinde iktidar-yerel yönetim uyumunun

katkısına işaret ediliyor” cümlesinde bir belirsizlik bulunmaktadır. Bu uyumun kim veya kimler tarafından tasdik edildiği belli olmamaktadır. Ayrıca bu söylem bir kaynağa dayanmamaktadır. Ayrıca ilerleyen bölümlerde bugüne kadar ki yatırımların iktidar ile yerel arasındaki uyuma dayandırılması, bu tespitin haberi hazırlayan muhabirin yorumuna dayandığını göstermektedir. Kanal İstanbul ve şehir hastaneleri projelerinin de hayata geçirilmesi için iktidar-yerel yönetim uyumuna tekrar yer verilmektedir.

Haberde kullanılan görseller projelere aittir. Fotoğraflara yer verilmemiştir. Projelerin hazır olduğu, eğer yerel-iktidar dengesi bozulmadığı takdirde bu projelerinde hayata geçirileceği vurgulanmak istenmiştir.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haberde genel hatlarıyla aktif cümleler kullanılmıştır. Ancak yerel-iktidar uyumunda kısmen pasif ve edilgen cümleler yer almaktadır. Bu yapının tercih edilmesi, haberi kişisel yorumdan uzaklaştırma çabasıdır. böylece inandırıcılığı arttırılmak istenmiştir.

Bölgesel Uyum: Yerel-iktidar uyumunun olması projelerin gerçekleşmesinin bir nedeni olarak sunulmuştur. Yerel seçim öncesi ideolojik bir mesaj verilmiştir. Daha önceki yerel-iktidar uyumu genelleştirilmiş ve projelere yansması örneklendirilmiştir.

Sözcük Seçimi: Haberde sıklıkla “iktidar-yerel uyumu”, “eser”, “bütçe” gibi sözcükler kullanılmıştır. Projelerden “eser” olarak bahsedilmesi ideolojik bir söylemin işaretidir. Projeler eserleştirilerek önemi daha da vurgulanmış ve tarihe mâl edilmiştir. Ayrıca yerel seçim öncesi rakamlarla ve yerel-iktidar dengesiyle halkı manipüle etme çabası olduğu düşünülmektedir.

Haberin Retoriği: Haberin, inandırıcılığı için projelerin maket görüntüleri yayınlanmıştır. Ayrıca sayısal verilerden de yararlanılmıştır.

4.2.2.4 Haber 9

Haber, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Ankara’da yerel seçim öncesi adaylarla bulunduğu bir programında projelerini açıklamasını konu almıştır. (www.sabah.com.tr, 29.06.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: Başkan Erdoğan Başkent'te projeleri bir bir açıkladı

Haberin Girişi/Spotu: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ankara'da Yerel Seçim Öncesi Teşkilat, Aday ve Aday Adayları Buluşma Programı'nda yapılan projeleri bir bir açıkladı. Başkentimize 15 bin 621 adet yeni derslik, 10 bin 501 kişilik kapasiteli yükseköğrenim yurtları kazandırdık. Ankara'da 95 bin adet konutu hayata geçirdik. Ankara'yı Eskişehir, Konya, Bilecik, Sakarya, Kocaeli ve İstanbul'a hızlı tren hatlarıyla bağladık. 2001 yılından bugüne savunma, güvenlik, havacılık ve uzay alanlarında çok önemli gelişmeler yaşandı. Birçok milli projemizi uygulamaya koyarak başarılı sonuçlar elde ettik. Yarın sizlere sayın başkan adayımız müjdeyi verecek. O da Ankara'daki özellikle stadyumu sizlere açıklayacak. Sizler de animasyonda o projeyi gördüğünüz zaman hepimiz de buna hayran kalacaksınız

Fotoğraf: Haber girişinde tek fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığında bilgi eksiltimi yapılmamıştır. Başlık, haberin ana fikri ile uyumludur. Okuyucu, başlıktan konu ile ilgili bilgi sahibi olabilmektedir. Başlıkta kullanılan “bir bir” ikilemesi, Erdoğan’ın yerel seçim öncesi birçok proje açıklayacağını okuyucuya projelerin fazlalığı konusunda çağrışım yaptırmaktadır.

Haber girişi, başlık ile kısmen uyumludur. Haber girişinde enformasyon eksiltimi yapılmıştır. Başlıkta Erdoğan’ın projeleri “bir bir” sıraladığı belirtilmiştir.

Ancak haber girişinde ağırlıkla tamamlanmış hizmetler üzerinde durulmaktadır. “Proje” üzerinde tartışılan düşünülen ve tasarlanan bir şeydir. Haber başlığına bakıldığında ise yapılması düşünülen ve yeni hayata geçirilecek projelerden bahsetmiştir. Başlık, yapımı tamamlanmış projelerin sayıldığı gibi tasarlanmamıştır. Ancak haber girişi, “(...)15 bin 621 adet yeni derslik, 10 bin 501 kişilik kapasiteli yükseköğrenim yurtları kazandırdık. Ankara'da 95 bin adet Konutu hayata geçirdik”, örnek haber metninde olduğu gibi daha önceden hayata geçmiş projeler üzerinde durmaktadır.

Haber girişinin sonunda Ankara'ya yeni bir stadyum yapılacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca stadyum projesi, Erdoğan' nın sözlerinden de alıntı yapılarak stadyumdan daha önemli bir proje izlenimi ile okuyucuya aktarılmıştır. Başlıkta belirtildiği gibi haber girişinde projeler “bir bir” sayılmamıştır. Aslında stadyum projesi de Erdoğan tarafından değil başkan adayı tarafından açıklanacaktır. Erdoğan sadece ön bilgi vermiştir. Başlıkta verilen merak duygusu, haber spotunda yerini tamamlanmış hizmetlerin sayılmasına bırakmıştır. Okuyucuya başlıkta verilen merak hissi, spotta giderilmemiştir. Haber başlığı ve haber girişi bir arada değerlendirildiğinde haberin ideolojik yapılanması burada başlamaktadır.

Haber de kullanılan diğer alt başlıklar şunlardır: “Ama bunları Bay Kemal bilmez! Haberi yoktur”, “Ankara savunma sanayiinin de başkenti kalbi konumuna gelmiştir”, “Artık kendi uydularımızı kendimiz yapıyoruz”, “Yarın müjdeyi açıklayacak! sizler de hayran kalacaksınız”. Haberin ilerleyen bölümlerinde de yapılan yatırım ve hizmetler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ancak haberin ilk başlığı ile önce düşman imgesine vurgu yapılmıştır. AK Parti olumlu diğerleri olumsuz, beceriksiz gösterilmiştir. Bu şekilde haberin ilk başından itibaren okuyucu bilişsel ve sosyal olarak etkilenmek amaçlanmıştır.

Haber girişinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile haberin başlığının daha renkli ve farklı puntolarla yer aldığı bir adet fotoğraf yayımlamıştır.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Haber sunumu haberin giriş bölümünde yapılmıştır. Haberin ana olayı, yerel seçim öncesi AK Parti'nin hizmetleri ve yatırımlarının tekrar hatırlatılmasıdır. Haberin sonucu ise Ak Parti'nin yatırım ve hizmet referansının güçlü olduğu, yapılacak her projenin de büyük beğeni topladığı ve toplamaya da devam edeceği izlenimi okuyucuya yansıtılmıştır.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haberde ardalan bilgisine yeterince yer verilmemiştir. Haber, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ifadeleri ile sınırlandırılmıştır. Özellikle Erdoğan'ın projeleri sayıp bunları Bay Kemal'in bilmeyeceği ile ilgili ifadeleri ile ilgili daha geniş bir açıklama verilmemiştir. "Bay Kemal" in bunları neden bilemeyeceği, iki parti arasındaki var olan sorunlar gibi ardalan ve bağlam bilgileri verilmemiştir. Ayrıca Stadyum projesi açıklandığında herkesin buna neden hayran kalacağı ile ilgili de nedenler sunulmamıştır.

Haber Kaynakları: Haberde kaynak olarak aday buluşma programını takip eden gazetenin muhabiri yer almaktadır. Ayrıca Erdoğan'ın stadyum projesini açıklayacağını duyurduğu başkan adayı da anonim olmayan bir kaynak örneğidir.

Şematik Yapı Analizi

Haberin giriş paragrafı, ana olayı özetlemiştir. Haberin ana konusu, seçimler öncesi AK Parti'nin hizmetlerini ön plana çıkartarak egemen ideolojinin devamlılığını sağlamaktır. Ayrıca haberin manipülatif yönü de bulunmaktadır. Haber ardalan ve bağlam bilgisi açısından yetersizdir. Erdoğan'ın bazı ifadeleri doğrudan alıntı yapılmış ancak gazete kendi yorum ve bilgisiyle bu ifadelere ardalan oluşturmamıştır. Haberin bu açılardan belirsiz kalmıştır. Bu belirsizlik de gazetenin ideolojik tavrı ile ilgili bilgi vermektedir.

Haberin ilerleyen bölümlerinde Ankara'da yapılan hizmetlerin aktarımına devam edilmektedir. Haber de, hızlı tren hattı, gar yapımı, kültür merkezi inşaatlarının devam ettiği aktarılmaktadır. Ayrıca uzay, güvenlik ve havacılık ile ilgili icraatlerden de söz edilmiştir. Erdoğan bu konu da şu açıklamaları yapmıştır: "2001 yılından bugüne savunma, güvenlik, havacılık ve uzay alanlarında çok önemli gelişmeler yaşandı. Birçok milli projemizi uygulamaya koyarak başarılı sonuçlar elde ettik. Havacılık alanında üretim yapacak ilk fabrikamız bu bölgede inşallah Şubat ayında faaliyete başlıyor. Artık kendi uydularımızı kendimiz yapıyoruz. Geçen ay Uzay Ajansı'mızı kurduk" (www.sabah.com, 03.01.2019). Bu ifadeler de enformasyon eksiltimi bulunmaktadır. Yaşanan "çok önemli gelişmeler", "elde edilen başarılı sonuçlar" in ne olduğu açıklanmamıştır. Gazete Erdoğan'ın ifadelerini doğrudan yansıtmıştır. Ayrıca "artık kendi uydularımızı yapıyoruz" ifadesinde de çarpıtma bulunmaktadır. Çünkü bir önceki cümle de havacılık alanındaki ilk fabrikanın daha faaliyete bile geçmediği belirtiliyor. Bu söylem ideolojik olmaktan ziyade popülist anlamlar taşımaktadır. Daha fabrika yokken "uydular" yapılmaya

başlanmıştır.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haberin başlığı ve spotun bir kısmı pasif cümlelerle verilmiştir. Böylece haber, AK Parti'nin icraat ve projelerini onaylamakta ve benimsemektedir. Bu durum gazetenin sahip olduğu ideolojiyi de ortaya çıkarmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ise açıklamaları aktif yapıları cümlelerle verilmiştir.

Bölgesel Uyum: İncelenen haberde nedensel ilişkiye dayalı cümleler mevcuttur. Örnek haber metnin de bu nedensel ilişki görülebilmektedir: "(...) başkan adayımız müjdeyi verecek. O da Ankara'daki özellikle stadyumu sizlere açıklayacak. Sizler de animasyonda o projeyi gördüğünüz zaman hepiniz de buna hayran kalacaksınız."

Sözcük Seçimi: "stadyum", "proje", "milli proje", "savunma sanayii", "millet bahçesi" gibi sözcükler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bu kelimeler kalkınmacı ideolojiyi yansıtmaktadır. Ayrıca yerel yönetimleri ilgilendirmeyen hizmetler de haber içeriğinde yer almıştır. Haber, hem hizmetleri tekrarlamış hem de harcanan para miktarlarını her fırsatta tekrarlamıştır.

Haberin Retoriği: Haberde tek fotoğraf kullanılmıştır. Haberin inandırıcılığı için Erdoğan'ın habere konu olan açıklamaları uzun bir video ile desteklenmiştir. Ayrıca hizmetlerin rakamlarla açıklanması ile ana temanın içselleştirilmesi amaçlanmıştır.

4.2.2.5 Haber 10

Haber, AK Parti İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Binali Yıldırım'ın başkan olduğu takdirde boğaza yüzer sahnelerin yapılacağı ile ilgili açıklamasını konu almıştır. (www.sabah.com, 03.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: *Binali Yıldırım'ın İstanbul Boğazı'na yüzen sahne projesi*

Haberin Girişi/Spot: İtalya'da Como Gölü'nde, Hollanda'da Amsterdam'da su üzerine kurulan platformlarda yapılan kültür sanat etkinliklerinin benzeri İstanbul'da da yapılacak. AK Parti İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Binali Yıldırım'ın kültür-sanat projeleri kapsamında İstanbul Boğazı'nda yüzer platform yapılacağı belirtildi.

Fotoğraf: Haber girişinde tek fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığında bilgi eksikliği bulunmamaktadır. Haber başlığı, haber hakkında fikir vermektedir. Ayrıca başlıkta genelleme yapılmamıştır. Başlık diğer haber örneklerine göre daha neseldir. Haber girişi de başlık ile uyumludur. Spot, haberin özeti niteliğindedir.

Haber girişinde, yüzer platform ile ilgili bilgiler verilmiştir. Platformun, kültür-sanat etkinliklerinde kullanılacağı, benzerlerinin İtalya ve Hollanda'da olduğu belirtilmiştir. Haber girişine özellikle diğer ülkelerde de olduğuna ilişkin bilgi ile girilmesi projenin yapılabilir ve uygulanabilirliğine yapılan bir vurgudur. Ayrıca bu yüzer sahneler İstanbul'da da emsalleri gibi kültür-sanat etkinliklerinde kullanılacaktır. Haber girişinde dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise projenin Batı'dan alındığıdır. Bu şekilde Yıldırım'ın muhafazakar kimliğinin yanında Batılı bir kimliğinin olduğu da ortaya çıkarılmak istenmiştir. Ayrıca bu proje ile Yıldırım'ın kültür-sanata verdiği önemde vurgulanmıştır.

Haberin girişinde Binali Yıldırım'ın da olduğu bir fotoğraf kullanılmıştır. Ayrıca fotoğrafa büyük puntolarla "DEV PROJESİNİ AÇIKLADI" ve daha küçük

puntolarla “İtalya ve Hollanda’da var İstanbul’a da yapılacak!” başlıkları eklenmiştir. Gazete giriş fotoğrafını bu şekilde sunarak ideolojik tavrını açıkça ortaya koymuştur. Haber girişinde paylaşılan bu fotoğraf, haberin başlığından ve spotundan daha çok ideolojik üretime katkı sağlamaktadır.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Ana olayın sunumu, başlık, spot ve giriş fotoğrafında yapılmıştır. Haberın ana olayı ise Yıldırım’ın sanat ve kültüre verdiği önemdir. Ayrıca ana olay da Yıldırım’ın Batılı yönünde ön plana çıkarılmıştır. Haberın sonucu ise, Batılı, kültür ve sanata önem veren Yıldırım’ın İstanbul için Hollanda ve İtalya gibi gelişmiş ülkeleri rol model olarak proje üretmesidir. Haberın değeri de buradan kaynaklanmaktadır.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Bu haberın ardalanını, Hollanda ve İtalya’daki örnekleri oluşturmaktadır. Batılı gelişmiş ülkelerde varsa Türkiye’de de yapılabileceği ve yapılacağı bu haberın ardalanını oluşturmaktadır.

Haber Kaynakları: Haberın kaynağı Sabah Gazetesi’dir. Anonim olmayan kaynak olarak da Hollanda ve İtalya’daki yüzer sahnelerin varlığı gösterilmiştir.

Şematik Yapı Analizi

Ana olayın sunumu, başlık, haber girişi ve giriş fotoğrafında verilmiştir. Ana olay ise Yıldırım’ın Batı’da örnekleri olan ve kültür-sanata katkı yapacağı ön görülen yüzer sahnelerin projeleridir. Ayrıca Yıldırım’ın daha birçok sosyal kültürel projeleri bulunmaktadır. Haberın ardalanını, Hollanda ve İtalya’daki yüzer sahnelerin varlığı oluşturmaktadır. Haberın kaynağı Sabah Gazetesi’dir.

Haberın ilerleyen bölümlerinde yapılması planlanan yüzer sahne ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu sahnede konser ve sanat etkinlikleri düzenlenecektir. Bu sahne “dev” boyutlarıyla Boğaz’ın imajını değiştirecektir. Etkinlik olmadığında da seyir alanı, sergi ve müze olarak kullanılacaktır. Ayrıca Arnavutköy’de bir proje daha planlanmaktadır. Habere göre “dünya standartları” nda “dünya starları” nın sahne alabileceği kaliteli, üst düzey sistemlere sahip festival organizasyon alanı yapılacaktır.

Binali Yıldırım’ın bu projesi, zorlama bir modernleşmenin çabasıdır. Batılı ülkelerde var diye Türkiye’de de olmasını gerektirecek bir hizmet değildir. Daha çok devlet, piyasa ve toplum ilişkilerini düzenlemeye yönelik bir çalışmadır. Bu tarz

projeler Türk modernleşmesinin çelişkilerinin kentleşme sürecine yansımalarını göstermektedir. Bu tarz projeler, kent yaşamına kolaylıktan ziyade kent ekonomi burjuvazisine hizmet etmektedir. Bu yüzer sahne de büyük starların konser vermesi, İstanbul halkına kültürel olarak da bir katkı sunmayacaktır. “Büyük starlar”ın geldiği konserler, yüzer sahnede olsun olmasın, birçok kesimin maddi olarak karşılayabileceği organizasyonlar olmayacaktır. Dolayısıyla projenin büyüklüğü sadece yapım maliyeti ile sınırlı olacaktır.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Cümle yapıları projenin gücünü ve etkisini ortaya çıkarmak için aktif yapıda kullanılmıştır. Cümleler, kısa ve anlaşılabilir yapıda oluşturulmuştur. Bu şekliyle toplumun her kesimi tarafından anlaşılması amaçlanmıştır.

Bölgesel Uyum: Haber cümlelerinin birçoğunda nedensellik bağı kurulmuştur. Örneğin, bu projenin hayata geçmesiyle Boğaz’ın imajının düzeleceği, yüzer sahnenin inşası ile dünya starlarının konser vereceği gibi cümleler arasında nedensellik bağı bulunmaktadır. Ayrıca yüzer sahnenin etkinlik dışında müze, seyir alanı ve sergi alanı olarak kullanılacağı bilgisi cümleler arasındaki işlevselliğe de örnektir.

Sözcük Seçimi: Haber de ağırlıklı olarak “kültür-sanat”, “yüzen platform”, “Boğaz”, “dev sahne” gibi sözcüklere ağırlık verilmiştir. Haberde kullanılan kelimeler, bu projeyi olumlama ve onaylama eğilimindedir. Gazete, okuyucuya da kendi ideolojik penceresinden haberi gösterme eğilimindedir.

Haberin Retoriği: Haberin retoriği için yüzer sahnelerin öncelikle Hollanda ve İtalya’daki örneklerinin olduğu belirtilmiştir. Haberin ilerleyen bölümlerinde de projenin değişik şekilde hazırlanmış iki adet maketinin resimlerine yer verilmiştir. Bu şekilde hem projenin görünürlüğüne katkı yapılmış hem de projelerin hazır olduğuna dair izlenim oluşturulmaya çalışılmıştır.

4.2.3. “Popülist Kalkınmacılığa Farklı bir bakış Açısı: “ Haberlerde Yeniden Dağıtım Politikalarının Sunumu”

Bu başlık altında sağ ideolojiye yakın ancak iktidar partisi ile mesafeli olan Yeniçağ Gazetesi haberlerini inceleyeceğiz. Yeniçağ Gazetesi iktidara mesafeli

olduğu için, iktidar adaylarından ziyade muhalefet adaylarının haberlerine yer vermiştir. Ancak muhalefet adaylarının da iktidar partisi adayları gibi popülist söylemleri benimsedikleri ancak projelerden ziyade sosyal ve ekonomik politikalara ağırlık verdikleri ve gazetenin de bunları haber yaptığı görülmüştür. Bu açıdan haber incelemeleri, yerel seçim öncesi farklı görüşteki adayların düşüncelerini ve basında çıkan haberlerini karşılaştırma imkanı vermektedir.

Tablo 4.

Gazeteler	Popülist kalkınmacılığa farklı bir bakış açısı: “ Haberlerde yeniden dağıtım politikalarının sunumu”
	Adet
Yeni Şafak	0
Sabah	0
Yeniçağ	16
Toplam	16

4.2.3.1. Haber 11

Haber, CHP ve İYİ Parti'nin ortak adayı olan Adana Büyükşehir Belediye Başkan adayı Zeydan Karalar' ın, seçim çalışmalarını ve projelerini konu almıştır (www.yenicaggazetesi.com.tr, 03.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: Zeydan Karalar: “Adana’da amacımız huzur ve kardeşliktir”

Haberin Girişi/Spotu: CHP Adana Büyükşehir Belediye Başkan adayı Karalar “Önceliklerimizden birisi yakıp, yıkan değil, kardeşçe barış içerisinde sevgiyle yaşanan bir kent oluşturma çabasında olacağız” dedi.

Fotoğraf: Haber, girişinde tek fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığı, haber girişi ile uyumludur. Ancak haberin tamamı incelendiğinde haberin bir bölümünü yansıtmaktadır. Başlık ile okuyucu da olumlu düşünceler uyandırılmaya çalışılmıştır. Başlık, yerel seçim öncesi seçmeni manipüle etmeye yöneliktir.

Haberin spotu, Zeydan Karalar' ın ifadelerinden oluşmaktadır. Karalar, yerel seçim öncesi, açıklamalarda bulunmuştur. Karalar, yerel yönetimde önceliğinin yapıcı bir şekilde ve herkesin barış içinde yaşayacağı bir kent oluşturma çabasının olduğundan bahsetmiştir. Haberın başlığı ve spotu birbirini tamamlamaktadır. Giriş ve spota bakıldığında haberin teması olarak, yerel yönetimlerde hizmetlerden önce kardeşlik ve huzurun temininin sağlanması gerektiği ön plana çıkarılmıştır. Ancak hem spot hem de başlık haberin genelinden uzaktır. Başlık ve spot daha çok duygusal vurguları ön plana çıkarmıştır. Haber başlığı ve spotu, yerel seçim öncesi okuyucudan ziyade seçmenlere seslenmektedir. Haberın genelinde birçok konuya değinildiği halde özellikle seçmeni memnun edecek cümlelere başlık ve spotta yer verilmiştir. Bu yönüyle haber de ideolojik üretim söz konusudur.

Haberde Zeydan Karalar' ın yer aldığı tek fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraf da, Zeydan Karalar' ın özellikle üzerinde durduğu "huzur ve kardeşlik" teması da yer almıştır. Fotoğraf da ideolojik üretim devam etmektedir.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Haberın sunumu başlıkta, fotoğraf da ve spotta verilmiştir. Haberın sunumunda özellikle tekrarlara önem verilmiştir. Adana Büyükşehir Başkan adayı Zeydan Karalar' ın yerel seçimler öncesi kardeşliğe, barışa ve huzura verdiği önem haberın ana olayını oluşturmaktadır. Yerel seçim öncesi bir

adayın projelerden önce bu tarz insani konulara değinmesi, gazete tarafından haber değeri ölçütleri bakımından önemli görülmüştür. Sonuç olarak habere göre, seçimlerde projelerden önce insan gelmektedir. Bir şehir projelerden ziyade kardeşlikle ve huzurla yönetilmektedir.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haberin spotu ile ilgili ardalın bilgisi bulunmamaktadır. Ancak haberin tamamı değerlendirildiğinde Zeydan Karalar'ın projelerinin, hizmetlerinin ve vaatlerinin ardalınını Seyhan Belediye Başkanlığı dönemindeki çalışmaları oluşturmaktadır.

Haber Kaynakları: Haberin kaynağı Yeniçağ Gazetesi'dir. İncelenen haberde birinci el kaynağa başvurulmuştur. Kanıt niteliği taşıyan belge, doküman gibi ikinci el kaynaklar ise kullanılmamıştır.

Şematik Yapı Analizi

Haberin başlığı, spotu ve giriş kısmında kullanılan fotoğraf birbiriyle uyum içerisindedir ve bu uyum haberin sunumunu da yansıtmaktadır. Haberin giriş kısmına göre, ana konusu Adana Büyükşehir Başkan adayı Zeydan Karalar'ın yerel seçimlerde insani değerlere daha çok önem verdiği gösterilmiştir. Haberin bu mesajlarla başlaması ve ana olay gibi verilmesi haberin ideolojik üretim yaptığını göstermektedir. Ayrıca Zeydan Karalar'ın aday olmasının ardalınını Seyhan Belediyesi'ndeki hizmetleri oluşturmaktadır. Haberin giriş kısmında bir adet fotoğraf kullanılmıştır.

Haberin tüm metinleri okunduğunda, haberin ana konusunun haber spotu ve başlıktan daha farklı olduğu görülecektir. Çünkü haberin ilerleyen kısımlarında spottaki açıklamalara bir daha değinilmemiştir. Haberin ilk paragrafından itibaren Karalar'ın Seyhan Belediye Başkanlığı dönemindeki hizmetleri ve Adana için vaatleri geniş yer biçimde yer almıştır. Bu yönüyle gazete, başlık ve spotta enformasyon eksiltimi yapmıştır.

Haberin ilerleyen bölümlerinde, Zeydan Karalar'ın hizmetlerine dair bilgiler ön plana çıkarılmıştır. Karalar, seçildiği takdirde suyu yüzde otuz ucuzlatacağını belirtmiştir. Ayrıca işsizliğe de çözüm bulacağını dile getirmiştir. Ayrıca Karalar, Seyhan Belediye Başkanlığı dönemine ait icraatlarından da bahsetmiştir: “Seyhan'da “Hiçbir çocuk yatağa aç girmesin” diyerek başlattıkları “Halk Kart” uygulamasını genişleterek 30 bine çıkaracaklarını duyurdu. Halk Kart adında aylık geliri 700 liranın altında olan yoksul ailelere 700 lira verdiklerini dile

getiren Zeydan Karalar, “Çünkü yatağına aç giren her çocuk bizim içimizdeki yangındır”, “Seyhan Belediyesi olarak 41 bin metrekaarelik kent meydanı yaptıklarına işaret eden Zeydan Karalar şu ifadeleri kullandı: “635 bin ton asfalt, 614 bin metrekaare parke yol yaptık. Şimdi bu rakamlardan yola çıkarak iki belediyenin bütçesini kıyasladığımızda Adana için neler yapabileceğimiz ortaya çıkıyor.”(www.yenicaggazetesi.com.tr, 02.03.2019). Haber, Zeydan Karalar’ ın icraatlarını özellikle sayısal veriler kullanarak ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Ayrıca bu icraatların, popülist bir yönü de bulunmaktadır. Özellikle “Hiçbir çocuk yatağa aç girmesin” sloganı ile başlatılan “halk kart” uygulaması ile yoksul seçmen, popülist bir politika ile yerel yönetimler içinde önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca haberde Karalar’ ın yol yapmak için kullandığı asfalt miktarı ve kent meydanı için kullanılan parke taşının miktarları verilmiştir. Haber de verilen bu bilgiler, Zeydan Karalar’ ın Adana’yı kazandıktan sonra da neler yapacağı hakkında ipucu vermektedir. Karalar, daha büyük bir bütçe ile daha çok inşaat ile ilgili hizmetler yapacağını ima etmektedir. Haber, Karalar ile ilgili icraatlarını sunarken daha çok inşaat ve sosyal yardım ile ilgili olanlarını ön plana çıkarmıştır. seçmenlerin iktisadi ve faydacı düşünmesi amaçlanmıştır. Yerel yönetim hizmetlerini sadece sosyal yardım ve inşaat sektörüne indirgemıştır. Bu yaklaşım ise gazetenin yerel yönetim anlayışında ideolojik eğilimlerini göstermektedir.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haberde cümleler aktif olarak yapılandırılmıştır ve haberin ana teması ve Zeydan Karalar’ ın hizmetlerinin sunumu güçlendirmiştir.

Bölgesel Uyum: (...) yoksul ailelere 700 lira verdiklerini dile getiren Zeydan Karalar, “Çünkü yatağına aç giren her çocuk bizim içimizdeki yangındır” Örnek haber metnin de olduğu gibi haber içerisinde aralarında nedensel bağlar bulunan cümleler bulunmaktadır.

Sözcük Seçimi: Haberde “proje”, “yatırım”, “asfalt” gibi sözcüklere ağırlık verilmiştir. Haber de kullanılan kelimelerin ağırlığı, haberin başlık ve haber girişinden daha farklı bir konusunun olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sözcüklerin fazlalığı, haberin kalkınma anlayışına göre kurgulandığını göstermektedir.

Haberin Retoriği: Haber de inandırıcılığı arttırmak için daha çok hizmetlerin maliyetleri ve miktarları aktarılmıştır. Ayrıca doğrudan alıntı yapılarak

Karalar'ın kendisi de referans olarak gösterilmiştir.

4.2.3.2. Haber 12

Haber de, Balıkesir'den CHP ve İYİ partinin ortak belediye başkan adayı olan İsmail Ok'un seçim çalışmalarından birisi ele alınmaktadır (www.yenicaggazetesi.com.tr, 04.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: *Kimse benden betona yatırım beklemesin*

Haberin Girişi/Spotu: *Yerel seçim çalışmalarına hız kesmeden devam eden İYİ Parti CHP'nin ortak Balıkesir adayı İsmail Ok, "Balıkesir' de beton üzerine yatırım yapmamı kimse beklemesin benden" ifadelerini kullandı.*

Fotoğraf: Haberin girişinde tek fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığında bilgi eksikliği bulunmaktadır. Başlıkta geçen ifadenin kim tarafından, nerede ve ne zaman söylendiği belli değildir. Başlık, beton metaforu ile az da olsa yerel seçimler ile ilgili bir çağrışım yapmıştır.

Haberin giriş paragrafı konuyu özetlemektedir. Başlıktaki genelleştirme ve belirsizlik, spotta açıklanmıştır. Haber, Balıkesir'de CHP ve İYİ Parti'nin ortak adayı olan İsmail Ok'un, seçildiği takdirde hizmet anlayışı ile ilgili fikir vermektedir. Ayrıca "beton" metaforu ile hizmet anlayışının ideolojik alt yapıları da ortaya çıkmaktadır. Ancak başlık ve giriş bölümünde İsmail Ok'un, "beton" a yatırım yapmayıp asıl yatırımlarını yönelteceği alanlardan da bahsedilmemiştir. Bu açıdan

haber girişinde bilgi eksikliği mevcuttur.

Haber de biri giriş bölümünde olmak üzere dört fotoğraf kullanılmıştır. Giriş fotoğrafında kullanılan yazı, ideolojik üretime destek vermektedir.

Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Haberin sunumu giriş bölümünde yapılmıştır. haberin ana konusunu ise İsmail Ok'un hizmet anlayışına bakış açısı oluşturmaktadır. Başlığı da oluşturan beyanı ile hizmetlerinin inşaat sektöründen ziyade çiftçiye yönelik ve üretimi arttırmaya yönelik olacağını belirtmiştir.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: İsmail Ok'un Kocaavşar' da yapılan hizmetlerden bahsederek kendi ardağını oluşturmaktadır. İktidar partisinden olmasa da Kocaavşar 'da olduğu gibi hizmetlerini gene de yapabileceğini belirtmiştir.

Haber Kaynakları: Haberin kaynağı Yeniçağ Gazetesi'dir.

Şematik Yapı Analizi

Haberin sunumu giriş bölümünde yapılmıştır ve ana olay hakkında bilgi vermektedir. İsmail Ok, buradaki ifadesinde farklı bir belediye başkanı olacağını belirtmiştir. Ayrıca "beton" metaforu ile bir eleştiri ve gönderme de yapmaktadır.

İsmail Ok, daha önce 2009/2014 yılları arasında Balıkesir'in kendi partilerinde olduğu ve iktidar partisinden olmamalarına rağmen hizmette bahane bulmadıklarını belirterek bu yerel seçimlerde de oy istemektedir. Ayrıca başkan olunca daha çok tarıma destek vereceğini bu konuda Balıkesir'i marka şehir yapacağını ve Balıkesir'in gıda ürünlerini dışa pazarlayacağını ifade etmiştir.

Haber girişinde kullanılan fotoğrafta İsmail Ok'un kendisi bulunmaktadır. Diğer iki resimde ise seçim çalışmaları için gittiği yerlerde çekilmiştir. Bir fotoğrafta çocuklarla ve halk ile poz verirken aynı zamanda bozkurt işareti de yapması ideolojik üretim bağlamında değerlendirilmektedir.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haberde cümleler aktif olarak yapılandırılmıştır ve haberin ana temasını güçlendirmiştir.

Bölgesel Uyum: İsmail Ok'un 2009-2014 arası belediye başkanlığının kendi partisinde olduğunu göstermesi ve buna dayanarak bu yerel seçimlerde oy istemesi cümleler arasında nedensellik bağına ortaya koymaktadır.

Sözcük Seçimi: Haberde “çiftçi”, “köylü” “tesis” ve “yol” sözcüklerine ağırlık verilmiştir. Bu temaların niteliği İsmail Ok’un belediyeçilik hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır.

Haberin Retoriği: Haberin, ikna kabiliyetinin artırılması için fotoğraflardan yararlanılmıştır. Ayrıca vaatler sıralanırken tarıma destek verileceği belirtilerek inandırıcılık arttırılmak istenmektedir.

4.2.3.3. Haber 13

Haber, Denizli İYİ Parti belediye başkan adayının açıklamalarından meydana gelmektedir (www.yenicaggazetesi.com.tr, 04.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: Ümit Bahtiyar: Denizli, dünya markası olacak

Haberin Girişi/Spotu: İYİ Parti Denizli Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Ümit Bahtiyar “Denizlimiz İYİ Belediyeçilik ile derman bulacak. Denizli’de kaliteli üretim desteklenerek hem tüketirken hem üretirken kazanacağız” dedi

Fotoğraf: Haberde tek fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığı ile giriş kısmı birbiriyle uyumludur. Başlık da enformasyon ve bilgi eksiltmesine gidilmemiştir. Haberin giriş paragrafı konuyu yeterince açıklamaktadır.

Haberin giriş kısmına göre başkan adayı “İYİ” belediyeçilik metaforu kullanarak bağlı bulunduğu siyasi parti ile hizmet anlayışını bütünleştirmiştir. Ayrıca giriş bölümünde başkan seçildiği takdirde neler yapacağı da dile getirilmiştir. Bunlar

daha çok üretim ve çiftçilik üzerinedir.

Haberde tek fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraf da başkan adayı emeklilikte yaşa takılanlarla buluşmuştur.

Şematik Yapı:

Ana Olayın Sunumu ve Sonuçlar: Haberin sunumu giriş bölümünde verilmiştir. Haberin ana teması ise Denizli belediye başkan adayının seçildiği takdirde özellikle tarımsal üretimi destekleyeceğini vurgulamasıdır.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haberde başkan adayının belediye başkanı seçildiği takdirde neden tarımsal kalkınmayı destekleyeceğini bahsettiği cümlelerde nedensellik bağı vardır.

Haber Kaynakları: Kaynak olarak sadece Yeniçağ gazetesi belirtilmiştir.

Şematik Yapı Analizi

Haberin ilk bölümü, habere dair bilgi vermektedir. Haber, başkan adayının seçilince ne gibi icraatlar yapacağı üzerine kuruludur. Özellikle tarımsal alana destek vereceğini söylemekle Denizli’de tarımda sıkıntıların olduğunu belirtmektedir. Ayrıca başkan adayının icraatları genel anlamda ekonomi üzerinedir. Ülkeye ve Denizli’ye ait değerlendirmeleri daha çok ekonomist tarzındadır. Haberde başkan adayının sosyal ve kültürel vaatlerine yer verilmemiştir.

Haber metni içerisinde birçok nedensel bağlar mevcuttur. Yaşanan ekonomik kriz ve tarımsal üretimdeki sıkıntılar haberin ardalanını oluşturmuştur. Haberin kaynağı yeniçağ gazetesidir.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haberin cümleleri kısa ve aktif yapıyla kurulmuştur. Haberin içeriği güçlendirilmiştir.

Bölgesel Uyum: Haberde nedensel bağlar bulunmaktadır. İYİ Parti belediyeyi aldığı takdirde sorunların çözüleceği söylemi buna bir örnektir.

Sözcük Seçimi: Haber de “ üretim”, “tüketim” “çiftçi” “tarım” gibi sözcükler daha çok kullanılmıştır. Başkan adayının tarıma ve çiftçilere ağırlık vereceği seçilen kelimelerden de anlaşılmaktadır.

Haberin Retoriği: Haberin inandırıcılığının artması için tek bir soruna odaklanılmıştır. Ayrıca kalabalık bir ortam da çekilen fotoğrafın konulması başkan

adayının tanınırlığına ve inandırıcılığına katkı yapmıştır.

4.2.3.4. Haber 14

Haber, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Ekrem İmamoğlu'nun Kağıthane'deki mitinginde seçimlere dair söylediklerini konu almıştır(www.yenicaggazetesi.com, 04.07.2019).

Makro Yapı

Tematik Yapı

Haberin Başlığı: Her dört gençten birisi işsiz

Haberin Girişi/Spotu: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Ekrem İmamoğlu, "1 Nisan'da yeni bir dönem başlatıyoruz. Yoksulluğa hızlı çözümler bulacağız. Bu şehirde gıdaya erişimi ucuzlatacağız" dedi

Fotoğraf: Haberin giriş bölümünde bir tane fotoğraf kullanılmıştır.

Tematik Yapı Analizi

Haberin başlığında enformasyon eksiltimi yapılmıştır. Başlıkta sadece işsizlik bilgisi verilmiş olup bunu kimin dile getirdiği ve bu verinin ne zamana ait olduğu ve bu veri ile ilgili herhangi bir bilgi ve kaynak belirtilmemiştir. Başlık, haberin yapıldığı dönemdeki ekonomik krizden yararlanarak okuyucu ile duygusal bir bağ kurmayı amaçlamıştır.

Haberin giriş bölümü haber ile ilgili kısmen de olsa bir özet sunmaktadır. Ancak enformasyon eksiltimi burada da devam etmektedir. Haber girişinde İmamoğlu'nun seçimlerden sonra yapmayı planladığı icraatlara yer verilmiştir. Haberin giriş kısmında İmamoğlu'nun İstanbul adayı olduğu vurgulanmış; daha

sonra ise doğrudan aktarım yapılarak İmamoğlu'nun sanki seçimleri kazanmış gibi yaptığı konuşma doğrudan verilmiştir. Bu doğrudan aktarım gazetenin ideolojik bir tavır ile haberi ürettiği izlenimi vermektedir. Ayrıca İmamoğlu'nun yaptığı açıklamalardan özellikle işsizlik, yoksulluk ve gıda fiyatları ile ilgili olanlarının başlığa ve haber spotuna yerleştirilmesi, gazetenin nesnel olmadığını ve ideolojik tavır sergilediğini göstermektedir.

Haber girişinde tek fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraf da İmamoğlu yer almamıştır. Fotoğraftaki başlık ve fotoğrafın karesi, okuyucu da belirli duyguların oluşmasına yöneliktir. Ayrıca fotoğraf da belirsizlik de söz konusudur.

Şematik Yapı:

Ana Olay Sunumu ve Sonuçlar: Haberin sunumu giriş bölümünde yapılmıştır. haberin ana olayı ise Ekrem İmamoğlu'nun, sıradan yerel yönetim hizmetlerinin dışında işsizlik, yoksulluk ve diğer ekonomik konularla beraber daha makro bir anlayışa sahip olduğudur.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Bu haberin ardalanı, İmamoğlu'nun seçimi kazanmasıdır. Çünkü seçimi kazanmadan icraatlarını gerçekleştirmesi mümkün gözükmemektedir.

Haber Kaynakları: Haberin kaynağı Yeniçağ Gazetesi'dir.

Şematik Yapı Analizi

Haberin genel teması ilk paragrafta sunulmuştur. Haberin başlığı genellemelere dayanmaktadır. Haberde genel olarak Ekrem İmamoğlu'nun İstanbul'a yönelik icraatları ön plana çıkarılmıştır.

Haberde özellikle yoksullukla mücadele üzerinde durulmuştur. Ancak bu konuda bir çözüm önerisine metinde rastlanmamıştır. Ekrem İmamoğlu, İstanbul'da yüz elliye yakın kreş açacaklarını belirtmiştir. İmamoğlu, Ak Parti tarafından açılan tanzim satış noktalarını da eleştirmektedir.

Haberin kaynağı Yeniçağ Gazetesi'nin muhabiridir. Haber de iki fotoğraf kullanılmıştır.

Mikro Yapı Analizi

Sentaktik Çözümleme: Haberin cümleleri kısa, açık ve aktif yapılarla verilmiştir.

Bölgesel Uyum: Haber içerisinde nedensel bağlar bulunmaktadır. Bunun örneği ise yerel seçim öncesi siyasetin dilinin yumuşamasında kendinin de payının olduğunu açıklaması ve sonraki paragrafla nedensel bağlar kurmaktadır.

Sözcük Seçimi: Haberde “yoksulluk”, “gıda”, “işsizlik gibi sözcüklere daha çok yer verilmiştir. Bu kavramlar, İmamoğlu’ nun başkan olduğunda hangi konulara ağırlık vereceği hakkında ipuçları vermesi açısından gazete tarafından bilinçli olarak kullanılmıştır. Bu tarz ülke genelini ilgilendiren sözcüklerin kullanılması, gazetenin İmamoğlu’nu belediye başkanından daha yukarıda bir noktada konumlandırmaya çalıştığını göstermektedir.

Haberin Retoriği: Haberin inandırıcılığını arttırmak için İmamoğlu’nun kalabalığa yaptığı konuşmayı gösteren bir adet fotoğraf kullanılmıştır. Ayrıca İmamoğlu’nun konuşmaları doğrudan aktarılmıştır.

4.3. Haber İncelemelerinin Değerlendirilmesi

Popülist kalkınmacılık söyleminin sağ ideolojiye yakın yazılı basında kurgulanışını incelediğimiz haber örnekleri, hem kalkınmacılık anlayışının zihinsel yapısını hem de medyanın bu yapıyı nasıl konumlandığını göstermesi açısından örnek teşkil etmektedir.

Haber incelemelerinde sağ kesime yakın 3 gazete seçilmiştir. Sabah ve Yeni Şafak Gazeteleri, haber konuları ve sunumlarıyla iktidara daha yakın durmaktadır. Yeniçağ Gazetesi ise milliyetçi bir çizgide yayın yapan ancak muhalif haberlere daha çok yer ayıran bir gazetedir. Haber incelemelerinde gazetelerin haber başlıklarını, haber sunumlarını ve içeriklerini, iktidara olan mesafelerinin belirlemesidir. İncelediğimiz haber örneklerinin haber değerliliğini de gazetelerin iktidar ile aralarındaki yakınlık belirlemektedir. Nitekim bu haberlerin bir araştırma ve inceleme sonucunda ortaya çıkmadığı açıktır. Gazeteler, iktidara olan mesafelerine göre sunum ve içerik üretmişlerdir.

3 kategoride incelenen haber örnekleri, her kategoride kalkınmacılığın farklı ele alınış biçimleri üzerinde durmaktadır. İlk iki kategori iktidara yakın basından örnekleri içermektedir. Son kategoride ise sağ ideolojiye yakın muhalif bir gazeteden haber örnekleri incelenmiştir.

“Projeleri İdeolojik Kutuplaştırma İle Birleştirerek Sunmak” başlığı ile verilen bu kategoride, özellikle Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde yayımlanan haber

örnekleri incelenmiştir. Bu haberlerin ortak özelliklerinden birisi öncelikle CHP karşıtlığını ön plana çıkarmasıdır. Bu kategorideki haberlerde CHP karşıtlığı ve AK Parti hizmetleri bir arada verilmiştir. Bu haberlerde, AK Parti'nin proje ve hizmetlerinin sunumundan önce ya da sonra CHP ile ilgili eleştirilere yer verilmiştir. Bu haberlerin sunum ve içeriğinde CHP'nin, kalkınmacılığın ve gelişmenin önündeki en büyük engel olduğuna sıklıkla değinilmiştir. Ayrıca bu haberler, AK Parti'yi CHP'nin tam karşısında konumlayarak, “onlar” ve “biz” algısını oluşturmayı ve siyasi olarak toplumu kutuplaştırıcı bir yapıya dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca CHP karşıtlığı ile “AK Parti'nin başka alternatifi yoktur” imajı yaratılarak diğer siyasi oluşumlar yok sayılmakta ve toplumun bu alternatifsizlik karşısında AK Parti'ye oy vermekten başka çaresinin olmadığı algısı yaratılmaktadır.

CHP karşıtlığı ile verilen haberlerdeki AK Parti'ye ait hizmet ve projeler, içeriği itibariyle yerleşik kalkınmacı anlayışı yansıtmaktadır. İncelenen haberler, yerel seçimlerle ilgili olmasına rağmen proje ve yatırımlar ülke genelini yansıtan makro hizmet ve projelerdir. Haberler de yerel yatırım ve hizmetlerin yanı sıra sağlık, eğitim, enerji ve savunma sanayisi gibi ülke genelini ilgilendiren yatırımlar da ön plana çıkarılmıştır. Ancak bu projeler niteliklerinden ziyade nicelikleri ile sunulmuştur. Bu durum geç kalınmış modernleşme sürecinin kalkınmacılık ile aşılacağını gösteren anlayışı yansıtmaktadır. Bu durum, modernleşme sürecinin kalkınmacı popülist bir anlayıştan başka alternatifinin olmadığı düşüncesini yerleştirerek, hegemonik bir popülist kalkınma egemenliğinin üretimine neden olmaktadır.

“Egemen İdeolojinin Devamlılığına Katkı Yapan Projeler ve Hizmetler” başlığı ile incelenen haber örnekleri ise ikinci kategoriyi meydana getirmektedir. Bu kategoride incelenen haberler, iktidara yakın Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinin haberlerinden oluşmaktadır. Buradaki amaç, iktidara yakın sağ medyada kalkınmacılık anlayışının kurgulanışını incelemektir. Bu haberler, mevcut yeni sağın temsilcisi AK Parti'nin yerel seçimler dolayısıyla yaşama geçirmeyi planladığı proje, yatırım ve hizmetleri kapsamaktadır. Ayrıca haberlerde referans olması amacıyla geçmiş yıllarda yapılan hizmet ve yatırımlar da yer almaktadır. Bu haberlerde, özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kişisel liderlik referansına başvurulmuştur. Yereldeki adaylar daha ikinci planda kalmıştır. Bu durum muhafazakar kalkınmacı anlayışının güçlü bir lider ve otoriter bir düzlemde var olduğunu göstermektedir. Menderes, Demirel ve Özal gibi Erdoğan'ın da güçlü ve karizmatik bir yönü

olduğu, Türkiye’de “kalkınmacılığın” güçlü bir sağcı lider olmadan sürdürülmesinin zor olduğu algısı yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu kategorideki haberlerde ön plana çıkan bazı proje ve yatırımlar şu temalarla sunulmuştur: “(...) derslik, yüksek öğretim kurumları, sosyal konutlar, savunma sanayisi, havacılık sektörü, üçüncü köprü, yeni havalimanı, Çamlıca Camisi, Marmaray, tüp geçit, otoyol, Tersane İstanbul projesi, Taksim Cami, yeni metro hatları, akıllı kentler, atık merkezleri, çevreci alanlar, boğaza dev sahne projesi, millet bahçeleri, yeşil alanlar, imar ve tapu müjdeleri, şehir hastaneleri, kentsel dönüşüm projeleri, doğal afetleri önlemek adına yapılan projeler vb.” Örnekler de görüldüğü gibi ulusal ve yerel projeler bir arada verilmiştir. Bu yatırımların çoğu “yap-işlet-devret” modeli ile yapılmakta ve özel sektörün ön plana çıktığı, sermaye yoğun projelerdir. Yatırım, imar ve inşaat merkezli bu projeler, geniş halk kesimlerini de ranta ortak etme amaçlıdır. Bu inşaat ağırlıklı projelerin aralarına daha sosyal ve çevre ile ilgili bazı projeler de yerleştirilmiştir. Deprem ve doğal afetlerin bahane edilerek gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri, sosyal konutlar ve çevre ile ilgili yatırımların varlığı, kalkınmacılık anlayışının halk nezdinde meşrulaştırılması ve iknası için gerekli argümanları meydana getirmektedir. Özellikle konut sahipliğinin özendirilmesi, imar ve kadastro çalışmaları, tapu dağıtımı gibi popülist hizmetler aracılığı ile iktidar, meşruiyetini yeniden kurmakta ve hegemonyasını genişletmektedir. Halk böylece iktidarın rantlarına katılmakta, düzenin bir parçası haline gelmekte hatta bu kalkınmacılık düzeninin koruyucusu ve savunucusu olmaktadır. Ayrıca millet bahçeleri, camiler ve kültür merkezleri, muhafazakar kalkınmacı anlayışın izlerini taşımakta ve AK Parti’nin hegemonyasını genişletmek için mekanı yeniden ideolojik olarak tasarladığını göstermektedir.

Her iki kategorideki haberlerin bir ortak noktası bulunmaktadır. Karşıtlığın üretildiği haberlerde de, projelerin ön plana çıkarıldığı haberlerde de, ülkede bir beka ve güvenlik sorununun olduğu özellikle vurgulanmıştır. Haberlerde üretilen güvenlik meselesi sadece ülkenin karşılaştığı bir tehlikeden bahsetmemektedir. Haber içeriklerindeki beka meselesi daha çok 17 yıldır yapılan proje ve hizmetlerin kaybedilme kaygısıdır. Çünkü haber örneklerinde yaratılan algıya göre CHP oyların çoğunu aldığında yapılan bütün hizmetleri ortadan kaldıracaktır. Tüm kazanımlar yok olacaktır. Ayrıca AK Parti oyların çoğunluğunu alamazsa devam eden ve yapılması planlanan projeler de sekteye uğrayacaktır. Haberlerde yer alan beka kurgusu, güvenlik ve ülkenin geleceği meselesini bir soruna dönüştürüp ideolojik bir

üretim yapmaktadır. Gazeteler, haberleri ile bu beka meselesine her yönden destek olmaktadır.

“Popülist Kalkınmacılığa farklı bir bakış açısı: “Yeniden dağıtım politikalarının sunumu” ” başlığında ise üçüncü ve son kategoriye giren haberler incelenmiştir. Bu kategoride incelenen haber örnekleri Yeniçağ Gazetesi’nden seçilmiştir. Haber örnekleri, muhalefet adaylarını ön plana çıkarmaktadır. Muhalefet adaylarının proje ve hizmetlerinin sunulduğu haberlere Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinde yer verilmemektedir.

Bu kategoride incelenen haber örneklerinde kullanılan başlıklar ve haber girişleri diğer iki kategorideki haber girişlerine benzemektedir. Her üç kategoride de haber başlık ve girişlerinde genelleme yapılmıştır. Ayrıca haberlerin tematik yapıları, okuyucuda belirsizlik ve merak duygusu oluşturacak şekilde üretilmiştir. Dolayısıyla üç kategorideki haberlerin tematik yapılarında ideolojik üretim söz konusudur. Gazeteler, ideolojik tavırlarını ve taraflılıklarını haberin ilk kısımlarından itibaren hissettirmektedirler.

Üçüncü kategoride incelenen haber örnekleri, yerel seçimlerde CHP ve İYİ Parti adaylarının seçim çalışmalarıyla ilgilidir. Haberlerde öncelikle parti başkanlarının açıklamalarından ziyade adayların açıklamaları haberleştirilmiştir. Bu açıdan haberler yerel seçimlerle daha uyumludur. Haberler içerik olarak adayların yerel seçim vaatlerine dayanmaktadır. Haberler, daha önce belediye başkanlığı yapmış olan adayların, yapacaklarının yanında daha önceki icraatlerini de ön plana çıkarmaktadır. Özellikle yapılan yol ve kaldırım miktarları, kent meydanlarının büyüklüğü, yeşil alanların metrekaresi gibi gözle görülebilen yatırımlar, niceliksel verileriyle ve maliyetleri ile haberde yer almaktadır. Bu yönüyle gazete ideolojik bir üretim yaparak, okuyucularda adayla ilgili somut ve olumlu bir izlenim oluşturmaya çalışmaktadır.

Bu kategorideki haberlerin yansıttığı özelliklerinden diğeri ise, muhalefetin önceliklerinin iktidar partisinin programından ve önceliklerinden farklı olmasıdır. AK Parti, projelerle ve yatırımlar ile ön plana çıkarken, muhalefet partileri daha çok ekonomik krizin sonuçlarına yönelmişlerdir. Haberlerde de özellikle muhalefetin yoksulluğa vurgu yaptığı söylemler ön plana çıkarılarak, yoksulluk yeniden üretilmiş ve yoksullar seçmen olarak önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca muhalefet adayları yerel seçimlerde yerel konulardan ziyade sosyal ve ekonomik icraat ve politikalar üzerinde durmuştur. Gazete de haberlerde bu konudaki söylemleri daha çok işlemeye

çalışmıştır. Haberler, muhalefet adaylarının, yerel ihtiyacı karşılayacak icraatlarından ziyade; “halk kart”, “sosyal yardım”, “çiftçiye destek”, “marka şehir”, “kaliteli ürün desteği”, “ucuz gıdaya erişim”, “her mahallede kreş”, “işsizliğe çözüm” vb. temalarla içeriklerini hazırlamışlardır. Bu icraatlar, yeniden dağıtım politikaları kapsamına girmektedir. Haberlerde bu yeniden dağıtım politikalarının işlenmesi, popülist kalkınmacı hegemonyanın sürdürülebilmesinde önemli işleve sahiptir.

Haber örneklerinde, sosyal ve ekonomik vaatlerin işlenmesi okuyucuların daha iktisadi düşünmesine yöneliktir. Çünkü bu vaatler insanların kısa zamanda doğrudan ekonomik ve sosyal hayatlarını etkilemektedir. Ayrıca bu durum vaadi sunanın da kolayına gelmektedir. Çünkü uzun vadeli plan ve proje yapmadan, sadece kaynak bulunmasıyla, iki taraf içinde kısa vadeli dönüşü olan hizmetlerdir. Bu açıdan özellikle oy toplama sürecinde ve halihazırda başkan olmayan birisi için daha etkili bir seçmen manipülasyon yöntemidir. Ayrıca bu tarz vaatlerin haberlerde sürekli işlenmesi daha büyük kalkınma projelerinin de ardağını oluşturmakta, ayrıca halkın gözünde rıza üretimini kolaylaştırmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

5. SONUÇ

Türkiye’de popülizm, siyasal pratiklerin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Popülizmin, Türk Sağ ideolojisindeki etkinliği fazlasıyla hissedilmektedir. Çok partili hayata geçiş ile birlikte, Demokrat Parti ile başlayan popülist eğilimler, daha sonra kurulan diğer sağ oluşumlara da yol gösterici bir rol oynamıştır. 1950’lerden sonra iktidara gelen sağ partiler, Türkiye’nin modernleşmesi ve gelişmesi için ithal ikameci sanayileşme ve büyümeye dayanan kalkınma modelini benimsemiştir.

Modern kalkınma süreci, toplumun gelişmesi, temel hak ve özgürlüklerin iyileştirilmesi ve eğitimin niteliklendirilmesi ile birlikte sanayileşme ve kentleşmenin de eşzamanlı geliştiği daha bütüncül bir süreci temsil etmektedir. Ancak Türkiye’de kalkınma söyleminin büyümesine ve popülizme tutulan sağ hükümetler, ülkenin gelişmesi için sadece iktisadi gelişme programlarını benimsemişlerdir. Bu nedenledir ki parti ve seçim kampanyaları, ekonomik vaatlere ve inşaat üzerine dayanan projelere ayrılmıştır. Bu yönüyle Türk Sağ’ının savunduğu kalkınmacılık anlayışı, daha geniş anlamını yitirerek sadece ekonomik büyüme yönüyle ön plana çıkmaktadır. Ayrıca sağ partilerin benimsediği kalkınmacılık anlayışı sadece hizmetler yönünden değil, sağ kesimin ideolojisini tekrar üretmesi açısından da hegemonik bir özellik taşımaktadır. Bu hegemonya üretimi, “kalkınmacılık” anlayışının gerek devlette gerekse de kamuoyunda kabullenilerek resmi bir ideolojiye dönüşmesine yol açmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrası neo-liberalizme eklenmesi ve 2001 krizi ile yeni bir sağ partinin iktidara gelmesi, popülist kalkınmacılığın devamlılığını pekiştirmiştir. Bu dönemde de ülkenin kısıtlı kaynakları ile modernleşme çabaları arasındaki çelişkidir popülist kalkınmacılığın devam edilmesine karar kılınmıştır. Bu durum, Türk Sağ geleneğinin kalkınmacılık ideolojisinden vazgeçmeyeceğini bir

kez daha göstermiştir. Kalkınmacılık, egemen ideoloji durumuna gelmiştir. Bu durum, demokratik değerlerin daha arka plana atılması durumunu da beraberinde getirmiştir. Kalkınmacılık; özgürlükler, sosyal ve kültürel haklar ve nitelikli eğitim gibi ihtiyaçların, siyasetin ve siyasetçilerin gündeminden uzaklaşmasına yol açmıştır. Popülist kalkınmacılık, kalkınma ve gelişme amacıyla demokratik, sosyal ve kültürel hakları toplumun önceliği olmaktan çıkarmaktadır. Ekonomik göstergelerin büyümesi daha öncelikli hale gelmektedir. Ayrıca, kalkınmacı ideoloji, gelişme ve büyüme için gerekirse demokratik hakları toplumun önceliği olmaktan çıkarmakta ve gerektiğinde de demokrasiden fedakarlık edilmesi anlayışını da toplumda meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

Popülist kalkınmacı ideolojinin, demokratik değerlerin önüne geçmesi, partiler ve ideolojiler üstü bir konum elde etmesi sağ ideolojiye yakın yazılı basın aracılığıyla mümkün olmaktadır. Popülist kalkınma söylemi sağ basında sürekli yer alarak tekrar üretilmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi ile incelenen haber örnekleri de bu savı destekler niteliktedir. Özellikle seçim dönemlerinde, sağ eğilimli yazılı basında popülist kalkınmacılığın işlendiği haber sayıları artış göstermektedir. Bu haberlerin tamamı, kalkınmacı ideolojiyi destekler nitelikte ve içerikte hazırlanmıştır.

İncelenen gazete ve haberler, iktidara yakın olsun ya da olmasın, popülist kalkınma haberleri üretmektedir. Ancak iktidara yakın sağ basında özellikle seçim dönemleri haber üretimi fark edilir düzeyde artış göstermiştir. Ülkemizde demokrasinin uygulanma pratiği olan seçim dönemlerinde, popülist kalkınma haberlerinin devamlı ele alınması, sağ basının okuyucuyu aynı zamanda seçmen olarak kodlayıp manipüle etmeye yönelik ideolojik üretim yaptığının açık bir göstergesidir. Seçim dönemlerinde birer seçmene dönüştürülen okuyucu, kalkınmacı ve iktisadi bir bakış açısıyla, kalkınmacı ideolojiye sahip partiler lehine oy kullanmaya yönlendirilmektedir. Sağ ideolojiye sahip yazılı basının bu amaçla haber başlığı, girişi ve içeriği hazırladığı haber örneklerinde görülmektedir.

Haber üretimleri sadece kalkınmacı proje ve yatırımlar üzerine olmamaktadır. Gazeteler aynı zamanda toplumda kalkınmacı ideolojinin yerleşmesi için kutuplaştırıcı içerikler de üretmektedirler. Haber içeriklerinde, kalkınma söylemini savunan parti ya da aday “iyi” olarak gösterilirken, rakip parti, kalkınmanın ve modernleşmenin tam karşısında gibi konumlandırılarak “kötü” olarak sunulmaktadır. Ötekinin kötü olduğunu özellikle vurgulamak için abartmalara

başvurulmaktadır. “Biz” ve “onlar” arasındaki ideolojik karşıtlık uzatılarak ideolojik kutuplaştırma stratejisinin devamlılığı sağlanmaktadır. Böylece kalkınmacılığa karşı çıkma ihtimali olan parti ve kişilerin nasıl konumlandırılacağı ve suçlanacağı önceden belirlenmektedir. Böylece kalkınma ideolojisinin hegemonyası tüm toplumda hissettirmeye çalışılmaktadır.

İktidara yakın olmayan sağ basında da popülist kalkınmacı politikalar ve adaylar ön plana çıkartılarak, egemen iktidar ideolojisinin üretimi sürdürülmektedir. Bu haberler daha çok iktidar tarafından yeterince çözüme kavuşturulmayan işsizlik, yoksulluk ve sosyal yardımlar üzerine kurulsada, haber metinlerinin tamamı incelendiğinde popülist vaatlerin ve hizmetlerin de olduğu görülmektedir. Ayrıca haberlerde işlenen sosyal politikalar, neo-liberalizmin yarattığı eşitsizlikleri daha katlanabilir kılmakta ve kalkınmacılık anlayışının yumuşak yönünü yansıtmaktadır. Ayrıca bu tarz sosyal ve ekonomik popülist politikalar, ülke genelinde ve şehir özelinde rantların oluşmasında, bu ranta el konulmasında ve rantların yeniden dağıtılmasına uygun ortam hazırlamaktadır.

Haber incelemelerinde sağ ideolojiye yakın basında, ortak bir kalkınmacılık söylemi olmamakla birlikte, kalkınmacılık kabul gören bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazeteler, kalkınmacılık anlayışını yansıtan haberlere yer vermekte, kullanılan dil açısından da karşı bir duruş sergilememektedirler. Haber temalarında, çoğunlukla kalkınmacı ideolojik çağrışımlar içeren kavramlar kullanılmaktadır. Yazılı sağ basında, “kalkınmacılık”, ülkenin gelişmesi ve modernleşmesi için zorunlu bir siyaset alanı olarak konumlandırılmıştır.

İncelenen haber örneklerinde, sağ kesime yakın yazılı basında kurgulanan popülist kalkınmacı haberler, aynı zamanda ülkenin büyümesi ve gelişmesi için başka bir alternatif modelin olmadığı algısını da oluşturmaya çalışmaktadır. Böylece farklı bir siyasi oluşumun farklı bir gelişme modeli sunması baştan engellenmektedir. İktidara daha yakın sağ medya, daha da ileri giderek “kalkınmacılık” anlayışını kutsayan bir dil üretmekte ve buna karşı çıkan “milli değer” lere bir saldırı olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımların en önemli etkisi ise demokratik değerlere olmaktadır. Basın ve siyasetçiler tarafından kalkınmacılığa atfedilen bu önem, merkeze demokratik değer ve ihtiyaçlardan ziyade “devlet” i koyarak otokratik yönetimlere zemin hazırlamaktadır.

KAYNAKLAR

a) Kitap;

- Akçura, Y. (2005). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Lotus Yayınevi, Ankara.
- Akdoğan, Y. (2000). *Siyasal İslam*. Şehir Yayınları, İstanbul.
- Akpolat, Y. (2014). *Türk Sosyolojisinde Devrimcilik, Buhran Ve Muhafazakarlık Tartışmaları*. Doğu Kitabevi, İstanbul.
- Akşin, S. (2011). *Kısa Türkiye Tarihi*. İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Appleby, J. (2012). *Amansız Devrim Kapitalizm Tarihi*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Arık, R. O. (1968). *Türk Gençliğine*. Hareket Yayınları, İstanbul.
- Arık, R. O. (1974). *Meseleler*. Hareket Yayınları, İstanbul.
- Arık, R. O. (1983). *Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz*. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Armanoğlu, F. H. (2013). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Timaş Yayınları.
- Aslantaş, A. S. ve Bıçakçı, B. (2006). *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bahadır, H. (2014). *Muktedir*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1943). *Türk'e Doğru*. İstanbul Kültür Basımevi.
- Barlas, M. (1994). *Turgut Özal'ın Anıları*. Sabah Yayınları, İstanbul.
- Barlas, M. (2001). *Turgut Özal'ın Anıları*. Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Bayar, C. (1998). *Atatürk Gibi Düşünmek*. Bozdağ, İ. (Ed.), Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Baydar, M. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anılar*. Menteş Kitabevi, İstanbul

- Baydur, M. (2001). *Küresel Dünyada Milliyetçilik*. İrfan Yayımcılık, İstanbul.
- Berkes, N. (1997). *Unutulan Yıllar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Belge, M. (2018). “Siz isterseniz...”: *Popülizm Üzerine Yazılar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Birand, M. A. ve Yalçın, S. (2001). *The Özal–Bir Davanın Öyküsü*. Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Bleda, M. Ş. (2010). *İmparatorluğun Çöküşü*. Destek Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2003). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık*. Birikim Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2007). Menderes, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İçinde*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2012). *Türk Sağı’nın Üç Hali*. Birikim Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. ve Aşkın, Y. (2006). *Sağ Kemalizm*. Kemalizm, cilt 2, İletişim Yayınları.
- Breuer, S. (2010). *Milliyetçilikler ve Faşizmler: Fransa, İtalya ve Almanya Örnekleri*, Dikmen, Ç. C. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bulaç, A. (2009). *Göçün ve Kentin Siyaseti (MNP’ den SP’ ye Milli Görüş Partileri)*. Çıra Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Carocci, G. (1965). *Faşizmin Tarihi*. Yılmaz, M. (Çev.), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Carr, E. H. (2007). *Milliyetçilik ve Sonrası*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Carr, E. H. (2007). *Milliyetçilik ve Sonrası*. İletişim Yayınları, İstanbul. Aktürk, B. (1988). *Hükümetler ve Programları 1920-1960*. TBMM Basım Evi, Ankara
- Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Çaylak, A. (1998) *Osmanlı' da Yöneten ve Yönetilen*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Demirel, T. (2004). *Adalet Partisi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dündar, F. (2001). *İttihat ve Terakkinin Müslümanları: İskan Politikası (1913–1918)* İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ergil, D. (2000). *Siyasetini Arayan Ülke*. Can Yayınları, İstanbul.
- Eroğul, C. (1998). *Demokrat Parti*. İmge Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Giddens, A. (2009). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Göze, A. (2000). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Göze, A. (2005). *Liberal, Marxiste, Faşist, Nasyonel Sosyalist ve Sosyal Devlet*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Güran, T. (1999). *İktisat Tarihi*. Acar Yayınevi, İstanbul.
- Hobsbawm, E. J. (1989). *Devrim Çağı: 1789-1848*. Ergüder, J. – Şenel, A. (Çev.), V Yayınları.
- İnceoğlu, Y. G. ve Çomak, N.A. (2009). *Metin Çözümlemeleri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- İnsel, A. (1995). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*. Birikim Yayınları, İstanbul.
- Jelev, J. (1994). *Faşizm: Totaliter Devlet*. Milliyet Yayınları.
- Jessua, C. (2015). *Kapitalizm*. Dost Yayınevi, Ankara.
- Kahraman, H. B. (1993). *Yeni Bir Sosyal Demokrasi İçin*. İmge Yayınları, Ankara.
- Kahraman, H. B. (2009). *AKP ve Türk Sağı*. Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Kara, İ. (1987). *Türkiye 'de İslamcılık Düşüncesi*. Risale Yayınları, İstanbul.
- Kara, İ. (1994). *İslamcıların Siyasal Görüşleri*. Risale Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç. (2003). *Türkiye 'de Devlet ve Sınıflar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kongar, E. (2003). *21. Yüzyılda Türkiye*. Remzi Yayınları, 33.Basım, İstanbul.

- Laclau, E. (1985). *İdeoloji ve Politika*. Sarıca, H. (Çev.), Belge Yayınları, İstanbul.
- Lee, S. J. (2002). *Avrupa Tarihinden Kesitler :1789-1980*. Dost Yayınları.
- Maurice, D. (2007). *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler, Geçiş Tartışmaları*. Belge Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2000). *Din ve Siyaset*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2007). *İdeoloji*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Miliband, R. (1977). *Sınıf İktidarı ve Devletin İktidarı*. Berkman, Y. (Çev.), Birikim Yayınları, İstanbul.
- Mollaer, F. (2008). *Türkiye’de Liberal Muhafazakarlık ve Nurettin Topçu*. Dergah Yayınları, İstanbul.
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, Kültür ve Medya*. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Müller, J. W. (2019). *Popülizm Nedir?*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran, B. (2010). *Türkiye’de Azınlıklar*. İletişim Yayınları, 6.Baskı, İstanbul.
- Özer, Ö. (2011). *Haber, Söylem, İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Literatürk Yayınları, Konya.
- Özer, Ö. (2009). *Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özkırmılı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Safa, P. (1978). *Doğu Batı Sentezi*. Yağmur Yayınları, İstanbul.
- Sallan Gül, S. (2006). *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısacasında Refah Devleti*. Ebabel Yayıncılık, Ankara.
- Sayar, A. G. (2000). *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması: Klasik Dönem’ Den 2. Abdülhamid’e*. Ötüken Nesriyat A.Ş. Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Savaş, V. F. (1997). *İktisatın Tarihi*. Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, İstanbul.

- Sedillot, R. (1983). *Dünya Ticaret Tarihi*. Cep Yayınları, İstanbul.
- Semiz, Y. (1996). *Atatürk Döneminin İktisadi Politikası*. Saray Kitabevi, Konya
- Şenel, A. (1968). *Sağcı Düşünüşün Kritik Tarihi*. Doğan Yayınevi, Ankara.
- Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*. ODTÜ Yayınları, Ankara
- Taggart, P. (2004). *Popülizm*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Taşkın, Y. (2007). *Milliyetçi Muhafazakar Entelijansiya*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye’de Siyasi Partiler*. Doğan Kardeşler Yayınları Basımevi A.Ş, İstanbul.
- Tuncay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi*. Yurt Yayınları, Ankara.
- Turan, A. E. (2004). *Türkiye’de Seçmen Davranışı – Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yengin, M. N. (2006). *Türkiye’de Ulus Devlet Dinamikleri*. Birharf Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, A. (2001). *Ne Mutlu Türküm Diyene*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zürcher, E. J. (1998). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- William, M. (1994). *Dünya Tarihi*. İmge Yayınevi, Ankara.

b) Kitapta Bölüm

- Ahmed, F. (1984). *İttihat ve Terakki (1908–1914)*. Yavuz, N. (Çev.), Kaynak Yayınları, Ankara, ss.60–69.
- Alemdar, K. (1999). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. (Der). Medya, Toplum, Siyaset. Kaya, R. (Ed.), Afa Yayıncılık, İstanbul, ss.25.
- Alemdar, K. (1999). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. (Der). Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği. Erdoğan, İ. (Ed.), Alfa Yayıncılık, İstanbul, ss.33
- Appadurai, A. (2017). *Demokrasi Yorgunluğu*. Gieselberger, H. (Ed.). Büyük Gerileme İçinde. Metis Yayınları, İstanbul, ss.17-30.
- Ataman, M. (2001). *Özal ve İslam Dünyası: İnanç ve Pragmatizm*. Sezal, İ. Ve Dağı, İ. (Ed.). *Kim Bu Özal*. Boyut Kitapları, İstanbul, ss. 351-384.
- Bauman, Z. (1996). *Modernite ve Holocaust*. Sarmal Yayınevi, İstanbul, ss.52.
- Güler, A. G. *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, TODAİE yayını, 1996 Ankara, ss.8
- Della Porta, D. (2017). *Geç Neoliberalizmde İlerici ve Gerici Siyaset*. Gieselberger, H. (Ed.). *Büyük Gerileme İçinde*. Metis Yayınları, İstanbul, ss.44-59.
- Dökmen, Ü. (2001). *İletişim Çalışmaları ve Empati*. Sistem Yayıncılık, İstanbul, ss.44
- Ekinci, O. (1994). *İstanbul' u Sarsan On Yıl: 1983-1993*. Anahtar Kitaplar İstanbul, ss.64.
- Ersanlı, B. (2013). *İktidar ve Tarih*. İletişim Yayınları, İstanbul, ss.111.
- Fülberth, G. (2008). *Kapitalizmin Kısa Tarihi*. Yordam Yayınları, İstanbul, ss.73.
- Göçek, F. M. (2002). *Osmanlı Devleti' nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Bora T. (Ed.). Modern Türkiye' de Siyasal Düşünce IV: Milliyetçilik İletişim Yayınları, İstanbul, ss.63-76.
- Halim Paşa, S. (1991). *Buhranlarımız ve Son Eserleri*. İz Yayınları, İstanbul, ss.191.

- Ilgın, L. (2003). *Söylem ve İdeoloji, Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji*. Çoban, B. (Ed.). Su Yayınları, İstanbul, ss.285-298.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. Temuçin Yayınları, İstanbul, ss.68-97.
- Karpat, K. (2004). *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.26.
- Koru, F. (1989). *Muhafazakarlığın Siyasi ve Kültürel İmkanları, Türk Siyasi Hayatında Siyasi Kültür ve Ekonomik Politika Bakımından Anavatan Partisi*. Anavatan Partisi Yayını, Ankara, ss.68-77.
- Kuran, A. B. (1948). *İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*. Tan Matbaası, İstanbul, ss.202-203.
- Lewis, B. (1984). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Kıratlı, M. (Çev.), TTK Yayınları, Ankara ss.217
- Locke, J. (2005). *Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme'den Seçme Parçalar. Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2 / Yeni Çağ*. Tunçay, M. (Ed.). (Çev.). ss.261- 293. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İletişim Yayınları, İstanbul, ss.18.
- Moveche, L. (1948). *Türkiye Tarihi*. Söylemezoğlu, G. K(Çev.), İstanbul, ss.430-431
- Nisbet, R. (2007). *Muhafazakarlık: Düş ve Gerçek*. Serenli, M. F. ve Bülbül, K. (Çev.) Kadim Yayıncılık, Ankara, ss.103.
- Öğün, S. S. (1995). *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*. Bağlam Yayınları, ss.149.
- Örs, H. B. (2013). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. (Der). Liberalizm. Berktaş, F. (Ed.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.47-84
- Örs, H. B. (2013). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. (Der).

- İdeoloji. Örs, H.B. (Ed.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.8-38
- Örs, H. B. (2013). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. (Der). Muhafazakarlık. Güler, Z. (Ed.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.115-158
- Örs, H. B. (2013). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. (Der.). Milliyetçilik. Kerestecioğlu, İ.Ö. (Ed.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.307-344
- Örs, H. B. (2013). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. (Der). Faşizm . Örs, H. B. (Ed.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları İstanbul, ss.480-509
- Özer, Ö. (2001). *Kazanılmış Hakların Tersine Çevrilmesi: 1 Mayıs 1996 Olaylarının Türk Basınında Sunumu*. İletişim Yayınları, İstanbul, ss.109.
- Portter, J. (2004). *Söylemsel Psikoloji ve Söylem Analizi: Doğunun ve Batının Yerelliği İçinde*. Sibel, A. (Der.). Alfa Kitap, İstanbul, ss.71-72.
- Rosen, M. ve Wolff, J. (2006). *Siyasal Düşünce*. Dost Kitapevi, Ankara, ss.422.
- Saylan, G. (1995). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. İmge Kitapevi, Ankara, ss.78-79.
- Seyfettin, Ö. (1971). *Ameli Siyaset*. Öner, S. (Hızl.), Göktuğ Yayınları, İstanbul, ss.27-28.
- Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökenleri*. Bayramoğlu, S. Ve Kendir, H. (Cev.) Dost Kitapevi, Ankara, ss.172.
- Streeck, W. (2017). *Neoliberal Kapitalizm İçin Sonun Başlangıcı*. Gieselberger, H. (Ed.). *Büyük Gerileme İçinde*. Metis Yayınları, İstanbul, ss.182-198.
- Sunar, İ. (1983). *Demokrat Parti ve Popülizm. Cumhuriyet Dönemi Türkiye*

- Ansiklopedisi.* ss.2076-2086. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sunar, İ. (1985). *Demokrat Parti ve Popülizm.* Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Vol. 8. ss.2076-2086. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sunar, İ. (2008). *Populism and Patronage: The Demokrat Party and its Legacy in Turkey Politics of Modern Turkey*, Vol. 1. Londra, Routledge. Çarkoğlu, A. (Ed.). ss.161–171 Baykan, T . S. (Ed.).
- Sülker, K. (1976). *100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri.* Gerçek Yayınevi, İstanbul, ss.193.
- Tekeli, İ. (1983). *Türkiye’de Halkçılık*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Vol. 7. ss.1929-1935. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Therborn, G. (1989). *Sermaye Egemenliği ve Demokrasinin Doğuşu.* Tekeli, Ş. (Çev.) V Yayınları, Ankara ss.54.
- Toprak, B. (2003). *Dinci Sağ.* Satlıgan, N. (Çev.), Schick, İ. C. Ve Tonak, E. A. (Ed.). Geçiş Sürecinde Türkiye. Belge Yayınları, İstanbul, ss.237-254.
- Toprak, Z. (1982). *Türkiye’de Milli İktisat.* Yurt Yayınları, Ankara, ss.24.
- Toprak, Z. (1992). *Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları.* İçinde: Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Yayınları (Ed.). Cem Yayınevi, İstanbul, ss.41–65.
- Toybnee, A. J. (1971). *Türkiye. Yargıcı*, K.(Çev), Milliyet Yayınları, İstanbul, ss.73
- Türküne, M. (1991). *Siyasî İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu.* İletişim Yayınları, İstanbul, ss.25.
- Usluata, A. (1994). *İletişim.* İletişim Yayınları, İstanbul, ss.84.
- Yalçın, H. C. (1976). *Siyasi Anılar.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss.129.
- Yazıcıoğlu, M. S. (2001). *Özal’ın İslam Anlayışı ve Dini Özgürlükler.* Sezal, İ. Ve Dağı, İ. (Ed.). *Kim Bu Özal.* Boyut Kitapları, İstanbul, ss.197-210.

- Yıldırım, D. (2009). *AKP ve Neoliberal Popülizm. AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu İçinde*. Uzel, İ. Ve Duru, B. (Ed.) Phoenix Yayınevi, Ankara, ss.66-107.
- Yılmaz, A. (2001). *Türk Bürokrasi Geleneği ve Özal*. Sezal, İ. ve Dağı, İ. (Ed.). Kim Bu Özal. Boyut Kitapları, İstanbul, ss.89-1001.
- Zizek, S. (2006). *Çok Kültürcülük ya da Çokuluslu Kapitalizmin Kültürel Mantığı Kırılğan Temas İçinde*. Birkan, T. (Çev.). İstanbul ss.260.

c) Dergide, bültende, makale;

- Akıncı, M. (2009). Muhafazakârlık ve Değişim: Değişime Direniş Mi, Yoksa İhtiyatlı Değişimi Savunmak Mı? *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ocak, cilt 1, Sayı 1.
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities, Reflections On the Origin And Spread of Nationalism*. NewYork, Verso.
- Arslan, A. (2003). Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No.6, ss.115-135.
- Arş. Gör. Dr. Baltacı, C. (2004). Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi Sayı 2*.
- Ashtor, E. (2008). Geç Orta Çağlarda Teknoloji ve Endüstriyel İlerleme Faktörleri. Bakır, A. Ülge, P. (Çev.). *Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler cilt 2*, Ankara.
- Baykan, T. S. (2017). Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1): 157-194.
- Bazoğlu, T. (2017). Hegel'in Zeitgeist'i ve Otoriter Popülist Siyasal Söylem: Trump Üzerine Bir Okuma. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 67-82.
- Belsey, A. (1994). Yeni Sağ, Toplumsal Düzen ve Yurttaşlık Hakları. *Mürekkep Dergisi, Haziran*.
- Bora, T. (1997). Muhafazakarlığın Değişimi ve Türk Muhafazakarlığında Bazı Yol İzleri. *Toplum ve Bilim Dergisi Sayı 74*. ss.6-31.
- Bulut, A. Ve Hacıoğlu, N. (2018). Bir Siyasi İletişim Stili Olarak Popülizm: AKP'nin Popülist Siyasal Söyleminin Karşılaştırmalı Analizi. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 27(2): 187-219.

- Coşkun, C. A. (1995). Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertaryanizm. *Amme İdaresi Dergisi cilt 28, Sayı 1 Mart.*
- Çalışkan Akçetin, N. ve Akçetin, E. (2013). Liberalizmin Dönüşümü. *Humantias, Number: 2 Güz / Autumn, Tekirdağ.*
- Doğanay, Ü. (2007). AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakarlık: *Muhafazakar Demokrasiye Eleştirel Bakış. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı 62.*
- Erdoğan, N. (1998). Demokratik Soldan Devrimci Yol' a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar. *Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 78, ss.22–37.*
- Ergil, D. (1986). Muhafazakar Düşüncenin Temelleri: Muhafazakarlık ve Yeni Muhafazakarlık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, cilt 41 Sayı 1.*
- Ertan, T. F. ve Örs, O. (2018). Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir? *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 62, Bahar ss. 39-84*
- Heper, M. Ve Keyman, E. F. (1998). *Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey. Middle Eastern Studies, 34(4): 259–277.* Baykan, T. S. (Ed.).
- Gülener, S. (2007). Türk Siyasetinde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 14, ss. 36-66.*
- Güler, İ. (1998). Gericiliğin Gerçek ve Enstrümental Tabiatı Üzerine. *Doğu Batı Dergisi, Yıl 1, Sayı 3, Mayıs-Haziran-Temmuz.*
- Işık, M. (2005). Medya ve demokrasi paradoksu: Medya yoluyla demokrasinin Tehdit edilmesi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt:3, Sayı:4 ss.114-121.*
- İnan, S. (2004). Atatürkçülük (Kemalizm) ve İdeoloji. *Liberal Düşünce Dergisi (CHP ve Kemalizm), Sayı 36, ss.109-116.*

- Kalaycıoğlu, E. (2001). *Turkish Democracy: Patronage versus Governance*. *Turkish Studies*, 2(1): 54–70. Baykan, T. S. (Ed.).
- Mıhçı, H. (1996). Kalkınma: Bir Terim Neyi Anlatır. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi* cilt 7, Sayı 23, Kış.
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. Government and Opposition. ss. 39-541-563. Bozoğlu, T. (Ed.).
- Nebati, N. (2014). Türkiye’ de Muhafazakarlığın Ak Parti Tarafından Yeniden İnşa Edilmesi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, ss.41-42.
- Necmi, E. (1998). Demokratik Soldan Devrimci Yol’ a: 1970’lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 78, ss.22-37.
- Oakeshott, M. (2004). Muhafazakâr Olmak Üzerine. *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı 1, ss.55-78.
- Örmeci, O. (2016). Süleyman Demirel’in Ardından. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, cilt 21, Sayı 3.
- Özaydın, M. Ve Özaydın, M. (2013). Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Yükselen Sivil Toplum. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* cilt 2, Sayı 3.
- Özkan, F. (2004). 1950’lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi. *Journal of Historical Studies*, Vol. 2, ss.32-47.
- Özkan, M. (2016). Türk muhafazakârlığı: Siyasal Bir Gelenek (mi)?, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*.
- Özkazanç, A. (1997). Refah Devletinden Yeni Sağa: Siyasal İktidar Tarzında Dönüşümler. *Mürekkep Dergisi*, Sayı 7.
- Sağol, G. (2012) Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme. *Osmanlı Kültür ve Sanat Dergisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Sayı 9, ss.511.

- Saraçoğlu, C. (2017). Sağ Popülizm ve Faşizm Üzerine Yöntemsel Bir Tartışma: Küresel Örüntüler ve Ulusal Özgüllükleri Birlikte Anlamak. *Praksis Dergisi, Sayı 44-45*.
- Savaş, V. F. (1997). *İktisat'ın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu Yayını*, İstanbul.
- Semiz, Y. (2014). İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırması Dergisi Sayı 35, ss. 217-244*.
- Şener, A. (1990). İttihat ve Terakki Cemiyeti' nin İktisadi ve Mali Politikaları (1908– 1918). *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt 8, ss.1, 211, Ankara*
- Tayyar, A. ve Çetin, B. (2013). Liberal İktisadi Düşüncede Devlet. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, cilt 14, Sayı 1.
- Tekeli, İ. Ve Saylan, G. (1978). Türkiye' de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi. *Dergisi Dergisi, Sayı 6–7*.
- Toprak, Z. (1984). Halka Doğru Gidenler. *Toplum ve Bilim Dergisi Sayı 24*.
- Tuncel, G. ve Gündoğmuş, B. (2012). Türkiye Siyasetinde Merkez-Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi Sayı 14/3 ss.137-158*.
- Türküne, M. (1993). Cemalettin Afganî Meselesi. *Bilgi ve Hikmet, Sayı 2*.
- Uzun, T. (2015). Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 28*.
- Yıldız, A. (2004). Ak Parti' nin “Yeni Muhafazakar Demokratlığı”: Türkiye Siyasetinde Adlandırma Problemi. *Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 34, Bahar*
- Yıldız, M. C. (1995). Osmanlı' nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 7 Sayı 1-2 ss.303-318*.

- Yıldız, O. (2015). Popülist İtirazdan Popülist İdareye: Syriza ve Podemos Örnekleri. *Mülkiye Dergisi*, 39(2):291-296.
- Yılmaz M. (2008). Merkez'in Engisizyon' unda Yargılanmayı Göze Almak. *Anlayış Dergisi*, Sayı 60, ss.57-60.
- Yrd. Doç. Dr. Haydaroğlu, C. ve Tatlısu, S. (2016). Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkisinin Politik Ekonomisi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, Aralık.
- Van Dijk, A.T. (2006). *Discourse and Manipulation*. *Discourse and Society*, 17(3), ss. 259-383.
- Zafer, A. B. (2013). Cumhuriyet İle Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadının Durumu. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 24.

d) **Sempozyum;**

- Demirel, T. (2004). Türkiye' de Merkez Sağ ve Muhafazakârlık. *Uluslararası Muhafazakârlık Demokrasi Sempozyumu, Ak Parti Siyasi ve Hukuki İşler Başkanlığı. Ankara.*
- Toprak, Z. (1977). Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu. İçinde: Aksay, A. ve Pirili, M. (Ed.). *Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu Tebliğler.*
- Yücebaş, M. *Türkiye Siyasetinde Popülist Söylem: Son Dönem Türk Basınında Popülist Siyasal Söylem Üzerine Bir İnceleme.* Siyasal İletişim Sempozyumu, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Cilt 2, ss.3-24.

e) Elektronik kaynaklar

YILDIZOĞLU Ergin, Avrupa Birliği ve Yeni Popülizm(Aralık 2019),
http://www.cumhuriyet.com.tr/m/koseyazisi/178093/Avrupa_Birligi_ve_Yeni_populizm.html (Son erişim tarihi: 14.06.2019)

KIZIK Serdar, Yunan Tragedyası,
http://www.cumhuriyet.com.tr/m/koseyazisi/323755/Yunan_tragedyasi.html
 (Son erişim tarihi: 14.06.2019)

Medyaya Sağ Popülizm Baskısı(Haziran, 2019)
<http://m.haberturk.com/yazarlar/ayse-ozek-karasu/2447776-abnin-bas-agrisi-medyaya-sag-populizm-baskisi> (son erişim tarihi:11.06.2019)

Arjantin'de Juan Domingo Peron Dönemi(Eylül, 2013)
<http://politikaakademisi.org/2013/09/18/arjantinde-juan-domingo-peron-donemi.html>
 (Son erişim tarihi: 02.07.2018)

f) İncelenen Haberler

“Cumhurbaşkanı Erdoğan Ankara ilçe adaylarını açıkladı”, (01.01.2019)
<https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-ak-partinin-ankara-adaylarini-acikladi-3428513> (Siteye son erişim:29.06.2019).

“CHP 25 yıldır ne yaptı?”, (18.02.2019)
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/02/18/chp-25-yildir-ne-yapti.html>
 (Siteye son erişim: 01.07.2019)

“CHP sosyal devletin edebiyatını biz ise icraatını yaptık “, (05.03.2019)
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/03/05/chp-sosyal-devletin-edebiyatini-yapti-biz-icraatini.html> (Siteye son erişim: 01.07.2019)

“Başkan Erdoğan: 30 yıllık beklenti sona eriyor”, (16.02.2019)
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/02/16/baskan-erdogan-konusuyor.html>
 (Siteye son erişim: 01.02.2019)

“Erdoğan: Fırsat bulsalar eski Türkiye’yi tekrar hortlatacaklar“, (09.02.2019)
<https://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-saniyorlar-ki-meydan-kendilerine-kalacak-3445716.html> (Siteye son erişim: 09.02.2019)

“388 lira taksitle konut müjdesi“, (05.03.2019)

<https://www.yenisafak.com/ekonomi/388-lira-taksitle-konut-mujdesi-3449843.htm> (Siteye son erişim: 02.07.2019)

“Tersane İstanbul’un temeli atıldı“, (23.02.2019)

<https://www.yenisafak.com/ekonomi/erdogan-temel-atma-torende-konusuyor-3448080> (Siteye son erişim: 02.07.2019)

“İstanbul’a yatırım artacak“, (13.05.2019)

<https://www.yenisafak.com/ekonomi/istanbula-yatirim-artacak-3470667>
(Siteye son erişim: 03.07.2019)

“İsmail Ok: Kimse benden betona yatırım beklemesin“, (11.02.2019)

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/ismail-ok-kimse-benden-betona-yatirim-beklemesin-223278h.htm> (Siteye son erişim tarihi:03.07.2019)

“Ümit Bahtiyar: Denizli dünya markası olacak“, (03.02.2019)

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/umit-bahtiyar-denizli-dunya-markasi-olacak-222366h.htm> (Siteye son erişim:03.07.2019)

Ekrem İmamoğlu: "Her 4 gencin birisi işsiz", (05.03.2019)

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/ekrem-imamoglu-her-4-gencin-birisi-issiz-225779h.htm> (Siteye son erişim: 03.07.2019)

“Başkan Erdoğan Başkent’te projeleri bir bir açıkladı“, (03.01.2019)

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/01/02/baskan-erdogan-baskentte-projeleri-bir-bir-acikladi> (Siteye son erişim:04.07.2019)

“Binali Yıldırım’ın İstanbul Boğazı’na yüzen sahne projesi“, (24.02.2019)

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/02/24/binali-yildirim-istanbul-bogazina-yuzen-sahne-projesi> (Siteye son erişim:03.07.2019)

Zeydan Karalar: “Adana’da amacımız huzur ve kardeşliktir“, (02.03.2019)

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/zeydan-karalar-adanada-amacimiz-huzur-ve-kardesliktir-225364h.htm> (Siteye son erişim:03.07.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Şeker, 1987 yılında Gaziantep’ de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Gaziantep’ de tamamladı. 2005 yılında yerleştiği Mustafa Kemal Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünden 2009 yılında mezun oldu. Bir süre bankacılık ve finans sektöründe faaliyet gösterdi. 2013 yılında Gaziantep Üniversitesi İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Ana Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. 2015 yılından itibaren 2015 yılından itibaren kamu sektöründe çalışmaya başladı.

VITAE

Mehmet Şeker was born in 1987, in Gaziantep. He completed the primary, secondary and high school education in Gaziantep. He graduated at 2009 from Mustafa Kemal University/ Department of Political Science and Public Administration when he began at 2005. For a while, he was worked on department of finance, banking and insurance. Then, he started to have a master degree program at Gaziantep University/ Department of Communication and Social Transformation at 2013. Since 2015 June, he is working at public sector.